

**VIIPURIN
SUOMALAISEN KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA**

8

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
8

HELSINKI 1987

ISBN 951-95402-8-8

Etelä-Saimaan Kustannus Oy – Lappeenranta 1987

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteiden käsilläolevan niteen aloittaa Neuvostoliiton tiedeakatemian leningradilainen arkeologi tri V.A. Tjulenev Viipurin arkeologista tutkimusta käsittelevällä artikkelillaan. Hän on johtanut Viipurissa 1980-luvulla toimeenpantuja kaivauksia ja artikkelissaan hän mm. osoittaa, että Torkkeli Knuutinpojan linnan paikalla oli vanha *karjalainen* asutus, jonka Torkkeli valloitusretkellään ilmeisesti hävitti. Artikkelinsa pääosassa hän tarkastelee linnan keskiaikaista rakennushistoriaa. Arkistoneuvos Alpo Salmela — Viipurin Loikkasen kasvatti — selvittelee tuon erikoislaatuisen esikaupungin syntyvaiheita. Arkkitehti-professorimme Otto-I. Meurman ilahduttaa meitä kahdella kirjoituksellaan, joista toinen käsittelee ”Viipurin linnanherraa” jääkärikenraaliluutnantti Harald Öhquistiä ja toinen esittelee Viipurin asemakaavallista kehitystä; kirjoitukseen liittyy arkkitehti Juha Lankisen keräämä kuvamateriaali. Lisäksi viipurilainen apulaisprofessori V. Erkamo julkaisee puolisen vuosisataa sitten valmistuneen tutkimuksensa petoeläimistä Viipurin läänissä vuosina 1856—1937; siitä ilmenee mm. se, että sudet ahdistelivat myös Viipurin seutua. — Julkaisutyöstä on huolehtinut Erkki Kuujo.

Helsingissä 8.8.1987

Julkaisutoimikunta

SISÄLLYS

ALKUSANAT.....	3
VIIPURIN ARKEOLOGISEN TUTKIMUKSEN TULOKSIA, V.A. Tjulenev	5
WIIPURIN LINNANHERRA JÄÄKÄRIKENRAALI- LUUTNANTTI HARALD ÖHQUIST, Otto-I. Meurman	38
LOIKKASESTA JA SEN ASUKKAISTA, Alpo Salmela	53
ISOJEN PETOELÄINTEN ESIINTYMISESTÄ VIIPURIN LÄÄNISSÄ VUOSINA 1856–1937 ETUPÄÄSSÄ VIRALLI- SEN TAPPORAHATILASTON MUKAAN, V. Erkamo	67
KATSAUS VIIPURIN ASEMAKAAVOITUKSEEN, Otto-I. Meurman	139

V. A. Tjulenev

Viipurin arkeologisen tutkimuksen tuloksia

Johdanto

Yhdeksäs kaivauskausi Viipurissa on päättynyt. Nämä kaivaustyöt aloitettiin v. 1978 paljastamalla Kauppatorin Pyöreän Tornin lähellä sijaitsevia purettuja kaupunkilinnoituksia. Mutta tänään Neuvostoliiton Tiedeakatemian Arkeologian instituutin Leningradin osaston erikoistutkimusretkikunta toteuttaa vaihteittain keskiajan Viipurin arkeologisen tutkimuksen laajaa ohjelmaa.

Aineiston suuri määrä mahdollistaa muutaman tematiikkasuunnan. Johdettava osuus niiden joukossa on oikeutetusti arkkitehtuuritematiikalla. Se vuorostaan koostuu toisiinsa liittyvistä, mutta itsenäisistä aiheista kuten esimerkiksi kaupungin keskiaikaiset linnoitusrakennukset, kirkkoarkkitehtuuri, asuinrakentaminen, alkuperäinen suunnittelu ja rakennusteknologia.

Jokaisen teeman tutkimustaso ja aineiston määrä ovat erilaisia. Esimerkiksi kivilinnoitusten kaivaustöitä on suoritettu näiden vuosien kuluessa jatkuvasti, mutta vain kahtena viimeisenä kaivauskautena kiinnitettiin huomio kaupunkikirkkoihin. Kaupungin asuinrakentamisen ja alkuperäiseen suunnitteluun liittyvät tiedot rikastuivat pääosin niistä kaivauksista, jotka ovat meneillään nykyisten rakennusalueiden rajoitetuilla osilla, ja eri maatöiden havainnoista.

Kaivausaineistoon perustuvien itsenäisten teemojen joukossa on havaittavissa myös keskiajan Viipurin käsityötuotantoa, kauppaa, sotapalvelua ja väestön talouselämää koskevat. Muutama tuhat erillistä löydöstä ainutlaatuisista asekappaleista, koruista ja kolikoista kotikeramiikan fragmentteihin täydentävät tätä aineistoa.

Itsenäisenä ja tärkeänä pidetty kaupungin legendaarisen edeltäjän teema on kauan kiehtonut tiedemiehiä.

Viipurin linna vuosisadan alussa (Arkeologian instituutin Leningradin osaston kuva-arkisto).

Viipurin arkeologiset tutkimukset rahoitetaan eri lähteistä. Tieteellisen työn suunnitelman mukaan Neuvostoliiton Tiedeakatemia rahoittaa Viipurin keskiajan linnoituksia, kirkkoarkkitehtuuria, kaupungin alueella ollutta varhaisinta asutusta ja uusia kohteita koskevia kaivauksia. Tutkimusten rahoittamiseen osallistuvat myös Kulttuuriministeriö Leningradin alueen museoyhtymän kautta, johon kuuluu myös Viipurin museo, sekä Historia- ja kulttuurimuistomerkkien suojeluseura. Erillisesti rahoitetaan kaivaukset rakennettaessa Viipurin keskiaikaiseen osaan. Historian ja kulttuurin muistomerkkien suojelulain mukaan Viipuri kuuluu niiden historiallisten kaupunkien lukuun, joissa uudet rakennustyöt suoritetaan vain alueen arkeologisen tutkimuksen jälkeen. Tällöin menoarvioon kuuluu arkeologisten kaivausten kustannukset. Tietenkään ei ole mitään takuuta rakennustyön alkamisesta kaivausten jälkeen. Esimerkiksi arkeologisin tutkimuksin paljastettiin tunnetun 1600-luvun Borchardtin kellarin ja 1400-luvun fransiskaani luostarin alueilla arkkitehtuurirakennusten jäljet (holvikellarit ja seinäpohjat) ja sen tähden oli pakko kieltää uusien talojen rakentaminen tuolle alueelle.

Arkeologisesti Viipuria on tutkittu yli 100 vuotta. Joka tieteen alalla historiallisten tietojen kerääminen muistuttaa pyramidin rakentamista, jolloin viimeiset tiedot kruunaavat koko rakenteen. Ajan kuluessa nekin

siirtyvät uudempien tieteellisten saavutusten alle, mutta aina kaiken uuden pohjana on edeltäjiemme työ. Käyttämämme tieteellisen perustan luomiseen ovat osallistuneet Alfred Hackman, J. R. Aspelin, G. Lagus, J. W. Ruuth, U. Ullberg ja J. Rinne. Heidän teoksensa eroavat toisistaan temaattisesti ja ratkaistujen tehtävien kannalta. G. Lagus ja J. W. Ruuth ovat uudella tavalla suorittaneet perustutkimusta Viipurista, A. Hackman on kerännyt linnaa koskevaa materiaalia ja kuvannut alueen rakennukset ennen linnan korjausta. J. R. Aspelin ja J. Rinne suorittivat kaivauksia vanhassa tuomiokirkossa, U. Ullberg paljasti Pyöreän tornin rakenteen sitä korjatessaan. Erityisen arvokkaita ovat Otto-I. Meurmanin tekemät informaatorikkaat linnan ja vanhan kaupungin peruspiirustukset. Linnansaaren kaivauksissamme käytämme välittömän edeltäjäme J. A. Kaljundin arkkitehtonis-arkeologisten tutkimusten tuloksia.

Kuten laajalti tunnetuissa G. Laguksen, J. W. Ruuthin, A. Hackmanin, E. Hornborgin, W. Tavaststjernan, Carl Silverstolpen, J. Rinteen ja Otto-I. Meurmanin teoksissa myös nykyiset arkeologiset tutkimukset liittyvät kiinteästi kuva-aineiston analyysiin. On olemassa toista tuhatta Viipurin vanhaan historiaan liittyvää kuvaa. Esimerkiksi Moskovan ja Leningradin arkistoissa on 1700- ja 1800-luvulta satoja linnoituskaupungin kaavoja ja piirustuksia. Niissä on kuitenkin päähuomio kiinnitetty sen ajan uusiin linnoituksiin ja aikaisemmat, sotilaallisen merkityksensä jo menettäneet rakennukset kuvattiin heikosti ilman yksityiskohtia. Sen takia ovat tutkittaessa Viipurin keskiajan historiaa erittäin tärkeät ennen vuotta 1710 laaditut erilaatuiset kuvaukset. Niitä on linnan kaava v:n 1542 kartassa, v:n 1615 yleiskaava, A. Strengin v:n 1642 kaavat ja aksonometria, v:n 1655 E. Aspegrenin piirros, L. Stobaeuksen piirrokset ja näkymät vuosilta 1703–1706 sekä arkkitehtuurirakennusten mittauspaiirrokset ja piirustukset viime- ja nykyvuosisadalta (Udenvallin, J. Ahrenbergin, Otto-I. Meurmanin, U. Ullbergin piirrokset).

Mutta Viipurin tutkimustöiden tuloksellisuus ei riipu ainoastaan kaivausaineiston, kirjallisten ja kuvälähteiden tutkimisesta. Näiden vuosien kuluessa meitä on ilahduttanut kovasti kaupungissa käyneiden monien turistien osoittama syvä kiinnostus arkeologiaan. Me pidämme suuressa arvossa ja sydämellisesti kiitämme avusta työssämme kollegojamme — Suomen ja Neuvostoliiton eri kaupunkien historiatieteen eri haarojen asiantuntijoita: tämän julkaisun innoittajaa, professori Erkki Kuujoa, työkumppaniamme professori Aarni Erä-Eskoa, Viipurin historian merkittävää tuntijaa professori Otto-I. Meurmania, opettajaa ja tutkimusten tarkkaa arvostelijaa professori A. N. Kirpičnikovia, jatkuvaa numismatiikan neuvonantajaa professori V. M. Potinia, kaikkien piirustusten ja rekonstruointien tekijää, pääavustajaa O. I. Tjulenevaa, Viipuria koskevan aineiston innokkaita keräilijöitä, ystäviämme — dosentti G. S. Lobedevia, taidehistorioitsija J. J. Keppia, Irina ja Juha Lankista, taiteilija V. V. Dmitrievia.

Tässä vain kaupunkia koskevassa artikkelissa ei kajota kysymyksiin,

jotka liittyvät kivikauden muinaisesineiden sekä entisiin että nykyisiin löydöksiin. Ne ovat kivikauden, kulttuurin tutkivien asiantuntijoiden huomion keskipisteenä. Samoin jätetään syrjään kaupungin ympäristöstä tehdyt löydöt. Esityksemme on Leningradissa pian julkaistavan keskiajan Viipurin linnoitusta käsittävän kirjan supistettu versio. Kuvauksen täydentämiseksi on tekstiin lisätty vanhassa tuomiokirkossa, fransiskaani luostarissa ja vanhan kaupungin muutamalla muulla alueella käynnissä olevien kaivausten tulokset.

Tekstissä käsitellään kaivausten tuloksia yhdessä kirjallisten ja kuvausaineiston analysoinnin kanssa. Vuorostaan nämä kappaleet on yhdistetty kahteen teemaan, joista ensimmäistä voi nimittää linnan keskiaikaiseksi rakennushistoriaksi ja toista kaupungin mannerosan keskiajan arkkitehtuuriksi.

Linnansaari

Viipurin asutus ennen ruotsalaisia

— myyttiä vai todellisuutta?

Vuoden 1980 kesällä ennen töiden alkamista me Leningradin yliopiston opiskelijaryhmän kanssa seisoi Linnansaaren ainoalla rakennuksilta vapaalla ja kaivaustöille sopivalla mäen tasanteella. 1500-luvun aineiston mukaan A. Hackman nimitti sitä Sepänpihaksi. Todellakin se oli piha. Idästä sitä rajoittivat päärakennusten ja "viinikellarin" seinät sekä Pyhän Olavin tornin julkisivun keskikohta. Pohjoisesta, lännestä ja etelän puolelta mäen huipulla kulki kaareva graniittimuuri, jonka rauniot näkyvät silloin tällöin korkeassa ruohossa. Pinnalla näkyi selvästi J. A. Kaljundin suorittamien kaivausten jälkiä, joka vuosina 1965, 1967, 1969 etsi täältä kiviarkkitehtuurin jäännöksiä. Yritimme arvioida tasannetta toiselta kannalta. Meistä se oli paikka, jossa meidän piti kaivauksin päästä saaren varhaisimpien asukkaiden jättämiin kerrostumiin, sillä vv. 1965–1969 ei nostettu vanhempaa kuin 1700-luvun kerrostumia.

Kysymyksemme Linnansaaren varhaisimmista asukkaista ei syntynyt sattumalta. Se liittyy suoraan Ruotsin Viipurin legendaarisen edeltäjän löytämiseen. J.W. Ruuthin mielestä, joka asiakirjallisesti oli täysin perustellut "vanhan Viipurin" hypoteesin, piti etsiä tuota paikkaa Monrepos-puiston läheltä pohjoiseen päin Linnansaareltä. Nimenomaan siellä oli 1700-luvun aineiston mukaan sen paikka ja samaan viittasi v:n 1655 kartta. Mutta lähdimme siitä, että 1700-luvun puoliväliin asti toimineella keskiajan Vuoksen tiellä Suomenlahdesta Laatokkaan nimenomaan Linnansaari oli erikoisen tarkoituksenmukainen asumapaikkana. Kapean salmen ylle kohoava jyrkkä mäki on luonnon luoma Karjalan kannaksen halki virtaavan jokiväylän kilveksi ja avaimeksi.

Ja odotuksemme ovat osoittautuneet oikeiksi. Sepänpihan alakerrostuksista löydettiin jäljet asutuksesta, joka edelsi ruotsalaista linnaa. Tällainen

varmuus perustuu tosiasioihin. Ennen kaikkea on saatu muinaisesineitä, joiden esiintymisaika ja etninen kuuluvaisuus on selvästi määrittänyt. Sitä paitsi on löydetty rakennusten osia, jotka olivat sijainneet saarella ennen kivistä rakentamisen alkua. Nämä aineelliset todistukset ovat itsestään selviä tosiasioita. Mutta niiden esiintymispaikan tutkimus ei osoita ainoastaan asutuksen tosiasiaa, vaan se myös vastaa kysymyksiin sen merkityksestä, asukkaista ja heidän kohtaloistaan.

Millaiseksi kuvitellaan kaupungin edeltäjä nyt kun seitsemän kaivausvuoden kuluessa on tutkittu Sepänpihan koko alue? Se saari, jolla tämä piha oli, oli merkittävä vain sen sotilaalliselta merkitykseltään Vuoksen jokijärjestelmän länsiosassa. Sen nykyaikainen topografia eroaa jyrkästi alkuperäisestä. Keinotekoiset vallit ovat tasoittaneet mäen huipun ja rinteet sekä laajentaneet saaren pinta-alaa. Erittäin merkittäviä ovat nämä muutokset olleet 1700-luvulla linnakkeiden rakentamisen ja entistämisen aikana, jolloin myös rakennettiin suuria maavalleja.

Jääkauden jälkeisen saaren mäen jyrkkine epätasaisine rinteineen ovat muodostaneet murskattua graniittia sisältävä tiivis hiekkakivilaji ja peruskalliomassiivi. Niin kuin muuallakin lähialueilla sen lännestä itään kohoavan huipun laakea pinta on kivilohkareiden peittämä. Loiva notko on jakanut ylätasanteen pohjoisesta etelään ja laskeutunut rinteillä rotkoon. Nimenomaan tähän tasanteen keskellä sijaitsevaan notkoon ruotsalaiset myöhemmin laskivat Olavin tornin peruskiven.

Ruotsalaisten tulosta näille alueille v. 1293 ja linnan rakentamisesta todistavat länsieurooppalaiset ja venäläiset kirjalliset lähteet.

Tämä tosiasia on kiistaton ja sitä pidetään lähtökohtana, jolta arkeologisesti arvioidaan, mitä siellä oli ollut aikaisemmin ja mitä tapahtui myöhemmin.

Jälkimmäisen toiminnan tulokset ovat silmiemme edessä. Se on Suomen koko valloituskauden suurin ruotsalainen linna. Entä se mikä siinä oli ollut aikaisemmin, sen löydämme linnan muurien alta melkein täysin vaurioituneena. Ruotsin rakennustavoitteet eivät tarkoituksellisesti säilyttäneet aikaisempia rakennuksia, mutta näiden jäännöksiä erottaa selvästi erikoisesti linnan muurien läheltä, minne he eivät rakentaneet kivirakennuksia.

Koko tutkimusalueelta on erotettu neljä rakennuselementtiä, jotka liittyvät saaren ensimmäisiin rakenteisiin. Kaikki ne sijaitsivat maan kulttuurikerrostumien pohjalla, joiden alta ei löydetty ihmisen elintoiminnan jälkiä. On aivan selvä, että siinä oli ollut rakennuksia enemmän, mutta kaikki ne, jotka olivat sijainneet saaren mäen itäpuolella, ovat peittyneet ja varmaan vaurioituneet uusien rakennusten alla. Kolmessa kohdassa ensimmäisten rakennusten jäännökset ovat säilyneet puulautalattian fragmentteina, joissa näkyy myös pystypylväsrakenteita.

Eräs rakennuksista sijaitsi mäen etelärinteiden jakavassa notkossa. Tässä kohdassa rinteellä kulkeva rotko muodosti kaltevan tien meren etelärannasta saaren keskusta. Rakennus sijaitsi notkossa ylätasanteen rajalla ja se

esti kevyen nousemisen mäelle. Länneä sitä puolusti pystysuora ja selvästi keinoitekoisesti tasoitettu peruskallion kylki. Siinä paikassa nähtiin lattian laudoilla hiilikerroksen ja yli 80-senttisen paksujen puoleksi palaneiden hirsien jäännöksiä. Oli vaikeata tutkia rakennusta enemmän linnan päära-
kennuksen muurin alla sijaitsevan kivikellarin ja 1900-luvun betonisen
kuivauskanavan takia.

Toisen rakennuksen vaakasuorien lautojen jäljet havaittiin aivan Olavin tornin pohjoiskulman vieressä. Myöhemmän ruotsalaisen rakennuksen kaksi seinää peittivät ne ylhäältä. Lattian alla oli puhtaan hienohiekan kerrostuma. Niin kuin edellisessä tapauksessa lattialla oli paljon hiiltyneitä puunosia.

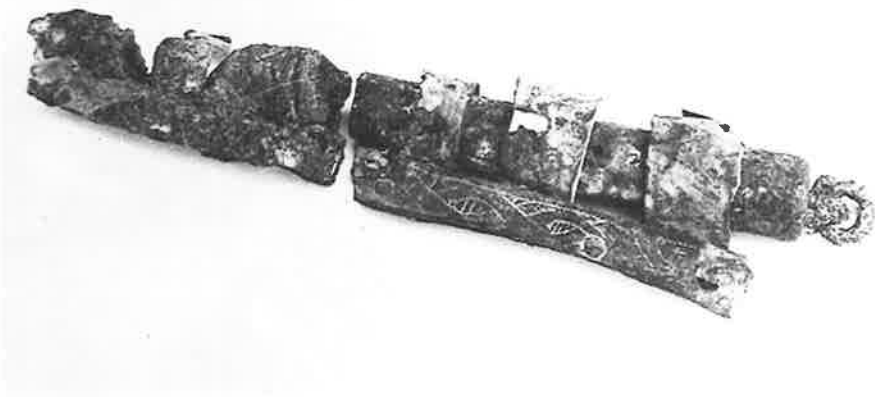
Kolmannen rakennuksen merkittävimpiä jälkiä löydettiin mäen pohjoisrinteeltä pihaa ympäröivän suojamuurin alta. Muurin kiviperusta sijaitsi suoraan palaneella puurakennuksella, jonka lattian rakenne oli mutkikas. Lautojen alla oli vettäläpäisemätön savikerros. Sen alla vuorostaan oli niin kuin toisessakin rakennuksessa puhtaan hienohiekan kerros. Lattiaan oli kaivettu kuopat pystysuorille pylväille.

Neljäs rakennelma ei ansaitse rakennuksen nimeä. Se oli Olavin tornista luoteiseen mäen rinteellä. Siinä ei löydetty ruotsalaisten rakennustoiminnan jälkiä. Kolmen tutkimuskauden aikana vapautettiin kokonaan pitkä vallinmuotoinen hiekkapenger. Selvästi painunut ja hiukan huippunsa menettänyt pengeri oli 0,8 metriä korkea ja 3 metriä leveä. Sen kerrostumista löydettiin vaakasuorassa olevien hiiltyneiden puuesineiden jälkiä. Ilmeisesti tuo hiekkapenger oli vahvistettu hirsirakentein. Hiekasta ja sen alta löydettiin pystysuoria paksuja hirsii. Ne muodostivat kokonaisen rivin pitkin penkereen keskiosaa ja sen poikkiakselia. Tämän tyyppisen paaluaidan pylväät seisoivat vahvasti muttei tiiviisti. Muutamien pylväiden juuressa oli pienkivireunustuksia. Rakenne toisti tasanteen rajojen ulkopiirrettä ja jyrkkyyden takia se oli vahvana esteenä.

Olisi loogista luulla, että on löydetty v. 1293 tänne tulleiden ruotsalaisten ensimmäisten väliaikaisten rakennusten jälkiä. Mutta löydöt tulipalosta kärsineistä rakennuksista ja aloitetun kivirakentamisen jäljet todistavat muuta.

Tulipalon jättämästä mahtavasta kerrostumasta ensimmäisen rakennuksen lattian alta on löydetty 1100–1200-luvulle tyypillinen miekan päällyso-
sa, rautaneulan koristeellinen osa, pieni luinen kehruuväline, ruodollinen nuolenkärki ja kolme samanlaista painavaa varsijousinuolen kärkeä. Kahdessa niistä kärjet ovat litistyneet, toisin sanoen ne ovat tänne joutuneet taistelukäytöstä. Kaikkien kolmen kärjen tapeissa näkyy selvästi puunuolien sirpaleita.

Toisen rakennuksen lattian laudoilta hiilikasasta on löydetty kuudenlehdenrosetin muotoinen remmille sopiva pronssilaatta. Tämän tyyppisiä koruja löytyy sekä ruotsalaisista (lähin on Kastelholmin linna Ahvenanmaalla) että Novgorodin löydöistä 1100–1200-luvuilta. Yllämainitusta kolmannelta

Karjalainen puukko 1100- 1200-luvuilta.

rakennuksesta mutkikkaine lattiaineen ja pystysuorine pylväineen löydettiin Viipurin kokoelman helmi — puukko tupessa. Tällainen esine, jota käytettiin talousvälineenä ja koruna, on ominaista suomalaisen Karjalan heimolle. On vain todettava, että erikoisten kahvojen ja tuppien löydökset venäläisistä asuinpaikoista todistavat karjalaisten asukkaiden läsnäolosta näissä asuinpaikoissa.

Mutta kokonaisen komplektin — puukon ja tupen — löydös on harvinainen ilmiö arkeologiassa. Tämä arvokas esine ilmeisesti kadotettiin tai unohdettiin rakennuksen sisäpuolelle odottamattoman tulipalon aikana. Näiden esineiden valmistusaika on Karjalan kulttuurin kukoistuksen huipputaika eli 1100–1200-luku. Tutkija S.A. Kočurkinan mielestä 1300-luvulla tällaiset puukot olivat jo harvinaisia. Joka tapauksessa ne puuttuvat kronikkojen mainitsemasta Karjalan Tiurista.

Myös neljännessä yllämainitusta rakennelmasta eli vallinmuotoisesta penkereestä löydettiin merkittävä esine. Erään pylvästä tukevan aidan kivistä löydettiin suurikokoinen punottu pronssinen kantasormus. Se oli nähtävästi pudonnut pylvään kuoppaan aitaa rakentavan kookkaan miehen sormesta. Tällaisia koruja käytettiin laajalti Novgorodissa 1100-luvun puolivälistä 1300-luvun puoliväliin saakka. Mutta hautojen aineiston mukaan Inkerin ylätasangon karjalaisväestön keskuudessa ne olivat jääneet pois käytöstä jo 1200-luvun keskivälissä.

Näiden asukkaiden toimintaan liittynyt esineistö ei rajoitu vain rakennelmista saatuihin löydöksiin. Rakennustöiden aikana ruotsalaiset olivat usein

*Punottu sormus ja pronssinen vyöhela
1100— 1200-luvulta.*

siirtäneet maata paikasta toiseen, kaivaen notkoja umpeen tai tasoittaen maata katujen rakentamiseksi. Mutta maanpinnan yläpuolelle kohoavien kallioiden juuressa on säilynyt tasa-aineinen hiilikerrostuma ilman puurakenteita. Mäen etelärinteen tämäntyyppisestä kerrostumasta on löydetty soikionmuotoinen kupera pronssisolki 1100-luvun toiselta puoliväliltä tai 1200-luvun alkupuolelta, sylinterimäinen rautalukko, vielä muinaisaikoina rikottu taistelukirves 1100–1200-luvulta, reikäkoristeinen eläintä kuvaava riipus, helmi 1100–1300-luvulta ja luiset pelikuutiot. Kaikki nämä esineet löydettiin samasta kohdasta.

Tällaisten löydösten konsentraatio tähän paikkaan ei ole sattuma. Linnan rakentamisen alkuvaiheissa ruotsalaiset olivat siirtäneet tulipalossa tuhoutuneista taloista pienesineitä, tuhkaa ja hiiltä. Toisin sanoen linnaan oli vienyt tien pohja, jonka graniittilaatat peittivät kerrostuman ja sen harvinaisen sisällön.

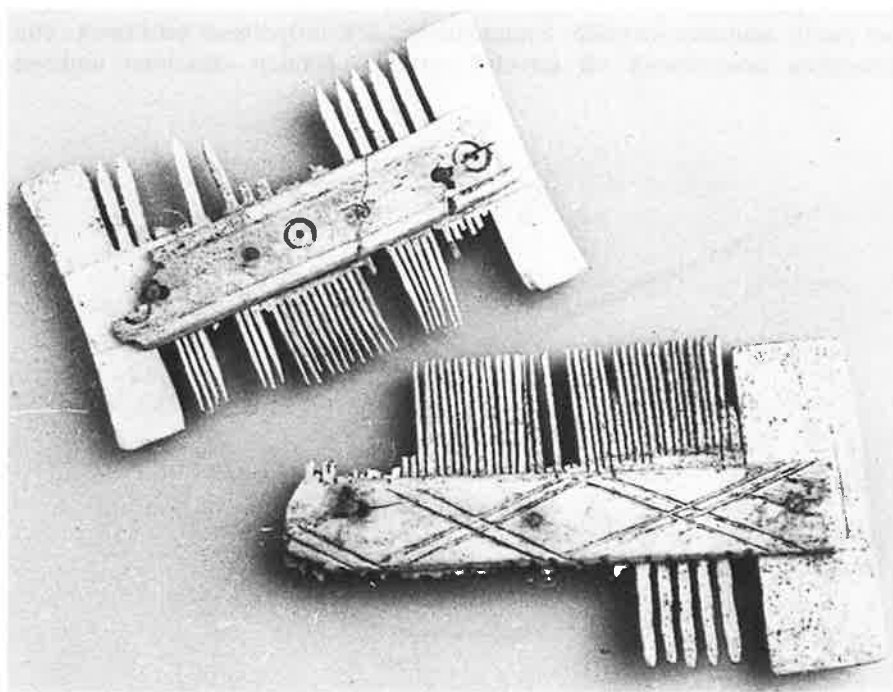
Sama tilanne oli myös mäen pohjoisrinteen lähellä aivan sen yllämainitun rakennelman vieressä, josta puukko on löydetty. Siinä haljenneen kallion kahden sirpaleen välissä oleva syvä halkeama oli saman rakennelman tuhkan ja hiilen täydentämä. Siitä kapeasta paikasta saatiin vielä yksi ainutlaatuinen löydös — miekan terä, jonka kahvan varsi oli rikottu. Kuuluisan saksalaisen Etzelin eli Gizelin työpajan leimalla merkitty ase oli tehty Keski-Reinin alueella vuosien 1130–1200 välissä.

Paitsi yllämainittuja on noista kerrostumista löydetty vielä esineitä, joita olivat näiden alueiden kanta-asukkaat eli karjalaiset käyttäneet. Osa esineistöä ei ole ajoitettavissa ja on vaikeatakin määrittää niiden kansallista kuuluvuutta. Mutta ne on löydetty vaakasuorista alakerrostumista karjalai-

sille tyypillisten esineiden kanssa. 1200–1300-luvun kaksi kirvestä ja kolme nuolen ruotokärkeä ovat esimerkkejä aselöydöistä. Kaksi näistä nuolenkärjistä on ensimmäisessä rakennuksessa löydetyn kärjen tyyppisiä ja niitä voidaan pitää paikallisina tuotteina. Karjalaisen puvun osista on löydetty toinen soikionmuotoinen kupera kiinnike ja korvalusikka. Suojamuurin kivien kasasta on erikseen löydetty soikionmuotoisen kuperan kiinnikkeen neula. Mahdollisesti naispuvun koristeita oli myös pronssiketjun kaksoisrenkaista, jonka ketjunpidike oli rikkoutunut.

Pääasiallisesti Itämeren itärannikoilla käytetty ketjunjakaja oli tyypillinen myös karjalaisten keskuudessa. Suomesta samanlainen jakaja on löydetty vain 1000-luvun muinaisesineiden joukosta. Sitävastoin eräs kultasepän tuote eli pronssinen vakosormus ei ole ominaista karjalaisille. Sitä on tutkija M.V. Sedova taipuvainen pitämään slaavilaisten etnisenä ominaisuutena. Tällaisia sormuksia käytettiin laajasti Novgorodissa 1000-luvun loppupuolelta 1300-luvun loppuvaiheisiin.

Kuusi sylinterimäistä lukkoa ja avainkokoelma muodostavat erikoisen löydösryhmän. Tämän tyyppisiä lukkoja samoin kuin yllämainittua erikoisesti käytettiin Venäjällä ennen mongolilaistatarilaista kautta. Käkisalmen lähellä olevista 1100–1200-luvun haudoista löydetty lukko todistaa, että

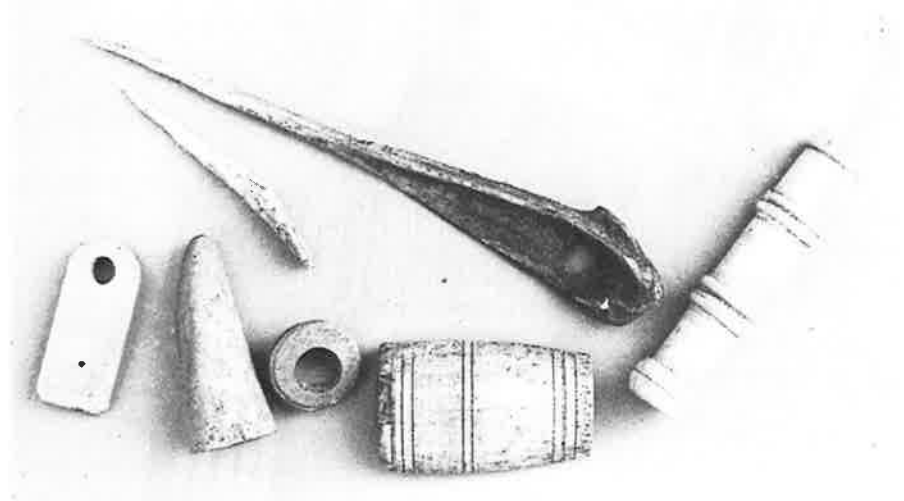
Sarvikammat 1200-luvulta ja 1300-luvun alusta.

nämä lukot olivat levinneet myös karjalaisten keskuuteen. Kokoelmaan kuuluu myös luo- ja sarvituotteita, joiden joukosta on erotettava kaksi 1200–1300-luvulle ajoitettua kampaa ja kuviolusikkaa. Muiden esineiden joukossa on myös neulakotelo, erilaatuisia hiuspinteitä, ruokopillin sirpale ja sorvattuja tappeja.

Kaupungin paikalla olleen ensimmäisen asuma-alueen esineiden kokoelma tulee luonnollisesti täydentymään. Tässä tapauksessa aukio on suhteellisen perspektiivinen linnan sisäpihan edessä. Meidän havaintojemme mukaan nimenomaan tuohon suuntaan ulottuu ensimmäisten rakennusten jälkiä sisältävä kerrostuma.

Meidän on vielä määrättävä, minä vuonna Linnansaarelle ilmestyi tuo edeltäjä-kaupunki. Esineiden ajoitukset laajentavat sen perustamisraajat 1100- tai 1200-luvuksi. Mutta kaikki kaivaushavainnot todistavat, että se tapahtui yhdellä kertaa. Sen takia voidaan olettaa, että ensimmäiset rakennukset ajoittuvat 1200-luvulle. Joka tapauksessa siitä huolimatta odottamatta vuotta 1993 voidaan puhua Viipurin 700-vuotishistoriasta.

Seitsemän vuosisataa sitten se alkoi puurakennuksista saaren ylätasanteella, jota suojelivat linnoitukset ja ympäröivä luonto. Löydösten joukossa ei ole esineitä, jotka voisivat luonnehtia väestön elämää ja taloutta. Puuttuu elämäntapojen tasoa osoittavaa keramiikkaa. Ei ole havaittu tuotantotoiminnan jälkiä rakennuksissa ja mannerkuopissa, mikä oli ominaista Karjalan muille asutuskeskuksille. Samanaikaiset lukkolöydökset osoittavat, että aineellisia arvoesineitä oli tarvetta suojella. Näiden esineiden mukaan

Luo- ja sarviesineitä 1200-luvulta ja 1300-luvun alusta.

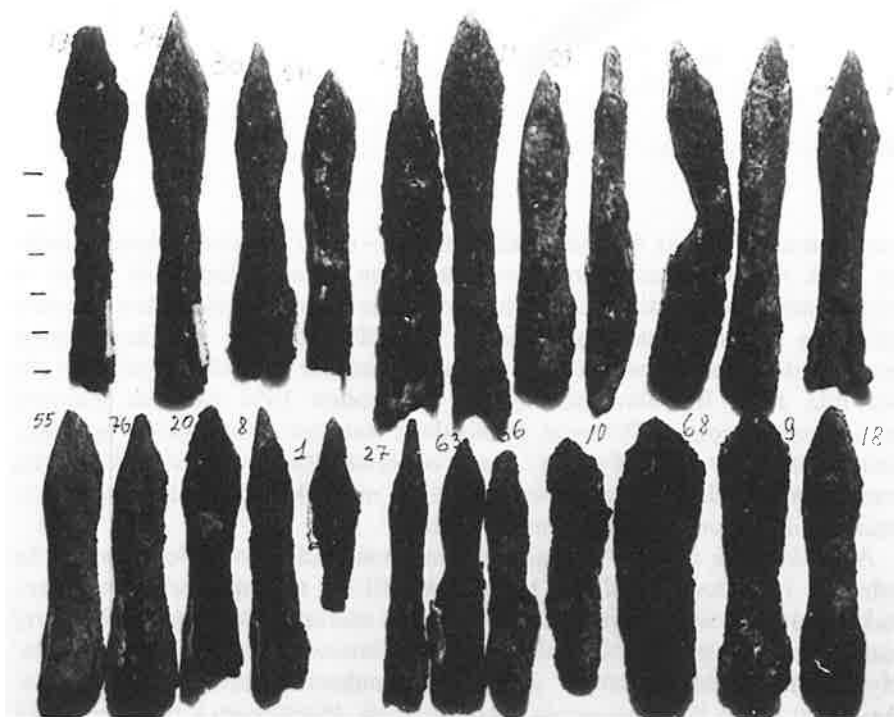
Sotakirves 1200-luvulta.

saaren asumapaikalla oli kaksi päätehtävää — se oli varasto- ja kauppapaikka sekä tärkeän vesiväylän etuvartija sodan aikana. Ilmeisesti täällä ei elänyt paljon asukkaita. Mutta tarpeen vaatiessa piirin koko väestö saattoi piiloutua sen suojaan. Mahdollisesti lähistöllä oli vielä yksi karjalaisten asumapaikka, jossa hoidettiin karjaa ja harjoitettiin käsityötä ja taloutta. Se voi olla J.W. Ruuthin asiakirjoissa ja vuoden 1655 kartassa mainittu asutuskeskus, joka 1500-luvun puolivälissä muuttui ”vanhaksi” Viipuriksi. Sen jälkiä ei ole vielä löydetty, mutta on muistettava, että jo 1600-lukuun mennessä alueiden topografiassa oli suuria muutoksia ja entistä rannikko-asumapaikkaa on etsittävä manneralueilta.

Arkeologisten tietojen mukaan saaren asumapaikan kohtalo on selvä. Se tuhoutui tulipaloon vihollisen hyökätessä. Ei ole sattuma, että sen rakennuksen jäännöksissä, joka oli estänyt pääsyn saaren keskiosaan, on löydetty samanlaiset nuolet. Nämä nuolet singottiin ilmeisesti samasta varsijousesta. Hyökkäys oli odottamaton. Jotkut rakennukset paloivat ovet lukossa. Asukkaat olivat jättäneet niihin arvoesineensä. Hävityksen kuvaa täydentää lähitaistelussa särkyneet aseet, jotka osoittavat vastustuksen. On vaikeata

sanoa, kauanko taistelu oli kestänyt. Mutta se oli päättynyt käsikähmään, jolloin taistelukirveiden hamarat olivat särkyneet iskuihin ja miekan kädensijat olivat lentäneet irti. Voittajat eivät olisi jättäneet niin arvokasta asetta kuin miekkaa jopa ilman kädensijaa. Ilmeisesti se oli paikallisen asukkaan ase. Löydetty kappale ei ole varmaankaan ollut ainoa. Karjalaisten mieshautoissa tällainen ase ei ole harvinaista. Varmastikin miekat eivät olleet ainoastaan Käkisalmen alueelle hautojaan jättäneiden maatalousasukkaiden aseita vaan ne kuuluivat myös esi-Viipurin asukkaille.

Asumapaikan tuho oli tapahtunut juuri ennen kivilinnan rakentamisen alkua. Saaren uudet isännät olivat kiireesti tuoneet äskettäiselle tulipalopaikalle rakennuskiveä Olavin tornin perustan rakentamiseksi. Rakentamisvauhti oli näet ollut niin kova, ettei ollut ehditty siirtää kahta suurta kallionlohkareta perustan rakentamiseksi. Nämä pienten kivien pönkittämät lohkareet olivat jääneet paikalle tuhkan ja hiilen päälle tornin läntisen julkisivun eteen. Ruotsalaisilla ei ollut tarvetta etsiä edullisempaa paikkaa uudelle linnoitukselle. He olivat antaneet arvoa karjalaisten asumavalinnalle. Linnoituksen nopeaa rakentamista voidaan selittää vaaran pelolla. Toisaalta ruotsalaisten tietojen mukaan (Eerikin kronikka, 1300-luvun

Jalkajousen nuolenkärkiä 1300-luvun alkupuoliskolta.

Nuolenkärkiä 1300-luvun alkupuoliskolta.

alkupuoli) kantaväestö oli ottanut vastatulleet vastaan vihamielisesti. Toisaalta ruotsalaiset itse olivat syystä varoneet Novgorodin vastatoimia vaikutusvaltansa palauttamiseksi Karjalassa. Todellakin Novgorodin družina oli suorittanut sotaretkensä noin vuoden kuluttua, mutta todennäköisesti se oli tavannut Viipurissa jo uuden linnan mahtavat kivirakennelmat.

Viipurin linna. Rakentaminen 1293–1615

Ensimmäinen vaihe. Eerikin kronikan mukaan linna rakennettiin alun alkaen kivistä. Sen ensimmäiset varustukset rakennettiin vielä ennen tykistön rakennusperinteitä. Oletettavasti on säilynyt tuolta ajalta vain päätornin alaosa, muiden rakennusten ajoitukset ovat vain likimääräisiä paitsi joukko varastorakennuksia läntisellä rannalla, jotka ajoitetaan 1600-luvulle.

A. Hackmanin keräämät 1400–1600-luvun asiakirjat ovat kovin tärkeitä rakennusjärjestyksen määrittämiseksi ja kaavojen entistämiseksi. Kaivaus-temme tuloksena on mahdollista erottaa linnan rakennushistorian päävaiheet.

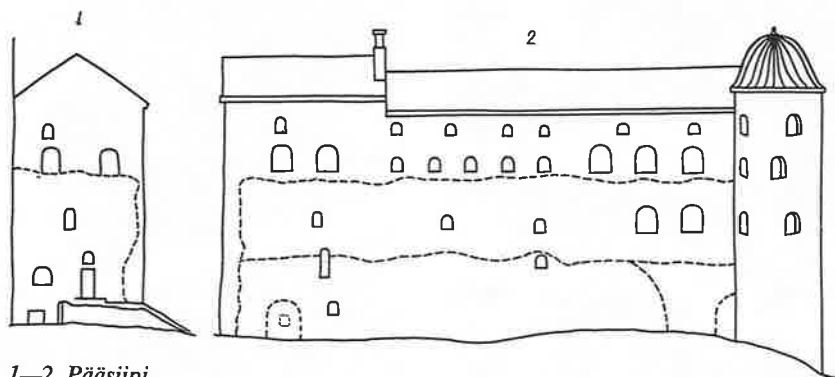
Alunperin puolustusasemaltaan edullinen ylätasanne, jolla karjalaisväestö oli asunut, oli puolustusrakennuksin suojattu. Myöhemmän rakennuksen osittain peittämä ensimmäinen linnoitus olisi voitu rakentaa kahdella eri tavalla. Ensinnäkin rakennukset olisivat voineet muodostua kastellista neliömäisine torneineen lännenpuolella ja peittää kaksi kolmatta osaa koko ylätasanteen pinta-alaa. Toinen versio edellyttää, että mäen koko huippu-alueella alusta alkaen oli kulkenut puolustusvyöhyke, jonka suunnittelu oli toistanut rinteen ylärajan kaavaa. Tuloksena pääasemapaikan keskiajan pystysuoran puolustusperiaatteen mukaan korkeimman vallitsevan pisteen eli Pyhän Olavin tornin piti olla liittymättä sitä ympäröiviin muureihin. Tällainen rakentaminen ei ole lainkaan kastellia, vaikka idän puolella sille oli ominaista tiettyä säännöllisyyttä.

Kaivaustöiden tulosten perusteella voidaan varmasti hyväksyä toinen versio. Töiden aikana on paljastettu graniittisen puolustusmuurin osat, jotka kiersivät mäen luoteisrinteen ympäri. Muurin paksuus pohjaosassa vaihtelee 1,6 metristä 2 metriin. Perusta on tehty kiven suurehkoista sirpaleista ilman ruukkia. Muuraustekniikka oli aivan tyypillinen keskiajan Viipurille eli ulkopinnassa on karkeasti käsitelty sirpale- ja vierinkivimuuraus. Nykyään avatun Sepänpihan muuri on kivijalkaosassa yhdistetty pääsiipirakennuksen julkisivun muuraukseen, mikä todistaa näiden rakennusten samanaikaisuutta.

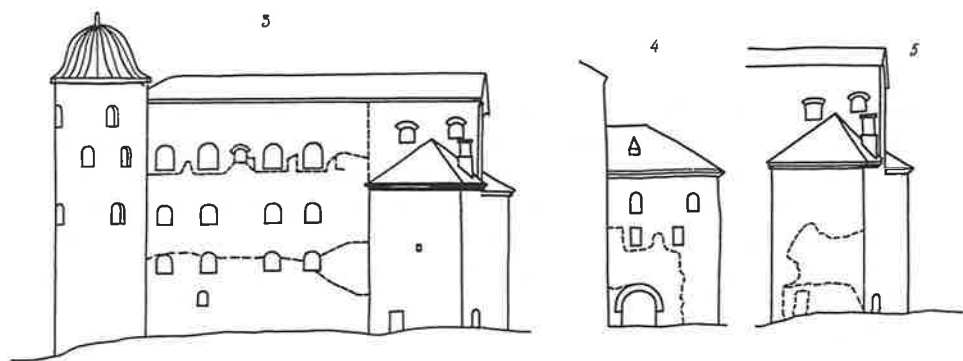
Toisin sanoen linnan päärakennuksen julkiseinä on aikoinaan ollut tämän muurauksen jatkoa. Ja jos Sepänpihan eräällä osalla se on perusteellisesti tuhottu, niin keskussiipirakennukselle se muodostaa pitkän eteläisen julkisivun, joka vie Pyöreään torniin. Huolimatta myöhemmästä kaikkialla samanaikaisesta saumauksesta voidaan kuitenkin täsmällisesti määrätä tämän ensimmäisen seinän yläraja. Pääkriteerinä on selvä ero julkisivuja varten käytetyn mukulakiven muodoissa ja mitoissa. Muurauksen vanhempi alaosa on tehty hiukan litteistä kivistä terävät syrjät ulospäin, myöhempi graniittimuuraus — veistetyistä elementeistä ylätasoon asti tai tiilistä tai pyöreähköistä vierinkivistä, jotka ovat alaosassa olevia suurempia. Etelän eli pääsiipirakennuksen julkisivussa kahden muurauksen raja kulkee vaaka-suoraan ensimmäisen kerroksen yläleikkauspinnan tasolla kellarikerrosta lukuun ottamatta. Se on 6–6,5 metriä nykyajan maanpintaa ylempänä. Itäisen siipirakennuksen ulkoseinässä säilyneen alamuurauksen korkeus on lähellä yllämainittua, mutta sauma on huonommin nähtävissä. Pohjoisen siipirakennuksen pitkän julkisivun sama muuraus on idässä 2–3 metrin korkea, mutta on hyvin merkillistä, että lännen puolella se on samalla tasolla kuin pääsiipirakennuksessa.

Sepänpihalla havaittu tulipalon kerrostuma kuuluu tämän puolustuslinjan rakentamisaikaan. Tämä kerrostuma liittyy osittain kivipuolustusvyöhykkeeseen; jossakin kohdassa muurin kivet kerrostuman tasolla ovat noen peittämiä. Kun tämä tulipalo oli tapahtunut kivimuurin suojelemalla alueella, niin kerrostuman löydökset määräävät tällaisen puolustusrakenteen

Linnan rakennuksien ulkomuuri

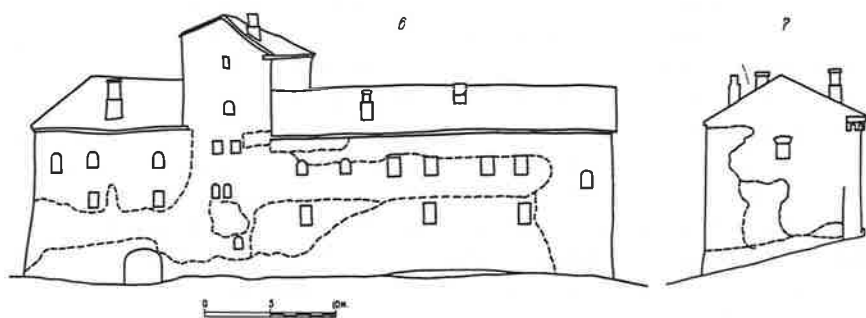

1—2 Pääsiipi

3 Itäsiipi

4—5 Pohjoissiiven itäinen osa

6—7 Pohjoissiipi

Sepänpihan portin viereisen rakennuksen ensimmäinen lattia.

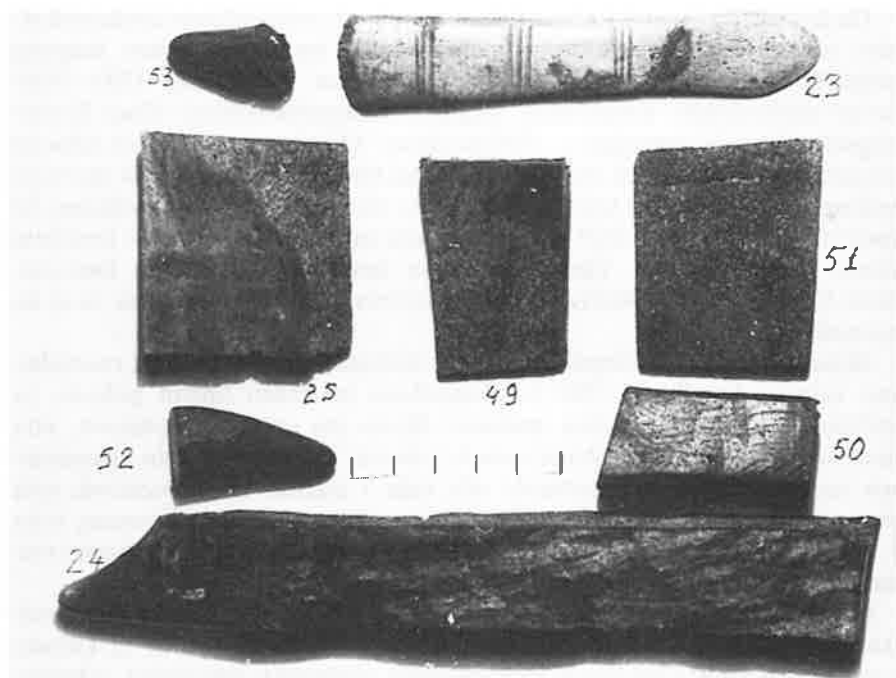

Kaivaustyöt Sepänpihan pohjoispuolella; näkymä Olavin tornista.

ajallisen ylärajan. Ennen kaikkea on mainittava noin 100 varsijousen kärkeä. Jotkut niistä on isketty rikki, koska tapeissa on säilynyt nuolten sirpaleita. On kiistatonta, että ne eivät ole paikallisen asesepän tuotteita, vaan niillä on linnoitusta ammuttu tehokkaasti. Niiden perusmuodot ovat ominaisia 1300-luvulle. Reinin keramiikan fragmentit, 1300-luvun kolikko, nahkavyön pronssikärki hopealla pakotettuine ranskalaisen liljan kuvioineen todistavat raja-Viipurin suhteista metropoleihin ja Länsi-Euroopan maihin.

Samaan tulipaloon on liitettävä mahtava (noin 0,7 m) hiilikerrostuma perustan päällä Olavin tornin läntisen julkisivun vieressä. Kerrostumasta on löydetty kannusten sirpaleita, joiden muoto oli levinnyt Ruotsiin 1200-luvulla ja 1300-luvun alussa. Siitä on myös löydetty 1300-luvun alkupuolen ruotokärkien valtaenemmistö. Siitä on nostettu myös kultasepän ja luunleikkaajan työkaluja (pakotustelineet, reikätaulat, meisselit, viilat, pronssin sulatusastioita). Niiden kanssa oli paljon pronssipalasia sekä kuonaa, luu- ja sarvituotteita. Puurakennukset ovat täysin palaneet. Ne oli ilmeisesti sytytetty muurin yli heitetyillä sytytysnuolilla. Niiden suunnittelu ja mitat voidaan määrätä vain likimääräisesti. Mutta esineistö todistaa selvästi, että jo linnan historian alkuvaiheilla oli täällä alkanut käsityön kehitys.

Linnoitukseen kohdistunut ammunta ja tulipalo, jossa olivat tuhoutuneet pihan puurakennukset voidaan löydösten mukaan ajoittaa 1300-luvun puoliväliin. Tämän yhteydessä on muistettava novgorodilaisten kova hyökkäys v. 1322 Viipuriin. Kuukauden ajan linnaa ammuttiin kovasti, sitä vastaan käytettiin piirityskoneita.

Sarviliusta 1300-luvun alkupuoliskolla verstaassa puolivalmistettuja esineitä.

Harppuuna 1300-luvulta.

On korostettava, että kaivaustulosten mukaan ensimmäisen kivilinnoituksen suunnittelu oli rajoittunut neliömäiseen torniin ja mäen huippua ympäröiviin muureihin. Tämän johtopäätöksen vahvistavat 1500–1600-luvun asiakirjatkin. Kirjeessään Viipuriin käskynhaltijalleen Klaes Kriste-rinpoika Hornille kuningas v. 1558 suosittaa ”Olavin tornin läheisiä vahvoja muureja” yhdistettäväksi itse torniin. Paitsi tätä kerrotaan v. 1624 myrskyn vahingoittaneen Olavin tornin syrjää, josta oli romahtanut suuri lohkare. Se osoittaa, että vuoteen 1624 mennessä torni oli yhdistetty muurin kivisitein ilman laastimuurausta. Tämä tilanne on kuvattu vuoden 1615 kaavaan. Siinä Olavin torni on liitetty puolustusmuuriin hienoin muurauksin ja se on asemaltaan keskeinen.

Muurin korkeus Sepänpihan alueella voidaan määrätä ainakin ruotsalaisen vaiheen lopulla v. 1703 L.Stobaeuksen tekemien linnan pohjois- ja eteläjulkisivujen piirustusten mukaan. Mutta jos otetaan huomioon, että muurauksen alaosa on säilynyt vain 6,5 metrin korkeuteen, niin ensimmäisen muurin korkeus oli saattanut olla vain 7 metriä. On merkittävä, että alasauma sulautuu paksumman pohjamuurauksen ylätasoon yhteyteen, joka J. Ahrenbergin leikkauspiirroksen mukaan ulottuu toisen kerroksen lattiaan.

Linnasaaren ensimmäisen kivilinnoituksen tyyppi on suunnitteluratkaisultaan jonkinlainen sekamuoto. Selvä pyrkimys säännöllisyyteen ei kuitenkaan saavuttanut 1200-luvun loppupuolelle ominaista saksalaista rakentamiskaavaa eli linnoituksen rakentamista kastellikaavaan. Tätä ilmiötä voidaan pitää yleistendenssinä, joka oli ominaista keskiajan Ruotsin sotilaalliselle rakentamiselle. Esimerkkeinä ovat 1100–1300-luvun linnat Ruotsissa ja Suomessa, joiden kaavat noudattivat maanpinnan muotoja, vaikka niissä on havaittavissa pyrkimystä säännöllisyyteen. Alkuperäinen Viipurin linna erottautui lähinaapureistaan Keski- ja Länsi-Suomessa, koska Viipurissa päätori oli hallitsevassa asemassa.

1500-luvun asiakirjojen mukaan Olavin torni oli alustavasti suorakulmainen (15,5 x 15,6 m), jonka seinien paksuus oli perustatasolla noin 4 m. Ei tiedetä sen alkuperäistä korkeutta, mutta joka tapauksessa torni oli suurimpia tämän kaltaisia rakennelmia Ruotsin keskiajalla. Rakenneominaisuuksien mukaan se oli ”Bergfried” kaivonmuotoisine sokkelikerroksineen, korkeine sisäänpääsyineen sekä toisen kerroksen holvivälikattoineen. Tällainen varhaissaksalainen tornityyppi, jota laajasti käytettiin keskiajan Euroopan linnoitusrakennuksissa, sopi parhaiten Viipurin Saarilinnalle. Sen eräitä tiloja käytettiin vielä 1500-luvun puolivälissä asumiseen ja nimitettiin ”kuninkaan huoneiksi”.

Saarella rakennettiin lähes jatkuvasti 1600-lukuun saakka, mutta ympärysmuurin ja tornin rakentamista mäen huipulle voidaan pitää 1300-luvun keskiväliin mennessä päättyneen rakentamisen ensimmäisenä vaiheena. Poliittiselta kannalta Novgorodin ja Ruotsin taistelussa Karjalasta mahtavan kivilinnan rakentaminen vahvisti Ruotsin asemaa suurenmoisesti.

Toinen vaihe. Seuraavat rakennustyöt linnan puolustamiseksi liittyvät uuden puolustuslinjan rakentamiseen, joka puolusti sitä uivan sillan puolelta. Tämä käytävä joka yhdisti salmen länsi- ja itärannat ja kulki saaren etelärantaa pitkin liittyy vuorostaan käsityöläis-kaupallisen esikaupungin kehitykseen mannerniemessä itään päin linnasta. Kaivaustöiden mukaan uusi kivilinja muodostui graniittimuurista, jonka suunnittelu toisti eteläisen rantalinjan muotoja. Lännessä ja idässä sitä jatkoivat puu- ja multalinnoitukset, jotka pysyivät paikalla 1500-luvun puoliväliin saakka. Itse muuri, jonka jälkiä havaitaan koko säilyneen ulottuvuuden mukaan, on peitetty myöhäisin linnoitusmaavallein 5,25 metrin korkeudelle. Sen paksuus on 2–2,5 m. Purkamisen taso on paikoin 0,7 m korkeampi kuin taistelukäytävän palkkien aukot, jotka tunkevat koko seinän läpi. Tämän ansiosta voidaan rekonstruoida rakennelman korkeus, joka oli 6 m ottaen huomioon suojapaikan, joka oli tarpeen galleriassa seisovalle ihmiselle. Galleriaan voi päästä seinien sisäisiä kiviportaita ylös, joista yhdet on paljastettu sisäjulkisivussa.

Portaikoin alin porras oli hakatuista graniittilaatoista rakennetun tien tasolla. Nämä laatat sijaitsivat seinän leveämmän perustan yläpuolella. Seinän perustan ja tien välistä tulipalokerrostumasta saadut löydökset antavat mahdollisuuden ajoittaa koko puolustuslinja. Löydöksen joukossa on Viipurille tavallisia asetyyppejä eli varsijousikärkiä. Täältä löydetty kappaleet ovat tyypillisiä 1300-luvun loppupuolelle ja 1400-luvulle. Näille kärjille oli ominaista suorakulmainen terän leikkauspinta ja heikko ohen-

Yksi tiilivaraston rakennuksista Sepän-pihalla 1500-luvulta.

Itäisen pihan puolustusmuuri 1500-luvulta.

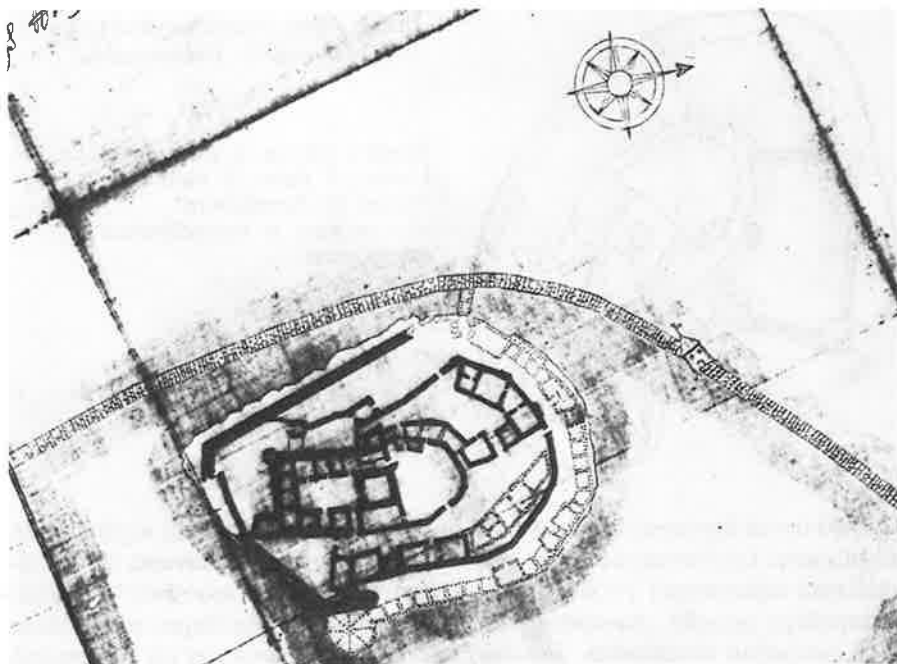
Itäisen tornin alakerroksen ampumaukko.

nettu kohta tapin päällä. Niiden kanssa on nostettu hiiltynyt Liiviläisritarikunnan lyömä kolikko vuosilta 1414–1441 sekä metalliesineitä puurakentamisen ajalta.

Arkeologisen aineiston lisäksi etelämuurin rakentamisen aikaa voidaan täsmentää Kaarle Knuutinpajan kronikan katkelmien mukaan. Niistä katkelmista on erotettava käskynhaltijan rakennustoiminnan (1442–1448) kaksi erityisen tärkeää tosiasiaa, joista ensimmäinen todistaa suoraan puolustusrakennelmien rakennuksen. Se on maininta siitä, että tuo ylimys ”oli antanut käskyn rakennuttaa sakaramuurin”. Paitsi tätä rakennettiin tuolloin ensimmäiset pysyvät rakennukset alkuperäisen linnoituksen sisäpuolella.

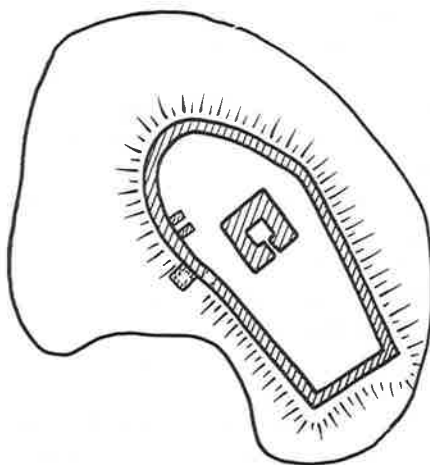
Vuoden 1449 maaliskuun 3. pñä kirjeessään Roomaan paavi mainitsee ”tunnetun Viipurin kaupungin ja sen luoksepääsemättömän linnoituksen”, sekä kuningas Kristian I kirjeessään paaville syyskuun 21. pñä 1457 sanoo suoraan, että linna ”on lujitettu seinien ja tornien erinomaisella järjestelmällä”. Yllämainittuun on vielä lisättävä, että vuosien 1552–1553 asiakirjoissa mainitaan muurin sakarien korjaamisesta ”sekä ylhäällä että alhaalla-kin”. Toisin sanoen 1500-luvun keskivälissä korjausta eivät vaatineet ainoastaan vanhimmat mäen huipulla olevan muurit, joiden korkeutta lisättiin 1400-luvulla, vaan myös kupeella alemmalla tasolla oleva kivilinja. Kaikkien tietojen mukaan voi ajoittaa etelämuurin rakentamisen vuosien 1442 ja 1448 väliseksi.

V:n 1615 kaavan mukaan muurin vieressä oli kaksi tornia. Verrattaessa niiden asemapaikkaa kaavassa 1500-luvun asiakirjoihin voidaan tehdä se johtopäätös, että nämä tornit ovat Vartiotori ja Uusi torni. Niiden perustukset on löydetty kaivausten aikana. Se on vahvistanut tosiasian, että

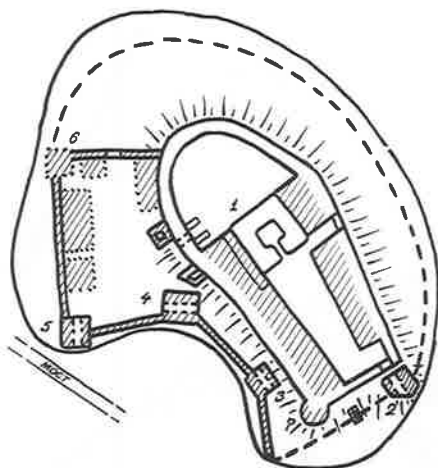

Viipurin linna v:n 1615 asemakaavassa.

tornit oli rakennettu samanaikaisesti muurien kanssa. Vuosina 1584–1585 Vartiotorni rakennettiin uudelleen ns ”uudeksi saliksi” sekä Uusi torni liitettiin siipirakennuksen eteläpuolen muuraukseen. A. Hackmanin mukaan viimeksimainittu rakennus pystytettiin v. 1588.

Linna ensimmäisen rakennusvaiheen jälkeen (v. 1293–1300-luvun keskiväli). Rekonstruktio.

*Linna toisen rakennusvaiheen jälkeen
(vv. 1442—1499). Rekonstruktio.*

*Tornit 1 Olavin, 2 Suutarin, 3 Uusi, 4
Vartio-, 5 Palo-, 6 Vankila-, 7 Pieni
Pyöreä eli Paratiisitorni
— — — puu- ja maavallituksia
rakennuksia*

1400-luvun kivimuurin länsiosa oli liitetty Palotorniin, mutta myöhemmin se tuhoutui kokonaisuudessaan. Itse tornissa — varsin mahtavassa suorakulmaisessa rakenteessa — oli portti ja nostosilta, jotka muodostivat pääsisäänpääsyn saarelle. Alunperin Vartiotorni sijaitsi muurilinjan sisäpuolella eikä suojannut sivustaansa. Jossakin määrin tämän funktion oli suorittanut Uusi torni, jonka lounaiskulma oli muodostanut pienen portaan, jolta ammuttiin sivustatulta pääsisäänpääsyn suuntaan.

Uuden puolustuslinjan muodostaneen etelämuurin rakentamisen tuloksena Viipurin linna oli saanut ensimmäisen linnoituksen eteläpuolta ympäröivän ”zwingerin”. 1400-luvun toisella neljänneksellä päärakennuksen pystyttämistä voidaan pitää linnan rakennushistorian toisena vaiheena.

Asuinrakennukset varhaisempien seinien muodostaman suorakaiteen sisäpuolella olivat aiheuttaneet niiden yläkerrosten osittaista uudelleenrakentamista ja väliseiniä Olavin tornin piirissä. Samalla tornin eteläisen julkisivun puolelle tehtiin sisä- ja Sepänpihan yhdistävä käytävä, johon vuorostaan päästiin palotornilta eteläkupeen porttien kautta. 1800-luvun mittauskaavat todistavat, että esimuurien suorakaiteen sisäpuolelle oli alunperin rakennettu vain eteläinen ja pohjoinen siipirakennus. Etelärakennus sijaitsi sisäistä julkisivua pitkin eikä pohjoisrakennus ulottunut itämuuriin. Piirustukseen merkitty muuraus fikseeraa siipirakennuksen päätyseinän idän puolella.

Ajallisesti siirtyivät toisen vaiheen muutostyöt Kaarlo Knuutinpojan käskynhaltijakauden ulkopuolelle. Tämä koskee myös Pyöreää tornia pääsiipirakennuksen kaakkoiskulmassa. A. Hackman oikein toteaa, että Tottien ja Sten Sturen sukujen vaakunat, jotka kuvattiin tornin ikkunasyvennyksiin, todistavat näiden aatelismiesten rakennustoiminnasta, mikä olikin tavallista keskiaikana. Tornin ja puolustusmuurin muurausten sidonnan puute tekee sen rakentamisen mahdolltomaksi ennen 1400-lukua,

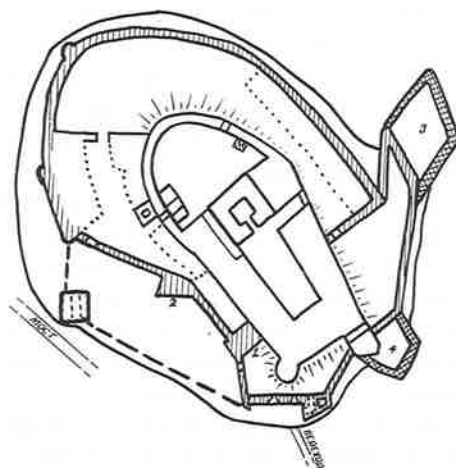
vaikka pyöreät tornit eivät olleet uutta jo 1300-luvulla Keski- ja Pohjois-Euroopassa mm. Ruotsissa. Toisen vaiheen kaikista rakennuksista ainoastaan tätä kulmatornia voidaan pitää tykistöä huomioivana rakennelmana. Ilmeisesti sen rakentaminen oli aloitettu Eerik Akselinpoika Tottin monipuolisen puolustusaloitteen ansiosta, joka aloite otti huomioon tykistön puolustus- ja hyökkäysmerkityksen. Sten Sturen aikana se oli lopullisesti valmis, joten sen rakennus sijoittuu vuosien 1457 ja 1499 väliin.

Lisäyksenä todettakoon, että v. 1986 alettiin löydösten seulonta tornin toisen kerroksen tiloista, sillä kahdessa ensimmäisissä kerroksissa ei ole aukkoja. On viety pois 2,5 m muurinjätettä, jota oli kasaantunut 1800-luvun korjauksen aikana. Kuten jo tuli ilmi, torni kokonaisuudessaan liittyy eteläisen siipirakennuksen ulkojulkisivuun. Sen muuraukseen on jäänyt jälkiä puupalkeista, jotka muutettiin metallipalkeiksi 1800-luvulla toisen kerroksen lattiatasoa alemmaksi.

Kolmas vaihe. Aloittaen Pyöreästä tornista kaikki seuraavat rakennustöidenpiteet linnan alueella suoritettiin huomioiden tuliasheet, jotka määräisivät linnoituksen rakenteet. Vuodesta 1542 1600-luvun alkupuolelle asiakirjoissa mainitun rakentamisen analyysi ja sen ajan rakennusten vertaaminen v:n 1615 kaavaan pakottavat puhumaan rakennustöiden seisahduksesta, joka tapahtui 1500-luvun alkupuolella. Tämä tosiasia selitetään siten, että 1400-luvun viimeisellä neljänneksellä kaupungin muurin rakentamisen jälkeen puolustuksen päärintama siirtyi kaupungin itäpuolelle. Tässä yhteydessä päälinnoituksen merkitys supistui jyrkästi ja kaupungin puolustuksen yleisjärjestelmässä sen osuus oli tästä edes sekundaarinen. Vuosina 1548–1549 Vartiotorni lujitettiin kivellä ja savella. Silloinkin purettiin ja rakennettiin uudelleen Turun sillalle suuntautuvat tornit, mm. Uusi torni.

Linna kolmannen rakennusvaiheen jälkeen (vv. 1559–1615). Rekonstruktio.

3 ja 4 bastionit,
.... rakennuksia
— — — puu- ja maavallituksia
1 eteläinen siipirakennus, 2 "Uusi sali"

Rinnakkain korjattiin ja rakennettiin puusta ja mullasta tehty puolustus-rakenteet, jotka osittain olivat olleet saarella jo aikaisemmin. Mutta kolmas ja pääasiallinen rakentaminen eli puolustusrakennelmien perusrakentaminen aloitettiin vasta 1559, jolloin kuninkaan käskystä ”kaupungin suuntaan kääntyvän muurin eteen” (itään ja kaakkoon päin) laskettiin tukimuurin peruskivi, jonka paksuus oli 2 syltä. Nimenomaan tukimuurin rakentaminen korostaa, että siihen mennessä tässä oli ollut vain puu- ja maalinnoituksia, jotka olivat liittyneet 1400-luvun muuriin. Erotuksena aikaisemmista rakennelmista oli rakennetun itämuurin paksuus noin 1,2 m. Siinä oli ampumaukkoja käsiaseita varten. Nämä aukot asetettiin 1,5 m:n korkeudelle, sillä tarkka-ampujat saattoivat olla juuri pihatasanteella. Kaivaustulosten mukaan aitaus alkoi 1400-luvun muurilta, kulki mäen itärinnettä pitkin ja poikkesi länteen päin muodostaen koillisen puolustusrintaman.

1500-luvun lopussa kaksi rakennusta ulottui linnan ympärysviivojen ulkopuolelle. Toinen niistä on pohjoissiipirakennuksen itäpäätty, jonka sisältä Otto-I. Meurman löysi 1500-luvun puolustusmuurin perustuksen. Rakennuksen eristetyn aseman takia voidaan olettaa, että ajotien yläpuolella olisi ollut rakennuksen ja linnan itäisen siipirakennuksen yhdistävä käytävä. Ainoa tällainen käytävä on mainittu 1500-luvun asiakirjoissa Suutarin tornissa. On merkillistä, että v. 1580 holven rakentamisen jälkeen tuota rakennusta ajotien yläpuolella merkittiin torniksi vain yhden kerran. Uudistettuna se menetti alkuperäiset muotonsa ja merkityksensä ja myöhemmin se liittyi kokonaan kaikkien rakennusten kokonaisuuteen.

Toinen torninmuotoinen rakennelma on itäistä muuria myöhempi. Se paljastettiin Otto-I. Meurmanin v:n 1935 ja meidän v:n 1980 kaivaustöiden ansiosta.

Rakennelma on tutkittu kokonaisuudessaan ja eteläpuoli siihen liittyvine seinineen on myös paljastettu. Rakennuksen ominaisuuksien ja 1500- ja 1600-luvun asiakirjojen mukaan selviää sen päätarkoitus. Tiedetään, että vuodesta 1561 linnan yhdisti kaupunkiin lisäkäytävä, joka on merkitty 1600- ja 1700-luvun piirustuksiin. Sen alku oli juuri paljastetun rakennelman edessä. Rakennuksen sisäpuolella oli kiviportaikko, joka vei pihasta lisäsiltaan muurin ympäryksen ulkopuolelle. Näin rakennus liittyi porttien rakenteeseen, joka vei käytävään niemen poikki. Sillä oli lisärakennuksia ja se rakennettiin vähitellen toisen vaiheen aikana.

Muurin lisäksi itärannalla suoritettiin 1500-luvun loppupuolella puolustuksen eteläisen päälinjan peruskorjaus. Kaivauksissa havaittiin, että tuolloin oli purettu 1400-luvun etelämuurin pätkä Vartio- ja Palotornien välissä, mikä on merkitty v:n 1582 asiakirjoihin. Muuri siirrettiin muutama metri syvemmälle ja entinen Vartiotori liitettiin zwingerin aikaisempiin länsirakennelmiin. Tämä puolustuslinja kulki zwingerin etelämuurin perustusta pitkin itään päin ”uudeksi saliksi” rakennetulta Vartiotornilta ja liittyi muuriin itärannalla. Eteläosassa oli täysin uusi vain pätkä ”uudelta salilta” rakennuksiin vastapäätä linnaan vievää ajotietä. Myöhemmin myös nämä

rakennukset muutettiin kivimuuriksi. Nimenomaan tämä pätkä on säilynyt nykypäivään saakka sisäänpääsyn kohdalla.

Kuten on jo mainittu, 1500-luvun loppupuolen rakennusmuutokset koskivat saaren länsiosaa, jota siihen asti olivat puolustaneet asiakirjoissa usein mainitut puiset skansit ja bolverkit. Niiden asemesta uuden etelälinjan jatkona rakennettiin vuodesta 1583 1600-luvun alkupuolelle saakka kivinen ulkoseinä, joka kaarevasti yhdisti saaren länsi- ja osittain pohjoisrannat. V:n 1615 kaava esittää tämän linjan täysin rakennettuna. 1600-luvulla muurin sisäpuolelta rakennettiin varastorakennuksia, mutta sen julkisivussa selvästi havaitaan suorakulmaisia rantasuojia. Nykyään myöhemmät maavallit ympäröivät muurin. Sen ulkojulkisivun vieressä suoritettut kaivaustyöt ovat osoittaneet, että tämän kivirakennelman julkisivun muuraus peitettiin maalla eli muuri oli alunperin korkeampi ja mahtavampi puolustuseste.

Yllämainittujen rakennustöiden lisäksi suoritettiin vuosina 1561–1564 linnan päätornissa tärkeä muutos: neljässä vuodessa purettiin vanhan tornin yläosa, kiviperustusta lisättiin kahdella tiilikerroksella ja kahdesta tykkitaistelukerroksesta rakennettiin oktaedri. Koko rakennelma kasvoi jyrkästi ja siitä tuli linnan tärkein tykistörakennus. Tornissa sijainneiden linnoitustykien piti puolustaa läntiset pääsytiät kaupunkiin.

Kaivausten aikana tornin pohjoisen julkisivun ja ”viinikellarin” seinän muodostamasta kulmasta löydettiin kaksi tiilipinoa, joita käytettiin tornin uudelleenrakentamiseksi 1500-luvulla.

Lopputuloksena Olavin tornin rekonstruoinnin rinnalla v. 1559 alkaneet ja 1600-luvun alkuun mennessä päätyneet rakentamistoimet muodostavat linnan sotilasarkkitehtuurin kehityksen kolmannen vaiheen. Kokonaisuudessaan linnoitusten modernisaatio on aiheuttanut zwingerin laajentamista ja rakentavaa muuttamista, joka siitä lähtien on ympäröinyt mäellä olevan linnan vanhan osan. Samalla uudet puolustusrakennelmat edellyttivät pienikaliberisen henkilökohtaisen ampuma-aseen sekä linnoitustykistön käyttämistä.

Jottei syntyisi väärää käsitystä, että zwingerin uudelleenrakentaminen oli 1500- ja 1600-luvun Viipurin linnalle linnoitustaiteen huippusaavutus, on merkittävä, että jo vv. 1561–1562 saaren pohjoisrannalle rakennettiin maavallinen linnoitus. Samanlaiset rakennelmat mainitaan myöhemminkin 1500- 1600-luvun asiakirjoissa. Sitä paitsi niissä mainitaan ainakin kolme pyöreää tornia rantalinjalla. Mutta niiden rakennushistoria ei mahdu linnoituksen keskiajan historian puitteisiin ja se voikin olla erityisen tutkimuksen teemana.

Kaupungin puolustusmuuri 1400- 1500-luvulla

On laajalti tunnettua, että 1470-luvulla Eerik Akselinpoika Tott alkoi rakennuttaa itärannalla esikaupungin ympäri kivimuuria torneineen. Voidaan vain yhtyä tutkija A. Sinisalon kantaan, joka on pitänyt rakentamisen

ylärajana vuotta 1475, sillä Olavinlinnan rakentamiseksi tarvittiin paljon työvoimaa.

Viipurin muuri on kiertänyt lahden rannan puolipyöreänä pohjoisesta, etelästä ja lännestä, mutta idän puolelta se muodosti lähes suoran rintamalinjan. Puolustusvyöhykkeen pituus oli noin 2 km pitkä. Hälytystilaan julistettua idänpuolta puolusti 5 tornia (Lakamundtorni, Karjaportti, Andraaan torni, Raatihuone- ja Munkkitornit) ja merilinjaa puolusti 3 tornia (Pamppalan, Haakonin ja Katapään tornit), linnan ja sisälahden suuntaan katsoi vain 2 tornia (Vesi- ja mahdollisesti Pohjoistorni). Muurien ja tornien koko järjestelmällä oli historiallinen nimitys — ”Kivikaupunki”.

1800-luvulla kaikista näistä linnoituksista säilyi vain uudelleenrakennettu Raatihuoneentorni. Muurien suunnittelun ja rakennusten alkuperäisen suunnittelun graafinen rekonstruointi on aiheuttanut paljon työtä. Näiden etsintöjen huipuksi voidaan nimittää Otto-I. Meurmanin tekemää vanhan kaupungin rekonstruointikaavaa v:n 1640 tilanteesta.

Nykyarkeologian mahdollisuudet tutkittaessa kaupungin puolustusrakennelmia ovat rajoitetut. 1400-luvun muurin pohjoisen ja etelän pätkien osat ovat tänään katujen, rakennusten ja puistojen alla, muut osat ovat umpeenrakennettu. Sen takia puolustusvyöhykkeen fragmenttipätkien tutkimukset ovat erittäin merkittäviä.

Esimerkkinä näistä tutkimuksista ovat kaivaustyöt kauppatorilla. Tässä kohdassa muurin itärintamalla oli suorakulmainen Karjaportin torni, jolta alkoi tie Novgorodiin. Asiakirjoista tiedetään, että vuosina 1547–1550 sen eteen rakennettiin puolustuksen vahvistamiseksi pyöreä tykistötorni. Kahden kivimuurin galleria yhdisti molemmat rakennelmat. Näin ollen linnoituksen muurien linjan eteen muodostui mahtava puolustuskeskus, joka turvasi kaupunkia laakson puolelta.

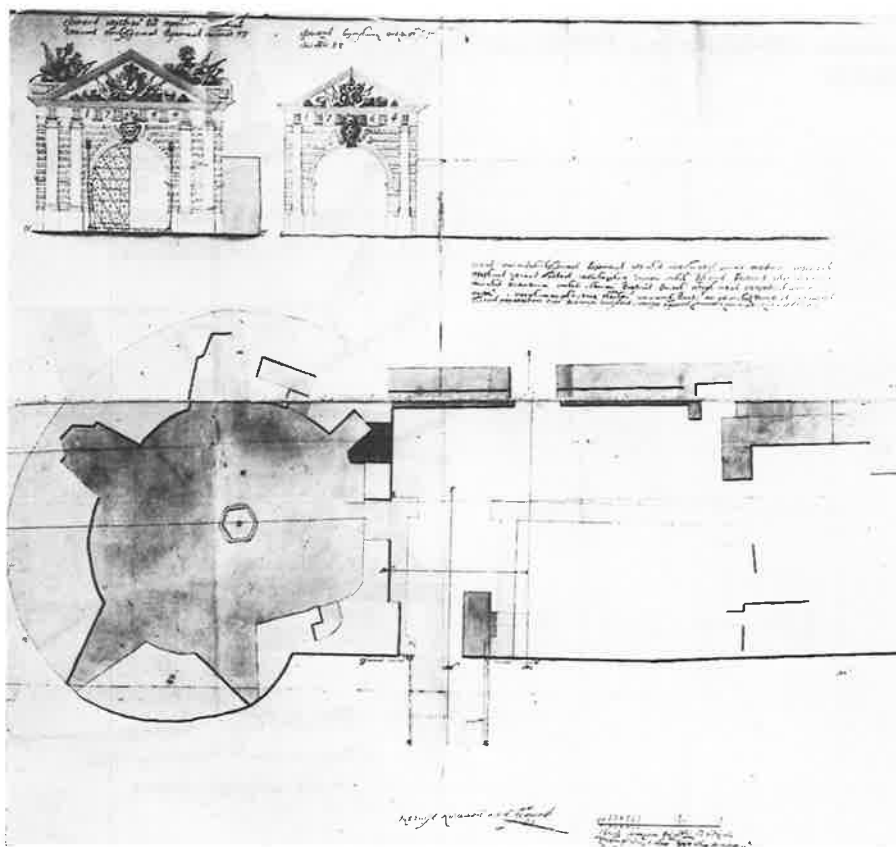

Kaivaustyöt Karjaportin barbakanin alueella.

Planta Dornol
 efter gamt lue
 wing. Anslat obteat.
 A. J. af
 Erik Roesen Kjøp-
 mand.

Planta efter Wiberg
 aftegen den 17. Martii 1703.
 af Christ. Stobæus.

Torni oli pistänyt esiin muurien ympärysviivojen ulkopuolella ja sitä käytettiin rintaman ja sivustan tulittamiseksi. Sen korkeudesta ja ulkonäöstä voidaan päätellä A. Strengin v. 1642 tekemän aksonometrisen piirustuksen sekä 1700-luvun venäläisten insinöörien piirrosten mukaan. Muurien korkeus vaihteli 6 metristä 7 metriin ja rakennelma oli 1–2-kerroksinen tai vielä korkeampi. Holvi kattoi ajotien tornin sisäpuoleen. Kaavaltaan tämä rakennelma oli yksinkertaisin porttirakennelman versio, jonka rakennusperinteet johtuvat roomaaniseen puolustusarkkitehtuuriin.

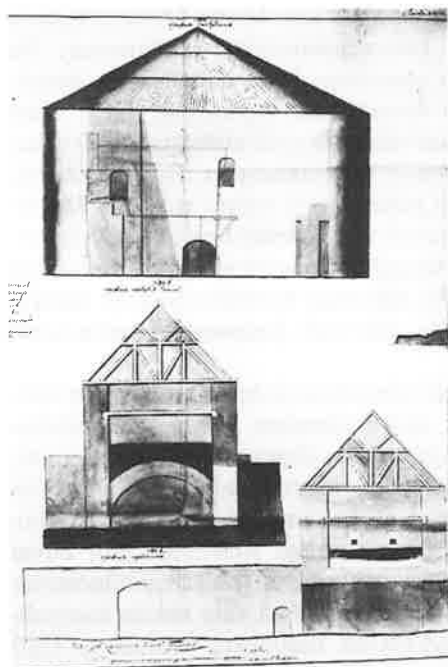

Karjaportin barbakan vuodelta 1763 (Sotahistorian valtiollinen keskusarkisto, Moskova).

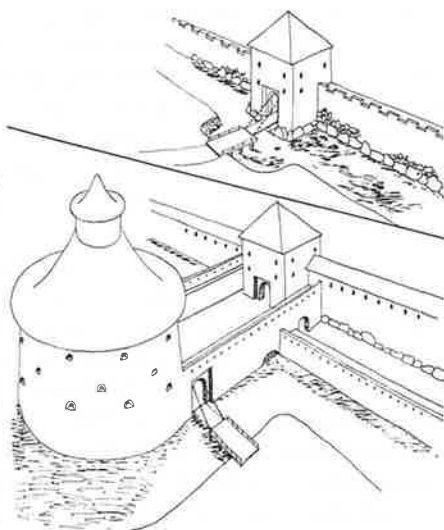
Kaivaustöissä on paljastettu yhdysgallerian molemmat seinät Karjaportin tornin perustuksen ja säilyneen Pyöreän tornin välissä. Niiden muuraus on sidoksissa Pyöreän tornin muuraukseen, mikä todistaa samanaikaista rakentamista. Gallerian pohjoisseinästä Salakkalahden suuntaan eli Laka-mund-tornin suuntaan oli seinän kanssa rinnakkaisesti vielä yksi kivinen este. Se oli ollut seinän julkisivun edessä ja muodostanut zwingerin, joka oli rakennettu Pyöreän tornin ja gallerian muurien kanssa samaan aikaan.

Uuden linnoituksen pääelementtinä Karjaportin tornin edessä oli rondeli. Se oli torni, jonka halkaisija oli yli 20 m ja seinien perustuksen paksuus oli 4 m. Siinä oli 3 kerrosta raskaiden tykkien sijoittamiseksi. Gallerian sisään päin suuntautuva seinä, jota ei ollut käytetty puolustuksellisesti, oli litteähkö, noin 2 m paksu.

Kokonaisuudessaan Karjaportin tornin sisäänpääsyn puolustusjärjestelmään, joka oli muodostunut vuoteen 1550 mennessä, voidaan liittää

Karjaportin barbakan v. 1763 (Sotahistoriallinen valtiollinen keskusarkisto, Moskova).

Karjaportin barbakan. Rekonstruktio: ylhäällä Karjaportin torni ja muurit 1400-luvulta, alhaalla barbakan rakennustöiden jälkeen vv. 1547–1550.

barbakan, jota laajasti käytettiin myöhäiskeskiajan Euroopan linnoitusrakentamisessa. Tällaisena sisäänpääsyn arkkitehtoninen kokonaisuus ei säilynyt pitkään. Vuonna 1563 idän puolelta Pyöreään torniin liitettiin ns. ”Sarvilinnoitus”. Rondelin eteläiset ampuma-aukot sattuivat suuntautumaan uuden linnoituksen sisäänpäin ja se merkittävästi menetti eturivin tykistön tehtävät. Sarvilinnoituksen rakentamisen jälkeen Äyräpäänlinnake tuli idäntintaman etuvartijaksi.

Eerik Akselinpoika Tottin aloittama kaupungin muurin pystyttäminen vähän ennen Olavinlinnan rakentamista suoritettiin aika nopeasti. 1500-luvun asiakirjoista voidaan seurata muurin uudelleenrakentamista, joka aloitettiin siihen aikaan. Niissä mainitaan jatkuvia korjaustöitä silloin kun romahtaneen muurauksen paikalle asetettiin puulinnoitukset. Tämän lisäksi muurin eteen asetettiin eri aikoina paaluaitoja ja tiesulkuja.

1500-luvun keskivälissä kivi kaupungista tuli vahva puolustuskeskus. Siihen aikaan kuten on jo mainittu rakennettiin Karjaportin barbakan ja Lakamundtornin eteen linnake. Paitsi sitä rakennettiin heti v:n 1550 jälkeen puolustusvyöhykkeen pohjoisen rantalinjan eteen Vesiportinlinnake. Sa-

manttyyppinen rakennus ilmestyi rannikkolinjallekin. Mutta nämä työt eivät muuttaneet itse muurin rakennetta, kuten esimerkiksi Tallinnassa. Ne pikemminkin aiheuttivat vahinkoa sen eheyteen. Joka tapauksessa linnakkeen rakentamisen jälkeen Vesitorni menetti merkityksensä. Näin ollen 1500-luvun puolivälin kaikista rakennustoimenpiteistä ainoastaan barbakin rakentaminen liittyi välittömästi muurin rakentamiseen. On merkittävä, että kuningas Kustaa Vaasa suunnitteli rakennuttamaan toisen rondelin Munkkitornin eteen lahden rannalle, mutta nämä suunnitelmat eivät toteutuneet. Kuitenkin linnakkeet pohjoisessa ja etelässä kivikaupungin rantarintamien edessä ja erityisesti Eerik XIV:n aikana aloitetun sarvillinnoituksen linnakkeiden rakentaminen osoittavat nopeaa edistystä kaupungin mankerosan lujittamisessa.

Perinteellisesti katsotaan, että muuria vahvistivat kolmen tyyppiset tornit: hevosenkengänmuotoiset, pyöreät ja suorakulmaiset. Viimeksi mainitut varustettiin poikkeuksetta portilla, toisin sanoen alusta alkaen ne rakennettiin mantereelta tai satamista tuleville teille. Mutta on huomattava, että pyöreinä pidetyt tornit (Andreaan torni ja Lakamundin torni) korjattiin perusteellisesti v. 1540 ja 1547. Andreaan tornissa suoritettut työt olivat suurisuuntaisia, sillä sen korjaamista varten purettiin fransiskaanihuostarin konventtitalo. Soikean muotonsa torni on saanut ehkä vain tämän korjauksen ansiosta. Kysymykseen Lakamund-tornin muodosta vastaa v. 1703 Stobaeuksen kaava, johon se on kuvattu hevosenkengänmuotoisena. Sen itäisen julkisivun edessä on linnakelaituri, jonka kurtiini on löydetty kaivausten aikana. Arkeologisten tietojen mukaan tuo linnake rakennettiin samaan aikaan kuin Pyöreä torni v. 1550 ja näin ollen se oli Viipurin linnakerakentamisesta ensimmäinen.

Muurin kaivaukset jotka suoritettiin Andreaan ja Raatihuoneentornien välisellä pätkällä eivät ole kaukana paikalta, jota jo 1930-luvulla Otto-I. Meurman tutki, ja ne tekivät ymmärrettäväksi, miksi 1500-luvun asiakirjoissa niin usein kerrotaan muurien ränsistyneisyydestä. Jopa pohjakerroksissa ne näet tehtiin pienikokoisista mukulakivistä.

Kivimuurin suojaamana kaupunki kehittyi 1400-luvun lopulta aktiivisesti ei ainoastaan käsityöläis-kaupallisesti. Voimistuvan urbanisaation tärkeimpiä piirteitä oli eri rakennusten perusrakentaminen. Tämä rakentaminen sai kaupungissa kaikinpuolisen tuen Eerik Tottin toimesta.

Tuomiokirkko

”Vanhan kaupungin” lounaisosassa sijaitsevaa Viipurin tuomiokirkkoa pidetään oikeutetusti pääkirkkorakennuksena. Nykypäivään on säilynyt vain perusteellisesti uudelleenrakennettu rakennuksen kehikko, jonka keskiaikainen keskus on myöhemmän tiilimuurauskotelon peittämä. Sama koskee täysin myös rakennuksen kellariosaa, jossa paksun sementtilattian alla on tämän vuosisadan alun tiilimuurausjärjestelmä. Rakennuksen tutkija

Vanhan tuomiokirkon tutkiminen v. 1985: rakennusmittauksia.

Kaivaustöitä vanhassa tuomiokirkossa v. 1986: 1700-luvun haudat rakennuksen "uudessa osassa".

J. Rinne, joka johti kaivaustöitä v. 1913, on kaavaillut sen rakentamishistoriaa. Mutta paljon vielä jää hypoteesiksi. Esimerkiksi rakentamisen alkuvuosiluku sekä ensimmäisen ja toisen uudelleenrakentamisen aikamäärät. Vain rakennuksen rakentamistoimenpiteiden johdonmukaisuus on kiistatonta. Kiistakysymysten selvittämiseen ovat suuntautuneet juuri aloitetut pienkaivaukset. Mutta toivomme, että tuloksena saisimme vastaukset kahteen pääkysymykseen: rakennuksen peruskiven laskemisen vuosiluku ja sen pohjois- ja idänpuoleisen laajentamisen ajoitus.

Tutkimus suoritetaan perinteisesti. Kirjoitus- ja grafiikka-asiakirjojen keräämisen ja analyysin ohella suoritetaan alkuvaiheessa koekaivauksia. Päälähteitä ovat nyt J. Rinteen ja Otto-I. Meurmanin perusjulkaisut, mutta on merkittävä, että maamme ja Suomen arkistoissa on olemassa tuomiokirkkoa koskevaa kuva-aineistoa, jota ei ole vielä julkaistu. Myöhemmin ennen korjaustöitä suunnitellaan suoritettaviksi täydelliset arkeologiset kaivaukset, joiden rinnalla tullaan tutkimaan säilyneitä seiniä arkkitehtuurimenetelmin.

Aineiston etsintä tuo nytkin tuloksia. Muun muuassa se koskee Suomen kuuluisan valistusmiehen Mikael Agricolan legendaarista hautaa, joka kuten oletetaan oli haudattu tuomiokirkkoon. Finljandskaja Gazetan numerossa 70 27.3.1914 sanotaan "Karjala"-lehteä siteeraten "...kaivaustöiden aikana vanhan tuomiokirkon kellarista on löydetty hauta ruumisarkkuineen, johon haudattiin 350 vuotta sitten piispa Mikael Agricola... Aiotaan viranomaisten läsnä ollessa aukaista pronssinen ruumisarkku jonka kanteen on kaiverrettu kullattu kirjoitus "Hic jacet Michaelus Agricola Episcopus Wiburgousis et Skripter lingua Fennica primorum librorum". (Tässä lepää Viipurin piispa Mikael Agricola, ensimmäisten suomenkielisten kirjojen

tekijä). Aiotaan siirtää ruumisarkku Ristimäen hautausmaalle.” On vaikeata sanoa, miten tuo tieto vastaa todellisuutta ja tapahtuiko uudelleenhaudaus, mutta tuo vähän tunnettu tärkeä tosiasia pian unohdettiin ensimmäisen maailmansodan aikana.

Tuomiokirkossa aloitetun koekaivaustyön tuloksena voidaan todeta vain muutama tosiasia. Vuonna 1913 tuskin tutkittiin koko tuomiokirkon alue, koska alttarin ”uudesta osasta” on löydetty 1700-luvun koskemattomia hautoja. Pohjoisseinän vieressä on ilmeisesti säilynyt myös hautoja tiilestä, mutta tuon alueen suurin osa on kaivettu perustukseen asti. Ensimmäisen rakennuksen pohjakerrokset ovat umpeenrakennettu tämän vuosisadan alun muurauksin.

Fransiskaani luostari

V:n 1986 kaivauksissa paljastettiin luostarikirkon keskiosa. Aluetta oli paljon kaivettu, melkein kaikki haudat oli tuhottu. Etelä-, pohjois- ja länsiseinät ovat säilyneet 1,5 m korkeudelle. Keskiosasta löydettiin neliönmuotoisen pylvään perustusta ja toisen rakennusvaiheen tiililatomuksia. Pohjoiselta puolelta kirkkoon on liitetty myöhempien kellareiden ryhmä. Otto-I. Meurmanin tietojen mukaan kirkkoa jakavaa seinää ei ole paljastettu. — Löytöjen pääosa on 1400–1700-lukujen kolikoita ja kuviotiiliä.

Fransiskaani luostarin kaivauksia v. 1986.

Fransiskaani luostarin kaivauksia: kaivausalueen pohjoisosa.

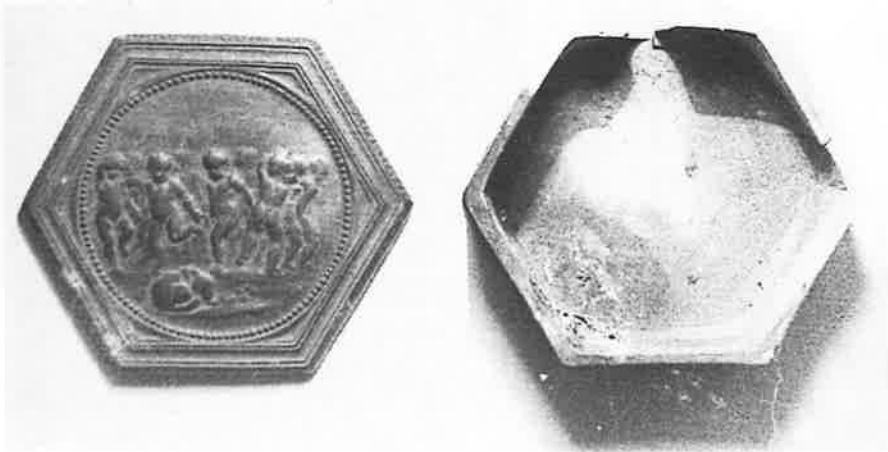

Borchardtin kellari 1600-luvulta: eteläisen kellarin holvi.

1600-luvun Borchardtin kellari

On paljastettu suhteellisen hyvin säilyneiden viiden tiiliholvikellarin ryhmä.

Löydökset ovat 1800–1900-lukujen kotiteollisuusesineitä. Kellarit on suljettu entistämistä ja uutta käyttöä varten.

Posliinirasia Borchardtin kellarista.

Jääkärikenraaliluutnantti Harald Öhquist 1.3.1891—10.2.1971

Otto-I. Meurman

Wiipurin linnanherra jääkärikenraaliluutnantti Harald Öhquist

Suomen koko itsenäisyydenajan oli Viipurin linnanherrana Jääkärikenraaliluutnantti Öhquist Viipurin ja koko Karjalan menetykseen asti. Isonviikan ajoista oli Linnaa hallinnut jokin venäläinen ylimys, sotaherra, ja Ruotsinvallan aikana siellä oli asunut maaherroja sekä keskiajalla Ruotsin mahtavimpia miehiä sen perustajasta Tyrgils Knuutinpojasta alkaen. Olihan se Kaarle VIII Knuutinpoika Bonden hallitessa ollut tämän ylvään kuninkaan asuinpaikkanakin. Suomalaista miestä ei ollut Viipurin Linnan isäntänä ennen Öhquistia.

Harald Öhquist polveutui suvusta, joka oli lähtöisin Tornionjoen seuduilta, Pohjois-Ruotsista.

N. 60 km Torniota pohjoiseen eli vv. 1539—92 Hietaniemen kylässä talonpoika Olavi Matinpoika, jolla oli vaihtelevasti eri vuosina 4—26 lehmää, ohrankylvö 1/2—1 panna ja heinäsaato 4—15 kuormaa. Verokirjan mukaan hänellä oli 5 luotia hopeaa ja 6 1/2 luotia sekä 4 mk kuparia. Tila arvioitiin 270 mk:ksi, mihin tuli lisäksi selvää rahaa 44 mk ja 2 äyriä, ei siis nähtävästi köyhä mies. Häneltä tila periytyi pojalta pojalle siirtyen 10:ssä polvessa Olavi Rupanpojalle, joka oli karvarimestari ja raatimies Kuopiossa ja joka otti nimekseen Öhquist. Tämän Olavin poika Johan Christoffer (s. juhannuksena 1831, kuoli samoihin aikoihin 1883) kävi Kuopion lyseon, tuli ylioppilaaksi, suoritti teologisen loppututkinnon ja vihittiin papiksi Kuopiossa joulukuussa 1832. Oltuaan apupappina Leppävirralla ja Slavan-kassa Inkerinmaalla hänestä tuli suomalaisen P. Marian seurakunnan kirkkoherra Pietariin.

Johan Christoffer avioitui Leppävirroilla viattomien lasten päivänä 1854, mutta hänen puolisonsa kuoli jo seuraavana vuonna lapsettomana, joten Öhquist joutui solmimaan uuden avioliiton helmikuussa 1861 Tsarskoje Selossa Maria Olga Avenariuksen kanssa (s. siellä huhtikuussa 1842 ja kuoli Helsingissä maaliskuun lopulla 1909). Maria Olga oli Vuolessa kirkkoherrana toimineen Peter Gustaf Avenariuksen ja Henriette Louise Hammelmanin tytär.

Johan Christofferilla oli Johannes Wilhelm -niminen poika (s. Inkerinmaalla Venjoella joulukuussa 1861 ja kuoli Helsingissä 15.10.1949). Hänestä tuli kulttuurielämässämme erittäin huomattu mies, kielimies ja kirjailija. Hänen ensimmäinen puolisonsa, josta hän 1906 erosi, oli valtioneuvoksen Eduard von Collinsin ja Emilia Classenin tytär Helena Julie Dorothee von Collins. Avioliitto solmittiin 1888.

Johannes Wilhelm Öhquist suoritti ylioppilastutkinnon 1880 sekä 7 vuotta myöhemmin oikeustutkinnon, joiden välillä hän oli 1884—86 tehnyt opintomatkan Moskovaan. Hänestä tuli sitten kenraalikuvernöörin kanslian arkistonhoitaja vuosiksi 1888—1910, mistä hän erosi uuden venäläisen sortokauden alettua, kun kenraalikuvernööriksi oli tullut vahvasti venäläismielinen kenraalikuvernööri Frans Albert Seyn. J. W. Öhqvistin toiminnassa esitti suurta osaa saksankieli. Hänestä tuli saksankielen lehtori yliopistoon 1895—1919, jolloin hän myös oli useissa kouluissa saksankielen opettajana. Saavutettuaamme itsenäisyytemme Öhquististä tuli sanomalehtiattasheamme Berliiniin 1918—1927. Hän kirjoitteli ahkerasti saksalaisiin julkaisuihin Suomesta, sen oloista, politiikastamme, lipustamme ym., mutta julkaisi myös oppikirjoja ja kirjoituksia kuvaavasta taiteestamme. Hänen pääteoksensa oli Suomen taiteen historia, painettu v. 1912. Suomen muuttuessa itsenäiseksi valtakunnaksi v. 1918 oli onnellista, että maallamme oli Johannes Öhqvistin kaltainen mies esittelemässä Suomea Keski-Euroopalle.

Aktiivinen toiminta Seynin sortojärjestelmää vastaan tarttui Öhquistinkin perheeseen. Heidän poikansa HARALD, luonteeltaan humanisti, tunsu isänmaalliseksi velvollisuudekseen jättää rauhan työt ja lähteä aktivistien poluille ase kädessä hankkimaan itsenäisyyttä kansallemme. Hän oli 17-vuotiaana ylioppilaaksi tultuaan alkanut opiskella oikeustiedettä ja suorittanut oikeustutkinnon ruotsinkielellä marraskuun 10. p. 1914, mutta ei ollut vielä vannonut tuomarivalaa, eikä myöskään merkitty mihinkään hovioikeuden matrikkeliin. Tämä oikeustutkinto vallitsi kuitenkin kaikkea hänen toimintaansa elämän loppuun saakka. Oikeamielisyys ja laillisuus olivat periaatteita, joita oli noudatettava niin jokapäiväisessä kotielämässä kuin kaikessa julkisessa työssä. ”Maa oli lailla rakennettava”, kuten Pietari Brahe aikanaan Suomen kenraalikuvernöörinä oli sanonut.

Suomen maan ja kansan sekä suomalaisen kulttuurin eläminen oli ensi maailmansodan aikana pelottavasti uhattua. Mitkään neuvottelut ja vetoamiset eivät vieneet tuloksiin. Nuoret miehet totesivat, että vain aseilla puhuminen voisi lopettaa venäläiset sortotoimenpiteet. Heidän vanhempanakin näkivät aktiivisen toiminnan välttämättömänä. Ei ollut aikaa mietiskelyihin, oli toimittava, ja päätettävä nopeasti.

Vuoden 1915 alussa oli tieto jääkäriiliikkeestä levinnyt kuiskauksina korvasta korvaan Helsingissä ja muuallakin maassamme. Harald Öhqvistin kodissa salaisuus tiedettiin. Hänenkin kohdalleen tuli hetki, jolloin ratkaisu oli tehtävä. Vuoden 1915 alussa hän teki päätöksensä. Hänen sydämensä

vaati isänmaan ja sen oikeuksien puolustamista. Nyt ne voitiin turvata vain ase kädessä. Siis hän lähti Saksaan saamaan sotilaskasvatusta. Olihan Saksa ensimmäisessä maailmansodassa hyökännyt menestyksellisesti Venäjälle ja se soti yhteistä vihollistamme vastaan.

Vanhemmat hyväksyivät Haraldin päätöksen. — Milloin lähtö kodista tapahtui, miten lähtijä selviytyi rajojen yli, ei ole tiedossani.

Painetuista henkilötiedoista selviää, että Harald Öhquist oli maaliskuun 4. p:nä v. 1915 saapunut Lockstädtin harjoitusleiriin Holsteiniin lähelle Hamburg-Altonaa ilmeisesti ihan ensimmäisten joukossa. Alkuryhmään kuului 56 miestä ja helmikuun 25 p. heitä oli jo 150, kaikki suomalaisia ylioppilaita. Joku aliupseeri otti heidät vastaan ja vei heidät leirikylän kasarmille, missä kussakin huoneessa 15—20 sai makuusijansa rautasängyssä. Ruoka nautittiin ruokasalissa pitkien valkopeitteisten pöytien ääressä.

Lockstädtissä Öhquist liittyi Pfadfindereihin ja merkittiin 2. komppaniaan, mistä hänet jo marraskuussa siirrettiin 3. komppaniaan. Hänestä tehtiin Gruppenführer jo ennen juuri mainittua siirtoa syyskuun alussa ja Zugführer marraskuussa sekä Oberzugführer seuraavan vuoden helmikuun 6. p. Vuonna 1916 Öhquist osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin, kuten muutkin Saksaan jääkäreiksi lähteneet nuorukaisemme. Syyskuun 27. p. hänet siirrettiin Täydennysjoukkoon ja marraskuun 9. p. 2. komppaniaan. Sitten hän osallistui useihin pataljoonassa järjestettyihin erikoiskursseihin sekä sotakoulun A-kurssiin Libaussa.

Näitten virallisten tietojen jälkeen on syytä alkaa jääkäriilikkeestä.

Kirjassaan Suomen Jääkärit kertoo jääkärikenraalimajuri W.E. Tuompo jääkäriiliikkeen synnystä tässä hieman lyhenneltynä seuraavaa:

Ensimmäinen maailmansota oli riehunut puoli vuotta, venäläisten hyökäys Itä-Preussiin pysäytetty, mutta saksalaiset olivat vallanneet Belgian ja tunkeutuneet Ranskan rajan yli.

Täällä Suomessa jatkui venäläisten sortopolitiikka edelleen, Viipurin hovioikeuskin oli viety vangittuna Pietariin Krestyn vankilaan. Oliko suomalaisten kuoltava, vai katkottava kahleensa. Venäjä oli kärsinyt tappioita. Ymmärrettiin, että nyt, jos koskaan oli johonkin toimenpiteisiin ryhdyttävä.

Jo lokakuussa 1914 oli Helsingissä perustettu aktivistinen sotilaskomitea puheenjohtajanaan silloinen ratsumestari Hannes Ignatius. Komitean tarkoituksena oli hankkia suomalaisille, etenkin ylioppilaille sotilaskasvatusta. Sitä yritettiin saada Ruotsissa ja Tanskassa, mutta niissä maissa oltiin varovaisia, joten oli käännyttävä Saksan Yleisesikunnan puoleen. Luotettiin Saksan voittoon. Saksan suuren päämajan kanssa saatiin sopimus, jonka mukaan noin 200 ylioppilasta saisi lähteä Saksaan neliviikkoiselle sotilaskurssille.

Helmikuun alussa v. 1915 alkoi nuorten miesten lähtö Lockstädtin leirille. Matka ei ollut vaaraton. Santarmeja oli kaikkialla. Eräät menijät hiihtivät talviyössä Vaasan seudulta Merenkurkun yli Ruotsiin, toiset

Torniosta Haaparantaan, taikka vielä pohjoisemmasta Karungista. Piti olla passikin ulkomaille mentäessä. Kysyttiin nimet, minne matka, missä tarkoituksessa. Tietysti liikeasioissa. Kun Tornionjoki oli rekikyydissä ylitetty, oli vaara ohi.

Suomalaiset olivat saapuneet 4—6 viikkoiselle Pfadfinder- eli partiopoi- kakurssille alokkaina sotaväen alkukoulutusta saamaan. Heidät oli puettu- kin partiolaisiksi leveälierisin hatuin harmaissa vaatteissa.

On ollut nopeata ja helppoa poimia nämä tiedot Öhquistin ansioluettelos- ta ja todeta, että yleneminen onnistui hänelle hyvässä tahdissa. Mutta asianomaiselle se oli varmaan työtä, joka oli lukukirjojensa piiristä äkkiä alennettu asevelvollisalokkaaksi. Ei kysytty, oliko renki tai maisteri, oli vain sotilaaksi kasvatettava, aliupseerin silmissä tyhmä tomppeli, joka ei ymmärtänyt seistä ryhdikkäänä: "vatsa sisään ja rinta ulos" sekä rivissä olka olassa naapuriin ja rivi viivasuorana. "Te, silmälasipäinen, ettekö ymmärrä, että teidän on katsottava suoraan edessänne olevan miehen niskaan!" Kun ampumaharjoituksissa aluksi luoti ei edes osunut tauluun, saati sitten kymppiin, aliupseeri ärjäsi: "Donnerwetter, ihmekös, tehän suljitte silmän- ne juuri, kun piti laukaista! Kiväärin perä on puristettava lujasti siihen olkapääkuoppaan, jonka jumala on siihen ampumista varten luonut!"

Alokasraukat joutuivat ensimmäiseksi erään Höijerin kasvatettaviksi. Ei mainita, mikä tämä Höijer oli, arvattavasti aliupseeri, joka sai kapteenin edessä lyödä kantapäänsä yhteen, niin että korkojen reunaraudat säkenöi- vät. Hänen pelkkä esiintymisensä sai rekryyttiparat väräjämään. Mutta osasi hän sentään nauraakin ja kohteli ystävällisesti niitä, joiden hän arveli tulleen sivistyneistä perheistä.

Komppanian päällikkönä oli kapteeni Bade, etevä ja ankara upseeri, jota ylioppilasrekryytit kunnioituksella ja kiittolisuudella muistelivat ja koko joukon ylimpänä komentajana majuri Maximilian Bayer. Hän oli Saksan partiopoikaliikkeen johtavimpia miehiä ja hänhän se oli, joka keksi pukea Suomesta tulleet sotilasalan alokkaat partiopoikien pukuun. Hän oli tosi Suomen ystävä ja loi kansojemme kesken suhteet, joille myöhemmät ajat saattoivat rakentaa.

Pfadfinderit olivat saaneet sotilaallista koulutusta, mutta heiltä puuttui sotakokemus. Toukokuun 3. p. 1916 saapui Hänen Majesteetiltaan, keisari Wilhelm II:lta sähkösanoma, että suomalainen jääkäripataljoona oli lähe- tettävä rintamalle. Lähtöpäivä oli toukokuun viimeinen. Paitsi neljää jääkärikomppaniaa kuului joukkoon 1 pioneeri- ja 1 konekiväärikomppania sekä 1 tykistöosasto. Lähtö tapahtui Porilaisten marssin kaikuessa ja matka kulki Lyypekin, Königsbergin ja Tilsitin kautta sekä Memelin itäpuolitse Venäjän rajan yli. Tuli jo näkyviin sodan tuhoamaa sekä juoksuautoja ja sitten oltiin Mitaussa. Sieltä marssittiin Tittelmünden kartanoon Aa-joelle. Helluntaiaamuna kesäkuun 12. p. lähdettiin raskas selkäreppu hartioilla marssimaan etulinjaa kohti, jäätiin yöksi 5 km etäisyydelle siitä, mutta jatkettiin aamulla Gallingiin, missä miehitettiin 4 km levyinen rintamanosa,

Jääkärikokelaat partiopukuihin puettuina.

venäläisten linja 1 km etäisyydellä. Oltiin suolla, jokainen kuoppa vedessä ja suojana matala maavalli, asuntona matalia hirsimajoja ja permantona paljas maa. Rintamien välissä Misse-joki. Kenttäkeittiö huolehti ravinnosta. Toisinaan vaihdettiin kiväärinlaukauksia, mutta sitten tuli kovempia räjähdyksiä, kun seläntakaa saapunut lentokone pudotteli pommejaan ja venäläiset koettivat ampua sen alas tykistöllään. Saatiin todella tuntea, että oltiin sodassa, ja pian kuultiin tappioistakin. Jääkäri Hyytinen 1. komppaniasta oli jääkäreistämme ensimmäinen, joka joutui antamaan henkensä. Kranaatti räjähti hänen lähellään, sirpale repäisi hänen olkapäätään ja hän kuoli verenvuotoon häntä rintaman taakse kannettaessa. Kuolema niittää rintamalla.

Mutta yllättävä häpeä. 1500 suomalaisen jääkärin riveihin oli kätkeytynyt pari kavaltajaa, siinä mielessä jo kotimaassa heihin liittyneitä. Niiden avulla venäläiset saivat tiedon Suomen jääkäreistä ja heidän asemistaan. Seurauksena oli venäläisten puolelta yhteislaukaus, shrapnelleja. Jääkärimme saivat tulikasteensa juhannuksena v. 1916. Misse-joki sulki syliinsä monen suomalaisen nuorukaisen ruumiin.

Schmardeniin olivat venäläiset rakentaneet 2 km levyisen etuvarustuksen. Se oli vallattava. Tehtävän saivat suomalaiset pioneerit. Ja niin se vallattiin. Haavoittuneita ja kaatuneita vihollisia makasi maassa, mutta myös kaksi suomalaista, Kinnunen ja Fält, menettivät henkensä, jälkimmäiseltä oli silmä ammuttu. Rautaristi koristi hänen rintaansa.

Jääkäreille tuli vartiopaikan vaihdos. Heidät oli päätetty siirtää Itämeren rannalle. Sijaan tuli vanhoja saksalaisia partasuu-ukkoja, jotka olivat väsyneitä ja vapisevia. Nuoret miehet vietiin sinne, missä tarvittiin vahvempaa voimaa. Heidät kuljetettiin junalla Tuckumiin ja itää kohti rintamalle päin. Oltiin Kuurinmaalla Zerksteinin linnan seutuvilla rintaman ulottuessa Itämereen. Uusissa asemissa oltiin elokuun 26. p., muutama kilometri rintamalta. Neljä päivää myöhemmin kl. 10 illalla alkoi "rumputuli". Oli kuitenkin kyseessä saksalaisten omien putkien pauhu. Jääkärit olivat jo tottuneet sellaiseen, ei pelkoa. Edellisenä iltana oli yläpuolella käyty lentokoneiden keskeinen taistelu. Oltiin takalinjassa, mutta syyskuun 4. p. jälkeen etulinjassa, n. 400 m vihollisesta.

Aika vieri ja Suomen miehet seisoivat saksalaisten rintamassa. Auttoiko se isänmaatamme. Alkoi kuulua nurinaa. Monen suomalaisen poskille nousi häpeän puna. Valitettavasti tieto tuli myös majuri Bayerin korviin. Hän kirjoitti: "Jääkärit! Lukuisa enemmistö joukostamme on selittänyt, että he tulevat edelleenkin taistelemaan saksalaisten toverien rinnalla lyödäkseen venäläiset ja vapauttaakseen Suomen. Tämä on osoittanut, etten ole erehtynyt . . . pitäessäni suomalaisia kunniantuntuisina miehinä . . . , mutta nyt täytyy kinastelun siitä, mihin tätä joukkoa tullaan käyttämään . . . loppua. Sotilaan asiana ei ole politikoida. Sotilas lyö vihollisensa." Jokainen tietää, millä kannalla jääkäri Öhquist oli.

Joku jääkäri pääsi tai lähetettiin Tukholmaan ja sai siellä tietoja kotimaasta. Ilahuttavia ne eivät olleet, mutta ymmärrettiin, että jääkärien aika vielä tulee. Rintamalla venäläiset vähän väliä hyökkäilivät.

Joulukuun puolivälissä siirrettiin pataljoona lepotilaan Libaussa. Seitsemän pitkäa kuukautta oli vietetty ampumahauoissa. Niissä oli miesten puku likaantunut ja repaloitunut ja katseeseen tullut vahvaa jäykkyyttä, mutta ihmetellen heitä katsottiin, kun he kaupungin läpi marssiessaan mahtavasti lauloivat Porilaisten marssia. Heitä ihmeteltiin, mutta jostain saatiin tieto, että he olivat suomalaisia. He puolestaan saivat nähdä siviili-ihmisiä, ja nuoria, heidän silmiään ilahuttavia tyttöjä, "Herran enkeleitä". Jääkärit majoitettiin kahteen kasarmiin. Olihan se toista, kuin saada jonkinlaista suojaa rintamien kämpissä.

Joulu lähestyi ja joulutunnelmaakin voitiin kokea. Jouluaattona istuttiin pitkien, katettujen pöytien ääressä, joille kynttilät oli sytytetty. Joulunvietto alettiin kl.5 i.p. Jokainen sai pienen joululahjan rakkaiden, heitä ajattelevien omaisten lähettämänä, hyödyllisiä esineitä, rintamalle olijoille sopivia. Komppanian päällikkö piti kiittävän puheen, sitten laulettiin ja koetettiin näyttää iloisilta, mutta kodin kaiho oli sydämessä. Toinen joulu poissa kotoa, vieraalla maalla.

Joulu Libaussa oli melkein tuntunut siviilielämältä. Tuli Uusi vuosi 1917. Se toi muutoksia mukanaan.

Majuri von Bayerin, joka oli ollut jääkäripataljoonan sekä perustaja että komentaja, piti lähteä pois. Hänet ylennettiin ja hän sai oman rykmentin. Hän oli pienestä suomalaisesta ylioppilasryhmästä kasvattanut jääkäripataljoonan 27. Tammikuun 5. p:nä pataljoona oli Libaun torilla. Sen keskellä seisoi majuri jäähyväispuhettaan pitämässä. Varmaankin oli tunnelma molemmin puolin kaihoisa. Mutta keisari oli käskenyt. Pataljoona tuns, ettei se enää voinut saada komentajakseen yhtä harrasta Suomen ystävää. Puheessaan hän sanoi: "Kun tämä joukko lähestyy Pietaria, silloin minäkin palaan takaisin." Hän ei epäillyt asiamme onnistumista. — Soittokunta soitti Maamme-laulun ja kunniaa tehden kulki komentaja rintaman sivuitse puristaen jokaisen jääkärin kättä. Porilaisten marssin kaikuessa miehet palasivat kasarmille.

Mutta hetipä, jo kl. 2. i.p. tuli hälytys, määräys, että pataljoonan oli lähdettävä Libausta. Mihin? ei tiedetty, mutta juna vei heitä itää kohti, siis rintamalle. Kl. 9 aamulla oltiin Tuckumissa ja saatiin tietää, että ryssät olivat puhkaisseet saksalaisten asemat ja uhkasivat Mitautta. Marssittiin 15 asteen pakkasessa saappaat jäätyneinä Aa-joen rannalle, jonka toisella puolella taisteltiin. Oltiin läpiväsyneitä, jääkylmä tuuli. Tultiin suoraan kuulasateeseen. Ryssät, heidän joukossaan kasakoitakin, hyökkäsivät kolmasti, mutta lyötiin takaisin. Kaatuneita ryssiä joukottain ja 1300 vangiksi otettuna. Puolitoista viikkoa kului, sitten tultiin Mitaun kaupunkiin. Saatiin levätä pari päivää. Ja sitten yllättävästi saatiin sukset! Kaupungin asukkaat ihmettelivät valkopukuisia suomalaisia hiihtäjiä. Tarkoitus oli, että hiihtäjien piti tunkeutua vihollisen selkäpuolelle ja ottaa vankeja.

Runebergin päivää, helmikuun 5:ttä suomalaiset viettivät mäntyjen ympäröimässä tallissa ja rikki ammutussa kirkossa. Uudessa polvessa oli kuntoa jämerästi, niinkuin Runebergin sotilaspojassa. Mitauhun jääneet 50 miestä olivat häpeäpilkkuna, mutta toisten kunniaa se ei voinut viedä. Heidän mielessään päilyi kodin ihana kuva tahrattomana.

Taistelujen raivoisuudesta ja pakkasesta huolimatta jatkui eteneminen päin nousevan Suomen rantaa. Siellä heitä odotettiin.

Odottamatta alkoi tilanne kokonaan muuttua. Maaliskuun 15. p. puhkesi Venäjällä vallankumous. Nikolai II syöstiin valtaistuimelta. Viisi päivää myöhemmin Venäjän uusi hallitus palautti Suomen Suuriruhtinaskunnan valtiosäännön jälleen voimaan, mutta Pietarissa otti kaiken vallan käsiinsä sotamies- ja työ miesneuvosto. Anarkia pääsi valloilleen. Upseereja murhattiin ilman minkäänlaista oikeudenkäyntiä ja tsaarin aikaisia virkamiehiä rangaistiin. Suomen kenraalikuvernööri Seyn ja senaatin varapuheenjohtaja Borovitinnoff vietiin vangittuina Pietariin, missä heidät epäilemättä murhattiin. Sellainen tapaus nähtiin myös Viipurissa, missä eräänä päivänä joukko upseereja, korkein etunenässä, suupielä veressä, tuotiin Linnan pihalta Turun sillalle ja syöstiin armotta mereen hukkumaan. Upseerimurhat jatkuivat kaikkialla.

Vallankumous vapautti myöskin vangittuja jääkäri liikkeen miehiä. Ukko Pekka eli P. E. Svinhufvud, joka oli ollut karkoitettuna Siperiassa, pääsi palaamaan kotimaahan.

Oli selvää, ettei Suomi halunnut jäädä osaksi bolshevikkien johtamaa Venäjän sosialistista neuvostotasavaltaa. Niinpä Senaatti joulukuun 6. p. julisti Suomen itsenäiseksi valtakunnaksi.

Mutta Suomessa hallitsivat punaiset ja venäläiset sotajoukot. Aktivisties-sä sotilaskomiteassa käsitettiin, että edessä tuli olemaan aseellinen taistelu. Valkoisten ylipäälliköksi oli ehdotettu kenraali Schaumania. Hän oli jo vanha mies, ja niin ratsumestari Ignatius sai aikaan päätöksen, että Venäjältä juuri ennen vuodenvaihdetta palannut kenraali Mannerheim valtuutettiin Suomen valkoisten joukkojen ylipäälliköksi.

Tammikuun 16 p. 1918 Mannerheim ja Ignatius lähtivät Seinäjoelle, missä "Tammisunnuntaina" venäläiset joukot riisuttiin aseista. Heti sen jälkeen ratsumestari Ignatius suoritti saman tehtävän Oulussa.

Jo tätä ennen oli tammikuun 24 p:nä luutnantti Aleksanteri Pelli riisunut Sortavalassa siellä olleet venäläiset sotilaat aseista. Viipurissa oli saman kuun 19 p. tapahtunut yhteenotto Pietisen tehtaalla, mikä aiheutti itäisen rintaman muodostumisen Antreaan.

On selvää, että tiedon Vapaussodan alkamisesta tultua jääkärien korviin, he pitivät mielettöminä sitä, että he saksalaisten rinnalla jatkaisivat etene-mistä Pietaria kohti. Tietenkin he halusivat päästä kotimaahan karkoitta-maan venäläiset ja punakaartit Suomesta pois.

Punaisessa Suomessa kävi valtakunnan hallinnon hoito Helsingistä käsin mahdottomaksi. Senvuoksi Hallitus tohtori Heikki Renvallin johdolla onnistui siirtymään Vaasaan. Ukko Pekkakin pääsi sinne Tallinnan ja Ruotsin kautta maalís-huhtikuun vaihteessa. Vaasasta tuli muutamaksi kuukaudeksi Suomen pääkaupunki.

Kun Venäjä oli viimein ilmoittanut tunnustavansa Suomen itsenäisyyden Brest-Litovskin rauhanneuvottelujen aikana, Saksan ulkoasiainministeriö myönsi jääkäreille pääsyn kotimaahan. Helmikuun 5 p:nä, Runebergin päivänä, saatiin käsky, että 7:nen päivän aamuna jääkärien 100-miehisen etujoukon oli lähdettävä Danzigin ulkosatamaan Suomeen toimitettavan suurehkon aselähetyksen saattojoukoksi. Siihen etujoukkoon kuului Harald Öhquistkin, joka hämmästyksekseen sai tiedon, että hänet oli ylennetty majuriksi, 2 jääkäreä yliluutnanteiksi, 10 luutnanteiksi ja 10 vänrikeiksi. Muutama jääkäri oli jo lähetetty vedenalaisella Suomeen etujoukoksi. Oli myös alettu valmistaa suomenkielistä sotilassanastoa.

Jääkärit lähtivät siviilipuvuissa, mutta saivat ottaa jääkäripuvun olkaimiin sovitetuin 27-numeroin mukaansa. Hauptmann von Coler saattoi jääkäreitä junassa Libausta. Helmikuun 8. p. aamulla saavuttiin Danzigin Neufahr-wasserin satamaan, missä olivat Suomen Höyrylaiva 'Oy:n alukset Mira, Poseidon ja Virgo.

Odotus Danzigin satamassa pitkistyi, kun edustajamme Berliinissä, se-

naattori Edv. Hjelt, neuvotteli ruotsalaisten sotalaivojen asettamisesta saatoksi aselaivoille. Saatto näytti hyvinkin tarpeelliselta, sillä olihan Venäjän Itämerenlaivasto vihollisen käytettävissä. Ruotsin meriministeri hyväksyi suunnitelmat.

Vihdoin tuli helmikuun 11. p. illalla Berliinistä lähtölupa, ja kl. 24 laivat irtautuivat laiturista seuraten ainoata Itämeren poikki miinavapaaksi tiedettyä reittiä. Purjehdittiin Ölannin eteläkärjen taitse pitkin Ruotsin rannikkoa. Siltä varalta, että jokin vihollislaiva ilmaantuisi, asetettiin kaikki konekiväärit valmiiksi laivan oikealle sivulle suunnitellen, että vihollislaivan tullessa lähelle, oli päästävä siihen kiinni ja samalla hetkellä laastava konekiväärien yhteissuihkulla sen kansi paljaaksi, jolloin jääkärit hyppäisivat sinne ja valtaisivat koko laivan. Tällaista tilannetta ei syntynyt.

13 p. illalla tultiin Dalarön satamaan Tukholman ulkopuolella. Siellä saatiin tuoreita sanomalehtiä, jotka vahvistivat uutisen jääkäri Friedel Jacobsonin kaatumisesta. Seuraavana päivänä saatiin vuosien jälkeen nähdä viiru isänmaasta ja Märketin majakka, ja kohta sen jälkeen saapui heitä vastaan jäänsärkijä Sampo. Mutta kauheata, sillä oli perässään punainen lippu. Mikä punainen? Sehän olikin Suomen Leijonalippu, eihän meillä silloin vielä ollut vahvistettua valtakunnanlippua. — Oli jo ehditty miettiä, että olisiko koko miehistö äkkiä komennettava konekivääritulta antamaan. Kapteenit olivat kuitenkin aivan rauhallisia, ja kiikarilla katsoen näki punaisessa lipussa Suomen Leijonan keltaisena.

Öresundin kohdalla Öhquist siirtyi Sampoön, jossa hän tapasi kauppaneuvos Krogiuksen.

Gävlessä otettiin hiiliä. Sitten 17. p. tuli jäältä 3 luotsia Sampoön. Sammon oli murrettava metrin paksuista jäätä, mutta edettiin kotimaan rantoja kohden, ja niin alkoi sieltä saapua naisia ja lapsia heitä tervetulleiksi kutsumaan. Oli kuin unelmaa!

18. p. klo 2 yöllä tultiin Vaskiluodon satamaan. Nukuttiin muutama tunti, ja sitten pukeuduttiin jääkärien sotilaspukuun. Meitä vastaanottamaan saapui sekä kaupungin että sotilasviranomaisten edustajia. Jääkärit majoitettiin, Öhquist hovioikeudenasesessori Bouchtin vieraanvaraiseen kotiin, ja klo 15 oli vastaanottoparaati raatihuoneen edustalla. Kaupungin komendantti, everstiluutnantti Appelgren piti puheen jääkäreille, ja Öhquistin oli siihen suomeksi vastattava.

Majuri Öhqvist ei siis enää ollut mukana pataljoonan pääjoukon juhallisissa hajoitustilaisuuksissa Libaussa.

Helmikuun 10 p. seisoj pataljoona viimeisen kerran Libaun paraatikentällä. Sen edessä seisoj everstiluutnantti Thesleff ja kaksi suomalaista, jotka oli lähetetty kutsumaan pataljoona kotiin. Thesleff kertoi, että hänet oli lähetetty kutsumaan pataljoona kotiin taistelemaan laillisen hallituksen puolesta sekä että jääkärit Jacobson ja Juvonen olivat kaatuneet Tornion taistelussa heidän saavuttamansa voiton jälkeen.

Samana päivänä naulattiin pataljoonan uljas lippu tankoon. Pataljoona

hajoitettiin virallisesti kuitenkin vasta helmikuun 13. p. Hauptmann Ausfeldin käskyllä. Hän kiitti jääkäreitä ja kohotti kolminkertaisen Eläköön Saksalle. Ausfeld heitettiin kolmasti ilmaan, minkä jälkeen hän puristi jääkäreiden käsiä.

Lipun äärellä Ausfeld halusi painottaa, että ”Samoin kuin lipun keskustassa näemme Suomen ylpeän leijonavaakunan ja kussakin ristin kulmassa Saksan kotkan, samoin pysyköön sopusointuinen yhteys teidän ja meidän tänne jäävien välillä. Synnyinmaanne on teille kaikki kaikessa, mutta älkää unohtako myöskään niitä neljää saksalaista kotkaa kauniissa lipussanne.” Tämän jälkeen pidettiin vielä Libaun kirkossa juhlahetki, missä jääkärit olivat vihreissä virkapuvuissaan. Laulettiin ”Jumala onmpi linnamme” ja pappi, suomalainen jääkäri, siunasi lipun, minkä jälkeen 10 jääkäriä astui lipun kummallekin puolelle ja vannoi valan Suomen lailliselle hallitukselle.

Jääkärit hieman karsastivat vanhoja suomalaisia upseereita, jotka olivat aikanaan palvelleet Venäjälläkin, mutta epäilykset saatiin poistetuiksi. Jääkärit, kolme vuotta tiukasti yhteen kuuluneina, olisivat omana pataljoonanaan tahtoneet heti lähteä rintamalle. Sellainen olisi kuitenkin saattanut niittää tuhoa heidän riveissään. Tärkeämpää oli saada heistä päteviä johtajia uudelle valkoiselle armeijalle, josta nuorempi miehistö ei ollut saanut mitään sotilaallista koulutusta, olihan Suomen oma sotalaitos sortovuosina kokonaan lakkautettu. Näin ollen oli jääkäreitä käytettävä nyt muodostettavien joukko-osastojen päällikköinä. Tämä saatiinkin onnellisesti toteutetuksi.

Harald Öhquistin kohdalla tässä mainitut näkemykset johtivat siihen, että hänet, kun helmikuun 18. p. oli tultu Vaasaan, komennettiin lähtemään Sortavalaan perustamaan siellä värvättyä pataljoonaa. Mutta jääkärien pääjoukon saavuttua Suomeen helmikuun 26. p:nä, sai hän käskyn perustaa IX Savo-Karjalainen pataljoona, jonka komentajana hän sitten osallistui Vapaussotaamme. Sodan päätyttyä hän edelleen jäi tämän jääkäripataljoonan komentajaksi, ja senkin jälkeen, kun siitä oli muodostettu II/3 rykmentti. Mutta vajaa kolme kuukautta myöhemmin hänen tehtäväkseen tuli johtaa Viipurin Upseerikokelaskurssia. Rauhan palattua hänet määrättiin Karjalan Kaartinrykmentin komentajaksi, ja toukokuun 16. p. 1921 hänet ylennettiin jääkärieverstiluutnantiksi. Niin hänestä tulikin viipurilainen ja Viipurin Linnanherra.

Seurataksemme vielä hänen sotilasuraansa on mainittava, että hänet elokuussa v. 1925 määrättiin 2. Divisioonan komentajaksi ja ylennettiin joulukuussa jääkärieverstiksi. Yleneminen kenraalimajuriksi tapahtui elokuussa v. 1930 ja kenraaliluutnantiksi joulukuussa v. 1936, samalla armeijakunnan komentajaksi. Talvisodan jälkeen huhtikuussa hänestä tuli puolustusvoimain koulutuksen ylitarkastaja, jatkosodassa Suomen puolustusvoimain edustaja Saksan päämajassa 1941—42 ja Kannaksen ryhmän komentaja 1942—44. Eron puolustuslaitoksesta Öhquist sai ikänsä perusteella maaliskuun 1. p:nä v. 1951. Sitä ennen hän oli suorittanut monenlaisia

kursseja, mm. Ruotsin Sotakorkeakoulussa, ja ollut jäsenenä monissa komiteoissa. Hänen sotilasuransa on täten tullut selostetuksi.

Kuten edellä jo kerrottiin, oli Öhquist lukenut lakia ja Lockstädtissä oppinut järjestyksen ja täsmällisyyden merkityksen. Se näkyi koko hänen elämässään. Niinpä hän n.s. Mäntsälän kapinan aikana tarjoutui lähtemään sinne palauttamaan yltiöisänmaallisuuteen luiskahtanutta toimintaa laillisuuteen. Ukko Pekka sen kuitenkin sanoillaan taltutti. Toinen esimerkki: Öhquistin poika asevelvollisena sotilaspuvussaan tuli isäänsä tapaamaan tämän virkahuoneessa. Poika sai seistä asennossa oven pielessä, aivan kuin jokin ventovieras. Öhquistin jylhä äänensävy herätti mitä suurinta kunnioitusta. Oli hän kuitenkin lämminsydäminenkin. Totesin sen monasti, kun hän perheineen asui joinakin kesinä Kirjolan kartanossa, jonka eteläpuolelle olin rakentanut itselleni kesähuvilan. Ahkerana kalastajana hän siellä pyydysteli haukia. Parhaimmin ystävästyimme perustaessamme Torkkelin Killan. Se tapahtui maaliskuussa v. 1933 ja mainitaan hänen ansioluettelossaan. Olin nimenomaan käynyt hänen luonaan ehdottamassa tällaisen killan perustamista Viipurin muinaismuistojen vaalimiseksi. Hänen nimensä perustajana antoi tälle killalle erityisen arvon. Jouduin siten kiinteään yhteyteen hänen kanssaan, kuten monet muutkin Killan jäsenet. Niinpä Kilta sai käytettäväkseen Linnan tornin juurella olevan holvatun luonnonkiviseinä-

sen huoneen, joka löydettiin ja kunnostettiin erään sateen puhkaistua reiän sen holviin. Kun Kilta sitten alkoi kiinnittää pronssilevyjä keskiajalta periytyneihin vanhoihin rakennuksiin Viipurissa, teetätti Öhquist useita samanlaisia levyjä Linnan eri rakennusosiin niiden syntyä ja tarkoitusta kertomaan. Kilta perustettiin hänen (ja minun = O.-I. M:n) kutsusta Linnan Yläsalissa. Kilta sitten monin tavoin elävöitti Viipurin historian tuntemusta, eritoten v. 1936 järjestetyllä Viipurin viikolla.

Viipuri sai olla ylpeä ainoasta suomalaisesta linnanherrastaan. Kaupunki jäikin hänelle kiitoksen velkaa, koko Suomikin, sillä olihan hän merkittävin kaikista Suomen Jääkäreistä. Hän tuli tunnetuksi Suomen ulkopuolella. Sitä todistaa mm. hänen saamiensa kunniamerkkien määrä, niitä tuli monista maista.

Sotien jälkeen Harald Öhquist toimi edelleen Pääesikunnan tarkastajana v. 1951 saakka sekä Helsingin kaupungin väestösuojelutöiden johtajana vv. 1952—59, Korkeimman Oikeuden sotilasjäsenenä vv. 1946—61, Majoitus-toimikunnan puheenjohtajana vv. 1945—51, Nordenskiöld-seuran puheenjohtajana vv. 1952—59, Uusmaalaisen Osakunnan, Upseeriliiton ja Sotatie-teellisen Seuran kunniajäsenenä, Karjalan Kaartin Prikaatin Killan kunniapuheenjohtajana ja hänelle annettiin *Republica Finlandiae* L annos libera mitali. Hän puolestaan julkaisi teoksen ”Talvisota minun näkökulmastani” v. 1949.

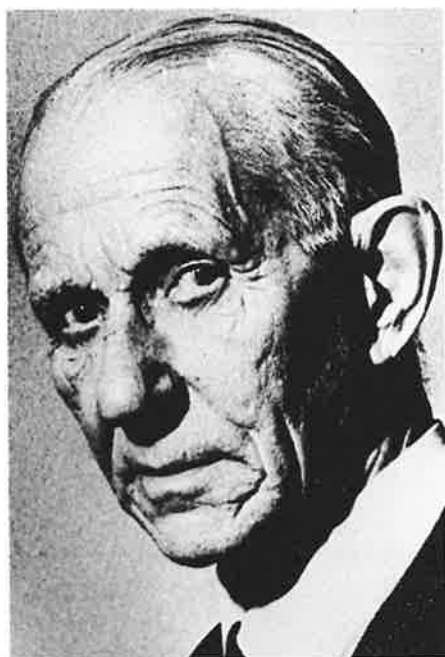
Harald Öhquist solmi v. 1922 avioliiton kauppaneuvos Ferdinand Alftanin ja Gerda Lindenwaldin tyttären Britan kanssa. Heille syntyi kolme poikaa: Gustav, toimittaja v. 1923, Henrik, dipl.insinööri v. 1926 ja Kristoffer, konsuli v. 1926.

Harald Öhquist kuoli Helsingissä helmikuun 10 p:nä v. 1971. Hänet on haudattu Helsinkiin Hietaniemen hautausmaalle, missä hauta sijaitsee vaatimattoman harmaagraniittisen kivilevyn peittämänä Mechelininkadulta Hietaniemen kappelille vievän tien oikealla sivulla, kortteli 16 rivi 6.

Suomen Historia ei saa koskaan unhoittaa Harald Öhquistiä, merkittävimpiin isänmaamme vapauttajiin kuulunutta miestä.

KUNNIOITTAKAA, KUNNIOITTAKAA!

Syvä iskumme on, viha voittamaton,
Meill’ armoa ei, kotimaata
Oma onnemme kalpamme kärjessä on
Ei uskomme uupua saata!
Sotahuutomme hurmaten maalle soi,
Mi katkovi kahleitansa,
Ei ennen uhkamme uupua voi,
KUN VAPAA ON SUOMEN KANSA!

Alpo Salmela

Loikkasesta ja sen asukkaista

Viipurin kaupunkiin liitetyistä alueista oli *Karjalan kaupunginosalla* eli *Loikkasella*, jota kansanomaisesti nimitystä tästä lähiöstä jatkuvasti käytettiin, aivan erityinen asema verrattuna muihin liitosalueisiin. Yleensä esikaupunkiasutus oli syntynyt kaupungin rajojen ulkopuolelle yksityisten omistamille maille jokseenkin sattumanvaraisesti: rakennukset olivat hataroita ja huonosti perustettuja, kulkutiet sokkeloisia ja hoitamattomia. Loikkasen oli Viipurin kaupunki perustanut omistamalleen maalle, Papulan tilalle, joka perustamisen ajankohtana tosin sijaitti maalaiskunnan puolella. Kaupunki teki aluetta varten selkeän asemakaavan ja antoi tonttien vuokraajille seikkaperäiset ohjeet rakentamisesta, paloturvallisuudesta ja tonttien käytöstä yleensä. Vailla puutteita Loikkanenkaan ei ollut, mutta sitä voitiin hyvällä syyllä pitää esimerkillisesti suunniteltuna ”puutarhakaupunginosana”, joka mahdollisti alueelle muuttaneille viihtyisän ja ihmisarvoisen asumisen.¹

1. Loikkasen perustaminen

Mikä oli lopullisena sysäyksenä niihin toimiin, jotka johtivat Loikkasen perustamiseen ja kuinka kauan asiaa kaupungin hallintoelimissä kehiteltiin, ei liene yksityiskohtia myöten selvitetty. Se joka tapauksessa tiedetään, että kaupungin rahatoimikamari lähetti 9.8.1898 asiassa kirjeen kaupunginvaltuutetuille ja aloitti sen seuraavasti: Koska sopivien vuokrattavien asuintonttien kysyntä ruumiillista työtä tekevien sekä muiden vähävaraisten taholta on viime aikoina tullut yhä vilkkaammaksi ja kaupungilta tällä haavaa puuttuu tähän tarkoitukseen varattua aluetta, rahatoimikamari on antanut kaupungininsinööri J. Th. Lindroosin tehtäväksi antaa lausunto, olisiko Papulan tai Loikkasen tilan maalla tähän tarkoitukseen sopivaa aluetta.

Lindroos tutki asiaa ja esitti kolme vaihtoehtoa. Näistä rahatoimikamari piti Loikkasta koskevaa parhaana ja esitti sen valtuustolle hyväksyttäväksi. Lindroosin tekemän asemakaavapiirroksen mukaan Loikkaseen voitiin muodostaa noin 300 alaltaan 500—600 m²:n suuruista tonttia.²

V. Kontion kauppa, Kannelkatu 19. 1934.

henkirahan kantoluetteloja ja jotka jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien ovat varsin hyvin säilyneet ja tutkijain käytettävissä yleisarkistoissa. Alkuajoilta niiden tietosisältö on kuitenkin niukahko. Esim. Viipurin kaupungin henkirjaan on vasta 1939 merkitty henkilöiden syntymäpaikat ja alaikäisten lasten nimet.

Kun henkirjaan kuitenkin aina on merkitty perheen päämiehen nimi, voidaan Loikkasen osalta henkirjan avulla tehdä luettelo perheistä, jotka ovat muuttaneet alueelle sen ensimmäisinä vuosina ja joita siis voidaan pitää sen ensimmäisinä rakentajina. Eteemme tulee kuitenkin hämmästyttävä havainto: vuonna 1901, jolloin alueelle edellisenä vuonna asettuneet piti kirjoihin merkittämän, loikkaselaisia ei huolittu ensinkään henkirjoihin, ei maalaiskunnan yhtä vähän kuin kaupunginkaan puolelle. Näin kertoi pikku uutinen Viipuri-sanomalehdessä 27.3.1902.⁴ Vilkaistu henkirjaan vahvasti asian. Maalaiskunnan puoleiselle Papulan tilan osalle, johon Loikkanenkin kuului, ei 1901 ollut merkitty muita asukkaita kuin aikaisemmilta vuosilta toistuvat metsävahti, ratavahti, Uudentorpan palvelusväki ja pieni määrä tilalla asunutta työväkeä.⁵

Vuonna 1902 tilanne korjattiin ja Loikkasesta tontin hankkineet merkittiin maalaiskunnan henkirjaan. Seuraavaan luetteloon on otettu kaikki Viipurin kaupungin omistamalle osalle Papulan tilaa merkityt henkilöt lukuunottamatta Papulanlahden huviloissa asuneita, jotka on helposti

muista erotettavissa. Luetteloon on merkitty x sellaisen asukkaan kohdalle, joka jo edellisellä vuonna oli henkikirjassa tällä tilanosalla ja joka edellä esitetyn mukaan ei voinut olla Loikkasesta tontin vuokrannut uusi asukas. ⁶

Hnen	Matti Auvinen 74 v. Anna 76, L 1—0
"	Juho Pakarinen 71 v. Elli 75
x Läks.	Heikki Halinen 76 vak. palv. v. Gustaava 73, L 0—1
x "	Antti Vänttinen 73 v. Anna 75, L 0—1
Hnen	Taavetti Tokkola 71 v. Maria 77, L 2—0
"	J. Mykkänen 63 v. Margareta 46, L 0—1
"	Israel Tukki 61 v. Olga 78, L 2—0
x Läks.	Kalle Kokkonen 50 v. Helena 64
Asemam.	
esimies	Juho Reijonen 70 v. Katrina 68, L 3—2
Hnen	Kalle Kolsi 72
x "	August Wihtonen 66 v. Maria 77, L 0—1
"	Antti Karasti 65 v. Amanda 74, L 1—2
"	Aurora Rouvas 80
"	Juho Ruuskanen 65 v. Maria 69, L 2—0
"	Pekka Taskinen 70 v. Maria 72
"	Juho Suutari 61 v. Maria 61
"	Taneli Sirén 62 v. Edit 74, L 2—0
"	Oskar Rikkilä 80 v. Hilda 79, L. 0—2
"	Juho Hassinen 74 v. Iida 71, L 1—2
"	Emil Hellman 72 v. Helena 64
"	Ivar Hämäläinen 77 v. Maria 78
"	Karl Lindström 63 v. Lydia 77
"	Eljas Härskiä 38 v. Katrina 57, L. Tuomas 69 v. Maria 73, l 1—4, L. Helena 82
"	Antti Wänttinen 73 v. Anna 75, L 0—1
Kaupp.	Matti Parikka 59 v. Anna, L 1—1
x Vahtimies	Juhana Kiurun leski Eva 35 rns.
Mtpl.	Antti Rummukainen 64 v. Anna 67, L 1—2
Hnen	Antti Juntunen 73
x Metsävahti	Janne Roivas 72 v. Emilia
x Ratavahti	Kustaa Koistinen 66 v. Agata 58
x Puuhiomo Teh-	(Andrej Nikitin) ei asukkaita
das Papulassa	
Työm.	Antti Turunen 60 v. Maria 63, L 0—2
x Uusi Torppa	Arent. C. Wiik, ei asu
x Muonar.	Konsta Kukkaro 58 v. Katrina 58, L. Pietar 79, Juho 80, Eeva 83, l 1—1
Läks.	Heikki Kähkönen 76 v. Anna 81, L 0—1
x "	Aleksander Myyrä 62 v. Saara 65, L 3—0

Alueen korkeimmalla kohdalla sijainnut rakennus Akankallion rinteellä, Albin Salmelan talo, os. Rauhankatu 1, 1930-luvun puolivälissä.

Koneen käytt. Wilhelm Wickström 72 v. Hilma 72, L 1—3
Lämmittäjä Johan Wallenius 74 v. Sanny 69, L 1—0

Merkkien ja lyhennysten selityksiä: *Hnen* = hyryläinen, vuokralainen; *Läks.* = läksiäinen, loinen; *Mtpl.* = mäkitupalainen; *rns.* = raihnas. Numero nimen jäljessä tarkoittaa syntymävuotta; v. on vaimo, L ja l lapsia siten, että iso L tarkoittaa perheen päämiehen lapsia, pieni l taas näiden lapsia. Luvuista merkitsee edellinen poikia, jälkimmäinen tyttöjä.

Suuren suuri ei siis Loikkasen väkiluku ollut vielä 1902. Kun x-merkillä varustetut jätetään ulkopuolelle, saadaan Loikkasen uudisrakentajiksi 27 perhettä (joukossa kolme yksittäistä henkilöä), yhteensä 96 henkeä. Näistä oli henkirahaa maksavia täysi-ikäisiä 53, ei-maksavia alle 16-vuotiaita lapsia 42 sekä yksi yli 60-vuotias maksusta vapautettu. Suurin osa rakentajista oli 20-40-vuotiaita.

Seuraavana vuonna perheitä oli jo 73 ja alueen kokonaisväkiluku 285. Ammattejakini oli merkitty enemmän kuin edellisenä vuonna, mutta kun myös viimeksi mainitut olivat mukana, oli kokonaiskuva ammattien osalta edelleen sekava.⁷ Henkikirjan perusteella saadaan perheen päämiesten ammasteista 1903 seuraava yhdistelmä:

Vuokralainen	26 kpl	
Mäkitupalainen	3	
Läksiäinen	4	
Päiväläinen	1	34
Työmies		15
Rautatieläiset		
Kirjuri	2	
Asemamiesten esimies	1	
Jarrumies	2	
Konduktööri	3	
Lämmittäjä	2	
Vaihdemies	2	
Veturinkuljettaja	3	15
Muita		
Ajuri	1	
Kauppias	2	
Maalari	1	
Poliisi	1	
Puuseppä	1	
Vahtimies	1	
Vaivastenhoitaja	1	
Vanginvartija	1	9
	Yht.	73

Havaitsemme, että Loikkaseen oli jo ensimmäisinä vuosina tullut työmiehiksi itsensä ilmoittaneiden lisäksi melkoinen määrä rautatieläisiä. Syy tähän oli selvä: Viipurin suuri ratapiha ja siihen liittyvät työpaikat olivat lähellä.

3. Asukkaat 1930

Minkälainen oli Loikkasen asujamisto sen jälkeen, kun alue oli täyteen rakennettu. Tilannetta voidaan parhaiten selvittää vuodelta 1930, koska tällöin, 27.11.1930, tilastollinen päätoimisto toimitti väestölaskennan eräissä kaupungeissa ja sen alkuaineisto eli asukkailta kerätty henkilö- ym. tiedot ovat Viipurin osalta tallessa.⁸

Väestölaskennan mukaan Viipurin kaupunkialueen väkiluku oli 52253 ja koko laskenta-alueen, johon kuului myös ympäristökunnissa oleva esikaupunkiasutus, 72239. Loikkasen osuus tästä oli 1857 henkeä eli vain 2,6 prosenttia ”Suur-Viipurin” väestöstä.⁹

Sukupuoli ja syntymäaika

Loikkaselaisista oli miehiä 862 ja naisia 995. Tässä Loikkanen sopeutui hyvin laskennan yleistulokseen, sillä kaikissa niissä kaupungeissa, joissa laskenta tehtiin, oli naisenemmistö. Viipurissa se oli 1241 naista 1000 miestä kohti. Loikkasen osalta suhdeluku on hieman pienempi 1154. Mielenkiintoista on todeta, että vain Papulassa ja Uuraassa sekä muutamassa pienessä alle 300 hengen laskentapiirissä miehillä oli niukka enemmistö.

Kun Loikkasen väestö jaetaan syntymävuoden mukaan kymmenvuotisryhmiin (taulukko 1), havaitaan, että selvästi eniten väkeä oli syntynyt vuosina 1900—09. Näitä silloin 21—30-vuotiaita oli 429 eli 23 % väestöstä. Seuraavaksi suurin oli kymmentä vuotta nuorempi kymmenluku eli 1910-luvulla syntyneet, 333 henkeä eli 18 %. Lapsia ja nuorisoa eli ikäluokkia 0—20 oli kaikkiaan 689 eli 37 %. Yli 60-vuotiaita oli 108 henkeä eli 6 %.

Taulukko 1. Loikkaselaisten syntymäaika 1930

vuodet	luku- määrä	%	koko Viipuri %
ennen 1870	108	5,8	5,7
1870—79	179	9,7	8,1
1880—89	207	11,2	11,7
1890—99	240	13,0	16,2
1900—09	429	23,2	22,9
1910—19	333	18,0	18,5
1920—29	327	17,7	17,0
1930	29	1,6	
yhteensä	1852	100	100

Verrattaessa Loikkasen ikärakennetta koko Viipurin prosenttilukuihin havaitaan, että Loikkanen noudatti jokseenkin hyvin koko kaupungin suhteellisia arvoja. Ainoa selvä poikkeama oli 1890-luvulla syntyneet, joita Loikkasessa oli jonkin verran vähemmän kuin koko kaupungissa keskimäärin. Viipurille puolestaan oli muiden suurten kaupunkien tavoin ominaista, että aktiiviväestö eli ”tuottavat luokat” oli niissä suhteellisesti voimakkainta, kun taas lasten lukumäärä suhteellisesti vähäisempää pienempiin kaupunkeihin verrattuna. Tämä voisi antaa aiheen päätellä, että edellä mainittu poikkeama yhdessä Loikkasen tukevahkon lapsiluvun kanssa antoi alueen väestörakenteelle hienoista pikkukaupungin leimaa.¹⁰

Syntymäpaikka ja muuttoaika

Mistä sitten Loikkanen sai asukkaansa? Kun tiedot perustuvat tilanteseen, joka vallitsi 30 vuotta esikaupungin perustamisen jälkeen, on mukana

jo runsaasti Loikkasessa syntyneitä. Varsinaisten kanta-asukkaiden tulovirroista tilasto ei siis anna täysin selvää kuvaa. Toisen polven vaikutuksen eliminoimiseksi tähän tarkasteluun otettiin mukaan vain perheen päämies ja hänen aviopuolisonsa. Sen sijaan lapset jätettiin ulkopuolelle paitsi silloin, jos he olivat omassa taloudessaan irrallaan vanhemmistaan. Näin tuli tutkittavaan joukkoon 2040 henkeä (taulukko 2).

Taulukko 2. Loikkasen ruokakuntien päämiesten ja aviopuolisoiden syntymäpaikat 1930

syntymäpaikka	lukumäärä	%	kaikki viipurilaiset %
Viipurin kaupunki	173	16,6	42,3
Viipurin mlk	66	6,3	
Viipurin läänin			
muut kunnat	342	32,9	25,3
Uudenmaan lääni	44	4,2	3,3
Turun ja Porin lääni	32	3,1	2,0
Hämeen lääni	48	4,6	2,5
Mikkelin lääni	72	6,9	5,5
Kuopion lääni	172	16,5	9,7
Vaasan lääni	33	3,1	1,6
Oulun lääni	16	1,5	1,1
Muulla kotim.	—	—	1,4
Ulkomaat	42	4,0	5,3
yhteensä	1040	100	100

Loikkasen ruokakuntien päämiehistä ja heidän aviopuolisoistaan oli lähes neljännes eli 23 % syntynyt Viipurin kaupungin (173 henkeä) ja maalaiskunnan (66 henkeä) eli ”Suur-Viipurin” alueella. Kun muualta Viipurin läänistä oli kotoisin 33 %, oli siis runsas puolet Loikkasen täysi-ikäisestä väestöstä oman maakunnan eli Karjalan kasvatteja.

Viipurin ympäristöä ja Kymenlaaksoa on joskus sanottu savolaisten Amerikaksi. Väittämä pitää Loikkasenkin osalta hyvin paikkansa: Kuopion ja Mikkelin lääneissä syntyneitä täysi-ikäisiä oli yhteensä jopa hieman enemmän kuin Viipurissa syntyneitä eli 23,5 %. Muiden läänien osuus oli selvästi vähäisempi; vähiten oli tullut väestöä pohjoisesta, Oulun läänistä sekä kaikkein läntisimmistä lääneistä. Ulkomailla syntyneistä oli 39 Venäjältä ja 3 Baltian maista.

Taulukkoon vertailun vuoksi otetut kaikkia viipurilaisia koskevat suhdeluvut antavat samansuuntaisen kuvan asukkaiden syntymäpaikoista. Kun viipurilaisten kokonaismäärässä ovat mukana myös lapset, suhdeluvut painottuvat voimakkaasti Viipurin eduksi.¹¹

Asukkailta kysyttiin myös, milloin asianomainen oli muuttanut ”asuinpaikkakunnalle”. Moni näytti asian käsittäneen niin, että kysymys oli Loikkaseen muutosta, vaikka paikkakunnalla tarkoitettiin koko laskenta-aluetta eli Viipuria (taulukko 3).

Taulukko 3. Muuttoaika Viipuriin (Loikkaseen)

aika	luku- määrä	%
ennen 1900	43	5
1900—09	139	16
1910—19	136	16
1920—24	164	19
1925—30	391	45
yhteensä	873	101

Taulukosta havaitaan, että asukkaiden vaihtuvuus oli erittäin huomattava sen jälkeen, kun Loikkanen oli 1924 liitetty kaupunkiin, koska v. 1925 tai sen jälkeen muuttaneita oli lähes puolet tuloaikansa ilmoittaneista. Kaikkiin oli 1920-luvulla tulneiden osuus 555 henkeä eli 64 %.

Kieli ja uskonto

Valtakieli oli luonnollisesti suomi, mutta muunkielisiäkin oli: pääkieleksen ilmoitti 17 henkeä ruotsin, 13 saksan ja yksi venäjän. Suomea ja ruotsia puhuvista ilmoitti 144 henkeä osaavansa ainakin auttavasti myös toista kotimaista kieltä.

Uskonnonkin puolella oli tilasto jokseenkin samanlainen: poikkeamana ev.lut. kirkosta oli vain 10 ortodoksia, 10 metodistia ja 14 ilmoitti kuuluvansa siviilirekisteriin.

Elinkeino ja ammatti

Väestölaskennan alkuaineistosta saadaan sosiaalihistorian kannalta kaksi arvokasta tietoa, henkilön ammatti ja työnantaja. Toimintaa ammatissa voidaan lähestyä kahdelta suunnalta, sekä vaakasuorasti, jolloin yksilö sijoitetaan eri elinkeinoalojen mukaan muodostettuihin pilttuisiin (maatalous, teollisuus, kauppa jne) että pystysuorasti sen tason tai sosiaalisen aseman mukaan, jolla itse kukin ammatissaan toimii (johtajat, toimihenkilöt, työväki jne).

Seuraavaan selvitykseen loikkaselaisten elinkeinoaloista on otettu mukaan vain perheen päämiehen työnantajat, koska näin saadaan pelkistetympi kuva asiasta kuin jos mukaan olisi otettu myös muiden perheenjäsenten toimiala. Tulokset on koottu taulukoon 4. Taulukkoa laadittaessa on jonkin verran poikettu väestölaskennan ammattiryhmyksestä.

Havaitaan, että runsas puolet perheistä eli 53 % sai elantonsa julkishallinnon palveluksessa ja että valtaosa tästä joukosta, 37 % koko määrästä oli töissä Valtionrautateilla. Kaupan alalla, joko yksityisyrittäjänä tai toisen palveluksessa, toimi 17 %, kun sen sijaan teollisuudessa vain 7 %. Mutta kuten muistamme, Viipuri ei ollutkaan mikään vahva teollisuuskaupunki, vaan liike- ja palvelukeskus. Sitäpaitsi VR:n konepajatoiminta, joka työllisti myös loikkaselaisia, on tässä selvityksessä luettu julkishallinnon piiriin.

Taulukko 4. Perheen päämiehen elinkeinoala (työnantaja) 1930

			%
Maa- ja metsätalous.....	3		0,5
Teollisuus	44		7
Rakennustoiminta	12		2
Julkinen toiminta			
Valtionrautatiet	236	(37 %)	
Vankeinhoitolaitos	31		
Puolustuslaitos	15		
Poliisi, tie- ja vesirak.			
laitos, posti	24		
Kunnallishallinto	29		
		335	53
Liikenne (satama, autoliikenne)		13	2
Kauppa			
Yksityisyrittäjiä	45		
Muu liike-elämä	60		
		105	17
Muut palvelukset			
Pankit, vak.laitokset,			
lehdistö	5		
Korjaustyö, kotiapulaiset	23		
		28	4
Satunnaiset työnantajat		18	3
Työnantajaa ei ole tai ei ilmoitettu sekä eläkeläiset		72	11
yhteensä.....		630	100

Taulukko 5. Loikkasen asukkaiden ammattiasema 1930

		%
Liikkeenjohtoon kuuluvia	1	} 3
Akateemisesti koulutettuja.....	2	
Opettajia ja virkamiehiä	15	
Liike-elämän keskijohtoa ja konttoristeja ...	27	4
Kauppiaita ja vapaan ammatin harjoittajia ...	38	5
Työnjohtajia ja eril. "mestareita"	18	2

Valtion palveluskuntaa			
Rautatieläisiä	149		
Vanginvartijoita	28		
Aliupseereita.....	12		
Muita	10	199	27
Liikeapulaisia ja palveluskuntaa		102	14
Työväestöä			
Käsityöläisiä	54		
Ammattityöläisiä	101		
Aputyöläisiä	107		
Kotiapul. ja sekatyöl.	68		
Oppilaita ja harjoitt.	18	348	46
yhteensä.....		750	101

Väestölaskennassa ilmoitetut kaikki ammatit on otettu mukaan tauluk-
koon 5. Ne on ryhmitelty siten, että saataisiin jonkinlainen kuva ammatin
vaativuudesta tai sosiaalisesta arvostuksesta. Lähtökohtana ovat olleet
enemminkin Loikkasesta mielinjääneet subjektiiviset kriteerit kuin viralli-
sen tilaston kaavamainen luokitus.

Taulukosta havaitaan, että johtavissa asemissa olevien osuus oli Loikka-
sessa jokseenkin olematon. Ylintä luokkaa edusti vain yksi liikkeenjohtoon

Veturinkuljettaja Valtter Vartola omien ja naapurin lasten seurassa. Itäinen puistokatu
29, 1936.

kuulunut henkilö. Akateemisen tutkinnon suorittaneita oli kaksi, toinen agronomi, toinen lääketieteen kandidaatti. Jos heihin lisätään opettajat, 6 kpl, sekä rautatie- ym. virkamiehet, 9 kpl, voidaan katsoa, että Loikkasen ”yläluokan” muodostivat nämä 18 henkeä, joka oli alle 3 % ammatissa toimineista henkilöistä.

Seuraavaan sosiaaliryhmään voitaneen laskea liike-elämän keskijohto, edustajat ja konttoristit, edelleen kauppiat ja vapaiden ammattien harjoittajat sekä työnjohtajat ja erilaiset ”mestarit”. Ryhmään tuli 83 henkilöä, osuus 11 %.

Selvä yhtenäinen ryhmä on valtion palveluskunta: rautatieläiset, vanginvartijat, aliupseerit, poliisit, postiljoonit ja tullivartijat. Heitä oli yhteensä jo neljännes eli 27 %. Liike-elämän palveluskuntaa, kuten liike- ja varastoapulaisia, puhelunvälittäjiä, tarjoilijoita ja lähettejä oli 14 %.

Loput loikkaselaisista on katsottu ammattiaseman perusteella työväestöön. Heihin on laskettu myös itsenäisinä yrittäjinä toimivat käsityöläiset. Näistä oli ensin osa ompelijoita ja kutojia, yht. 31, lisäksi räätäleitä, suutareita, seppiä, parturi-kampaajia, ym.

Ammattityöläisten ryhmään tuli 15 kirvesmiestä, 14 autonkuljettajaa, 11 viilaria, 9 maalaria sekä koneenhoitajia, puuseppiä, monttöörejä, kirjaltajia ja eri alojen ammattimiehiä. Aputyöläisiksi luettiin ensiksi ne 24 henkilöä, jotka olivat ilmoittaneet ammatikseen pelkän ”työläinen” tai ”työmies”, lisäksi elintarve-, rakennus- ja vaatetusalan työläiset, ajurit ja hevosmiehet, lämmittäjät, veturinpuhdistajat, veräjänvartijat, yövahdit jne. Kotiapulaisiin verrattiin myös ne, jotka ilmoittivat tekevänsä taloustyötä kotona, sekä siivoojat ja pyykinpesijät, yht. 34 henkeä. Satunnaistyön ilmoitti ammatikseen 33 henkeä. Ryhmään sijoitettiin myös yksi paimen!

Työväestön osuus loikkaselaisista oli lähes puolet eli 46 % ammatissa toimivasta väestöstä. Jos liikeapulaiset ja liike-elämän muu palveluskunta lisätään tähän, saadaan näiden kahden ryhmän yhteiseksi osuudeksi 60 %.

Ammatissa toimineen väestön lisäksi Loikkasen asujamistoon kuului vielä

		%
vaimoja, jotka eivät työssä	351	20
koululaisia ja opiskelijoita	145	8
lapsia, jotka eivät työssä	411	23
vanhuksia	37	2
miehiä ilman ammattia	6	.
naisia ilman ammattia	53	3
	1003	57
ammattinsa ilmoittaneet	750	43
	1753	100

Työttömäksi ilmoitti itsensä 56 henkeä ja eläkeläiseksi 30.

Edellä esitettyjen tilastojen perusteella voimme Loikkasen asujamistosta tehdä seuraavat johtopäätökset:

- Loikkanen oli ainakin 1930 erittäin selvästi työväestön ja muun vähävaraisen väestön asuma kaupunginosa; tarkoitus, jota varten se oli perustettu, oli toteutunut;
- väestön työnantajana oli valtaosalta Suomen valtio ja muu julkinen toiminta;
- noin puolet Loikkasen aikuisväestöstä oli syntynyt Viipurissa tai Viipurin läänissä; muualta tulleiden joukossa oli savolaisten vaikutus tuntuva.

Lähdeviitteet

1 Yleisesityksiä Loikkasesta: Osmo Kajanmaa: Katsaus Karjalan esikaupungin syntyyn ja kehitykseen, Loikkanen ja sen VPK ym, toim. Osmo Kajanmaa (1956). Alpo Salmela: Asumalähiömme Loikkanen Viipurissa, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3 (1978) s. 169—176. Eino Österman: Viipurin suuri alueliitos, Koulu ja koulukaupunki, Tutkielmia ja muistelmia Viipurin Suomalaisen lyseon vaiheilta III, s. 26—34.

2 Mikkelin maakunta-arkisto (MMA), Viipurin kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat 1898—1899, nide Cf:4.

3 MMA, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 12.5. ja 1.12.1899.

4 Kajanmaa, mt. s. 18.

5 Valtionarkisto (VA), Viipurin läänin henkikirjat, Rannan kihlakunta, Vi 244, s. 157.

6 VA, henkikirja Vi 249, s. 164. Korjatunkaan luettelon virheettömyyteen ei voida täysin luottaa, koska alueella 1901 asunutta työväkeä myös poistui ja tilalle saattoi tulla toisia samassa asemassa olevia, jotka eivät siis kuulu Loikkasen rakentaja-asukkaisiin. Heikki Kähkönen lienee tullut Heikki Koskelan tilalle, jota ei ole enää 1902 luettelossa; molemmilla ammattina ”läks.” August Wihtonen oli 1901 luettelossa merkinnällä ”läks”.

7 VA, henkikirja Vi 259, s. 182—185.

8 VA, luettelo 552, Tilastollinen päätoimisto, Kaupunkien väestölaskennat, Viipuri 1930, Huoneistokortit Vi 30—32.

9 Suomen Virallinen Tilasto (SVT) VI, Väestötilastoa, 71:3, Viipurin väestölaskenta marraskuun 27 p. 1930, Taululiitteitä (1932), s. 2; VI, 71:13, kaupunkien väestölaskenta marraskuun 27 p. 1930, Teksti (1933).

10 SVT VI, 71:13, s. 37—38. Vertailuna käytetty koko Viipurin suhteellinen ryhmitys on laskettu taululiitteiden avulla saman ikäryhmituksen mukaan, jota on käytetty loikkaselaisia ryhmiteltäessä.

11 Vertailuluvut SVT VI, 71:13, s. 46.

V. Erkamo

Isojen petoeläinten esiintymisestä
Viipurin läänissä vuosina 1856–1937
etupäässä virallisen
tapporahatilaston mukaan

(Eläintieteen yliopistollinen laudatur-tutkielma v:lta 1939)

Sisällys:	Sivut:
Alkusanat	69
I Johdanto	
1. Tietolähteistä	71
2. Tapporahasäännöksistä ja tapporahojen raha-arvosta eri aikoina	72
3. Tapporahatilaston luotettavuus	73
4. Tietojen vertailu luotettavuuden valaisijana	75
II Yleinen osa	
1. Tiedot eräiden isojen petoeläimen esiintymisestä Viipurin läänissä vv. 1856—1937	
a. Karhu (<i>Ursus arctos</i> L.)	78
b. Susi (<i>Canis lupus</i> L.)	84
c. Ilves (<i>Felix lynx</i> L.)	90
d. Kettu (<i>Canis vulpes</i> L.)	96
e. Ahma (<i>Gulo luscus</i> L.)	97
f. Saukko (<i>Lutra lutra</i> L.)	98
g. Näättä (<i>Martes abietum</i> L.)	101
h. Kärppä (<i>Mustela erminea</i> L.)	104
i. Petolinnut	104
2. Isojen petojen esiintymisessä ilmenneiden alueel- listen erilaisuuksien ja muutosten syistä	106
3. Loppukatsaus	110
III Kirjallisuus	113
IV Taulukot 1—5	114
V Diagrammit 1—8	120
VI Kartat 1—15	128

Alkusanat (vuodelta 1939)

Isojen petoeläinten aika alkaa meidän maassamme pian olla ohi. Pyydettyjen petojen kokonaismäärä on käynyt yhä vähäisemmäksi ja yhä rajoitetummiksi tulevat ne tienoot, missä erämies voi metsään lähtiessään toivoa kohtaavansa jalompaakin riistaa kuin jäniksiä ja teerikukkoja. Suurimpia petonisäkkäitä, karhuja, susia ja ilveksiä, on jo lähes parin vuosikymmenen ajan esiintynyt pääasiallisesti vain itäisellä rajaseudullamme, Pohjois-Suomessa ja Lapissa, ja suurimmat petolintumme, kotkat, ovat niinkään käyneet maassamme kovin harvinaisiksi. Turhaan saa nykyisin laajoilla alueilla Etelä- ja Keski-Suomessakin hakea hangilta nädän tahi saukon jälkiä.

Ei ole kuitenkaan vielä kovin kaukana aika, jolloin suurpedot olivat monin paikoin Etelä-Suomessakin jokapäiväisiä puheenaiheita ja jolloin kuului aivankuin sääntöön, että talonpoika sai luovuttaa jonkun kotieläimistään petojen tarpeisiin. Kulttuurin jatkuva tunkeutuminen yhä syvemmälle korpimetsiin ja kaiken sille esteeksi asettuvan tieltä raivaaminen on sitten vähitellen sekä välittömästi että välillisesti hävittänyt täältä kaikkein useimmat isot petoeläimet perinjuurin.

Tätä tapahtumaa, villipetojen vähittäistä häviämistä taistelussa erämaihin etenevää ihmistä vastaan - mikä siis tavallaan esittää erästä kulttuurihistoriamme lukua - on oikeastaan kovin vähän tutkittu. Tärkeimmät pääpiirteet itse tapahtuman, petojen häviämisen, kulusta koko maassamme ovat tosin jo tulleet selvitettyiksi lähinnä professori J.A. Palménin (Suomen kartasto 1910) ansiosta, mutta mitään yksityiskohtaisia selvityksiä pienemmillä alueilla joitakin pitäjänkertomuksia lukuunottamatta ei ole tietävästi suoritettu. Kuitenkin juuri tällainen pienempien alueiden tutkiminen voisi tuoda esille monia mielenkiintoisia ja tärkeitä lisäpiirteitä, jotka tapahtumaa ja materiaalia kokonaisuutena käsitellen voivat jäädä huomaamatta tahi epäselviksi alueellisten erilaisuuksien takia. Onpa mahdollista, että ne jossakin tapauksessa voivat kokonaisuutena käsiteltäessä tehtyjä johtopäätöksiä oikaistakin. Lisäksi on näillä erikoisselvityksillä oma arvonsa jo sinänsä kotiseutututkimuksen kannalta (vrt. Hirsjärvi 1912, s. 349), joten olisi toivottavaa, että niitä useammallakin taholla suoritettaisiin.

Seuraavassa esitetty tutkielma eräiden isojen petoeläinten esiintymisestä Viipurin läänissä v. 1856 — 1937 pyytää osaltaan olla vähäisenä lisänä näiden alueellisten erikoisselvitysten sarjassa.

*

Tutkielma tehtiin aikoinaan eläintieteen laudatur-työnä professori Ilmari Välikankaalle, joka sen tarkasti ja hyväksyi keväällä 1939. Syksyllä 1984 siihen tutustui pyynnöstä Helsingin yliopiston riistabiologian dosentti Matti Helminen. Hän pitää sitä kirjallisessa lausunnossaan mielenkiintoisena ja biologisen tutkimuksen kannalta tärkeänä ja suosittelee sen painattamista.

Helsingissä 15.12.1986

V.Erkamo.

I. Johdanto

1. Tietolähteistä

Tietoja isojen petoeläinten esiintymisestä meillä on saatavissa useastakin lähteestä. Tärkein niistä on epäilemättä se valtion virallinen tilasto, joka pitäjittäin tekee selkoa niistä pedoista, joita kunkin pitäjän alueella on vuosittain surmattu ja joista on maksettu tapporahaa kunnan, kihlakunnan tai valtion varoista. Toinen verraten tärkeä tietolähde näyttää olevan sanomalehtien uutisosasto, jossa aivan säännöllisesti on runsaasti tietoja tapetuista petoeläimistä, varsinkin isoista nisäkkäistä. Tällaisia tietoja on melko paljon koottu ns. Palménin arkistoon (nimi viittaa arkiston alulle panijaan eläintieteen professori J.A.Palméniin) Helsingin yliopiston eläintieteellisessä museossa, mutta valitettavasti vain pääasiallisesti kymmenisen vuoden ajan vuosisadan vaihteen molemmin puolin; sitäpaitsi on yleensä vain helsinkiläinen päivälehti "Hufvudstadsbladet" tullut huomioon otetuksi. Tässä Palménin arkistossa¹ on myös eräitä kirjeellisiä tiedonantoja eri henkilöiltä eri puolilla maata tavatuista petoeläimistä samoin kuin melkoinen joukko eri metsästyslehdistä leikattuja kirjoituksia ja uutisia. Juuri nämä riistalehdet: "Jakt och fiske", "Tidskrift för jägare och fiskare", "Finlands Jakt och Fisketidskrift", "Finsk Jakttidning" sekä "Metsästys ja kalastus", joihin läheisesti liittyy biologinen aikakausjulkaisu "Luonnon Ystävä", ovat niinkään tärkeä tietolähde tutkittaessa petoeläinten esiintymistä ja pyyntiä meillä. Mahdollisesti voitaisiin joitakin tietoja saada myös metsästysyhdistysten vanhoista vuosikertomuksista ja pöytäkirjoista, mikäli ne ovat säilyneet, samoin kuin vanhoista pitäjänkertomuksista. Kaikki yllä esitetyt tietolähteet, virallista tapporahatilastoa lukuunottamatta (vrt. s. (73—75), ovat kuitenkin aineistonsa puolesta enemmän tai vähemmän hajanaisia ja yleensä lyhytaikaisia ja jättävät tarkkuudessaan melkoisesti toivomisen varaa. Eri vuosien tiedot ovat ilmeisesti myös vain harvoin toisiinsa rinnastettavissa. Kaikesta tästä johtuu, että näihin muihin tietolähteisiin on seuraavassa kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Pääasiallisesti tämä tutkielma perustuu, kuten jo otsikosta käy ilmi, virallisen tapporahatilaston esittämään aineistoon.²

2. Tapporahasäännöksistä ja tapporahojen raha-arvosta eri aikoina

Petoeläinten surmaamisesta maksettavista valtion palkkioista eli virallisista tapporahoista mainitaan tiettävästi ensimmäisen kerran kuninkaallisessa metsästysäännöksessä vuodelta 1664. Siinä sanotaan, että ”ison” eli aikuisen karhun surmaamisesta on tapporahaa maksettava neljä taalaria ja ”pienen” eli pennun kaksi taalaria. Aikuisesta sudesta on taas maksettava kaksi ja sudenpennusta yksi taalari. Palkkiorahat otetaan maaseudulla kihlakunnan ja kaupungissa kaupungin varoista (vrt. taulukkoa 1).

Vuoden 1734 laissa on asiasta tarkempia määräyksiä. Sen 23. luvun 1. §:ssä sanotaan: ”Jokaisella on lupa vapaasti ampuu tahi pyytää ja omanansa pitää karhu, susi, ilves, kettu, ahma, näätä, haukka, huuhkaja, kalasääski ja muu raateleva lintu.” 6 §:ssä taas säädetään: ”Raatelevain eläinten poikimisen aikana ahkeroitkoot jahtipalvelijat ja yhteinen kansa poikain pyytämistä ja hävittämistä; ja saakoon se, joka muulloin kuin jahdissa kiinni ottaa tahi tappaa raatelevan elävän, kihlakunnan sakkorahoista, taikka kaupungin varoista, jos se kaupungin maalla tapahtuu, neljä talaria isosta karhusta, talarin karhun pojasta, kaksi talaria sudesta, talarin suden penikasta, kuusitoista äyriä ketusta ja kahdeksan äyriä ketun pojasta”.

Vuonna 1741 tapporahojen maksamista laajennettiin koskemaan myös peto- ja vahinkolintuja sekä niiden munia ja poikasia. Lintuja luettiin 15 ”lajia” kotkasta varpuseen. Kotkasta maksettiin 20, kanahaukasta 10 äyriä ja sadasta varpusesta 20 äyriä. Palkkiorahat otettiin kihlakunnan varoista, mutta maaherrojen piti yrittää saada myös maanomistajat mukaan palkkioita maksamaan vahinkolintujen hävittäjille.

Virallinen tapporahatilasto perustettiin v. 1856 ja siinä yhteydessä laajennettiin tapporahaeläinten lukua ottamalla tilastoon mukaan myös ahma, saukko, näätä ja kärppä. Tilaston pito annettiin kruununvoutien ja maaherrojen tehtäväksi ja kihlakunnittain koottavaksi ja tapporahat maksettiin ”yleisistä varoista”. V. 1868 aikaisemmat tapporaha-asetukset kuitenkin kumottiin ja tapporahojen määrääminen ja maksatus pantiin kuntien niskoille. V. 1876 tapporahatilastot määrättiin pidettäväksi entistä tarkemmin, kunnittain.

Vuosisadan vaihteessa (v. 1898) koko tapporahasysteemi uudistettiin metsästyslain muutoksen yhteydessä ja palkkioita luvattiin maksaa peräti viidestä nisäkkästä, nimittäin karhusta, sudesta, ilveksestä, ketusta ja ahmasta. Lisäksi vielä lukuisista linnuista kotkasta varikseen. Isojen petonisäkkäiden tapporahoista huolehti valtio, vahinkolintujen tapporahoista kunta. Vahinkolintujen koko luettelon muodostivat: maakotka, merikotka, huuhkaja, hiiriäispöllö, tunturipöllö, kaikki haukan sukuiset linnut, kalasääski, korppi, varis, harakka, närhi ja ”kuusanko”. Kunta määrättiin ”jokaisesta sen alueella tapetusta kotkasta, huuhkajasta, kanahaukasta, merilokista, korpista ja variksesta suorittamaan palkintoja seuraavin mää-

rin: huuhkajasta viisi markkaa sekä pojasta 2:—, kanahaukasta 3:—ja pojat 1:—, merilokista 2:— ja pojasta —:50 sekä korpista ja variksesta —:15 ja pojasta —:10”.

Vuonna 1923 metsästyslakia uudistettaessa korjattiin taas vahinkoeläinten luetteloa. Siihen kuuluivat nyt karhu, susi, ilves, ahma, hylje, maakotka, huuhkaja, kanahaukka ja varpushaukka. Tapporahoja luvattiin nyt maksaa valtion pussista vain sudesta ja ahmasta. V. 1934 otettiin myös karhunpyytäjät tapporahaa saavien joukkoon. Vain nämä kolme eläintä mainitaan tapporahapetoina myös v:n 1937 metsästysasetuksessa ja tämä säännös oli voimassa vielä v. 1939.

Kiintoisaa tarkastelun aihetta antavat tapetuista petoeläimistä eri aikoina maksettujen tapporahojen määrät. Kuten taulukosta 1 käy selville, nuo palkkiot ovat tässä tarkasteltuna aikana vaihdelleet hyvinkin huomattavasti. Jotta eri aikoina voimassa olleita tapporaha-arvoja voitaisiin verrata toisiinsa, olen po. taulukkoon merkinnyt kunkin tapporahan kohdalle myös sen vastaavan arvon Suomen rahassa v. 1937 — ja lisäksi sen arvon tämän julkaisun tarkistuksen aikoina, v. 1983 (sulkeissa olevat luvut). Havaitaan, että tapporahojen raha-arvo on tarkasteltuna aikana ollut kokonaisuutena katsoen enimmäkseen nouseva. Niinpä karhun tapporaha on kohonnut 200 vuodessa n. 250 mk:sta tasaisesti 500—600 mk:aan ja suden n. 125 mk:sta n. 1000 mk:aan oltuaan tosin välillä jopa 1400 mk:ssa. Ketunkin tapporaha nousi 170 vuodessa yli kaksinkertaiseksi ja petolintujen 160 vuodessa samoin kaksinkertaiseksi. Ainoa selvä poikkeus tapporahojen tasaisesta noususta on vuodelta 1898, jolloin suden ja ahman metsästäjät saivat yllättävän suuret palkkiot onnistuneesta pyynnistään. On todennäköistä, että Lounais-Suomessa 1880-luvulla sattuneet susien aiheuttamat lastensurmat ja mahdollisesti ahman Pohjois-Suomessa aiheuttamat joukkotuhot ovat heijastuneet näiden eläinten tapporahojen suureen nousuun. Sitä, mitä tapporahojen muutokset ovat mahdollisesti vaikuttaneet surmattujen petojen määriin, pohditaan jäljempänä yksittäisten eläinten pyyntilukuja käsiteltäessä.

3. Tapporahatilaston luotettavuus

Virallista tapporahatilastoa ei yleensä ole pidetty kovin luotettavana. Se pohjautuu niin moniin epävarmoihin tekijöihin, että monet metsästäjät eivät anna sille paljoakaan arvoa, vaikka itse tapporahoja pidetään kyllä verraten helppona tulolähteenä. Pyytäjien, varsinaisen kansan kohdalla voidaan virhetekijöitä pohdittaessa puhua esim. tiettyjen eläinlajien heikosta tuntemisesta, vilpin mahdollisuudesta, vieläpä taikaukostakin, virkamiesten kohdalla taas samoin huonosta luonnontuntemuksesta, herkkäuskoisuudesta, huolimattomuudesta ja välinpitämättömyydestä. Kaiken kaikkiaan: virheitä syntyi varmaan helposti niissä tilaisuuksissa, missä surmattu,

epävarmasti tunnettu eläin pyrittiin kunnan virastossa saamaan tapporahan tuottavien joukkoon ja samalla virallisen tilaston taulukoihin.

Ehkä yleisin virheitä tuottanut tekijä on ollut juuri eläinten riittämätön tunteminen. Isoimmista petoeläimistä on tunnistamisvaikeuksia aiheuttanut kuitenkin ehkä vain ahma, mutta lintujen kohdalla on vääriä lajinmäärityksiä tapahtunut varmasti paljonkin, erityisesti haukkoja ja pöllöjä nimettäessä. Useimmat haukat lienee esitetty kanahaukkoina ja useimmat pöllöt ”huhkaimina”.

Lintujen väärinmäärityksiä ja vilpinkin käyttöä ”tapporahametsästyksessä” on korostanut erityisesti E.W. Suomalainen (1917). Hän kertoo, että suurin osa niistä linnuista, joita v. 1914—16 tuotiin Porin kaupungin poliisille tapporahan saamista varten, kuului rauhoitettuihin lajeihin ja juuri näitä on myös surmatuista lintuyksilöistä enimmäen. Erityisesti näyttävät rauhoittamatonta merilokkia muistuttavat tavalliset lokit — harmaa-, selkä- ja kalalokki — ja toisaalta hyödylliset tuulihaukka ja sarvipöllö joutuneen tapporahaa toivovien saaliiksi. Mutta sitä, merkittiinkö kaikki nämä surmatut linnut tilastoon vai vain ne, joista tapporahaa maksettiin³, ei Suomalaisen kirjoitus selvitä. Luultavasti vain jälkimmäiset. Joka tapauksessa kirjoituksessa esitetty tilasto heikentää melkoisesti vahinkoeläiminä pidettyjen lintujen virallisen tapporahatilaston luotettavuutta, mutta ei niinkään *petolintutilaston* arvoa, koska useimmat tilaston linnut — kuten kaikki haukat ja pöllöt ja oikeastaan lokitkin — on katsottavat pedoiksi.

Jos tilastoon merkittiin vain ne lintuyksilöt, joista tapporahaa todella maksettiin, vähenee tilaston epäluotettavuus merkittävästi. Ja varmaan monissa pitäjissä oli myös metsästäjä — lintujentuntija — nimismiehiä ja tilastotiedot sen mukaan verraten oikeita.

On ymmärrettävää, että erityisesti virkamiesten heikko lajintuntemus vei pyytäjät tai tapporahan hakijat helposti vilpin harjoittamiseen. Paitsi lintujen kohdalla sitä on tapahtunut ainakin susista palkkoita pyydettyäessä. Kun tapporahaa maksettiin myös sudenpennuista, on ilmeisesti monessa tapauksessa ketunpoikasten nahkoja esitetty sudenpentujen nahkoina ja siten harhautettu viranomaisia. Tätä mieltä on ainakin nimimerkki ”Red.” kirjoittaessaan v. 1912 riistalehdessä ”Tidskrift för jägare och fiskare” tästä asiasta, että susitilastoon ei ole luottamista, jos siihen on otettu mukaan myös sudenpentuja, sillä tapporahojen maksajat ovat olleet huonoja pennunnahkojen tuntijoita. Kirjoittaja on itse paljastanut useita petosyrityksiä tässä asiassa toimiessaan virallisena nahkojen tuntijana. — Kieltämättä sangen ankaraa susitilaston kritisointia. Arvostelu ampuu kuitenkin kaikes-ta päättäen melkoisesti yli maalin. Ainakin Viipurin läänissä tuntuu susitilasto sitä kokonaisuutena katsoen ja vertaillen suurin piirtein sangen oikeaan osuvalta. Mitään liian suuria lukuja, joita ei voitaisi selittää, ei koskaan esiinny.

Myöskin kettutilaston luotettavuudesta on esitetty epäilyksiä. ”Finsk Jakttidning”issä v. 1912 kirjoittaa nimim. ”V.B.” po. virallista tilastoa

esitellessään, että tapporahatilasto osoittaa kettujen määrän vähentyneen, vaikka metsästäjien mielestä asia on päinvastoin. Syy tähän on siinä, että vuosisadan vaihteessa annetun metsästysasetuksen mukaan ei syksyllä ja talvella ammutuista ketuista saanut maksaa lainkaan tapporahaa.⁴ Vuoden 1898 metsästysasetuksessa ilmoitetaan tapporahaa maksettavan vain niistä ketuista ja ketunpojista, jotka on surmattu huhtikuun 1. päivän ja syyskuun 30. päivän välisenä aikana. Tässä näyttävät siis *muuttuneet lain määräykset* vaikuttavan *virhelähteenä*. Taulukkoja tarkasteltaessa ilmeneekin, että muuttunut lain kohta tapporahojen maksamisessa on aiheuttanut tilastotiedoissa alenevan tendenssin. Se on siis tietenkin otettava huomioon tilastoa arvosteltaessa. Yleensäkin näyttävät lain muutokset, joita tutkimuksen käsittämänä aikana on sattunut viisi, nimittäin vv. 1868, 1898, 1923, 1934 ja 1937 (vrt. taulukkoa 1), olevan ehkä tärkein radikaalisia muutoksia tilastotiedoissa aikaansaava tekijä.

Vanhoissa maaherrojen vuosikertomuksissa, joihin viralliset tapporahataulukot liittyvät, mainitaan Viipurin läänin kohdalla aivan säännöllisesti aina vuoteen 1902 saakka, että varsinkin läänin koillisissa pitäjissä, missä metsästystä pääasiallisesti harjoitettiin, metsästäjät taikauskoisina eivät anna saalistaan tiedoksi, koska he pelkäävät metsästysonnensa siitä kärsivän. Petotaulukkojen luvut on sen vuoksi saatu muilta kuin tavallisilta metsästäjiltä. Kuitenkin on muistettava, että tapporahat olivat tähän saakka — varsinkin vuodesta 1898 lähtien — huomattavan suuria, joten niiden olisi luullut houkuttelevan metsästäjiä saaliinsa nimismiehille ilmoittamaan.

Myös kruununvoutien maaherroille antamissa tiedoissa on aivan ilmeisesti siellä täällä virheitä, ylimalkaisuuksia ja huolimattomuutta. Niinpä, pari esimerkkiä mainitakseni, tuntuu oudolta, ettei Salmin pitäjässä surmattu v. 1881 yhtään ainoata tapporahan arvoista eläintä, vaikka niitä edellisinä vuonna ilmoitettiin olleen yhteensä 27 kpl ja seuraavana 34 kpl. Ilmeisesti ovat tiedot tässä tapauksessa joutuneet hukkaan eikä uusia ole hankittu. Vehkalahdella taas on v. 1878 selvitetty surmatut petoeläimet aina kärppiin ja petolintuihin saakka, kun esim. Savitaipaleelta mainitaan samana vuonna kaadetuksi vain kolme karhua. Muolaan ja Heinjoen pitäjistä ilmoitetaan tapettujen petojen lukumäärä tilaston alkuvuosina sangen säännöllisesti vain ”pyöreissä luvuissa”. Toisaalta on lukuisasti tapauksia, jolloin jossakin kunnassa ei petoeläimiä ole vuodesta vuoteen lainkaan tai juuri lainkaan ilmoitettu kaadetuksi.

4. Tietojen vertailu luotettavuuden valaisijana

Kaikesta yllä esitetystä virallisen tapporahatilaston arvostelusta on kriittisenä johtopäätöksensä se, että ko. tilastoa ja siis käsillä olevan tutkimuksen aineistoa ei yleensä voi pitää yksityiskohdittain luotettavana, varsinkaan määrättyihin petoihin nähden. Tuo ankara arvostelu merkitsee samalla velvoitusta po. tilaston kriittiseen esitarkasteluun sille, joka aikoo sen

perusteella joitakin päätelmiä tehdä. Mahdollisuudet tässä kohden ovat tosin suhteellisen vähäiset, koska mitään suoranaisia arvosteluperusteita itse alkuperäistietoihin nähden ei ole saatavissa. Tarkastelun täytyy ilmeisesti rajoittua lähinnä vain tilastojen arvostelevaan vertailuun. Jo edellä mainitut huomautukset ilmeisistä ylimalkaisuuksista ja virheistä vaativat kuitenkin tarkastelua jonkin verran laajemmasta perspektiivistä, kuin mihin tiedot yksityisistä pitäjistä ja yksittäisiltä vuosilta sallisivat. Myöskin petojen useinkin suuri liikkuvaisuus edellyttää samaa näkökulman laajennusta. Tässä mielessä olen koonnut tapporahatilaston tiedot lukuisiin kihlakunnitaisiin ja koko läänin tilastoa kuvaaviin taulukoihin ja diagrammeihin, joista tässä voidaan esittää vain tärkeimmät. Niiden osoittamat lähes säännöllisesti katkeamattomat sarjat, maksimi- ja minimikohtien näyttäytyminen yleisesti useampivuotisena ilmiönä, hajallisten yksinäisesiintymien sattuminen naapurikihlakunnissa samoille tai lähekkäisille vuosille petojen hävitessä jne., kaikki tämä epäilemättä puhuu tietojen tyydyttävyyden puolesta. Nimenomaan eri petojen pyynnin viisivuotiskeskiväylät (vrt. diagrammeja 1—7) jättävät enimmäkseen tasaisesti kulkevilla nousuillaan ja laskuillaan tarkastelijan vakuuttavan vaikutelman. Toisaalta toteamme kuitenkin, että tiedot ennen vuotta 1876 ovat useiden petojen kohdalta varmasti virheelliset — lukumäärien vaihtelu on liian suuri — ja että kärppätilasto on käytännöllisesti katsoen arvoton — tiedot puuttuvat usein kokonaan. Myös kettutilasto usein suurine lukuineen tuntuu vähemmän luotettavalta. Peto-
lintutilaston arvoa vähentää taas petolintulajiston suuri kirjavuus: ehkä kaikkia petolintuja huuhkakajasta varikseen (vrt. s. 74). Kaikki tämä merkitsee sitä, että koko tapporahatilaston käsittelyssä on etupäässä tyydyttävä vain suurien piirteiden esittelyyn.

Vaikkakaan ei voitane väittää, että tiettyssä valtakunnan osassa eläinten esiintymisessä ilmenevät ajoittaiset erilaisuudet sattuisivat yhteen vastavien maan muissa osissa ilmenevien erilaisuuksien kanssa, voitaisiin kuitenkin olettaa, että ne ainakin suurten muutosten aikoina osoittaisivat keskenään samanlaisia piirteitä. Näin kyllä näyttää useimmassa tapauksessa olevankin (vrt. diagrammeja 1—3 ja 7). Esiintyvät vähäiset poikkeukset tuskin estänevät laskemasta tätäkin yhdenmukaisuutta virallisen tilaston luotettavuuden todistuksiin.

Vielä kolmaskin välillinen tapa tarjoutuu tapporahatilaston luotettavuuden tutkimiseen. Paitsi sitä taulukkoa, joka esittää surmattujen petojen lukumäärää maan eri kunnissa, on virallisessa tilastossa toinenkin taulukkosarja, josta tietoja petoeläinten esiintymisestä samoissa kunnissa välillisesti voidaan saada. Tämä, petojen tappamista kotieläimistä tietoja antava taulukko, joka valitettavasti päättyy jo v. 1907, pystyy oikeastaan antamaan selvemmänkin kuvan siitä, milloin ja missä määrin isompia petoja on kunkin kunnan alueella liikkunut, kuin varsinainen tapporahataulukko. Sillä yleensä ei liene mitään syytä, joka olisi estänyt rahvasta ilmoittamasta kruununvoudeille tällaisista petojen aiheuttamista vahingoista, joista vielä

säännöllisesti korvaus maksettiin. Silloin tällöin kuitenkin varmaan myös joku tapaturman uhriksi joutunut eläin vietiin tämän taulukon sarakkeisiin.

Jos nyt kullakin petoeläimellä olisi oma ravintoeläimensä, johonka toiset eivät siis koskisi, antaisivat taulukon tiedot varmaan sangen luotettavan selvityksen petojen todellisesta esiintymisestä. Toisaalta tiedämme, että suurimpien kotieläintemme, hevosen ja lehmän, kimppuun käy normaalisti vain karhu ja susi. Otaksuisi, että näiden petoeläinten tappotietojen ja surmattujen kotieläinten lukumäärien olevan toisiinsa kutakuinkin suorassa suhteessa. Diagrammi 8, joka petojen tappamien eläinten määriä esittelee, osoittaa vertailussa, että jossain määrin tämä pitääkin paikkansa. Näitä seikkoja pohdimme kuitenkin tarkemmin vasta kutakin petoa käsitellessämme. Toisaalta herättää huomiota se, että verrattaessa Viipurin läänissä surmansa saaneiden kotieläinten määriä koko maan vastaaviin lukuihin, ne käyvät varsin hyvin yhteen. Vuodesta 1876 lähtien ne ovat kaikki viisivuotiskausittain voimakkaasti pieneneviä.

Edellä esitetyt vertailevat tarkastelut virallisen tapporahatilaston luotettavuudesta eivät valitettavasti ole aina olleet myönteisiä. Ottaen huomioon myös aikaisemmat po. tilastosta esitetyt arvostelut, emme pahasti erehtyne, jos pidämme sen antamia tietoja luotettavuudeltaan korkeintaan tyydyttävinä. Toiselta puolelta on tässä vielä jälleen syytä korostaa, että tapporahatilaston aineistoa tullaan seuraavassa yleisessä osassa käsittelemään lähinnä vain suuria piirteitä hakien, surmattujen petojen kokonaismääriä esittäen ja yksittäisten paikkakuntien viimeisistä podoista vuosilukuja mainiten.

Edellä jo mainitsimme siitä, että tärkeimmät pääpiirteet petojen häviämisen kulusta maassamme ovat jo tulleet selvitettyiksi etupäässä J.A. Palménin ansiosta, joka v. 1910 on "Suomen kartastossa" tekstein ja kartakkein esitellyt tätä tapahtumaa. Tässä kohden on erityisesti huomion arvoista, että myöskin hän on käyttänyt samaa materiaalia, virallisen tilaston tapporahataulukkoita. Niitten antamien tietojen luotettavuudesta tai epäluotettavuudesta hän ei kuitenkaan sanallakaan mainitse. Myöskin K.M. Levander, joka "Suomen kartaston" seuraavassa laitoksessa (1925) jatkaa Palménin esitystä myöhempien tietojen pohjalla, käyttää tapporahamateriaalia. Muista kirjoituksista, jotka erityisesti käsittelevät petojen esiintymistä maassamme mainittakoon Levanderin kirjoitelma "Iltalehdessä" v. 1926: "Susien esiintymisestä Suomessa viime vuosina" sekä Kujalan laajaan kirjeelliseen tiedusteluun perustuva esitys "Suurriistan esiintymisestä Suomessa v. 1931" "Luonnon Ystävässä". Vähäisempiä yhteenvetoja, jotka niinkuin Kujalan juuri mainittu kirjoitus antavat valaistusta määrättynä ajankohtana petoeläinten esiintymissuhteista maassamme, ovat 1930-luvun päivälehdissä julkaistut tiedot "Viime metsästysvuoden riistaoloista".

Seuraavassa "yleisessä osassa" käsiteltyjen petojen esittelyjärjestys on sama kuin virallisen tapporahatilaston: karhu, susi, ilves, kettu, ahma, saukko, näättä, kärppä ja petolinnut. Tapporahatilaston tiedot ketusta, saukosta, näädestä ja kärpistä päättyvät jo v. 1930, petojen surmaamista kotieläimistä jo v. 1907.

II. Yleinen osa

1. Tiedot eräiden isojen petoeläinten esiintymisestä Viipurin läänissä vv. 1856—1937.

A. Karhu (*Ursus arctos* L.)

Muhkein isoista petoeläimistämme, karhu, on vielä suhteellisen myöhään ollut koko Viipurin läänissä kaikesta päättäen $\pm$ yleisesti esiintyvä, kuten mm. v. Knorring v. 1833 toteaa. 1850-luvullakin, jolloin tapporahatilasto alkaa, oli karhu niinikään luultavasti lähes jokaisessa läänin pitäjässä tavattavissa. Valitettavasti nämä vanhimmat tapporahatiedot ovat vain hyvin yleiskatsaukselliset selvittäen tapettujen petojen määrän koko lääniä ja viisivuotiskautta kohti. Pitäjittäisiä tietoja on läänistä vasta vuodesta 1876. Kuten kartta 1. osoittaa, *tapettiin vielä senkin jälkeen karhuja useimmista pitäjistä* (n. 75 % kaikista), vaikka se monissa niistä esiintyi kuitenkin vain tilapäisesti. Vapaita karhuista olivat jo silloin mm. läänin keskiset osat - Vuoksen varret —, Suomenlahden saaret sekä useimmat rantapitäjistä.

Nopeasti karhut tästäkin vähenivät. 1890-luvulla niitä oli enää (vrt. karttaa 2) vain joitakin yksilöitä eräissä läänin läntisissä sisämaanpitäjissä, Karjalan kannaksen rajaseutupitäjissä, Ruokolahdella sekä runsaammin koillisissa kunnissa Hiitolassa ja Uukuniemeltä itään. *Vuosisadan vaihteen jälkeen* (vrt. karttaa 3) *tavattiin karhua enää vain hyvin niukasti Karjalan kannaksen rajaseuduilla sekä sitäpaitsi Sortavalan ja Ruskealan itäpuolisissa pitäjissä*, missä eläin nykyisinkin vielä on sangen säännöllisesti tavattavissa.

Tarkasteltaessa kaadettujen karhujen lukumäärää eri aikoina koko Viipurin läänissä (vrt. taulukkoja 1 ja 2 sekä diagrammia 1 a), on siinä todettavissa melkoista vaihtelua. Suurin piirtein katsoen on määrää osoittava murtoviiva tosin ollut koko ajan laskeutumassa, mutta selviä nousujakin on ajan kuluessa osoitettavissa. Erittäin selvä nousukohta pyydettyjen karhujen määrässä on ensinnäkin v. 1875 jälkeisenä vuosikymmenenä. Se näkyy myös selvästi koko maan karhunpyyntitilastossa (vrt. diagramma 1 b). Toinen kohokohta sattuu Viipurin läänissä vuosien 1901 — 05 välille. Vapausotavuosiemme täydellisen kadon jälkeen on pyyntiä esittävä viiva ollut nousemassa niin Viipurin läänissä kuin koko maassakin.

Edellä mainitut nousukohdat ovat oikeastaan varsin vaikeasti selvitettävissä. Lieneekö esim. ensimmäisessä nousussa pääsiallisena vaikuttajana se, että tilasto pitäjittäisen selonteon voimaan astumisen takia tuli entistä täydellisemmäksi, vaiko mahdollisesti se, että edeltävät nälkävuodet, jolloin mm. väkiluvun tiedetään maassa vähentyneen yli 100.000:lla hengellä, välillisesti aikaansaivat karhukannan voimistumisen. Tuntuu kuitenkin oudolta, että tämä voimistuminen ilmenisi selvästi vasta 7—10 vuoden kuluttua noista vuosista. Myöskin petojen surmaamien kotieläinten määrä

nousee mainittuina vuosina erittäin huomattavasti (vrt. diagrammia 8), jopa niin, että on ehkä vaikea ymmärtää tuon karhujen sittenkin suhteellisen vähäisen lisääntymisen aiheuttaneen niin suurta tuhoa kotieläinten joukossa. On nimittäin huomattava, että suden pyyntikäyrä po. vuosina on Viipurin läänissä sangen voimakkaasti laskemassa ja ilveksen esiintymisessä ilmenevä positiivinen muutos ei ilmeisesti ole asiaan sanottavasti vaikuttanut (vrt. myöhemmin s. 90). Myöskään karhusta maksettavissa tapporahoissa ei liene v. 1868 lainmuutoksen jälkeen tapahtunut mitään oleellisesti entisestä eroavaa. Asiaa pohtiessa tulee lopulta siihen tulokseen, että *ilmeisesti tärkein syy karhun pyynnissä ilmenevään nousuun* (1870- ja 1880-luvuilla) *on tarkempaan pitäjittäiseen selontekoon siirtyminen*. Mahdollisesti on mainittuina vuosina tapahtunut myös jonkin verran todellista kannan voimistumista, mutta pääasiallisesti on lisäys kuitenkin vain näennäistä. Sensijaan ovat myöhemmät nousut karhunpyyntiä esittävässä diagrammissa epäilemättä osoituksena karhujen silloisesta syystä tai toisesta tapahtuneesta lisääntymisestä läänin alueella. Aikaisemman niistä voisi kuitenkin mahdollisesti asettaa v. 1898 tapahtuneen lainmuutoksen ja tapporahan suurenemisen yhteyteen (vrt. taulukkoa 1). Vain näennäiseen esiintymisrunsauden nousuun viittaisi sekin, että petojen surmaamien eläimien luvussa ei mitään lisäystä näytä tämän ensimmäisen nousun aikana tapahtuneen.

Erityisen mielenkiintoinen ilmiö on vuosien 1918 ja 1919, jolloin karhua ei Viipurin läänissä tilaston mukaan ammuttu ainoatakaan yksilöä, jälkeen tapahtunut huomattava pyyntimäärän nousu, joka näyttää nykyisinkin vielä jatkuvan. Se karhun sukupuuttoon kuoleminen hetki, joka Palmén (1910) ennusteli sattuvan jo tämän vuosisadan toisella vuosikymmenellä, ei todennäköisesti ole käsillä vielä 1940-luvullakaan.

Eläimen lisääntymistä ei ole tapahtunut ainoastaan Viipurin läänissä vaan myös ja ehkä runsaamminkin muualla maassamme, missä karhua vielä esiintyy. Syynä tähän huomattavaan riistan lisääntymiseen, mikä Viipurin läänissä on todettavissa myös ilvekseen nähden, lienevät osittain syynä itäisen rajamme takana suoritettut laajat metsänhakkuut. Mutta muitakin välillisesti vaikuttavia syitä on. Niinpä kirjoitetaan 24.5.1928 "Helsingin Sanomissa" selostettaessa edellisen vuoden riistaoloja: "Viime vuosina ovat karhut Raja-Karjalassa pikemminkin lisääntyneet, sillä niitä on kaadettu hyvin vähän. Tämä johtuu osaksi kiertämiselle epäedullisista talvista, mutta myös siitä, että pätevien karhunkiertäjien luku on laskemassa." Samaan tapaan kirjoitetaan v. 1930 Suojärveltä Kujalan (1931) riistakyselyn johdosta: "Kiertäminen on vaikeata, kun lumi tulee täällä niin myöhään, että karhut ennättävät mennä makuulle ennen sen tuloa." Onkin luultavaa, että jos nykyisin selvästi havaittavissa oleva ilmaston paraneminen yhäti jatkuu (vrt. esim. Keränen 1937), edistää se mainitulla tavalla välillisesti karhukan-
nan säilymistä vielä vuosikymmeniä Raja-Karjalan suurilla saloilla.

Tiedot karhun esiintymisestä yksityisissä kihlakunnissa ja pitäjissä vv. 1876—1937 (vrt. myös karttoja 1—3):

Rannan kihlakunta

Käsittää⁵ Viipurin, Koiviston, Johanneksen, Uudenkirkon ja Kuolemajärven pitäjät sekä ulkosaaret Lavansaaren ja Seiskarin. Näistä on karhuja tavattu v:n 1876 jälkeen vain Viipurin pitäjässä, varmaan etupäässä sen pohjoisosissa. Täällä surmattiin vv. 1877 — 79 viisi karhua. Kihlakunta vapautui karhuista ensimmäisenä, 12 v. aikaisemmin kuin seuraava, Kurkiojen kihlakunta.

Kymin kihlakunta

Käsittää Pyhtään, Kymin, Vehkalahden, Virolahden, Miehikkälän, Säkikjärven ja Sippolan pitäjät sekä ulkosaaret Suursaaren ja Tytärsaaren. Karhuja esiintyi vielä 1880-luvullakin melkoisesti, vuosittain kaadettiin jopa 9 yksilöä (1879, 1881). Käytännöllisesti katsoen oli karhukanta sukupuuttoon surmattu jo v. 1892, mutta vielä v. 1903 ammuttiin yksi ilmeisesti muualta saapunut mesikämmen. Kaikkiaan tapettiin kihlakunnassa vv. 1876 — 1903 64 karhua.

Pyhtään pitäjä ja *Kymin pitäjä*. Karhuja ei po. aikana ilmoiteta lainkaan tapetun.

Vehkalahden pitäjä. "Suomenmaan" mukaan: "Suuremmista petoeläimistä on karhu vielä verraten myöhään elellyt pitäjän pohjoisosan metsäseuduissa. Niinpä ampui Tuomas Päivähonka viimeisen karhunsä Kitulan läheltä 1880, edelleen Juho Liikkanen Pyhällössä Laiholammen korvesta 1884 ja Jaakko ja Anton Lankila Lankilassa Kurenvarpaan korvesta 1889. Eteläisissä kylissä on karhu viimeksi nähty: Kolsilassa kylän lähellä 1878 (Juho Pousi) ja Sivatissa Rajasuon ja Luotosenjärven välillä 1881 (Anton Töytäri)." Virallisen tilaston mukaan ammuttiin viimeiset kontiot Vehkalahdella v. 1888. Kaikkiaan ilmoitetaan 29 kontiota saadun v:sta 1876.

Virolahden pitäjä. Viimeinen harhaileva yksilö surmattiin v. 1892, sitä edellinen 1887. Kaikkiaan tapettiin v:n 1875 jälkeen 7 eläintä. "Suomenmaa"-teoksessa mainitaan "viimeinen karhu ja susi" ammutuksi "1870-luvun lopussa".

Miehikkälän pitäjä. Itsenäinen seurakunta vasta v:sta 1863 lähtien. Tietoja tapporahatilastossa kuitenkin vasta v:sta 1889. V. 1889 surmattiin 1 karhu, samoin v. 1903 1, kihlakunnan viimeinen. "Suomenmaan" mukaan "Viimeiset karhut ja sudet tapettiin vasta 1905 — 07".

Säkikjärven pitäjä. Viimeinen karhu tapettiin v. 1889, kaikkiaan 9 otusta. "Suomenmaa" tietää, että "suuremmista petoeläimistä viimeinen karhu kaadettiin 1882, mutta nähtiin vielä 1900, viimeinen ilves ammuttiin 1883, viimeinen susi nähtiin 1885."

Sippolan pitäjä. "Suomenmaa" mainitsee: "vielä 1880-luvulla oli Salpausselän eteläpuolella olevissa suurissa metsissä runsaasti karhuja." Viimeiset niistä surmattiin v. 1888. Kaikkiaan oli pitäjän alueelta tällöin tapettu 17 karhua.

Suursaarelta ja *Tytärsaarelta* ei ole po. aikana karhuja tavattu. Luultavasti niitä ei ole ollut siellä enää vuosisatoihin.

Lappeen kihlakunta

Käsittää Valkealan, Luumäen, Lappeen, Lemin, Taipalsaaren, Savitaipaleen ja Suomenniemen pitäjät. 1870-luvulla oli karhu sangen tavallinen kihlakunnan eteläisissä pitäjissä Salpausselän tienoilla. Koillisessa osassa, Saimaan puolella, sitä ei sensijaan koko po. aikana ilmoiteta tavatun. Varsinaisesti sammuu karhun suku kihlakunnassa v. 1894, mutta vielä v. 1902 tavattiin kaksi yksinäistä, harhailevaa eläintä. Kaikkiaan surmattiin vv. 1876 — 1902 kihlakunnassa 68 karhua.

Valkealan pitäjä. Karhuja oli 1870-luvulla vielä verraten runsaasti, mutta ne tapettiin myös jo silloin varsinaisesti sukupuuttoon (1879 surmattiin 9 kontiota). Myöhemmin kaadettiin vielä yksi yksilö v. 1883 ja v. 1885 ja viimeiset kaksi v. 1891. Kaikkiaan tapettiin tilastotaulujen mukaan 28 karhua vv. 1876 — 91.

Luumäen pitäjä. Ensimmäiset karhut ilmoitetaan po. aikana surmatun vasta v. 1880. Karhukanta lopussa jo v. 1885. Viimeiset kaadettiin: v. 1888 (2) ja 1894 (1). Kaikkiaan tapettiin 11 eläintä.

Lappeen pitäjä. Karhut tapettiin sukupuuttoon jo 1880-luvun alussa (viimeiset 3 v. 1881). Vuonna 1902 sai vielä 2 harhailevaa kontiota surmansa. Kaikkiaan ilmoitetaan tapetun 10 eläintä. ”Suomenmaa” tietää: ”Viimeiset karhut on nähty 1870-luvulla, viimeiset sudet 1880-luvulla.”

Lemin pitäjä ja Taipalsaaren pitäjä. Kummastakaan pitäjästä ei ilmoiteta tutkittavana aikana karhuja lainkaan kaadetun. Molemmista kunnista on yleensäkin erittäin vähän tietoja: Taipalsaarelta mainitaan mm. ensi kerran tapporahatietoja vasta v. 1885, Lemiltä vasta v. 1888.

Savitaipaleen pitäjä. Karhun suku sammui v. 1881, mutta v. 1885 kaadettiin vielä 4 kontiota. ”Suomenmaan” mukaan olisi karhu ollut ”1880-luvun alussa melko yleinen.” Kaikkiaan on surmattuja eläimiä 14.

Suomenniemen pitäjässä sortui suku v. 1877; viimeiset karhut kaatuivat v. 1879 ja 1885. Yhteensä tapettiin 7 eläintä.

Jääsken kihlakunta

Käsittää Joutsenon, Ruokolahden, Rautjärven, Kirvun, Jääsken ja Antrean pitäjät. Karhukanta, joka esiintyi varsinkin kihlakunnan pohjoisosissa, kuoli sukupuuttoon jo v. 1892; viimeinen harhautunut yksilö ammuttiin v. 1898. Kihlakunnan eteläosissa, Vuoksen varsilla, oli karhu koko po. aikana ilmeisesti sangen harvinainen. Kaikkiaan tapettiin vv. 1876 — 1898 39 kontiota.

Joutsenon pitäjä. Vain 2 karhua mainitaan kaadetun, toinen v. 1879, toinen v. 1885.

Ruokolahden pitäjä. Karhuja oli vielä 1880-luvun alussa verraten runsaasti, niinpä v. 1881 kaadettiin niitä 7. Kihlakunnan viimeinen karhu tapettiin täällä v. 1898 (vrt. ed.). Kaikkiaan ilmoitetaan 32 kontiota surmatun.

Rautjärven pitäjä. Vain 2 karhua tiedetään surmatun: v. 1877 ja v. 1879.

Kirvun pitäjä. Karhuja ei ilmoiteta lainkaan saadun. Tietoja ensimmäisiltä vuosilta kuitenkin yleensä hyvin vähän.

Jääsken pitäjä. Vain 3 karhua tiedetään tapetun: v. 1881 (2) ja v. 1885.

Antrean pitäjä. Karhuja ei tiedetä saadun, mikä vastannee todellista asianlaitaa.

Äyräpään kihlakunta

Käsittää Muolaan (+ Kyyrölän seurak.), Heinjoen, Kivennavan, Valkjärven ja Raudun pitäjät. Karhu esiintynyt pääasiallisesti vain eteläosissa lähellä valtakunnan rajaa. Se näytti kuolleen sukupuuttoon jo v. 1902, mutta v. 1911—12 tavattiin kuitenkin vielä 2 kontiota. Ne olivat koko läänin läntisen puoliskon viimeiset.⁶ Kaikkiaan ilmoitetaan 30 kontiota surmatun.

Muolaan pitäjä (+ Kyyrölän seurakunta) ja *Heinjoen pitäjä.* Vain 2 karhua ilmoitetaan kaadetun: vv. 1883 ja 1884.

Kivennavan pitäjä. Karhuja on tavattu sangen säännöllisesti, vaikkakin vain niukasti, 1—3 yks. vuodessa. Varsinaisesti näyttää karhukanta olleen lopussa jo v. 1901, mutta viimeiset karhut, jotka todennäköisesti olivat rajan takaa tulleita, kaadettiin vasta vuosikymmen myöhemmin (vrt. ed.). Kaikkiaan surmattiin 26 kontiota.

Valkjärven pitäjä. Karhuja ilmoitetaan tapetun vain vv. 1901 ja 1902, molempina vuosina yksi.

Raudun pitäjä. Karhuja ei koko po. aikana ilmoiteta saadun.

Käkisalmen kihlakunta

Käsittää Sakkolan (+ Metsäpirtin seurak.), Pyhäjärven, Räisälän, Käkisalmen, Kaukolan ja Hiitolan pitäjät. Karhuja on tavattu vain suurissa eteläisissä pitäjissä ja kihlakunnan pohjoisosassa, keskisistä osista ne puuttuvat kokonaan. Eteläosasta kihlakuntaa näyttää karhukanta sammuneen varsinaisesti jo v. 1880, mutta harhailevia yksilöitä on saatu vielä v. 1897 ja v. 1904. Pohjoisosasta, Hiitolan pitäjästä, sammuu karhunsuku v. 1882, mutta näyttäytyy v. 1896 uudelleen sammuaakseen lopullisesti jo kahta vuotta myöhemmin. Kaikkiaan surmattiin kihlakunnassa v. 1876—1904 26 kontiota.

Sakkolan pitäjä (+ Metsäpirtin seurak.). Karhuja ilmoitetaan tapetun vv. 1879, 1880 ja 1897, kaikkiaan 5 eläintä.

Pyhäjärven pitäjä. Vv. 1877—78 tapettiin 4 karhua. "Suomenmaan" mukaan "viimeinen mesikämmen kaadettiin 1890-luvulla".

Räisälän, Kaukolan ja Käkisalmen pitäjistä ei karhuja tiedetä tapetun. Räisälästä on kuitenkin "Suomenmaa" -teoksessa seuraavat tiedot: "Viimeinen karhu kaadettiin 1866. Susia nähtiin viimeisen kerran 1880, jolloin samana talvena tapettiin 18 eläintä."

Hiitolan pitäjä. Vrt. edellä tietoja kihlakunnasta. Kaikkiaan tapettiin 15 karhua.

Kurkijoen kihlakunta

Käsittää Kurkijoen, Parikkalan ja Jaakkiman pitäjät. Karhu esiintyi hajavuosin ja aina niukasti aina vuoteen 1896 etupäässä kihlakunnan itäisissä ja pohjoisissa osissa. Ainakin viimeiset karhut lienevät olleet harhailevia yksilöitä. Kaikkiaan surmattiin 15 kontiota.

Kurkijoen pitäjä. Karhuja ilmoitetaan kaadetun vain 2, vv. 1895 ja 1896, kihlakunnan viimeiset. "Suomenmaan" mukaan viimeinen karhu kaadettiin "Sorjon salolla v:n 1900 paikkeilla".

Parikkalan pitäjä. Karhuja kaadettu 4, viimeiset 2 v. 1889.

Jaakkiman pitäjä. Viimeinen karhu saatiin v. 1894; kaikkiaan tapettu 9 eläintä.

Sortavalan kihlakunta

Käsittää Ruskealan, Sortavalan ja Uukuniemen pitäjät. Karhuja jatkuvasti, milloin nuukemmin, milloin runsaammin, aina vuoteen 1904, jolloin viimeiset 5 kontiota surmattiin. Runsaammin kihlakunnan pohjoisissa osissa. Kaikkiaan surmattiin 51 eläintä.

Ruskealan pitäjä. Vielä 1880-luvulla karhuja tavattiin usein; viimeinen tapettiin v. 1900. Se oli 29:s v:sta 1876.

Sortavalan pitäjä. 9 karhua ilmoitetaan tapetun. Kihlakunnan viimeiset kontiot surmattiin täällä v. 1904.

Uukuniemen pitäjä. Kaikkiaan ilmoitetaan saadun 13 karhua, joista viimeiset viisi v. 1903.

Salmin kihlakunta

Käsittää Impilahden, Suistamon, Salmin, Suojärven, Korpiselän ja Soanlahden pitäjät. V:n 1912 jälkeen ainoa läänin kihlakunnista, jossa karhuja on aina ollut. Vielä 1930-luvulla karhuja tavattiin kaikissa pitäjissä, mutta varsinkin kaakossa ja luoteessa on niillä ollut ilmeisesti hyviä oleskelumahdollisuuksia. Kaikkiaan on täällä vv. 1876—1937 tapettu karhuja enemmän kuin 2 kertaa niin paljon kuin muissa kihlakunnissa yhteensä, eli 689 kpl.

Impilahden pitäjä. Karhu oli sangen tavallinen vielä 1880-luvulla, mutta kuoli sitten vuosisadan alussa ilmeisesti sukupuuttoon. Viimeiset karhut tapettiin silloin v. 1902. Vapaussodan jälkeen karhukannan lisääntyessä taas rajapitäjissä voimakkaasti on kontio laajentanut esiintymisalueensa Impilahdellekin. Vv. 1934—36 surmattiin siellä 7 karhua. Kaikkiaan ilmoitetaan pitäjästä saadun 46 mesikämmettä.

Suistamon pitäjä. Karhun esiintyminen eri aikoina käy hyvin yksiin tietoihin ed. pitäjästä. "Viimeiset karhut" kaadettiin vuosisadan alussa v. 1905, mutta vapaussodan jälkeen alkaa karhuja esiintyä jälleen jo v. 1926. V. 1930 ilmoitettiin Kujalan tiedusteluun karhun esiintymisestä Loimolan hoitoalueella: "Löytyy aika runsaasti, vuosittain tavataan niitä useampia, monasti kymmenkunta vuodessa." Kaikkiaan tiedetään pitäjässä tapetun 74 kontiota.

Salmin pitäjä. Karhu on esiintynyt koko tarkasteltavana olevana aikana sangen säännöllisesti milloin nuukemmin, milloin runsaammin. Kymmenkunta eläintä on vuosittain kaadettu monesti, vain vapaussotavuosina näyttää karhu olleen jo täältäkin hävitetty. Vuosina 1917—19 ei surmattu yhtään eläintä. Luultavasti Venäjän puolelta saapuneet yksilöt ovat sitten taas huomattavasti vahvistaneet karhukantaa ja ilmeisesti lähinnä juuri täältä ovat karhut levinneet sitten laajemmallekin läänin itäisiin pitäjiin. Salmin hoitoalueella ilmoitetaan karhun olevan v. 1930 (Kujalan tiedustelu) "vielä jotenkin yleinen". "Se liikkuu ja pesiytyy monessa paikassa. Runsaammin niitä liikkuu ns. Kollassalossa. Sinne saapuu se keväiseen aikaan Venäjän suurilta saloilta, mutta samoilee myös muihin osiin hoitoaluetta,

joissa se ei kuitenkaan pesiydy, vaan palaa rajantakaisiin suuriin salometsiin, missä sillä on turvallisempi olla kuin täällä, missä sitä ankarasti ahdistetaan.” Kaikkiaan on karhuja virallisen tilaston mukaan tapettu Salmissa 234 kpl eli huomattavasti enemmän kuin missään muussa läänin pitäjässä. Tämä määrä on luultavasti kuitenkin aivan liian pieni todellisuudessa surmattuun määrään nähden (vrt. s. 75).

Suojärven pitäjä. Vielä 1890-luvulla karhu oli yleinen, mutta ammuttiin sitten sukupuuttoon (viimeiset 2 eläintä 1906). Ehkä tärkeimpänä syynä tähän karhun häviämiseen täältä suurilta salomailtakin on todennäköisesti pidettävä sellaisia metsästys- eli pikemminkin hävitysretkiä, joita varakkaat henkilöt suurin seuruein tänne Raja-Karjalaan järjestivät. Kuvaavana esimerkkinä mainittakoon vain kreivi Eric von Rosenin retki v. 1904, jolloin surmattiin 21 kontiota (vrt. Tidskr.f. Jäg. och Fisk., s. 79). 1920-luvulla, v:sta 1925 lähtien karhu alkaa jälleen jatkuvasti esiintyä, v. 1930 esim. tapettiin 4 ja v. 1936 6 kontiota. V. 1930 kirjoitetaan Suojärven pohjoiselta hoitoalueelta vastauksena Kujalan tiedusteluun: ”Oleskelee etupäässä hoitoalueen itäosissa ja on sitä siellä runsaasti. Hoitoalueessa ei ole viiteen vuoteen tapettu kuin yksi karhu... Karhujen lukumäärän arvioi hoitoalueessa metsänhoitaja V. Pöyhönen olevan n. 25 kpl.” Kaikkiaan ilmoitetaan karhuja surmatun 171 kpl.

Korpiselän pitäjä (+ Soanlahden pitäjä). Salmin ja Suojärven jälkeen paras karhupitäjämme, jossa karhu on esiintynyt koko tarkasteltavana aikana, säilyen mahdollisesti vapaussotavuosien ylikin. Kun pitäjä on suhteellisen kaukana itäraajasta, eikä vastaavassa rajapitäjässä, Suojärvellä, po. aikana karhuja lainkaan kaadettu, lienevät sotavuosien jälkeen ammutut karhut ainakin pääasiallisesti jatkuvasti säilynyttä ja lisääntyntä vanhaa Korpiselkien karhukantaa. V. 1930 vastataan Kujalan tiedusteluun Korpiselän hoitoalueelta: ”On keskinkertaisesti.”

Vuoden 1934 jälkeen pitäjässä ei ole surmattu yhtään kontiota. Lääninrajan pohjoispuolella, Ilomantsin metsänhoitoalueella, ilmoitettiin karhu vielä v. 1930 yleiseksi.

B. Susi (*Canis lupus L.*)

Kuten tiedot monistakin lähteistä kertovat, oli susi 1800-luvun alkupuolella sängen yleinen koko maassamme. Viipurin läänissä se lienee ollut suhteellisen runsaskin Suojärveä lukuunottamatta (v. Knorring 1833). Vielä 1850-luvulla se oli Viipurin kaupunginkin tienoilla ainakin talvisaikaan säännöllisesti tavattavissa: ”Lapsuus- ja nuoruusvuosinani 1850-luvulla oli susi hyvin yleinen Viipurin läänissä ja (reessä) matkustavat näkivät sen usein. Viipurista Johanneksen pitäjään ja takaisin tehdyillä joulumatkoilla nähtiin tavanomaisesti yksi tai useita susia maantiellä tai sen läheisyydessä.”⁷ Muistan myös oman isoäitini, vanhan viipurilaisen, kertoneen, että hänkin oli lapsuus- ja nuoruusvuosinaan, 1850- ja 1860-luvulla usein talvi-iltoina kuullut hukan ulvontaa Sorvalin puolelta. Näistä ajoista lähtien se on kuitenkin jatkuvasti ja nopeasti määrässään ja esiintymisalansa suhteen vähentynyt. Sensijaan, että sitä vv. 1876—1880 välisenä aikana esiintyi vielä kaikkein useimmissa pitäjissä Saimaan rantatienoihin lukuunottamatta (vrt. karttaa 4), se oli vuoden 1890 jälkeen säännöllisesti tavattavissa lähinnä vain eräissä Kannaksen rajapitäjissä ja läänin koillisilla alueilla (vrt. karttaa

5). Samoin kuin karhu, kuolee susikin vuosisadan vaihteen tienoilla Karjalan kannakselta sukupuuttoon. Tämän jälkeen sitä tavataan vain läänin koillisissa pitäjissä etupäässä valtakunnan rajan lähetyvillä, mistä käsin v. 1932 tapettu kuulu "Luumäen susikin" lienee kulkeutunut rintamaille.

Tapettujen susien lukumäärä vähenee koko tarkasteltavana olevana aikana sangen nopeasti ja keskeytymättä (vrt. diagrammia 2). *Sellaisia poikkeamia kuin karhun vastaava lukumääräkäyrä osoittaa, ei Viipurin läänin 5-vuotis-jaksottaisessa susikäyrässä ole.* Mitään lisäystä ei havaita edes suurten nälkävuosien jälkeen, niinkuin olettaisi. Muualla maassamme on susien lukumäärässä sen sijaan selvää lisääntymistä havaittavissa 1870-luvun lopulla. Tällöinhän olivat, kuten tiedämme, Länsi- ja Lounais-Suomessa kauheat susivuodet, jolloin mm. mainitaan 23 lapsenkin saaneen hukkien hampaissa surmansa. Puhuessaan tästä susien joukkoesiintymisestä⁸ huomauttaa Palmén (Suomen kartasto 1910), että sudet mahdollisesti olivat Karjalan kannaksen (ja läntisen Karjalan) kautta saapuneet Länsi-Suomeen ja valittaa, ettei näiltä seuduista ole tietoja susien esiintymisen runsaudesta ennen vuotta 1870. Näitä tietoja kuitenkin on, kuten tilastomme osoittaa, aina vuodelta 1856, vaikkakin ne ovat vuoteen 1876 viisvuosittaisia. Itse asiassa onkin niin, että 1870-luvun lopulla (1879—80) on surmattujen susien määrä Viipurin läänissä (vrt. taulukkoa 3) ja erityisesti Karjalan kannaksen suurimmassa kihlakunnassa Äyräpäässä poikkeuksellisen suuri (38 ja 32), joten eläinten joukkovaellus täältä Lounais-Suomeen olisi kenties ollut hyvinkin mahdollista.

Lounais-Suomessa sattuneiden lastensurmien vuoksi hallitus asetti erityisen komitean tutkimaan, miten nuo tuhoja tuottaneet sudet saataisiin hävitetyiksi. Se kutsui seudulle Venäjältä Pihkovan läänistä 9 taitavaa sudenpyytäjää, n.s. lukaschia, jotka Suomen kaartin tarkk'ampujien ja karjalaisten suksimiesten avulla ja suomalaisen majurin johdolla saivat surmatuiksi 9 sutta. Lukascheilla oli oma erityinen pyyntimenetelmänsä.⁹

Syynä suden tavattoman nopeaan häviämiseen koko maasta on todennäköisesti pidettävä lähinnä sen innokasta pyyntiä, jota erityisesti helpotti susien tapa talvisaikaan kerääntyä asutummille seuduille (vrt. esim. karttaa 4 — Rautu, Viipuri, Muolaa). Jo 1734 v:n laissa annetaan erikoismääräyksiä juuri sudenpyynnistä. Runsaat tapporahat (vrt. taulukkoa 1) ovat luonnollisesti olleet omiaan pyyntiä kiihdyttämään. On myös esitetty sellainen mielipide, että susien keskuudessa raivonneet kulkutaudit ovat niitä joukoittain hävittäneet (vrt. Finsk Jakttidn. 1912, s. 178).

Tarkempia tietoja tapettujen susien lukumäärästä Viipurin läänissä mainitaksemme surmattiin näitä petoja vielä v:n 1870 tienoilla keskimäärin yli sata yksilöä vuodessa. Pyyntimäärä laski kuitenkin jo 10:ssä vuodessa alle 50:n, oli v:n 1900 tienoilla useita vuosia kokonaan 0:ssa noustakseen sitten taas joihinkin yksilöihin vuodessa. Vuoden 1904 jälkeen on läänissä tapettu susia vain Laatokan pohjoispuolella sijaitsevista pitäjistä. Vielä v. 1937 tapettiin läänissä 2 sutta. Kaikki näyttää viittaavan siihen, että susi oli

läänin alueella jo pitkään ollut enää vain tilapäinen vieras, joka rajan takaa saapuneena kierteli talvisaikaan laajaltikin, mutta ei enää pesinyt Suomen-puolisissa metsissä.

Talvisin saattavat sudet nopeajalkaisina kulkea lyhyessä ajassa sangen pitkiäkin matkoja ja esiintyä yht'äkkiä monipäisinä laumoina siellä, missä niitä ei pitkiin aikoihin ole lainkaan tavattu. Niinpä tiedetään, että esim. "syksyllä 1923 liikkui Itä-Suomessa Parikkalan ja Uukuniemen rajasaloilla paljon susia" (Levander 1926). Samoin kerrotaan, että v. 1918 "Impilahden ja Suistamon välisillä erämailla oli nähty jopa 40 kpl yhdessä laumassa" (Levander 1926), mikä kuitenkin tuntuu uskomattomalta. Vuosina 1916—18 oli päivälehdissä runsaasti mainintoja susien talvisesta liikehtimisestä Viipurin läänin eri osissa. Niinpä ilmoitetaan petoja nähdyn (Levanderin 1926 mukaan) Antreassa Päähkjärven jäällä (1916), Lietjärvellä Saimaan kanavan varrella Nuijamaalla (1917), Taipalsaarella (1917) ja Parikkalassa (1918). Kesällä v. 1916 nähtiin susia myös Hiitolassa, Pälkjärvellä Ruskealan pohjoispuolella sekä v. 1917 toukokuussa Johanneksen pitäjässä Kaijalan ja Kaislahden kylien välillä¹⁰. Myös vv. 1921—22 liikkui susia talvisai-kaan eri puolilla läänä.

Aikaisempaan viitaten (vrt. johdantoa) mainittakoon vielä seuraavassa pari lisäesimerkkiä siitä, miten erilaisen kuvan eri lähteistä saadut tiedot susien esiintymisestä saattavat antaa. "Hufvudstadsbladet"-issa 15.11.1914 kerrotaan: Joukko pietarilaisia konttoristeja oli ollut kolmen päivän susijahdissa Inkerinmaalla Laatokan rannalla. Täällä tavattiin lukuisia susia, joista 38 ammuttiin. Melkoista suurempi joukko petoja onnistui kuitenkin pakenemaan jäätä myöten Suomen puolelle. Samassa lehdessä kirjoitetaan elokuussa 1914: Susia on tänä kesänä nähty Salmin korpikyliässä lähellä Venäjän rajaa niin runsain joukoin, että ne ovat uhanneet tehdä lopun kaikista heikommista kotieläimistä. Venäjän puolella rajaa ne kuuluvat tehneet selvää jälkeä.

Vaikka tällaisia tietoja esitettiin susien esiintymisestä po. vuonna, ilmoittaa virallinen tilasto v. 1914 koko läänistä surmatun vain yhden suden, vv. 1916—18 yhteensä 4, kaikki Salmista. Vihdoin mainittakoon, että vielä verraten myöhään, v. 1907, ilmoitetaan susien syöneen läänin alueella ihmislapsenkin, 6-vuotiaan pojan, Säämingin ja Parikkalan rajamailla (vrt. Finsk Jakttidning 1907, s. 224).

Mitä lopuksi tulee susien ja niiden tappamien kotieläinten — ainakin lehmien (vasikoiden) ja lampaiden — lukumääriin eri aikoina, niiden vähentyminen näkyy ainakin 1880-luvulta lähtien hyvin samantapaisena (vrt. diagr. 2 ja 8).

Rannan kihlakunta

Vielä 1880-luvulla tapettiin susia kihlakunnassa useimpina vuosina.¹¹ Kaikkein useimmat niistä on tapettu Viipurin pitäjässä, jonne ne ehkä

talvisin keräytyivät ruuanhakuun. Kihlakunnassa surmattiin viimeinen susi v. 1896, mutta senkin jälkeen susia nähtiin talvisin sangen usein (vrt. edellä) aina 1920-luvun loppupuolelle. Kaikkiaan ilmoitetaan kihlakunnassa tapetun 31 sutta.

Viipurin pitäjä. Tienoon susista 1850-luvulla vrt. s. 84. Enimmät kihlakunnassa saaduista susista tapettu täällä, yhteensä 26 hukkaa.

Koiviston pitäjä. 1 susi ilmoitetaan surmatun v. 1877.

Johanneksen pitäjä. Samoin kuin ed. (vrt. myös s. 86).

Uudenkirkon pitäjä. Vv. 1879 ja 1881 tapettiin 1 susi.

Kuolemajärven pitäjä. V. 1896 surmattiin 1 susi.

Lavansaarelta ja Seiskarista ei mainita susia tapetun.

Kymin kihlakunta

1870- ja 1880-luvuilla oli susi verraten tavallinen kihlakunnassa, mutta jo v. 1889 jälkeen ei ole lainkaan tietoja ammutuista hukista. Tilastosta päättäen näyttää susi vielä 1880-luvulla olleen Virolahdella ja Vehkalahdella vakituinen asujain. Kaikkiaan ilmoitetaan surmatun 69 hukkaa.

Pyhään pitäjä. Vain 2 sutta tapettu: 1880 ja 1888.

Kymin pitäjä. Vv. 1879—81 surmattiin yhteensä 3 sutta.

Vehkalahden pitäjä. Kaikkiaan ilmoitetaan 22 sutta tapetun, viimeinen v. 1889, koko kihlakunnan viimeinen.

Virolahden pitäjä. Susia jatkuvasti aina vuoteen 1888 saakka, jolloin viimeinen tapettiin (vrt. myös s. 80). Yhteensä surmattiin 31 hukkaa.

Miehikkälästä ei susia mainita tapetun. Vrt. kuitenkin s. 80.

Säkkijärven pitäjä. 7 sutta, viimeinen 1883. Vrt. myös s. 80.

Sippolan pitäjä. 7 sutta, viimeinen 1887.

Suursaarelta ja Tytärsaarelta ei tilastossa ole tietoja.

Lappeen kihlakunta

Vain kolmesta pitäjästä mainitaan susia saadun, pääasiallisesti 1870-luvulla. Viimeinen hukka heitti henkensä v. 1888. Sitäpaitsi ammuttiin kihlakunnan alueella v. 1932 kuulu "Luumäen susi", joka ilmeisesti Venäjän puolelta vaeltaneena oli joutunut näin kauas rajatienoilta, ennenkuin sai surmansa. Mainittakoon, että allekirjoittaneella oli tilaisuus osallistua tämän "Suomen suurimman suden" nylkemiseen preparaattori Vitikaisen työhuoneessa Viipurissa, ennenkuin se täytettiin "Karjalan Luonnon Ystävien" kokoelmiin. Talvisaikoina kihlakunnan alueella liikkuneista susista vrt. s. 86.

Valkealan pitäjä. Vv. 1876—1880 tapettiin 11 sutta.

Luumäen pitäjä. V. 1876 surmattiin 7 ja v. 1880 1 susi. V:n 1932 sudesta vrt. edellä.

Lappeen pitäjä. Useita susia saatiin vielä 1880-luvulla, viimeinen 1888. Kaikkiaan tapettiin 17 eläintä.

Lemin, Taipalsaaren, Savitaipaleen ja Suomenniemen pitäjistä ei ole tietoja ammutuista susista. Pitääkö tämä yhtä todellisuuden kanssa, jää tässä yhteydessä ratkaisematta.

Jääsken kihlakunta

Sudet tarkastelun alaisena aikana harvinaisia, siellä täällä esiintyen. Kaikkiaan mainitaan 8 hukkaa tulleen surmatuksi; viimeinen tapettiin v. 1885. Vrt. myös s. 86.

Joutsenon pitäjä. 2 sutta surmattiin v. 1878.

Ruokolahden pitäjä ja Rautjärven pitäjä. Ei mainintaa.

Kirvun pitäjä. V. 1879 1 susi.

Jääsken pitäjä. Vv. 1880—81 2 sutta.

Antrean pitäjä. Vv. 1883 — 85 kunakin vuonna 1 susi.

Äyräpään kihlakunta

Oikea ”susien pesä” 1870- ja 1880-luvuilla. Erityisesti näyttää susi olleen yleinen rajaseutupitäjissä. (Muolaan suuri susimäärä voi mahdollisesti johtua siellä ehkä tunnetun ”lukaschien” pyyntitavan tuloksekkaisuudesta.) Täällä sitä surmattiin vielä 1900-luvun puolella, viimeiset samoihin aikoihin, jolloin karhu tosiasiallisesti kuoli sukupuuttoon Suomen puoleiselta Karjalan kannakselta. Että sitä myöhemminkin talvisaikaan ja joskus kesälläkin nähtiin näillä seuduilla, todistavat lukuisat uutiset sanomalehdissä (vrt. s. 86) sekä ilmeisesti myös tiedot petojen surmaamista eläimistä (vrt. esim. karttaa 14). Kaikkiaan mainitaan kihlakunnassa tapetun vv. 1876—1903 188 sutta.

Muolaan ja Heinjoen pitäjät sekä Kyyrölän seurakunta. Syystä, että tiedot näistä kunnista mainitaan vanhimmissa tiedoissa yhteissummmana, on parasta käsitellä ne yhdessä. 1870-luvulla oli susi täällä jopa runsas. Esim. v. 1879—80 tapettiin alueella 23 hukkaa. Susien todellisesta runsaudesta täällä puhuu myös petojen tappamien eläinten tilasto, mikäli siihen nyt on luottamista. Viimeiset vinosilmät tapettiin Heinjoella v. 1888 ja Muolaassa 1891. Kaikkiaan surmattiin näiden kolmen kunnan alueella kokonaista 71 petoa.

Kivennavan pitäjä. ”Viimeiset” sudet (2) pyydettiin v. 1895. Kaikkiaan tapettiin 23 eläintä.

Valkjärven pitäjä. 1870-luvulla oli susi runsas. Viitenä vuonna, 1876—1880, surmattiin silloin 41 harmaatakkia. Viimeiset pedot tapettiin v. 1903, kihlakunnan viimeiset. Kaikkiaan peri ”hukka” v:sta 1876 lähtien 47 hukkaa.

Raudun pitäjä. Runsaasti susia 1880-luvun alussa. Kaikkiaan tapettiin 47, viimeinen 1890.

Käkisalmen kihlakunta

Susi oli verraten tavallinen 1870- ja 1880-luvuilla, varsinkin kihlakunnan eteläosissa. Kaikkiaan ilmoitetaan 60 suden saaneen surmansa, viimeisen v. 1903.

Sakkolan pitäjä. Kihlakunnan viimeinen susi sai surmansa täällä. Kaikkiaan tapettiin 18 eläintä.

Pyhäjärven pitäjä. Yhteensä tapettiin, kuten ed. pitäjässä, 18 sutta, viimeinen 1889, ”Suomenmaan” mukaan vasta 1890-luvulla.

Räisälän pitäjä. 7 sutta, viimeinen 1890. Vrt. myös s. 82.

Käkisalmen ja Kaukolan pitäjät. Yhteensä 14 sutta, viimeinen 1883.

Hiitolan pitäjä. 3 sutta surmattiin vv. 1877—79.

Kurkijoen kihlakunta

Susia koko tutkimusaikana hyvin vähän. Kaikkiaan surmattu vain 7 sutta, joista *Kurkijoen* pitäjässä v. 1882 2 yks. ja samoin 2 v. 1908, *Parikkalan* pitäjässä v. 1876 1 sekä *Jaakkiman* pitäjässä v. 1876 2 yksilöä. ”Suomenmaa” tietää, että susi nähtiin Kurkijoella vielä v. 1917.

Sortavalan kihlakunta

Tapporahatilaston tiedot ilmoittavat susia kaadetun täällä melkein yksinomaan *Sortavalan* pitäjässä, missä sitä on silloin tällöin tavattu melkein koko tarkasteltavana aikana lähes viime vuosiin saakka. Viimeinen peto tapettiin v. 1927. Kaikkiaan on kihlakunnassa saatu 15 hukkaa, mistä *Ruskealassa* 1, loput *Sortavalassa*.

Salmin kihlakunta

Susia ei tapporahatilastosta päätellen näytä 1870-luvulla esiintyneen kihlakunnassa lainkaan. 1920-luvulle saakka niitä on surmattu vain melkein yksinomaan kaakossa, *Salmin* pitäjässä, ja siellä sangen säännöllisesti. 1920-luvun alkupuolella esiintyy niitä myös runsaasti *Impilahdella*. Pohjoisosassa kihlakuntaa ne ovat ilmeisesti aina olleet sangen harvinaisia (vrt. v. *Knorringin* lausuntoa ed. s. 84). Tässä on asiaa arvosteltaessa kuitenkin otettava huomioon myös se, mitä maaherrat aikaisempina vuosina tiedottavat vuosikertomuksissaan (vrt. s. 75). Kaikkiaan on kihlakunnassa surmattu v:sta 1876 lähtien 96 sutta. 1930-luvullakin on petoja tapettu.

Impilahden pitäjä. 1 susi surmattiin v. 1882 ja senjälkeen yli 30 v:een ei yhtään, kunnes vapaussodan jälkeen niitä saatiin lukuisastikin: vv. 1919 — 24 29 yksilöä. Näyttää mahdolliselta, että susi on noina vuosina pitäjässä pesinytkin (vrt. myös s. 86).

Suistamon pitäjä. Vain 4 sutta ilmoitetaan tapetun: v. 1903, v. 1919 (2) ja v. 1927.

Salmin pitäjä. Susia esiintynyt sangen säännöllisesti 1880-luvulta alkaen. Etelä-Suomen ainoa pitäjä, josta 1930-luvullakin on useasti susia saatu; vielä v. 1937 surmattiin 2 yksilöä. Kaikkiaan on täällä maksettu tapporahoja 50 sudesta. Vrt. myös s. 86.

Suojärven pitäjä. Tapettu kaikkiaan 9 sutta, joista 4 v. 1881, 1 v. 1929, 1933 ja 1934, 2 v. 1930. Vrt. yllä v. *Knorringin* lausuntoa.

Korpiselän pitäjä. Vain 2 sutta ilmoitettu surmatun: toinen v. 1883 ja toinen 1919.

Soanlahden pitäjä. 1 susi ammuttiin v. 1933.

C. Ilves (Felix lynx L.).

Kolmesta suuresta pedostamme, karhusta, sudesta ja ilveksestä, on viimeainittu säilynyt maassamme, myös Viipurin läänissä, pisimpään suhteellisen yleisenä (vrt. karttaa 7). Vielä 1900—10-luvulla, jolloin sudet olivat jo sangen tarkkaan hävinneet ja karhu työnnetty maan itäosiin, tavattiin ilvestä vielä suurimmassa osassa maatamme, vieläpä sangen lukuisastikin (vrt. Suomen kartasto, 1910, kartta 17, kartake 14). Viipurin läänissäkin se oli vielä vuosisadan alussa useimmissa pitäjissä tavattavissa (vrt. karttaa 8). Innokkaan pyynnin johdosta eläin kuitenkin pian väheni ja jo v:n 1905 tienoissa se oli kokonaan hävitetty läänin läntisestä osasta ja esiintyi Karjalan kannaksellakin sen jälkeen vain yksityisinä, harhailevina yksilöinä. Inkerin puolella rajaa oli ilves epäilemättä kuitenkin vakinainen, pesivä asukas vielä 1920- ja 1930-luvuillakin, koskapa yksityisiä petoja ammuttiin Kannaksen rajapitäjissämme vielä 1930-luvulla. Pääasiallisesti peto esiintyi v:n 1905 jälkeen enää vain läänin koillisissa pitäjissä, Sortavalassa ja sieltä itään. V:n 1922 jälkeen on sitä, Kannaksen yksityisiä harhailijoita lukuunottamatta, tavattu läänissä vain *Sortavalassa* ja *Salmin kihlakunnan pitäjissä* (vrt. karttaa 9). Täällä se mahdollisesti jatkuvasti elää vielä vuosikymmenen, korkeintaan pari, ellei rauhoituksiin ryhdytä.

Tapettujen ilvesten lukumäärä on eri aikoina läänissä, samoin kuin koko maassa, vaihdellut sangen suuresti (vrt. taulukkoja 1 ja 2). Sen sijaan, että vv. 1856—75 tapettiin vain kymmenkunta petoa keskimäärin vuodessa, surmattiin lähinnä seuraavien kolmen viisivuotiskauden aikana 40—70 ilvestä keskimäärin vuosittain. Seuraavina kolmena 5-vuotiskautena aleni luku taas alle 30 yksilön vuodessa ja v:sta 1905 lähtien se pysytteli parinkymmenen vuoden ajan enimmäkseen pienempänä kuin 10 yksilöä vuodessa. 1930-luvulla on luku taas, aivan viimeisiä vuosia lukuunottamatta, ollut melkoisesti nousemassa. Jos vertaamme näitä Viipurin läänin lukumääräsuhteita vastaaviin koko maan pyyntinumeroihin (vrt. diagrammia 3 (a ja b), toteamme ne sangen yhtäpitäviksi. 1880-luvun suurta nousua läänin ilvesnumeroissa vastaa suhteellisesti vielä voimakkaampi nousu muualla maassamme. *Tällä vuosisadalla on Viipurin läänin osuus kaikista maassa tapetuista ilveksistä ollut sangen säännöllisesti n. 1/4—1/3.*

Mikä on sitten mahtanut olla syynä edellä esitettyyn huomattavaan vaihteluun ilveksen pyyntinumeroissa, mikä seikka on todettavissa tilastosamme sitä sekä kokonaisuutena että yksityiskohdittain tarkastellen. Erityisesti kiinnostaa tässä yhteydessä se valtava lukumääräinen nousu, mikä havaitaan 1880-luvun tienoissa. Palmén, joka myöskin on kiinnittänyt huomionsa po. nousuun, arvelee sen johtuvan lähinnä susien luvun voimakkaasta vähentymisestä. Aikaisemmin runsaslukuinen susikanta piti ilvesmäärän alhaisena, koskapa, sanoo Palmén, "ellei ilves pääse puuhun, se joutuu pian nopeajuoksuisen suden saaliiksi". Arvattavasti susi onkin aikaisemmin melkoisesti verottanut ilveskantaa, vaikka harvoinpa ilves,

varovainen eläin, sentään itsensä kiinni antoi; puita oli siihen aikaan vielä melkein joka paikassa. Kun tarkastelee pitäjittäin tapettujen susien ja ilvesten lukumääräsuhteita, näyttää susien väheneminen ehkä hyvinkin lisänneen ilvesten lukua, mikä näkyy pyydettyjen otusten määrässä. Ilveskäyrän nousu on parhaimmillaan vuosina 1876—1895, jolloin susien lukumäärä on koko ajan selvästi laskemassa.

Syynä tapettujen ilvesten suureen lukuun on epäilemättä osittain myös se, että isompien ja pahimpien petojen, suden ja karhun, hävitessä alettiin yhä enemmän pyytää pienempiä. Tämän ajatuksen esittää esim. nimim. A. E. S. "Metsästys ja Kalastus"-lehdessä v. 1912 puhuessaan ammattimetsästäjistä: "...ammattikunta, sata ehkä parisataa miestä, jotka suuret pedot hävitettyään elivät ja elättivät perhettään metsästämillä pienempiä petoeläimiä ja kaikkea hyötyriistaa, jota saloillamme vielä runsaasti oli..." Myöskin kuntain maksamat tapporahat olivat omiaan pyyntiä lisäämään. Muistaa kuitenkin tulee, ettei ilveksen pyynti koskaan ole ollut mitään helppoa, koska saattoi mennä päiväkausia, ennenkuin peto saatiin hiihtämällä takaa ajettaessa niin väsymään, että se nousi puuhun ja luodikon ulottuville.

Esitetty ajatus ilveksen pyynnin tulemisesta entistä innokkaammaksi — josta siis po. tapettujen ilvesten luvun nousu olisi seurauksena — puhuu myöskin vertailu petojen tappamien eläinten vastaaviin numerotietoihin. Olettaisi nimittäin, että po. *ilvesluvun valtainen nousu, jos se osoittaisi todellisia suhteita luonnossa, ei voisi olla ilmenemättä mainituissa petojen surmaamien eläinten tilastossa.* Erityisesti odottaisi nousua surmansa saaneiden lampaiden luvussa, koska tämä kotieläin tiettävästi useimmin on ilveksen ruokalistalla. Tarkastelu (vrt. diagrammia 8) osoittaa kuitenkin, että tällaista ei voida varmuudella todeta. Nousu, joka lammasluvun käyrässä tosin on osoitettavissa, ei satu yksin "ilveskäyrän" nousun kanssa, vaan on osaksi selvästi aikaisempi. Se johtunee, niinkuin muidenkin kotieläinten vastaava käyrän nousu, v:n 1875 jälkeen tapahtuneesta siirtymisestä entistä yksityiskohtaisempaan, tarkempaan tilastoon. Päinvastoin näyttää "lammaskäyrä" "ilveskäyrän" noustessa nopeasti laskevan, mikä sopisi hyvin, jos ilveskanta pyynnin johdosta olisi vähentynyt. Vertailevasti tutkimalla pitäjittäisiä tietoja tapetuista ilveksistä ei kaikesta edellä esitetystä huolimatta kuitenkaan saattane tulla muuhun johtopäätökseen, kuin että 1880-luvun vaiheilla on aivan ilmeisesti tapahtunut myös selvää ilveskannamme lisääntymistä. Mistä tämä on johtunut, on vaikeasti osoitettavissa. Yhtenä syynä voisi olla eläinten runsas siirtyminen maahamme itärajan takaisista runsasriistaisista metsistä. Niin on ainakin arveltu läänissämme Raja-Karjalan saloilla 1920- ja 1930-luvuilla tapahtuneen ilvesten runsastumisen kohdalta (vrt. s. 95).

Syynä tähän runsauteen — mikä muuten näyttäytyy myös karhutilastossa — pitivät mainittujen seutujen asukkaat Venäjän puolen metsissä suoritettuja laajoja hakkuita ja myös metsäpaloja (metsänhoitaja N. Toivolan antama suullinen tieto).

Samoinkuin susi, saattaa ilveskin talvisaikaan lyhyessä ajassa kulkea pitkiäkin matkoja ja yht'äkkiä esiintyä siellä, missä sitä ei vuosikymmeniin ole enää tavattu. Säännöllisesti ilves liikkuu kuitenkin vain yksityisinä tai harvoina yksilöinä eikä parvissa, niinkuin sudet.

Rannan kihlakunta

Ilvestä on kihlakunnan alueella esiintynyt tietojen mukaan aivan pääasiallisesti vain Viipurin pitäjässä, missä sitä varsinkin 1880-luvulla oli runsaanpuoleisesti. Muualla tavatut ovat ilmeisesti vain yksinäisiä harhailijoita. Kaikkiaan ilmoitetaan 73 ilvestä tapetun. Viimeinen "kulkuri" surmattiin v. 1932.

Viipurin pitäjä. 1880-luvun tienoilla tapettiin ilveksiä 62 kpl, viimeisen saadessa surmansa jo v. 1892. On mahdollista, että peto pesi pitäjän alueella vielä v. 1902, jolloin ammuttiin 3 ilvestä. V. 1932 tapettiin harhaileva yksilö.

Koiviston pitäjästä ei ole tietoja tapetuista ilveksistä.

Johanneksen pitäjä. Vv. 1903 ja 1919 surmattiin kumpanakin 1 harhaileva eläin.

Uudenkirkon pitäjä. Vv. 1899-1900 tapettiin 2 eläintä.

Kuolemajärven pitäjä. Harhailevia petoja: v. 1886, v. 1902, v. 1925, kunakin vuonna yksi.

Kymin kihlakunta

Ilveksiä runsaasti koko kihlakunnan alueella varsinkin 1880-luvulla, mutta useita tapettu myös 1890-luvulla ja vielä vuosisadan vaihteen jälkeenkin. Viimeinen peto surmattiin v. 1906. 1870-luvulla ilves tapporahatietojen mukaan näyttää olleen kihlakunnan alueella sangen harvinainen, mikä tuskin kuitenkaan lienee asian tarkoin todellinen laita. Vv. 1876 (1878)-1937 (1906) tapettiin kihlakunnan alueella kaikkiaan 222 ilvestä.

Pyhään pitäjä. Ilveksiä vain 1870- ja 1880-luvuilla, viimeinen surmattiin v. 1889. Kaikkiaan petoja tapettiin 22.

Kymin pitäjä. Ilmeisesti ei pitäjässä ole tutkimusaikana ollut lainkaan omaa ilveskantaa. Tapettuja petoja kaikkiaan 4, vuosilta 1883, 1889-1891.

Vehkalahden pitäjä. Runsaasti ilveksiä 1880-luvulla, myöhemmin luultavasti vain harhailijoita. Kaikkiaan surmattiin 42 eläintä, viimeiset v. 1902.

Virolahden pitäjä. Petoja pääasiallisesti vain 1880-luvulla, jolloin niitä oli sangen runsaasti (v. 1885 esim. kaadettiin 15 eläintä). Viimeinen, 73:s, tapettiin v. 1892.

Miehkälän pitäjä. Vielä 1890-luvulla tapettiin ilveksiä useimpina vuosina. Täältä näyttää myös läänin läntisimmän puoliskon oman ilveskannan viimeinen yksilö löytäneen turvapaikan; se surmattiin v. 1906. Kaikkiaan ilmoitetaan tapetun 11 eläintä.

Säkkijärven pitäjä. Ilvestä runsaasti 1880-luvulla, puuttuu lähes kokonaan 1890-luvulla, mutta 1900-luvun alkuvuosina tapetaan taas lukuisia yksilöitä. Kaikkiaan pitäjässä surmattu 46 ilvestä, viimeinen 1904. Vrt. myös s. 80.

Sippolan pitäjä. Ilves säännöllisesti esiintyvä 1880-luvulla, mutta 1890-luvullakin sitä tapettu joitakin yksilöitä, viimeinen v. 1904. Yhteensä ilmoitettu 28 pedon saaneen surmansa.

Lappeen kihlakunta

Ilvestä tavataan 1870-luvulta tämän vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen puoliväliin, pääasiallisesti kuitenkin vain 1880-luvun lopulla ja taas tämän vuosisadan ensimmäisinä vuosina. Kihlakunnan koillisosasta, *Lemin* ja *Taipalsaaren* pitäjistä, ei tietoja ilveksen — samoin kuin ei myöskään karhun — esiintymisestä ole lainkaan. Kaikkiaan kihlakunnassa tapettu 108 ilvestä, viimeiset v. 1904.

Valkealan pitäjä. Pääasiallisesti 1880-luvun viimeisinä vuosina, viimeinen peto surmattiin v. 1902. Kaikkiaan tapettu 35 yksilöä.

Luumäen pitäjä. Ilveksen esiintyminen samantapainen kuin ed. pitäjässä. Viimeinen tapettiin v. 1904, kaikkiaan 21.

Lappeen pitäjä. Useita (9) ilveksiä tapettiin vain 1870- ja 1880-lukujen vaihteessa. V. 1886 surmattiin 1 ja v. 1902 3 eläintä.

Savitaipaleen pitäjä. 1 peto surmattu v. 1885 ja vv. 1902-03 yhteensä 10 otusta.

Suomenniemen pitäjä. Yksityisiä petoja surmattu pääasiallisesti 1880-luvulla, viimeinen, 8:s, v. 1895.

Jääsken kihlakunta

Ilveksiä on saatu etupäässä vain 1880- ja 1890-luvuilla, jolloin kanta myös jo kuolee sukupuuttoon. Kuitenkin vielä niin myöhään kuin v. 1917 lienee peto pesinyt kihlakunnan alueella, missä sitä silloin surmattiin 5 yksilöä. Kaikkiaan ilmoitetaan kihlakunnassa tapetun 48 — tahi, jos otetaan huomioon Antrean pitäjän kohdalle v. 1882 taulukossa sattunut ilmeinen virheellisyys — 68 petoa.

Joutsenon pitäjästä ei ole lainkaan tietoja tapetuista ilveksistä.

Ruokolahden pitäjä. 8 ilvestä surmattu, joista 6 1880- ja 1890-luvun vaihteen tienoilla, 2 v. 1905.

Rautjärvellä ilmoitetaan v. 1917 tapetun 5 ilvestä; aikaisemmin sitä ei mainita sieltä lainkaan.

Kirvun pitäjä. 1880-luvun loppupuoliskolla ilmeisesti vakinainen asujain pitäjässä. Sitä kaadettiin silloin 15 yksilöä. V. 1893 surmattiin vielä 1 eläin.

Jääskestä lajia ei mainita tapetun.

Antrean pitäjä. Esiintyi 1880- ja etenkin 1890-luvulla. Kaikkiaan 19 ilvestä surmattu. V. 1882 mainitaan lisäksi 20 ilvestä tapetun, mikä on kuitenkin melko varmasti virheellinen tieto.

Äyräpään kihlakunta

Ilves esiintyy verraten runsaana varsinkin 1880-luvulla, mutta kuolee tilaston mukaan sukupuuttoon jo 1890-luvulla. Kuitenkin tietää Kujalan (1931) tiedusteluun Kivennavan hoitoalueelta kihlakunnan eteläosasta saapunut vastaus, että ”ilveksiä liikkuu jonkun verran valtakunnan rajaseuduilla etenkin Kivennavan pitäjän Lintulan—Korpikylän valtion puistossa.” Tästä todistanevat Käkisalmen kihlakunnan eteläosissa 1930-luvulla tapetut

ilvekset (vrt. karttaa 9). Onko kanta täällä nykyisin, 1930-luvun lopulla, jo kokonaan sukupuuttoon kuollut, vai ei, ei käytettävissä olevista tiedoista käy selville. Samoilla Kivennavan pitäjän mailla, missä ilves on Kannaksella viimeiset turvapaikkansa löytänyt, näyttää peto jo 1870-luvulla elelleen runsaslukuisena. Tämä on sitäkin merkittävämpää, kun tältä vuosikymmeneltä on ilveksen esiintymisestä tietoja pääasiallisesti vain läänin koillisista pitäjistä, joissa ilvestä vieläkin tavataan. Juuri tämä seikka, että *ilveksestä 1870-luvulta on tietoja etupäässä vain niistä seuduista, joissa sillä näyttää olevan parhaat menestymisen mahdollisuudet, kun taas 1880-luvulta on tietoja vähän joka puolelta lääniä, mielestäni selvästi todistaa, että 1880-luvulla on tapahtunut voimakasta todellista lisääntymistä ilvesten keskuudessa.*

Kaikkiaan mainitaan kihlakunnassa tapetun 103 ilvestä, joista viimeinen 1900.

Muolaan pitäjä. Niukasti, harhailevia yksilöitä surmattu 1880- ja 1890-luvuilla, viimeinen, 6:s, v. 1900.

Kyyrölän seurakunta. 10 ilvestä tapettu, niistä 8 v. 1885, 2 v. 1891.

Heinjoen pitäjä. 10 ilvestä, viimeiset v. 1891.

Kivennavan pitäjä. Esiintyi runsaasti 1870- ja 1880-luvuilla; viimeiset tapettiin silloin tietävästi v. 1891. Viime tiedoista kerrottu edellä. Kaikkiaan mainitaan surmatun 68 ilvestä.

Valkjärven pitäjä. 9 ilvestä, 4 v. 1886 ja 5 v. 1890.

Raudun pitäjässä ei ilveksiä mainita surmatun, vaikka niitä lienee siellä esiintynyt ainakin 1880-luvulla.

Käkisalmen kihlakunta

Ilvestä tavataan 1880- ja 1890-luvulla siellä täällä, runsaimmin kihlakunnan pohjoisosassa. Myös aikaisemmalta ja myöhemmältä vuosikymmeneltä joitakin tietoja. Karjalan kannaksen viimeiset ilvekset tapettu vv. 1933 ja 1934 kihlakunnan eteläosassa. Kaikkiaan surmattu 47 ilvestä.

Sakkolan pitäjä. 10 ilvestä tapettu, kaikki todennäköisesti harhailijoita. Kannaksen viimeiset ilvekset, jotka mahdollisesti ovat Kivennavan kruununpuistosta vaelta-neita, tapettiin täällä vv. 1933-34.

Metsäpirtin kappeli. Ilveksiä saatu v. 1910 1 ja v. 1927 2 yksilöä.

Pyhäjärven pitäjä. 15 ilvestä saatu, joista useimmat 1890-luvulta. Viimeinen peto ammuttiin v. 1908.

Räisälän pitäjä. 2 yksilöä, vuosilta 1888 ja 1889. Sitäpaitsi mainitaan v. 1883 pitäjässä tapetun 20 ilvestä, mikä todennäköisesti on kuitenkin virheellinen tieto.

Käkisalmen pitäjä. 3 petoa, 1 v. 1883, 2 v. 1898.

Kaukolan pitäjä. 3 petoa v. 1898. Pesinyt siis mahdollisesti tässä tai edellisessä pitäjässä tuona vuonna.

Hiitolan pitäjä. Ilveksiä runsaanpuoleisesti 1880- ja 1890-luvuilla. Kaikkiaan tapettu 33 petoa, viimeinen v. 1897.

Kurkijoen kihlakunta

Varsinkin 1890-luvulla ilves usein esiintyvä, mutta kuoli jo silloin (v. 1900) myös sukupuuttoon. Kaikkiaan tapettu 38 petoa.

Kurkijoen pitäjä. 5 ilvestä surmattu v. 1885 ja 14 1890-luvun puolivälin tienoilla (viimeiset 1898).

Parikkalan pitäjä. 12 petoa, 3 v. 1876, 1 v. 1888, muut 1890-luvulla (viimeiset 1896).

Jaakkiman pitäjä. Vain 7 eläintä surmattu, viimeinen v. 1900.

Sortavalan kihlakunta

Ilvestä jatkuvasti ensimmäisistä havaintovuosista aina vuoteen 1909 asti sekä v:n 1920 vaiheilla taas joitakin yksilöitä. Kaikkiaan tapettu 135 ilvestä.

Ruskealan pitäjä. Viimeinen ilves ammuttiin v. 1902, siihen saakka oli eläintä saatu jatkuvasti. Saalis kaikkiaan 49 eläintä.

Sortavalan pitäjä. Ilvestä saatu säännöllisesti vuoteen 1909 asti, jolloin se kuoli sukupuuttoon. Vuosina 1920—1922 ammuttiin kuitenkin vielä 3, jotka todennäköisesti olivat Impilahdelta päin tänne suunnistautuneet, ja v. 1926 viimeinen.

Uukuniemen pitäjä. Varsinkin 1880-luvulla ja 1890-luvun lopulla surmattiin lukuisia ilveksiä. Viimeinen peto tapettiin v. 1903. Kaikkiaan saatu 36 eläintä.

Salmin kihlakunta

Ilveksen ”pesäpaikkoja” koko tutkimusajan. Eläintä tavattu sangen säännöllisesti koko kihlakunnan alueella lounaisia osia lukuunottamatta, missä sitä v:n 1902 jälkeen on surmattu vain harvoja yksilöitä. Luoteiset (erityisesti Korpiselkä) ja varsinkin kaakkoisosat ovat koko tutkimusajan huomioonottaen antaneet runsaimman ilvessaaliin ja ovat yhäti hyviä ilvesmaita. Tämän vuosisadan ensimmäisellä ja toisella vuosikymmenellä ja varsinkin kolmannen alussa havaitaan ilveskannassa selvää supistumista, mutta 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa surmataa ilveksiä taas runsaasti (syistä tähän ilvesmäärän nousuun ks. s. 91). 1930-luvun lopulla on petojen määrä jälleen laskenut. Kaikkiaan on kihlakunnassa tapettu (ja otettu elävänä kiinni) tutkimusaikana sangen kunnioitettava lukumäärä po. petoja: kokonaista 613 kpl.

Impilahden pitäjä. Ilveksiä kohtalaisen runsaasti 1880- ja 1890-luvuilla. Vv. 1918—20 tapettu 4 petoa, v. 1931 1. Kaikkiaan surmattu 46 eläintä.

Suistamon pitäjä. Ilveksiä ilmoitettu tapetun 1880-luvun puolivälistä tämän vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen puoliväliin sekä edelleen 1920-luvun lopusta viime vuosiin asti. V. 1930 ilmoitetaan Kujalan tiedusteluun Loimolan hoitoalueelta: ”On vielä melkoisen tavallinen, joskus on tavattu viisikin eläintä samassa joukossa”. Kaikkiaan tiedetään 114:n ilveksen saaneen täällä surmansa.

Salmin pitäjä. Ilvestä saatu vähäisiä väliaikoja lukuunottamatta koko tutkimusajana, runsaimmin ehkä 1870-luvulla, vuosisadan ensimmäisellä kymmenluvulla sekä 1930-luvulla. Kujalan tiedusteluun (v. 1931) vastataan Salmin hoitoalueelta: ”Ilves on vielä jotakuinkin yleinen hoitoalueen metsissä. Se samoilee rajantakaisilta

alueilta hoitoalueen metsiin, mutta on metsästäjään ankarasti ahdistelema eläin...” Salmi on ollut Etelä-Suomen ilvesrikkain pitäjä: kaikkiaan tapettu 176 eläintä.

Suojärven pitäjä. Ilvestä saatu koko tutkimusajan, vaikkakin epäsäännöllisesti. 1910-luku oli kuitenkin melkein ilveksetön. Kaikkiaan surmattu 95 petoa. Vielä viime vuosinakin eläintä on saatu vaikkakin niukanpuoleisesti (v. 1931 tapettiin kuitenkin jopa 21 petoa). V. 1930 kirjoitetaan Suojärven pohjoiselta hoitoalueelta (Kujala 1931): ”Asustaa säännöllisesti hoitoalueessa. Nykyisin esim. on yksi Vaaksausjärven ja toinen Tschudojärven ympäristössä.”

Korpiselän pitäjä. Ilveksiä tapettu säännöllisesti koko tutkimusajan. Ehkä runsaimmin niitä oli 1890-luvulla. V. 1930 vastataan Kujalan tiedusteluun Korpiselän hoitoalueelta: ”Tavataan keskinkertaisen runsaasti”. Kanta näyttää kuitenkin olevan heikkenemässä; vv. 1935—36 saatiin yhteensä vain 2 ilvestä, v. 1937 ei yhtään. Kaikkiaan on pitäjän alueelta ilmoitettu tapetun 142 eläintä.

Soanlahden pitäjä. Ilveksen saanti epäsäännöllistä. Runsaimmat saaliit 1890-luvulta ja 1930-luvulta. Kaikkiaan surmattu 60 petoa.

D. Kettu (*Canis vulpes* L.)

Suurimman osan koko tarkasteltavana olevaa ajanjaksoa eli vv. 1856—1937 on kettu ollut Viipurin läänin alueella, ainakin useimmilla seuduilla, hyvin yleinen. 1870-luvulta lähtien osoittaa virallinen tapporahatilasto sen kuitenkin suurinpiirtein katsoen koko ajan vähentyneen (vrt. diagrammia 4). Kuten s. 75 olemme jo huomauttaneet, on tähän vähenemiseen, ainakin v. 1898 jälkeen tapahtuneeseen pyyntikäyrän äkkilaskuun ollut ilmeisesti vaikuttamassa muuttuneen lainkohdan — joka myönsi tapporahaa ketusta vain huhtikuun 1 p:n ja syyskuun 30 p:n välillä — aiheuttama muutos kettutilastossa eikä se siis suinkaan osoita oikeaa asiointilaa. Niinpä esim. oletetaan, että kettu v:n 1912 tienoilla oli maassamme yleisempi kuin koskaan aikaisemmin (vrt. s. 75). Lisäksi eri pitäjistä on joinakin vuosina ilmoitettu suuria ja pyöristettyjä lukuja, toisina ei taas ole annettu mitään tietoja. Kun kettutilasto näin tuntuu sangen epäluotettavalta, sitä ei seuraavassa käsitellä lainkaan yksityiskohdittain, vaan rajoitutaan vain tärkeimpien yleispiirteitten esittelyyn.

Mitä ensinnäkin tulee tietoihin ketun esiintymismääristä eri puolilla lääniä, on siinä ilmeisiä eroavaisuuksia todettavissa. Kaikkein ketturikkain näyttää olleen Lappeen kihlakunnan alue, jossa koko tutkimusaikana — vuoteen 1930 mennessä — (johon kettutilasto päättyy) — tapettiin 2528 kettua. Hyvänä kakkosena on Sortavalan kihlakunta, 1935 kettua, ja kolmannella sijalla Kurkijoen kihlakunta, 1824 kettua. Jääskén kihlakuntaa lukuunottamatta, joka on seuraavalla sijalla, jäävät kaikki muut kihlakunnat luvussaan alle 1500. Vähimmän on kettuja surmattu Salmin kihlakunnassa (1157). Tarkasteltaessa eri aikoina surmattujen kettujen lukumääriä on niissäkin havaittavissa selviä kiintoisia alueellisia eroavaisuuksia. Niinpä esim. tilastossa vuosilta 1876 — 1900 on Jääskén kihlakunta kettulukuunsa nähden toisella tilalla kihlakunnista, mutta 1901—1930 se on jäänyt jo

8:nnele tilalle. Sen sijaan Kymin kihlakunta on vastaavasti noussut 8:lta tilalta 2:lle. Salmin kihlakunnassa on sijaluku vaihtunut 9:stä 5:teen. Nämä vaihtelut ilmaisevat epäilemättä myös todellisia vaihteluja ko. kihlakuntien alueilla, koska lainmuutosten häiritsevä vaikutus saadaan näin vertailevasti tarkastellen eliminoiduksi. Jääsken kihlakunnassa on kettukanta siis tutkimusajankana sängen huomattavasti heikentynyt, kun se taas esim. Kymin ja Salmin kihlakunnissa ei ole aikanaan sanottavasti vähentynyt viime vuosisadalta. Salmin kihlakunnan viimeinen sija viime vuosisadan kettutilastossa on epäilemättä myös osoituksena siitä, mihin jo aikaisemmin olemme viitanneet (vrt. s. 91), nimittäin että suurten petojen ollessa vielä runsaslukuisia ei pienten petojen pyyntiin erityisesti kiinnitetty huomiota.

Ketun yleistä pyyntikäyrää tarkastellessamme havaitsemme, että vuotuinen kettusaalis läänissämme on aina 1890-luvun loppupuolelle saakka siinä 400—500:n tienoilla, mutta laskee sitten lainmuutoksen vaikutuksesta näennäisen huimaavasti niin, että tällä vuosisadalla on tilastoihin merkitty vuosittainen saalis ollut keskimäärin n. 150 kettua vuodessa. Tosiasiallisesti ei kokonaiskettusaalis ole läheskään näin suuressa määrässä vähentynyt, ja kettu oli 1930-luvulla verraten yleinen läänissämme ja selvästi yleisin suurpedoistamme.

Ketun yhteydessä sopii mainita pari sanaa myöskin *naalista* (*Vulpes lagopus* L.). Kuten ahma ja peura tiedetään sekin vanhaksi Laatokan Karjalan asukkaaksi, vaikka lieneekin aina ollut siellä harvinainen. v. Knorring (1833) mainitsee sen olevan harvinainen alueen koillisissa osissa. ”Suomenmaa”-teoksen V osassa sanotaan taas: ”Pohjoinen laji on ...myös naali..., joka talvisin useasti eksyy Viipurin lääniin ja joka toisinaan ympäri vuodenkin on oleskellut Korpiselillä.” Mitään tietoja sen pyynnistä Viipurin läänissä ei tapporahatilastossa ole.

E. Ahma (*Gulo luscus* L.)

Tämä peltoeläin, joka tavallisesti tuo mieleen Pohjois-Suomen ja Lapin, esiintyi sängen säännöllisesti myös Viipurin läänin alueella. Aivan *pääasiallisesti* sitä on kuitenkin *ammuttu vain läänin koillisista osista, Laatokan Karjalasta*, missä sitä jo entiseen aikaankin useimmin tavattiin (esim. v. Knorring 1833). Silloin tällöin sitä on ilmoitettu tavatun myös muualla läänin alueella, mutta kieltää ei voi, etteivätkö monet näistä tiedoista tunnu virheellisiltä, voidaanpa parissa tapauksessa suorastaan osoittaa ahmatilaston epäluotettavuus. Virheet ovat kai useimmiten johtuneet siitä, että petoa ei harvinaisuutensa vuoksi ole tunnettu ja joku toinen harvinainen eläin (hilleri? vesikko?) on päässyt näin ahmatilastoon. Mahdollisesti myös nimi osma, jota vanhemmassa tilastossa käytettiin, aiheutti nimismiehille erehdyksiä. Näistä syistä johtuen ei myöskään ahmaa oteta tässä yksityiskohtaisesti käsiteltäväksi. Mainittakoon, että myöskään materiaalin vähäisyys ei

ole omiaan selventämään mahdollisesti käsittelyssä esille tulevia säännön-
mukaisuuksia. Vain muutamia yleispiirteitä esitettäköön seuraavassa.

Ahmaa ilmoitetaan saadun vv. 1876—1937 Viipurin läänin kaikista
kihlakunnista paitsi Äyräpäästä (vrt. karttaa 10.). Lukuisimmin on sitä
saatu Salmin (51 eläintä), Sortavalan (28) ja Käkisalmen (15) kihlakunnista.

Näistäkin kuitenkin vain Salmissa ja Sortavalassa näyttää ahma olleen
säännöllisesti tavattavissa. Sortavalan ahmat (kaikki kihlakunnan ahmat
saatu Sortavalan pitäjistä) tapettiin sukupuuttoon v:een 1916 mennessä —
yksi yksilö saatiin kuitenkin vielä v. 1928. Salmin kihlakunnasta (mm.
Korpiselältä ja Suojärveltä) jokunen yksilö saatiin vielä 1930-luvulla.
Muualla läänin alueella ei ahma tilastotiedoista päättellen ole pitempiä
aikoja asustanut tai on se ollut suorastaan tuiki tilapäinen vieras. Mainitta-
koon kuitenkin, että Kuolemajärven pitäjästä ilmoitetaan vv. 1897 — 99 ja
1903 saadun yhteensä 7 ahmaa, joten eläin näyttää täällä useampia vuosia
viihtyneen, mikäli tietoihin nyt on luottamista (hilleri kenties). Savitaipa-
leelta mainitaan v. 1902 ja 1903 surmatun yhteensä 14 ahmaa (?). Viimeiset
”ahmat” saatiin läntisestä Etelä-Karjalasta v. 1921 Pyhtäältä (2 yks.) ja v.
1916 Nuijamaan pitäjästä (5 yks.). Kaikkiaan on läänin alueella surmattu
vv. 1876 — 1935 virallisen tilaston mukaan 136 ahmaa.

F. Saukko (*Lutra lutra* L.)

Virallisen tilaston esittämät tiedot saukon pyynnistä 1850-, 1860- ja
1870-luvuilla tuntuvat kieltämättä sangen epäluotettavilta. Niinpä ilmoite-
taan viisivuotiskautena 1866—70 Viipurin läänistä saadun keskimäärin
ainoastaan 1 saukko, kun taas vv. 1876—80 oli vastaava luku 61,8. Se
nousu, joka v:n 1875 jälkeen on havaittavissa saukon pyynnin käyrässä (vrt.
diagrammia 5), tuskin merkitsee lajin määrän todellista kasvua, vaan siinä
näkyä vain siirtyminen entistä tarkempaan kunnittaiseen pyyntitilastoon.
Onkin ilmeistä, että vasta v:n 1875 jälkeiset tiedot saukon pyynnistä ovat
niin luotettavia, että niihin saattaa jotakin perustaa.

Myöskin saukon esiintymisessä Viipurin läänissä on ajan kuluessa *tapahtunut suurin piirtein katsoen selvää niukentumista*. Mikäli tapporahatiedoista
voi päätellä, on saukonkin esiintymisen laskevassa käyrässä kuitenkin pari
selvää nousukohtaa, nimittäin 1890-luvulla sekä taas vapaussotavuosien
jälkeen 1920-luvulla. Edellinen lienee aiheutunut v. 1898 tapahtuneesta
tapporahojen noususta, jälkimmäinen saattaa taas olla osoituksena lajin
kannan todellisesta vahvistumisesta ehkä suotuisten vuosien seurauksena.

Toisaalta kuluvan vuosisadan alusta lähtien saukon pyyntimäärissä tapahtui
erittäin voimakas lasku, joka useimmissa kihlakunnissa merkitsee lajin
täydellistä katoa, sukupuuttoon kuolemista (vrt. karttaa 11). Näin erityisesti
1910-luvulla. Joissakin kihlakunnissa tuo kato kestää jopa kaksi tai kolme

vuosikymmentä ja se johtuu ilmeisesti lähinnä eläimen hillittömästä pyynnistä. Mutta 1920-luvulla saukko ilmaantuu jälleen eri tahoille lääninä. Tapahtuu ilmeinen uuslevintä, ja nyt lajia saadaan jälleen useista kihlakunnista (vrt. karttaa 12). Sen sijaan, että vuosina 1876—80 saukkoa pyydettiin läänissä tilaston mukaan n. 60 yksilöä vuodessa ja v. 1881—1905 n. 40—50 yksilöä, keskipyynti oli 1910-luvulla vain 3—4 eläintä vuodessa. 1920-luvulla keskipyynti nousi taas 20—30 yksilöön. Kaikkiaan saukkoja surmattiin v. 1876—1930 n. 1700 yksilöä.

Mitä tulee yksityiskohtaisempiin tietoihin saukon esiintymisestä läänin eri osissa, rajoitutaan seuraavassa pääasiallisesti vain kihlakunnittaisiin tietoihin, koska näyttää siltä, että pitäjittäisten tietojen luotettavuus ei aina ole kyllin tyydyttävä. Kartat 11 ja 12 osoittavat kuitenkin myös kunnittaiset tapporahatilastot.

Rannan kihlakunta

Saukko näyttää tilaston mukaan olleen erityisesti 1890-luvulla sangen tavallinen. Varsinkin Karjalan kannaksella surmattiin tällöin useita kymmeniä eläimiä. Vuonna 1905 tapettiin Kuolemajärvellä vielä 11 saukkoa. Sen jälkeen saatiin petoa koko kihlakunnasta vasta pari vuosikymmentä myöhemmin. Kaikkiaan nousee kihlakunnasta pyydettyjen saukkojen lukumäärä n. 250, joista useimmat ovat Kuolemajärveltä, Uudeltakirkolta ja Viipurin pitäjästä saatuja. Koivistolta ei eläintä ilmoiteta saaduksi lainkaan ja Johanneksesta vain yksi yksilö (v. 1928). Ulkosaarilta (Seiskarista ja Lavansaareltä) mainitaan v. 1897 saadun 7 yksilöä tätä vesipetoa.

Kymin kihlakunta

Saukkoa saatu tilaston alkuvuosina kohtalaisesti aina kuluvan vuosisadan ensi kymmenelle asti, jonka jälkeen lähes täydellinen saukkokato näyttää vallinneen puolitoista vuosikymmentä. Runsain on saalis ollut 1870- ja 1880-luvuilla sekä tämän vuosisadan kolmannella vuosikymmenellä, jolloin erityisesti Pyhtäältä ilmoitetaan saadun runsaasti saukkoja. Muita ”saukko-pitäjiä” ovat Virolahti, Säkkijärvi ja Kymi (1870-luvulla). Kaikkiaan on kihlakunnassa surmattu tilaston mukaan n. 350 saukkoa. Vielä v. 1930, jolloin tilasto päättyy, tapettiin 10 eläintä. Kujalan riistatiedusteluun vastattiin samana vuonna Kouvolan hoitoalueelta: ”Esiintyy harvinaisesti vesistöissä koko hoitoalueella.”

Lappeen kihlakunta

Saukon pyynti ollut tuloksekasta aina tämän vuosisadan ensimmäiselle vuosikymmenelle, jolloin eläin kuolee sukupuuttoon (viimeinen otus surmattiin v. 1909 Lappeella). Ylivoimaisesti saukkorikkain näyttää olleen Valkealan pitäjä, mutta myös Savitaipaleella on eläintä saatu runsaasti.

Yhteensä on kihlakunnasta ilmoitettu n. 250 tapettua saukkoa. 1930-luvun saukkokannasta vrt. myös edellä mainittua tietoa Kouvolan hoitoalueelta.

Jääsken kihlakunta

Saukkosaalis on ollut mainittavanarvoinen vain Jääsken pitäjässä ja täälläkin vain 1880- ja 1920-luvuilla. Muualta on saatu vain harvoja yksilöitä ja Rautjärveltä sekä Kirvusta ei otuksen pyynnistä ole lainkaan tietoja. Kaikkiaan mainitaan surmatun n. 90 eläintä.

Äyräpään kihlakunta

Saukkoa saatu kihlakunnan kaikista pitäjistä ja useimmista runsaanpuoleisesti aina viime vuosisadan loppuun saakka, mutta kuluvalta vuosisadalta ei tilastossamme ole tietoja yhdestäkään täällä surmatusta otuksesta. Siihen, että saukkoa kihlakunnan alueella kuitenkin 1930-luvulla tavattiin, viittaa Kujalan tiedusteluun (1930) saatu vastaus Äyräpään hoitoalueelta, jonka mukaan ”saukko on yleinen Kannaksen valtionpuistossa”. Yhteensä mainitaan kihlakunnasta saadun n. 150 saukkoa.

Käkisalmen kihlakunta

Saukkoa saatu silloin tällöin lähes kaikista pitäjistä vuosisadan vaihteen tienoille saakka. Viimeiset tapettiin v. 1905 Käkisalmen pitäjässä. Yhteensä surmattu 60—70 eläintä.

Kurkijoen kihlakunta

Melkein yksinomaan vain Parikkalan pitäjästä on saukkoa tavattu. Täältäkin surmattiin jo v. 1896 viimeiset, mutta 1920-luvun lopulla on petoja saatu jälleen. Yhteensä tiedotetaan 44:stä saukosta. Jaakkimasta ei eläimiä mainita saadun lainkaan, Kurkijoelta vain 3 yksilöä (v. 1930).

Sortavalan kihlakunta

Saukon saanti ilmoitetaan melko runsaaksi 1890-, 1900- ja 1910-luvuilla. Lukuisimmin on petoja saatu Sortavalan pitäjästä, mistä myös viimeiset saukot pyydettiin (v. 1922). Kaikkiaan mainitaan saadun runsaasti toistastaa eläintä.

Salmin kihlakunta

Impilahtea lukuunottamatta mainitaan saukkoa saadun kaikista pitäjistä, vieläpä yleensä verraten runsaastikin. Edelleen on saukkoja esiintynyt suurin piirtein katsoen koko tarkasteltavana aikana paitsi 1910-luvulla,

jolloin eläintä ei saatu ainoatakaan yksilöä. Salmista ei ole tapporahatietoja v:lta 1901—30. Parhaat pyyntipitäjät ovat olleet koko ajan Suojärvi ja Korpiselkä, joista vielä 1920-luvun lopullakin on säännöllisesti saukkoja saatu. Yhteensä ilmoitetaan pyydetyn yli 300 eläintä.

Saukon esiintymisestä kihlakunnan alueella v. 1930 antaa Kujalan riistatiedustelu valaisevan selvityksen. Eri hoitoalueilta ilmoitetaan saukosta seuraavaa: Suojärven pohjoinen h.a.: ”Ei ole täällä harvinainen, vaan tavataan hajallaan koko hoitoalueella;” Salmin h.a.: ”Saukko on verrattain yleinen vielä”; Loimolan h.a.: ”On hoitoalueella verrattain yleinen ja tavataan milloin missäkin vesistössä”; Korpiselän h.a.: ”Esiintyy paljonlaisesti.”

G. Näätä (*Martes abietum* L.)

Kuten saukosta, on näädestäkin kutakuinkin luotettavilta tuntuvia tietoja vasta v:n 1875 jälkeen. Puuttuvatpa tiedot vuosilta 1866—75 kokonaan. Aikaisemmat ilmoitukset ovat taas aivan epäilemättä kovin puutteellisia.

Tutkiessamme näädän v:n 1876 jälkeisiä esiintymistietoja toteamme niissä, niinkuin jo aikaisemmin huomautimme samantapaista vaihtelua kuin saukkotilastossakin. Pyyntikäyrän (vrt. diagrammia 6) laskiessa aluksi sangen jyrkästi on v:n 1900 molemmin puolin todettavissa selvä saalismäärän nousu, ja vapaussotavuosien minimiä seuraa 1920-luvulla taas pienehkö nousu.

Tapettujen näätien vuotuiset lukumäärät jäivät yleensä säännöllisesti saukkosaalista vähäisemmiksi Vv. 1876—80 nousi pyynti keskimäärin n. 40 eläimeen vuodessa, oli vuosisadan vaihteen tienoilla n. 30 vuosittain, laski 1910-luvulla 5—6:een ja nousi vv. 1921—25 n. 15:een laskeakseen taas 1920-luvun jälkipuoliskolla n. 10:een. Näätätilasto, samoin kuin kettu- ja saukkotilasto, päättyvät v. 1930, joten sen jälkeisten vuosien pyynnistä ei tilastotietoja ole olemassa.

Mitä näädän esiintymisseutuihin tulee, on siinä todettavissa melkoista samankaltaisuutta eräiden edellä käsiteltyjen petojen kuten karhun ja ilveksen esiintymisen kanssa. Oltuaan 1870-luvun tienoilla tavattavissa läänin kaikissa kihlakunnissa se vähitellen harvinaistuu (vrt. karttaa 13) ja on v:n 1900 jälkeen jo kokonaan hävinnyt Äyräpään ja Jääsken kihlakunnista ja useissa muissakin kihlakunnissa vain harvoin yksilöin tavattavissa. Vuosina 1910—19 koko läänistä ei ole yhtään näädän pyyntimerkintää paitsi Sortavalasta, missä lajista näyttää esiintyneen vankka kanta, sekä Suojärveltä (1 yks.). 1920-luvulla on näätää saatu taas varsinkin Kymin ja Salmin kihlakunnista, mutta joinakin vuosina myös muualta läänin alueelta. Näätä näyttää siis silloin taas jonkinverran levinneen, mutta 1930-luvulla sitä tuskin oli enää muualla kuin Raja-Karjalan saloilla (vrt. s. 110).

Syystä, että näätilastommekaan ei käsityksemme mukaan täytä tarpeellisia luotettavuuden vaatimuksia yksityiskohtaisten tietojen esittämiseen, tarkastellaankin seuraavassa ko. eläimen pyyntiä lähinnä vain kihlakunnittain.

Rannan kihlakunta

Näätää on ilmoitettu saadun pääasiallisesti vain kolmesta pitäjästä: Kuolemajärveltä, Uudeltakirkolta ja Viipurista. Runsaimmin on sitä saatu 1890-luvulla, jolloin juuri mainituissa Kannaksen pitäjissä on esiintynyt selvästi vakinainen kanta. Tämän kannan viimeiset yksilöt surmattiin jo v. 1905, jonka jälkeen näätä oli käytännöllisesti katsoen hävitetty koko kihlakunnasta. Kuitenkin vielä 1920-luvulla tiedetään näätiä saadun 2 kpl Nuijamaan pitäjältä (1926) ja 10 yks. Johanneksesta (1929). Koivistolta, Lavansaarelta ja Seiskarista ei näätää tiedetä tavatun. Kaikkiaan mainitaan kihlakunnassa surmatun n. 100 näätää.

Kymin kihlakunta

Näätää saatiin pääasiallisesti vain 1870- ja 1880-luvuilla Vehkalahden ja Virolahden pitäjistä, mutta 1920-luvulla näyttää runsas kanta esiintyneen myös Pyhtäällä (mm. v. 1925 ilmoitetaan täällä surmatun 20 eläintä). Koko kihlakunnasta ei vv. 1906—1919 saatu yhtään näätää, joten Pyhtäällä ja muuallakin 1920-luvulla esiintyneet ”hietarinnat” ovat epäilemättä sinne kauempaa vaeltaneita. Kaikkiaan tietää virallinen tilasto kihlakunnasta surmatun v:n 1875 jälkeen lähes puolitoistasataa näätää. Kymistä, Suur- ja Tytärsaarelta ei eläintä tiedetä lainkaan saadun.

Lappeen kihlakunta

Tietojen mukaan on näätää tavattu eri pitäjistä vain silloin tällöin. 1900-luvun alkuvuosina näyttää Savitaipaleella kuitenkin esiintyneen vakinainen kanta: silloin surmattiin siellä jopa 14 eläintä yhtenä vuonna (1904). Viimeiset näädat (5 yks.) saatiin kihlakunnasta v. 1909 Lappeelta. Kaikkiaan tiedetään näätiä surmatun n. 75 yksilöä. Luumäeltä sekä Lemmin ja Taipalsaaren pitäjistä ei eläintä mainita lainkaan saadun.

Jääsken kihlakunta

Näätää ilmoitettu saadun pääasiallisesti vain Jääsken pitäjältä, missä erityisesti 1880-luvulla surmattiin tätä eläintä runsaasti. Kihlakunnan näätäkannan viimeiset edustajat ammuttiin Antreassa v. 1900. V. 1930 saatiin Kirvusta jälleen 2 yksilöä. Kaikkiaan ilmoitetaan 65 eläimen tulleen surmatuksi. Vain mainituista kolmesta pitäjältä, Jääskestä, Antreasta ja Kirvusta, laji mainitaan.

Äyräpään kihlakunta

Erittäinkin 1870- ja 1890-luvuilla saatiin näättää runsaasti. Viimemainitulla vuosikymmenellä se jo kuitenkin kuoli sukupuuttoon. Juuri viimeisenä vuonna, jolloin näädestä on tietoja (1898), sitä surmattiin harvinaisen paljon, kokonaista 77 kpl. Lukuisimmin on eläintä saatu Kivennavan ja Valkjärven pitäjistä. Yhteensä mainitaan näättää saadun vähää vaille 200 yksilöä.

Kujalan tiedusteluun (1930) vastataan Äyräpään hoitoalueesta: ”On nähty joskus valtion puistossa Kivennavan ja Terijoen pitäjissä.”

Käkisalmen kihlakunta

Runsasta näättäkantaa ei missään kihlakunnan pitäjissä näytä ko. aikana olleen, vaikkakin kaikista kunnista on eläintä saatu. Viimeiset näädet surmattiin Käkisalmen pitäjässä v. 1902, mutta vielä v. 1930 Pyhäjärveltä saatiin 2 eläintä. Yhteensä oli silloin kihlakunnan alueella pyydetty kuutisenkymmentä petoa.

Kurkijoen kihlakunta

Näättää saatu niukanpuoleisesti — lukuisimmin 1870- ja 1890-luvuilla — ja etupäässä vain Parikkalan pitäjästä. Kihlakunnan viimeiset eläimet ammuttiin v. 1909 Kurkijoella. Yhteensä surmattu n. 60 petoa.

Sortavalan kihlakunta

1870- ja 1880-luvuilla ei näättää ole kihlakunnasta virallisen tilaston mukaan lainkaan saatu, mutta 1890-, 1900- ja 1910-luvuilla on laji ollut ilmeisesti säännöllisesti tavattavissa. Erityisen lukuisasti on näättää ammuttu Sortavalan pitäjän alueella — v. 1915 jopa 18 eläintä; viimeiset näädet surmattiin täällä v. 1922. Kaikkiaan mainitaan pyydetyn runsaasti toista sataa petoa.

Salmin kihlakunta

Näättää saatu koko tarkasteltavana olevana aikana, paitsi 1910-luvulla, jolloin vain 1 yks. ilmoitetaan pyydetyn (1911), verraten lukuisasti. Runsain on saalis ollut 1880—1890-luvuilla. Parhaat näättäpitäjät ovat olleet Suojärvi ja Korpiselkä, joista samoin kuin Suistamolta on aivan viimeisinä havaintovuosinakin 1920-luvun lopulla näättää saatu. Huomattakoon, että Impilahdelta ei koko tarkasteltavana aikana ole tilaston mukaan pyydetty yhtään näättää ja Salmistakin vain 6. Yhteensä on kihlakunnasta ilmoitettu pyydetyn lähes 400 näättää. Mainittakoon lopuksi, että Kujalan tiedusteluun (1930) on läänin eri hoitoalueilta saatu seuraavat vastaukset:

Suojärven pohjoinen h.a.: "Ei ole harvinainen ja tavataan hajallaan koko hoitoalueella. On hyvin liikkuva. Vakituisesti on sitä kuitenkin Torasjoen itäpuolella..."

Salmin h.a.: "Jokseenkin harvinainen. Nähtiä tavataan kuitenkin vielä Haahkan-suon seuduilla ja ns. Kollassalon ikivanhoilla kuusimetsäalueilla, jossa niillä on turvallinen asuinpaikka ja riittävästi ravintoa. Kaikkiaan arviolta vain 2—3 eläintä."

Loimolan h.a.: "Harvinainen, mutta useampana vuotena on kuitenkin joitakin tavattu."

Korpiselän h.a.: "Puuttuu". (Mainittakoon, että tilaston mukaan vv. 1927—29 saatiin Korpiselän pitäjistä kunakin vuonna 1 yks.)

H. Kärppä (Mustela erminea L.)

Virallisen tilaston kärppätilastosta voidaan sanoa, että se ei alkuunkaan täytä niitä vaatimuksia, joita tällaiselle tilastolle täytyy asettaa. Mielestäni on kärpän mukaanottaminen tilastosarakkeihin jo virhe sinänsä ja se kertoo asiantuntemattomuudesta taulukoita suunniteltaessa. Ei nimittäin voitane olettaa, että edes suurin osa niistä kärpistä, joita vuosittain pyydetään, tulisi nimismiesten tietoon. Sillä melko varmaa on, että vain harvoissa kunnissa on tapporahaa maksettu kärpän kokoisesta pedosta. Vasta sitten, kun kärppätilasto perustetaan nahkojen myyntiä varten pakolliseen nimismiehen suorittamaan leimaukseen, voidaan olettaa, että tilasto vastaa sille asetettavia vaatimuksia.

Syystä, että käsityksemme mukaan virallisella kärppätilastolla ei ole oikeastaan mitään arvoa, emme seuraavassa tutki lainkaan sen esittämiä tietoja. Omien havaintojemme ja tietojemme mukaan lienee kärppä ollut 1930-luvulla vielä koko läänissä yleinen.

I. Petolinnut

Virallisesta petolintutilastosta on julkisuudessa esitetty usein sangen ankaria arvosteluja (vrt. s. 74). Syynä on lähinnä ollut se, että virallisen tapporahatilaston tauluihin on joutunut erittäin lukuisasti myös hyödyllisiä petolintuja, vaikka tarkoituksena on tietysti ollut vain vahingollisten tilastoiminen. Tämä on ollut omiaan alentamaan petolintutilaston arvoa jo sinänsä, koska vaatimukset petolintujen tuntemisesta eri aikoina ja eri pitäjissä ovat olleet erilaiset. Petolintujen pyynti on myös ollut suuresti riippuvainen metsästysasetuksien määräyksistä ja vain juuri näiden asetusten aikaansaamiin muutoksiin petolintutilastossa, pyyntimäärien nousuihin ja laskuihin, onkin seuraavassa esitettävä tilaston tarkastelu lähinnä perustettava. *Mitään yksityiskohtaisempaa tietojen käsittelyä ei tilaston epäluotettavuus salli.*

V:n 1741 asetus, joka määrää melkoisia palkkioita eri petolintujen surmaamisesta, on varmaan yli 100 v. voimassa olleena ennättänyt aikaansaada suurta tuhoa petolintukannassamme. Sen vaikutukset eivät kuitenkaan välittömästi näy tilastossamme, koska tiedot tapetuista petolinnuista ennen v. 1876 puuttuvat. V:n 1868:n lainmuutoksen jälkeen seurasi todennäköisesti lasku petolintukäyrässä, koska on oletettavaa, että vain harvat kunnat pystyivät petolinnuista tapporahoja suorittamaan. V:n 1898 lain runsaat palkkiot sensijaan nostivat petolintujen pyyntikäyrän jyrkästi korkealle (vrt. diagrammia 7). Erittäin selväpiirteisenä näkyy tämä nousu sekä Viipurin läänin että myös koko maan pyyntikäyrässä ja saavuttaa molemmissa maksimin viisivuotiskautena 1911—15. Sen jälkeen seuraa kuitenkin pian huima lasku varsinkin vapaussotavuosien tienoilla ja 1920-luvulla, jolloin erityisesti rahanarvon lasku on otettava huomioon merkitsevä tekijänä. Tämän jälkeen on pyyntikäyrä jatkuvasti pysynyt varsinkin Viipurin läänissä alhaalla.

Se tosiseikka, että Viipurin läänin pyyntikäyrä seuraa lähes samanlaisena koko maan pyyntikäyrää, osoittaa mielestäni selvästi kummankin käyrän pyyntiluvut ”oikeiksi”, suurin piirtein todellisuutta vastaaviksi. Pyyntilukujen kohdalla petolintutilaston ankara arvostelu ei siis pidä paikkaansa, vaikka lajien määrittämisessä onkin sattunut virheitä. Toisaalta herättää huomiota se, että pyyntiluvut putoavat, oltuaan neljä vuotta hurjassa nousussa, peräti kahdessa vuodessa vielä hurjemmin, suoraan takaisin lähes alkuperäiselle matalalle tasolle. Käsittääkseni tämä ei voi johtua yksin rahanarvon alenemisesta, sillä sitähan oli tapahtunut jatkuvasti aina 1890-luvulta lähtien. Suurimman rysäyksen se saavutti kuitenkin juuri noina pyyntitilaston ensimmäisinä putoamisvuosina. Tällöin, 1910-luvun jälkimmäisellä puoliskolla rahanarvo putosi n. neljanteen osaan edellisen viisivuotiskauden keskiarvosta. Mutta ilmeisesti asiaan on ollut vaikuttamassa muitakin syitä. Eräs niistä on ollut vapaussotavuosien levoton aika, joka antoi ihmisille muuta ajateltavaa kuin lintujen pyynti. Toinen vaikuttava seikka on ollut v. 1923 voimaan astunut luonnonsuojelulaki monia petolintuja koskevina rauhoitusmääräyksineen¹². Suomalainen (1917) arvelee taas yhdeksi syyksi surmattujen lintujen lukumäärän voimakkaaseen laskuun sen, että ”ampuminen on nykyään asianomaisetta luvatta kielletty ja ampumatarpeiden saanti kovin vaikeaa”.

Omasta puolestani haluaisin korostaa sitä, että petolintujen tavattoman tehokas pyynti noina tapporahakorotuksen jälkeisinä vuosina (1899—1915) on aivan ilmeisesti niin voimakkaasti vähentänyt koko maan petolintukantaa, että ammuttavia vahinkolintuja ei v:n 1915 jälkeen asutuilla seuduilla enää liiemmästi ollut.

Kun ottaa huomioon, että ”Suomen lintuatlaksen” (1983) mukaan¹³ Suomen haukkojen ja kotkien pesivien parien yhteismäärä oli 1980-luvun alussa n. 40 000 ja kaikkien pöllölajien vastaava määrä n. 45 000 ja että esim. viisivuotiskautena 1911—15 koko maassa surmattiin vuosittain n.

88 000 petolintua (Viipurin läänissä n. 12 500), täytyy noihin lintuihin kohdistuneen hävityksen olla suorastaan perusteellisen. Tuhottiinhan edellä esitettyjen lukujen valossa noin puolet koko petolintukannastamme. Näin siitä huolimatta, vaikka melkoinen osa "petolinnuista" olisi ollutkin esim. variksia ja lokkeja. Näyttää siltä, että petolinnut olivat 1920-luvulla käyneet Suomen luonnossa peräti harvinaisiksi. Vähentyihän pyydettyjen petolintujen määrä v. 1921—25 Viipurin läänissäkin vain n. 3,5 %:iin vuosien 1911—15 huippuarvoista ja koko maassa 13,5 %:iin vastaavista koko maan pyyntimääristä.

2. Isojen petojen esiintymisessä ilmenneiden alueellisten erilaisuuksien ja muutosten syistä

Edellä on yleispiirtein ja osin yksityiskohtaisestikin esitelty virallisen tapporahatilaston osoittamia tietoja eri petoeläinten esiintymisestä Viipurin läänin eri osissa eri aikoina. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole yleensä lainkaan käsitelty niitä syitä, jotka ovat olleet noiden tietojen selvittämien alueellisten erilaisuuksien aiheuttajina, tai niistä on vain ohimennen mainittu. On havaittu, miten karhu häviää aikaisin toisista pitäjistä, mutta säilyy pitkään toisissa, on todettu, että karhun ja ilveksen esiintymisessä eri aikoina ilmenneet muutokset muistuttavat toisiaan, että saukkoa on 1930-luvullakin saatu niiltä seuduin, mistä karhut ja ilvekset ovat ensimmäisiksi hävinneet, jne. Eri petojen alueellisessa esiintymisessä havaitaan siis selviä säännönmukaisuuksia, toisaalta yhtäläisyyksiä ja toisaalta eroavaisuuksia. Mitkä ovat nyt ne syyt, jotka ovat olleet näiden säännönmukaisuuksien aiheuttajina?

Karhusta tiedämme, että se jo alkuperäisessä luonnossa tulee toimeen monenlaisessa ympäristössä. Polyfagina ("kaikkiruokaisena") se käyttää yhtä hyvin kasvi- kuin eläinravintoa ja sitä se löytää riittävästi karuimmilta-kin metsämailta. Varmaan sekin viihtyisi mieluummin viljavimmilla seuduilla, mutta vuosisatainen kokemus ihmisen vaarallisuudesta on karkoittanut sen noilta ihmisen valtaamilta parhailta mailta ja pakottanut sen siirtymään asumattomiin salometsiin, missä sillä on ollut kylliksi rauhallista pesimis- ja liikkumatilaa. Täältä se saattoi sitten uusia asuinpaikkoja etsiessään vaellella jälleen myös asutuillekin tienoille.

Laajoja, kutakuinkin asumattomia metsäseutuja on varmaan vielä pari vuosisataa sitten ollut lähes kaikkialla läänissämme ja karhu siis epäilemättä samoin lähes kaikkialla yleinen. Asutuksen levitessä ja laajetessa se väistyi ihmisen tieltä pois monilta seuduin, missä se aikaisemmin oli ollut tavallinen. Tässä tarkastellun ajanjakson, v. 1876—1937, alussa on karhu pesivänäkin ollut ilmeisesti tavattavissa vielä ehkä useimmissa Viipurin läänin pitäjissä. Vain ulkosaarilta, missä sitä tuskin on ollut enää satoihin vuosiin, eräistä pienialaisista ja verraten tiheään asutuista rannikkopitäjistä, kuten Pyhtäältä, Kymistä, Koivistolta, Johanneksesta ja Kuolemajärveltä sekä

eräistä väkirikkaista sisämaapitäjistä se oli jo tällöin hävinnyt sukupuuttoon. Jos vertaamme karhun esiintymisalaa 1870-luvun jälkeiseltä ajalta (kartta 1) Viipurin läänin asutustiheyttä osoittavaan karttaan v:lta 1749 (vrt. karttaa 15), toteamme niissä huomattavan paljon yhtäläisyyttä. Niistä pitäjistä, jotka ovat väkirikkaimmat, karhu häviää ensiksi, varsinkin läänin länsipuoliskosta. Sensijaan eläin säilyy pisimpään niissä pitäjissä, jotka ovat harvimpaan asutut (vrt. myös Jutikkala 1936, s. 430, asutuskartta v:lta 1618) ja joissa siis ilmeisesti on enimmän laajoja saloseutuja. Valkealan, Virolahden, Miehikkälän, Luumäen, Lappeen ja Ruokolahden kunnissa tapetaan läänin läntisen osan viimeiset kontiot, Kivennavan erämaaseuduissa, jotka välittömästi liittyvät Venäjän puoleisiin asumattomiin saloihin, surmataa Karjalan kannaksen viimeiset karhut, ja 1930-luvulla oli mesikämmeniä enää vain Raja-Karjalan laajoissa erämaissa. Käytännöllisesti katsoen liittyy karhun häviäminen siis välittömästi asutuksen leviämiseen ja taajenemiseen.

Edellä jo viittasimme siihen, että asutus on meillä aina pyrkinyt leviämään luonnostaan parhaimmille, lehtoisille maille, karujen alueiden jäädessä aluksi asumattomiksi. Tämä asutuksen riippuvaisuus luonnonoloista näkyy selkeästi, jos vertaamme asutuksen levinneisyyttä esittäviä karttoja eri metsätyyppien levinneisyyttä osoittavaan karttaan (Ilvessalo 1930, kartta 7, Lukkala 1919). Tämän kartan vertaaminen taas karhun harvinaistumista esittäviin karttoihin antaa sen sijaan päinvastaisen tuloksen: karhu katoaa ensiksi sieltä, missä lehtomaisia metsiä on runsaimmin ja säilyy pisimpään karuilla, huonokasvuisilla metsäalueilla.¹⁴ Tältä pohjalta asiaa tarkastellen voimme todeta, että niin asutuksen leviäminen kuin karhun häviäminen ovat riippuneet viime sijassa maan viljavuussuhteista.

Laatokan Karjalassa viimeksi esitetty toteamus ei karhukarttoja tarkasteltaessa näytä alkuun pitävän paikkaansa, mutta jos tutkitaan tarkemmin Laatokan luoteisista viljavista rantapitäjistä pyydettyjen karhujen lukumääriä, havaitaan täällä kaadettujen petojen ensimmäkseen olleen jo 1880-luvulta lähtien vain karhurikkaammista itäisistä ja pohjoisista pitäjistä vaeltaneita ”kulttuurikontioita”.

Kun tarkastellaan karhun häviämistä muualta maastamme, todetaan, että siinä toistuu sama, edellä puhuttu säännönmukaisuus. Niinpä karhu säilyy maamme lounaisosissa pisimpään Lopen pitäjän laajoissa erämaissa (vrt. Suomen kartasto 1910, kartta 21, kartake 4) ja Pohjanmaalla sen esiintymisalue pistää 1890-luvulla pitkänä kielekkeenä Suomenselän asumattomille erämaaseuduille. Karhun häviämistä tutkiessaan joutuu tekemään ensi silmäyksellä yllättävän havainnon, että eläin oli vielä silloin Etelä-Karjalassa tavattavissa, kun se jo oli kuollut sukupuuttoon melkein koko muusta Suomesta itäisiä ja pohjoisia seutuja lukuunottamatta (vrt. samaa karttaa). Mikäli tästä voidaan tehdä joitakin päätelmiä maan luonnonsuhteisiin ja asutukseen nähden, ovat läntisen Etelä-Karjalan sisämaaseudut — lähinnä Salpausselkien tienoot — olleet ainakin paikka paikoin kovin vähän

houkuttelevia kiinteään asumiseen ja säilyttäneet näin erämaaluonteensa suhteellisen pitkään. Myös itäisen rajaseudun runsaan karhukannan suhteellinen läheisyys ja sopivat vaellustiet sieltä länteen ovat voineet olla asiaan vaikuttamassa. Tietysti tässä voisi ajatella erääksi tekijäksi myös kansan erilaista innostusta petojen pyyntiin eri osissa maata, mutta tuskinpa sillä on ollut sanottavaa merkitystä.

Suden esiintymisen alueellisten erilaisuuksien ja muutosten syitä tutkittaessa voi todeta niiden olevan aivan pääasiallisesti samoja kuin karhun esiintymiseen vaikuttavat tekijät. Susikin pystyy — niin lihansyöjä kuin onkin — ravintonsa puolesta tulemaan toimeen erämaaseuduilla ja vaatii myös pesintäpaikakseen rauhallisen alueen. Ei sen vuoksi ole ihme, että sudesta — jota vielä 1850-luvulla oli läänissämme lähes kaikkialla — surmataa viimeiset yksilöt tärkeältä osin samoissa pitäjissä kuin viimeiset karhutkin ja tapettuja hukkia on saatu runsaimmin juuri samoilta seuduilla. Susi oli 1930-luvulla, niinkuin karhu, tavattavissa läänissämme vain itäisissä rajapitäjissä, ja Karjalan kannaksella on viimeiset pedot pyydetty lähellä rajaa olevista pitäjistä. Suden suuri liikkuvuus etenkin talvisaikaan — susihan ei nuku talviunta — epäselventää kuitenkin jonkinverran sitä karhuun lähentäviä seikkoja samoin kuin sen siirtyminen pakkastalvina asutummille seuduille saalistamaan — esim. Viipurin pitäjässä ja Lappeella 1880-luvulla surmatut lukuisat sudet ovat tuskin olleet ko. pitäjien omaa susikantaa.

Vielä enemmän kuin susi, muistuttaa *ilves* esiintymisensä alueellisissa muutoksissa karhua. Erämaa-alueilla viihtyvänä sekin on jo tarkasteltavana olevan ajanjakson alussa, 1870-luvulla, kuollut sukupuuttoon Suomenlahden ulkosaarilta ja eräistä tiheään asutuista meren rantapitäjistä (Koivisto, Johannes, Kuolemajärvi ja Uusikirkko) samoin kuin eräistä Saimaan ja Vuoksen rantapitäjistä (vrt. karttaa 6). Joissakin sisämaan väkirikkaissakin kunnissa vakinainen ilveskanta näyttää sen sijaan säilyvän suhteellisen pitkään (esim. Antreassa ja Hiitolassa 1890-luvulle). Tämä johtunee siitä, että nämä pitäjät luonnonsuhteittensa puolesta ovat erittäin sopivia ilveksele, joka tunnetusti pitää kallioisista maista. Suurin piirtein ilvesken häviämiskuva muistuttaa melkoisesti karhun vastaavaa. Vakinaisen ilveskannan viimeiset jäsenet surmataankin samoilta seuduilta kuin viimeiset karhutkin. Eroa on vain siinä, että karhukanta loppuu Länsi-Karjalassa enimmäkseen jo 1880-luvulla, kun taas ilveskanta yltää täällä usein 1890-luvun loppupuolelle ja osin uuden sataluvun alkuvuosiin asti.

1930-luvulla oli ilvestä Viipurin läänissä samoin kuin karhua vain itäisissä rajapitäjissä. Kuten susi niin ilveskin kulkee talvisaikaan usein pitkiä matkoja ja viimeiset otukset on näin monesti surmattu seuduilla, missä niitä ei enää pitkiin aikoihin ole vakinaisesti ollut.

Verratessamme tietoja ilvesken esiintymisestä Viipurin läänissä vastaaviin tietoihin muualla maassamme toteamme samoja lakimääräisyyksiä kuin edellä karhun esiintymistä tutkiessamme. Viimeiset ilvekset ovat maan

lounais- ja länsiosissa surmatut niillä seuduin, jotka pisimpään olivat asumattomina (vrt. esim. Suomen kartasto, 1925, kartta 17, kartake 14 ja Suomen maantieteen käsikirja, 1937, väestötiheyskartta v:lta 1749, s. 431).

Kuten edellä (s. 96) olemme todenneet, on *ketunkin* esiintymisessä läänissämme ilmeisiä alueellisia erilaisuuksia todettavissa, vaikkeivat ne olekaan niin selviä kuin edellä käsitellyillä petoeläimillä. Ketun säilymisessä ja häviämisessä näyttävät sitäpaitsi ainakin näennäisesti olevan toiset tekijät vaikuttamassa kuin edellä esiteltyjen petojen. Alueellisesti tämä ilmenee esim. siinä, että kettua tavataan aina vuoteen 1915 Seiskarissa ja Lavansaaressa ja on tilastoaikana tavattu Suursaaressakin ja että 1930-luvulla sitä on saatu nykyisin jo suhteellisen tiheästi asutuista Lappeen ja Kurkijoen kihlakunnista huomattavasti enemmän kuin esim. Salmin kihlakunnasta. Pitäjittäin tilastoa tarkastellessamme havaitsimme, että kettu näyttää esiintyvän kaikkein runsaslukuisimpana siellä, missä on *runsaasti harjumaastoa* (parhaat kettupitäjät ovat Salpausselkien seuduilla), ja että siis hyviä kaivumahdollisuuksia tarjoavien ja rauhallisten *pesäpaikkojen olemassaolo on ketun viihtymisen tärkein edellytys*. Itse asiassa on määräävä syy siis oikeastaan sama kuin edellä isojen petojenkin esiintymisessä, vain maasto-vaatimukset ovat erilaiset. Kettu ei myöskään tarvitse niin laajaa liikkumalaa kuin isot pedot eikä se muutenkaan suhtaudu ihmiseen yhtä kielteisesti kuin ne.

Ahma, joka tilastossamme on seuraavalla sijalla, kuuluu esiintymisessään melko selvästi suurten petojen hemerofobiseen (ihmistä karttavaan) tyyppiin. Paitsi läänin koillisia pitäjiä, missä sitä on surmattu vielä 1930-luvulla, sitä on tavattu — ja yleensä vain tilapäisesti — varsinkin niiltä seuduilta, missä karhutkin ovat vielä verraten myöhään oleskelleet. Vähäinen ja ehkä osin virheellinen aineisto ei anna tästä kuitenkaan kyllin selvää kuvaa.

Tutkiessaan *saukon* alueellista esiintymistä ja siihen vaikuttavia syitä toteaa pian, että ne poikkeavat melkoisesti kaikista edellä käsitellyistä. Lähes kaikkien edellä puheena olleiden eläinten esiintymisessä on tapahtunut enemmän tai vähemmän selviä muutoksia sillä tavoin, että ne ovat tarkasteltuna aikana voimakkaasti vähentyneet ja samalla vetäytyneet läänin itäisiä osia kohti. Vain kettu — vaikka tosin niukentuneena — säilytti asemansa ja sitä oli 1930-luvulla kaikissa kihlakunnissamme. Saukkoa oli taas tutkimamme ajanjakson alkupuolella lähes kaikkialla läänissämme, mutta pyynnin ansiosta se muiden petojen tavoin vähenee pian voimakkaasti ja lähes katoaa heti vuosisadan vaihteen jälkeen useimmista kihlakunnistamme. Pari vuosikymmentä myöhemmin se kuitenkin muista isoista padoista poiketen alkaa jälleen selvästi lisääntyä ja levittäytyä ja saavuttaa — tosin entistä vähälukuisempana — 1920-luvun lopulla lähes alkuperäisen alueensa Kymijoelta Karjalan kannakselle ja itärajalle asti. Tällöin sitä tavattiin yhtähyvin tiheään asutuilla Vuoksen varsilla kuin Miehikkälän erämaaseuduilla. Syynä tällaiseen käyttäytymiseen on pidettävä sitä, että saukko on esiintymisessään — päinvastoin kuin edellä käsitellyt

suurpedot — vain suhteellisen vähän ihmisestä riippuvainen ja hänen talouttaan rasittava, ns. hemeradiafori (Linkola 1916). Sen oleskelu- ja saalistuspaikka on pääasiallisesti vesi, ja sitä ei ihminen viljelyskulttuurillaan ole sanottavasti päässyt muuttamaan. Ihmisen ja viljelyksen läsnäolo ei siis saukolle ole minään suoranaisena olemassaolon esteenä, jos vain muut olosuhteet ovat suotuisat.

Mitä vihdoin *näätään* tulee, kuuluu se taas ihmispakoiseen, hemerofobiiseen suurpetotyyppiin. Se on saalisrikkaan metsän asukas ja on ollut pakotettu vetäytymään ihmisen tieltä yhä kaukaisempiin salometsiin. 1930-luvulla sitä lienee ollut läänissämme enää vain Salmin kihlakunnan laajoissa erämaissa.

*

Edellä olemme lyhyesti pyrkineet osoittamaan, mitkä syyt ovat olleet määräämässä eri petoeläinten alueellisessa esiintymisessä ilmenneitä muutoksia. Kaikkein useimmassa tapauksessa on niihin ollut syynä ihmisen jatkuvasti leviävä ja taajeneva asutus, joka on työntänyt vahingolliset pedot tieltään viljavilta seuduilta yhä kauemmas erämaihin, kunnes ne enimmäkseen paikallisesti kuolivat sukupuuttoon. Se, että eri pedot hävisivät määrättyltä seudulta eri aikoina, on luonnollisesti riippunut myös siitä, miten innokkaasti niitä pyydettiin, joko toisaalta niiden petoluonteesta tahi toisaalta turkin kallisarvoisuuden takia. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa esim. majava. Eläimen arvokas turkki aiheutti sen innokkaan pyynnin ja jo 1860-luvulla se oli koko maasta sukupuuttoon hävitetty. — Myös pyyntitapojen erilaisuus, eläinten elintavat, erilainen lisääntyminen, vahingollisuus jne. ovat olleet asiaan vaikuttamassa.

3. Loppukatsaus (v. 1939 kirjoitetussa muodossa)

Edellä olemme tutkineet eri petoeläinten esiintymistä Viipurin läänissä 1850-luvulta 1930-luvulle ja koettaneet selvittää asiaan vaikuttavia syitä. Oman mielenkiintonsa ansaitsee myöskin niiden mahdollisuuksien tarkastelu, mitä eri pedoilla on jatkuvaan säilymiseen läänimme alueella. Rajoittamme seuraavassa tarkastelumme kuitenkin niiden yleisten ehtojen puitteisiin, joista eri eläinten säilyminen määrättyllä alueella riippuu — jos oletamme, että eläin niillä alueilla, joille sen esiintyminen nykyisin on rajoittunut, jatkuvasti viihtyy. Niistä mainittakoon A.) seikkoina, joihin ihmisellä ei ainakaan suoranaisesti ole mitään osuutta: 1. eläimen lisääntymiskyky, 2. alueen ulkopuolelta tapahtuva riistan siirtyminen alueelle, 3. eläimelle entistä edullisemmiksi muuttuneet luonnonsuhteet, ja B.) ihmisen aktiivisen toiminnan seuraamuksina: 4. pyynnin intensiivisyys, 5. pyynnin rajoittaminen tai lakkauttaminen lainmääräyksen, 6. rauhoitusalueet.

1. On selvää, että *eläimellä, joka lisääntyy niin hitaasti kuin karhu* (1—3 perillistä vuosittain), *on suhteellisesti melkoista vähäisemmät mahdollisuu-*

det säilyä kuin esim. runsaasti lisääntyvällä ketulla. Yleensäkin voimme sanoa, että suurimmat pedot ovat tässä suhteessa huonoimmassa asemassa. Erityisesti juuri karhun lisääntyminen on vähäistä.

2. Jo aikaisemmin olemme eräiden eläinlajien yhteydessä todenneet, että ne ovat *saaneet itäisissä rajapitäjissämme* ja myöskin Kannaksella tuntuvasti *kannan lisäystä rajan yli siirtyneiden yksilöiden muodossa*. Näyttääpä tilastoja tarkastellessa siltä, että esim. karhu olisi meillä kuollut sukupuuttoon jo vapaussotavuosiemme vaiheilla ilman tällaista Venäjän puolelta tapahtunutta vaellusta. Myös suteen, ilvekseen ja ehkä myös näättään nähden on asianlaita sama tai lähes sama. — Syistä, mitkä ovat tämän siirtymisen aiheuttaneet, olemme jo ennen maininneet (ks. s. 91).

3. Karhusta puhuessamme olemme korostaneet, että 1900-luvun alkupuolelta selvästi havaittavissa ollut *ilmaston paraneminen leutoine talvineen on aivan ilmeisesti edistänyt karhun säilymistä* (vrt. s. 79).

4. Edellä (s. 110) olemme jo huomauttaneet sitä, mitenkä eri *eläinten pyynnin intensiivisyys* on ollut osittaisena syynä eläinlajien eriaikaiseen häviämiseen määrätyltä seudulta. *Sellaisten eläinlajien, joilla on arvokas turkki ja jotka sen lisäksi petoina tuottavat ihmiselle suurta vahinkoa, säilyminen ajan pitkään on vaikeaa*. Tällaisia petoja ovat esim. näättä ja ilves. Myös tapporahojen maksaminen vaikeuttaa tietenkin tiettyjen eläinlajien (läänissämme karhu, susi, ahma) säilymistä. Mainittakoon myöskin tavaksi tulleet metsästysretket, joita varakkaat henkilöt suurin seuruein järjestävät. Ne saattavat joskus tuottaa petokannalle suorastaan hirtittäviä menetyksiä (vrt. s. 84 ja s. 86). Jotta tällaisista pyynnin aiheuttamista menetyksistä päästäisiin, on tehtävä pyynnin vähentämiseen tähtäävää propagandaa sekä

5. *pyyntiä rajoitettava lainmääräyksen*. Nämä voivat olla joko väliaikaisia taikka pysyviä. Rauhoitusmääräykset edellyttävät jatkuvaa riistan tarkkailua, ja onkin ilolla todettava, että viime aikojen riistanhoidolliset toimenpiteet ovat selvästi edistäneet useimpien petojenkin säilymistä. Korostettakoon vielä, että *myös petojen saaliseläinten pyynnin rajoittaminen on suotavaa*, jos halutaan saada petokanta lisääntymään (esim. orava — näättä). Koska kuitenkin eräiden petojen (karhu, susi) yleinen rauhoittaminen ei niiden tuottamien vahinkojen takia näytä käyvän päinsä, on ainoa pätevä keino

6. *erityisten rauhoitusalueiden perustaminen*, joilla pedot saisivat häiriintymättä oleilla ja lisääntyä. Läänimme alueella onkin tosin itäisillä ”karhuseuduilla” jo rauhoitusalueita, mutta valitettavasti niiden pienuus ei todennäköisesti voi taata — vaikka ehkä edesauttaakin — kummankaan suuren petomme jatkuvaa säilymistä läänissämme. Kun Venäjän puoleiset salot ovat karhuista ja hukista tyhjentyneet, on näiden petojen häviäminen Raja-Karjalan saloiltakin varma, mikäli nykyiset lainmääräykset eivät siihen mennessä ole muuttuneet tai näille seuduille ei ole perustettu riittävän suuria suojelualueita.

¹ Myös ns. Melan arkistossa Helsingin yliopiston eläintieteellisessä museossa on jokunen määrä vastaavanlaisia tietoja.

² Hyvinä apuna ja asiain tilan valaisijana määrättyinä ajankohtana on ollut myös V. Kujalan riistatiedustelu v. 1930, vaikka se antaakin tietoja vain muutamista tässä kysymykseen tulevista eläinlajeista. Myös tietokirjassa "Suomenmaa" on lukuisia mainintoja eri pitäjien viimeisistä suurpedoista.

³ On muistettava, että maaherrain alkuperäisten vuosittaisten tilastojen otsikkona on aina vuoteen 1930 asti "Tapetuita petoeläimiä ja kuntien niistä maksamien palkintojen määrä" (= yhteismäärä).

⁴ Vuoden 1898 metsästäysasetuksessa ilmoitetaan tapporahaa maksettavan vain niistä ketuista ja ketunpojista jotka on surmattu huhtikuun 1. päivän ja syyskuun 30. päivän välisenä aikana.

⁵ Ennen uutta kihlakuntajakoa v. 1937.

⁶ Mainittakoon, ettei "Suomen kartasto" v:lta 1925 tiedä näistä yksilöistä mitään (vrt. op.c. kartta 17, kartake 12).

⁷ Tidskr. f. Jäg. & Fisk., 1912, p. 124.

⁸ Myöhemmin on arveltu (Kansanvalistuseuran kalenteri v:lta 1883), että lastensyöjinä on esiintynyt kenties vain muutama vanha susi.

⁹ Koska otaksun, että tämä pyyntimenetelmä kiinnostaa tämän tutkielman lukijoita, esitän sen tässä suorana lainauksena Kansanvalistuseuran kalenterista v:lta 1883, artikkelista "Susi", s. 108: "Lukaschien tavallisin metsästystapa on lyhykäisestään seuraava. Metsästys perustuu siihen suden elintapaan, että se on liikkeellä yöllä ja saatuaan saaliin syö kelpo aterian, jonka perästä se hakee itselleen rauhallisen makuupaikan ja makaa siinä seuraavan päivän, ellei sitä hätyytetä. Sentähden jos yöllä on satanut lunta, lähetetään metsästäjät päivän koitteessa eri haaroille etsimään suden jälkiä, ja voidakseen etsiä laveammalta alalta, ajavat he hevosella. Jos joku metsästäjistä on sitten löytänyt suden jälkiä, ilmoittaa hän siitä yhteiseen kokouspaikkaan ja kun muutkin ovat palanneet sinne, lähtee koko seura suden jäljille. Aukeilla mailla ja teillä seurataan jälkiä suorastaan, vaan metsäisellä maalla, missä voi luulla että susi on paneutunut maata, jätetään jäljet ja kierrellen kaaressa noin virstan läpimittauksella kuljetaan niiden poikki kunnes ei enää näy mitään jälkiä ulosmeneväksi. Susi on silloin kierretty. Jos ei tämä onnistu ensimmäisenä päivänä, käy ajamista jatkaminen seuraavana päivänä. Sutta kiertäessä pitää olla niin hiljaa kuin mahdollista. Kun kerran susi on kierroksessa, katsotaan sija pyssymiehille, noin 4 tai 5 luvultaan, vaarinottaen etusijassa tuulen suunnan, sillä sutta on välttämättä ajettava myötä tuuleen, ettei se vainuaisi pyssymiestä. Pyssymiehille tehdään suojuksia ja sitten menevät toiset rinkiä myöten sen toiselle puolelle ja alkavat kulkien noin 100—200 kyynärän päässä toisistansa ja kovasti huutaen ajaa pyssymiehiä kohti. Sivuilla täytyy välttämättä olla lukascheja. Ettei susi menisi ennen aikojaan kierroksesta sivulle on sinne paikoitellen ripustettu kirjavia vaatpalasia. Keino on siis hyvin yksinkertainen; lukaschin taitoa tarvitaan parhaiten tuntemaan, mitenkä nuoret suden jäljet ovat ja mistä paikasta se ajettaessa luultavasti kulkee, johon pyssymies on asetettava."

¹⁰ "Hufvudstadsbladet", 1917, n:o 126.

¹¹ Juuri ylempänä esitettyyn viitaten näyttää epävarmalta käydä selvittämään susien yleisyyttä eri vuosina. Siitä syystä mainitsemme tässä lähinnä vain tapetuista susista. Susitilaston luotettavuudesta vrt. johdantoa, s. 73.

¹² Lain nojalla rauhoitettiin mm. 9 haukka- ja 5 pöllölajia.

¹³ Professori Einari Merikallion (1955) 1940- ja 1950-luvuilla saamat vastaavat arviot olivat haukkojen ja kotkien kohdalla n. 28. 000 ja pöllöjen kohdalla n. 40. 000 paria.

¹⁴ Puhuessaan karhun tihutöistä erämaapitäjien köyhän kansan karjoissa puhkeaa "Hufvudstadsbladetissa" 31.8.1916 nimim. "Jumbo" ironiseen lausumaan (suom): (Karhut ja köyhä kansa kuuluvat yhteen, ei vain kaupungeissa, vaan kaukana erämaissakin). — Kieltää ei sivi, etteikö se pitäisi paikkaansa, ainakin mitä erämaihin tulee.

III. Kirjallisuus

Tilastokeskus: Viipurin läänin maaherrankertomukset vuosilta 1851—1937 niihin kuuluvine taulukkoineen.

Hirsjärvi, T. 1912: Kotiseutututkimus metsästysalalla. — Metsästys ja kalastus: 349—353.

Ilvessalo, Y. 1930: Suomen metsät viljavuusalueittain kuvattuina. — *Acta Forestalia Fennica* 15.

Jutikkala, E. 1936: Asutuksen ja väestön historia. 2. Historiallinen aika. — Suomen maantieteen käsikirja: 423—432.

Kansanvalistusseuran kalenteri v:lta 1983. — Kansanvalistusseura. Helsinki 1982.

Keränen, J. 1937: Viimeaikaisesta ilmaston lämpiämisestä Oulun ilmatieteellisten havaintojen mukaan. — Jouko, Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kotiseutujulkaisu 3: 28—34. Helsinki.

v. Knorring, F. P. 1833: Gamla Finland eller det fornda Wiborgska Gouvernementet. — Åbo.

Kujala, v. 1930, 1931: Suurriistan esiintymisestä Suomessa v. 1930. — *Luonnon Ystävä* 35 ja 36.

Levander, K. M. 1926: Susien esiintymisestä Suomessa viime vuosina. — *Iltalehti* n:o 144.

Linkola, K. 1916: Studien über den Einfluss der Kultur auf die Flora in den Gegenden nördlich vom Ladogasee. I. — *Acta Soc. Fauna & Flora Fennica* 45,1.

Lukkala, O. J. 1919: Tutkimuksia viljavan maa-alan jakautumisesta etenkin Savossa ja Karjalassa. — *Acta Forestalia Fennica* 9:1.

Merikallio, E. 1955: Suomen lintujen levinneisyys ja lukumäärä. — Helsinki.

Suomalainen, E. W. 1917: Mihin asiantuntemattomuus petolintujen tapporahain maksamisessa voi johtaa. — *Luonnon Ystävä* 21:220—225.

Suomen kartasto 1910 (J. A. Palmén) ja 1925 (K. M. Levander).

Suomen lintuatlas. 1983. — Helsinki.

Suomenmaa. V. Viipurin lääni. 1923. — Helsinki.

Suomen maantieteen käsikirja. 1937. — Helsinki.

Eri säännöksiä ja asetuksia, jotka koskevat metsästystä ja tapporahojen maksamista vuosilta 1664, 1734, 1741, 1868, 1898, 1923, 1934 ja 1937.

Wikström, D. 1950: Peto- ja pesärosvolinnuista. — Suomen metsästys (toim. Y. Yläne): 401—426. — Helsinki.

Useita vähäisempiä kirjoitelmia ja tietoja mm. lehdistä "Finlands Jakt- ja och Fisketidskrift", "Finsk Jakttidning", "Jakt och Fiske", "Tidskrift för Jägare och Fiskare", "Metsästys ja Kalastus", "Luonnon Ystävä", "Hufvudstadsbladet" ja "Helsingin Sanomat". Useimmat näistä kirjoituksista ovat leikkeinä J. A. Palménin arkistossa Helsingin yliopiston Eläinmuseossa.

IV. Taulukot 1—5

Taulukko 1.

Asetusten määräämät tapporahat eri petoeläimistä ja niiden raha-arvot vuoden 1937 (ja myös 1983) raha-arvoon verrattuina.¹ Poikasesta maksettiin yleensä vain puolet täysikasvuisen eläimen hinnasta.

Asetus vuodelta	Karhu	Susi	Ilves	Ahma	Kettu	Petolinnut
1664	4 taal.	2 taal.				
1734	4 taal. =n.234:— (=n.250:—)	2 taal. =n.117:— (=n.125:—)			16 äyriä =n.29:— (=n.32:—)	
1741						6–20 äyriä =n.11–37:— (=n.12–40:—)
1868	Aikaisemmat asetukset kumottiin, tapporahat kuntain määrättäviksi.					
1875	Pyydettyjen petojen tilasto uusittiin entistä laajemmaksi ja tarkemmaksi					
1898	25:— =n.350,— (=n.401:50)	100:— =n.1400:— (=n.1606:—)	25:— =n.350:— (n.401:50)	50:— =n.700:— (=n.803:—)	5:— =n.70:— (n.80:30)	0:15,2:—5:— =2:10;n.28–70:— (=n.32:12;80:30)
1923		400:— =440:— (=468:—)		200:— =220:— (=234:—)		
1934	500:— =600:— (=660:—)	500:— =600:— (=660:—)		500:— =600:— (=660:—)		
1937	500:— (=535:—)	1000:— (=1070:—)		1000:— (=1070:—)		

¹ Tiedot raha-arvojen muutoksista olen saanut Suomen pankista ja Tilastokeskuksesta. Ne on selvitelty indeksejä vertaamalla.

Taulukko 2

Pyydettyjen petoeläinten määrät vuosina 1876 — 1937 Viipurin läänissä virallisen tapporahatilaston mukaan

Vuosi	Karhuja	Susia	Ilveksiä	Kettuja	Ahmoja	Saukkoja	Näätäiä	Kärppiä	Peto- lintuja
1876	31	45	30	473	1	53	41	11	130
1877	59	38	27	469	7	69	44	8	538
1878	25	30	20	477	1	67	66	51	862
1879	56	55	17	419	0	62	37	22	407
1880	27	62	35	435	1	58	18	11	617
1881	46	18	48	405	2	34	27	37	258
1882	33	25	55	336	4	41	34	0	247
1883	28	27	57	411	3	34	15	19	230
1884	31	20	40	383	2	27	32	0	461
1885	30	21	79	536	1	49	37	10	361
1886	20	14	100	367	4	61	30	25	285
1887	31	16	51	333	0	42	21	58	113
1888	28	14	53	407	4	17	15	32	199
1889	34	13	78	427	2	49	20	36	775
1890	25	17	65	471	8	41	32	148	314
1891	12	7	31	440	6	38	31	25	447
1892	28	1	30	411	0	47	40	216	264
1893	24	1	31	407	4	35	36	53	277
1894	32	4	28	395	0	63	34	81	474
1895	11	2	21	402	4	57	38	130	283
1896	23	1	30	394	2	47	36	97	384
1897	6	0	14	322	5	54	17	18	257
1898	10	0	31	429	3	67	99	62	427
1899	9	0	17	284	2	58	9	14	3.395
1900	16	0	33	249	1	26	7	6	3.136
1901	21	0	38	241	6	23	23	78	5.893
1902	22	2	42	242	6	67	57	38	8.251
1903	22	4	19	238	15	41	30	46	5.125
1904	17	0	13	237	0	34	42	18	5.565
1905	8	2	8	165	0	30	13	26	9.826
1906	13	4	17	114	3	32	16	39	11.477
1907	5	1	8	97	2	6	7	6	8.662
1908	5	3	9	140	1	5	8	8	10.971
1909	7	2	6	128	3	7	17	21	11.165
1910	12	2	13	167	4	2	7	21	13.542
1911	7	2	6	157	1	5	8	35	13.904
1912	3	0	8	127	0	0	3	20	12.813
1913	3	1	4	129	2	3	1	5	12.131
1914	5	1	2	190	1	2	1	4	12.029

Vuosi	Karhuja	Susia	Ilveksiä	Kettuja	Ahmoja	Saukkoja	Näätä	Kärppiä	Peto- lintuja
1915	3	1	1	190	5	10	18	24	11.458
1916	1	0	7	228	0	4	12	5	8.143
1917	1	2	10	308	5	3	10	53	6.773
1918	0	2	8	115	0	0	0	8	1.532
1919	0	8	7	66	0	3	0	72	1.318
1920	2	5	2	58	0	5	4	29	971
1921	2	5	1	127	0	6	11	61	627
1922	5	9	3	178	5	18	7	90	421
1923	5	10	6	126	1	9	10	30	540
1924	10	1	3	165	0	15	13	99	286
1925	14	2	15	165	2	41	35	114	280
1926	12	2	21	185	2	50	27	211	441
1927	11	3	23	112	1	35	4	180	378
1928	4	0	9	95	1	13	6	198	246
1929	4	1	5	119	0	26	15	201	296
1930	8	2	10	153	1	27	13	235	240
1931	7	0	37		0				227
1932	11	1	14		0				184
1933	17	2	18		1				196
1934	13	2	17		0				600
1935	10	3	16		1				1.135
1936	17	0	12		0				838
1937	7	2	4		0				742

Taulukko 3.

Pyydettyjen petojen keskimäärät Viipurin läänissä vuosina 1856 – 1935
5-vuotiskausittain.

Vuosijakso	Karhuja	Susia	Ilveksiä	Kettuja	Saukkoja	Näätä	Peto- lintuja
1856–60	57,6	219,8	9,6	382,6	15,4	7,8	
1861–65	49,0	162,0	10,6	371,8	9,4	5,4	
1866–70	28,2	119,4	11,2	523,4	1,0	..	
1871–75	26,2	81,0	12,2	490,2	13,8	..	
1876–80	39,6	46,0	45,8	454,6	61,8	41,2	510,8
1881–85	33,6	22,2	55,8	414,2	37,0	29,0	311,4
1886–90	27,6	14,8	69,4	401,0	42,0	23,6	337,2
1891–95	21,4	3,0	28,2	411,0	48,0	35,8	349,0
1896–1900	12,8	0,2	25,0	335,6	50,4	33,6	1.515,8
1901–05	18,0	1,6	24,0	224,6	39,0	33,0	6.932,0
1906–10	8,4	2,4	10,6	129,2	10,4	11,0	11.163,4
1911–15	4,2	1,0	4,2	158,6	4,0	6,2	12.467,0
1916–20	0,8	3,4	6,8	155,0	3,0	5,2	3.745,4
1921–25	7,2	5,4	5,6	152,2	15,2	15,2	430,8 ¹⁾
1926–30	7,8	1,6	13,6	132,8	30,2	13,0	320,2
1931–35	11,6	1,6	20,4				468,4

¹⁾Vuonna 1923 annetun luonnonsuojelulain nojalla petolinnuistamme rauhoitettiin 9 haukkalajia ja 5 pöllölajia. Tämä on tietysti omiaan vähentämään tuosta vuodesta lähtien ammuttujen petolintujen määriä.

Taulukko 4.

Pyydettyjen petojen keskimäärät koko maassa vuosina 1876—1935 5-vuotiskausittain

Vuosijakso	Karhuja	Susia	Ilveksiä	Peto- lintuja
1876—80	114	293	183	(3023)
1881—85	96	114	456	4252
1886—90	79	41	288	4902
1891—95	74	11	109	6659
1896—1900	71	14	74	14896
1901—05	38	11	47	50215 ¹⁾
1906—10	26	31	45	67841
1911—15	25	17	13	88327
1916—20	17	19	26	30536
1921—25	43	12	18	11968
1926—30	52	2	29	16249
1931—35	54	5	32	19764

¹⁾Vuonna 1902 Suomen metsästysyhdistys tiedusteli kirjeitse maan kunnilta, paljonko tapporahoja ja mistä eläimistä kukin kunta oli niitä suorittanut v. 1902. Saamiensa vastausten — tosin osaksi puuttuvien — nojalla yhdistys arvioi, että maassamme oli sanottuna vuonna surmattu vahinkolintuja seuraavasti: kotkia 600, huuhkajia 950, kanahaukkoja 11.400, merilokkeja 700 sekä variksia ja korppeja 50.000 eli yhteensä 63.650 lintua. (Wikström 1950: 412).

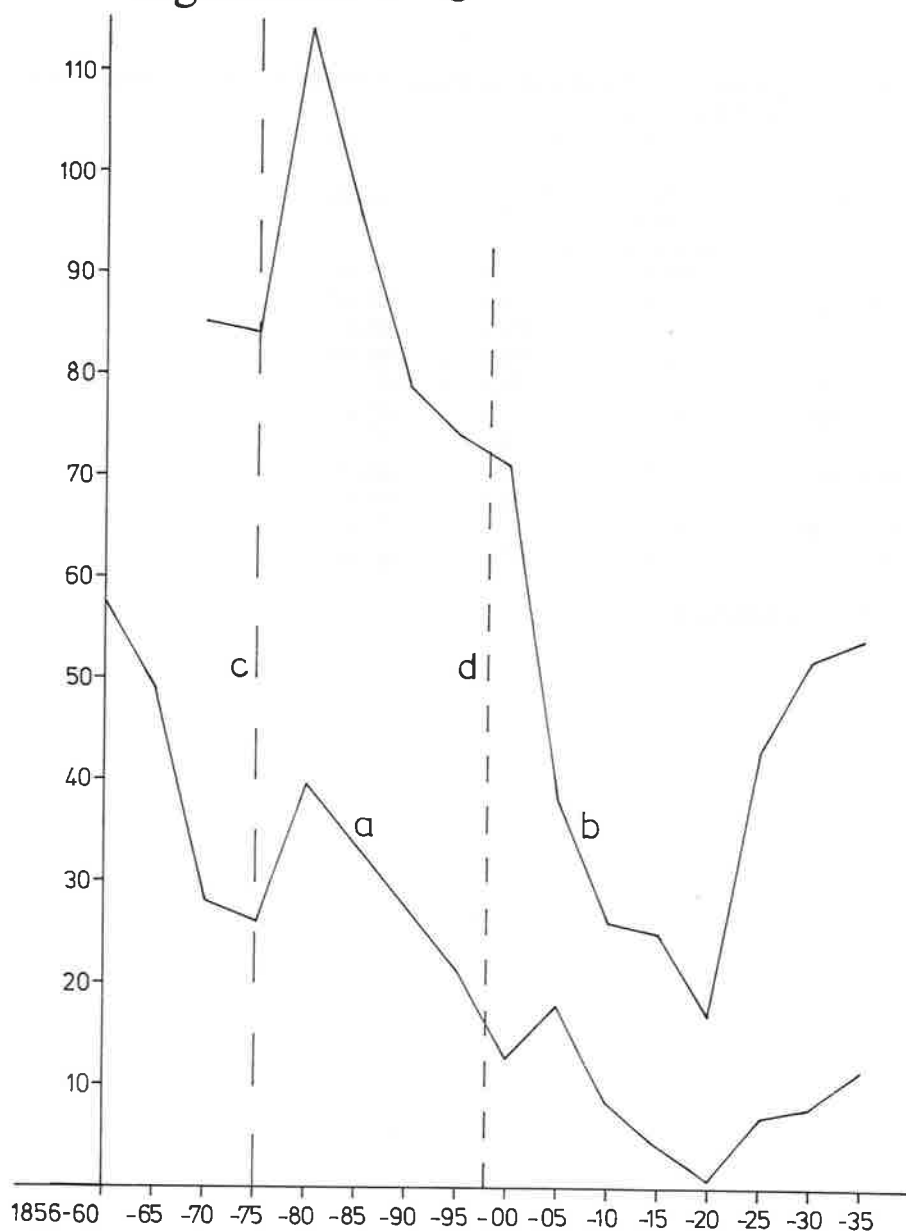
Taulukko 5.

Petojen tappamien kotieläinten keskimäärät Viipurin läänissä vuosina 1851
— 1905 5-vuotiskausittain

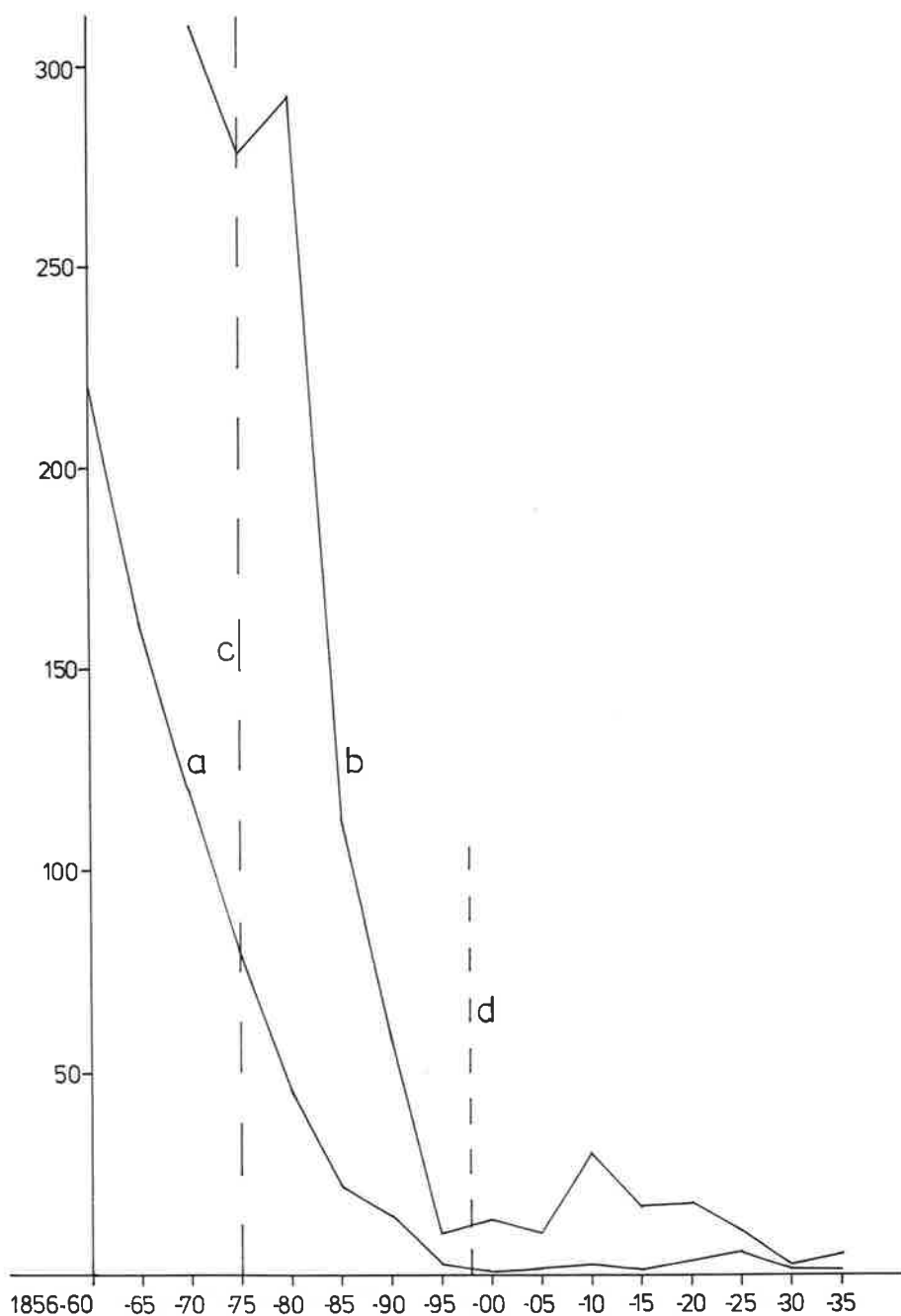
Vuosijakso	Hevosia ja varsoja	Nauta- eläimiä	Lampaita
1851—55	150,4	293,8	766,8 ¹⁾
1856—60	191,4	430,4	919,6 ¹⁾
1861—65	134,0	423,8	782,2 ¹⁾
1866—70	136,8	343,4	788,8 ¹⁾
1871—75	70,8	275,8	635,4 ¹⁾
1876—80	99,0	347,4	992,8
1881—85	73,2	206,4	709,0
1886—90	10,2	81,4	480,2
1891—95	9,8	68,6	280,4
1896—1900	5,8	75,4	278,6
1901—05	2,6	47,0	264,8

¹⁾Vuohet mukaanluettuina

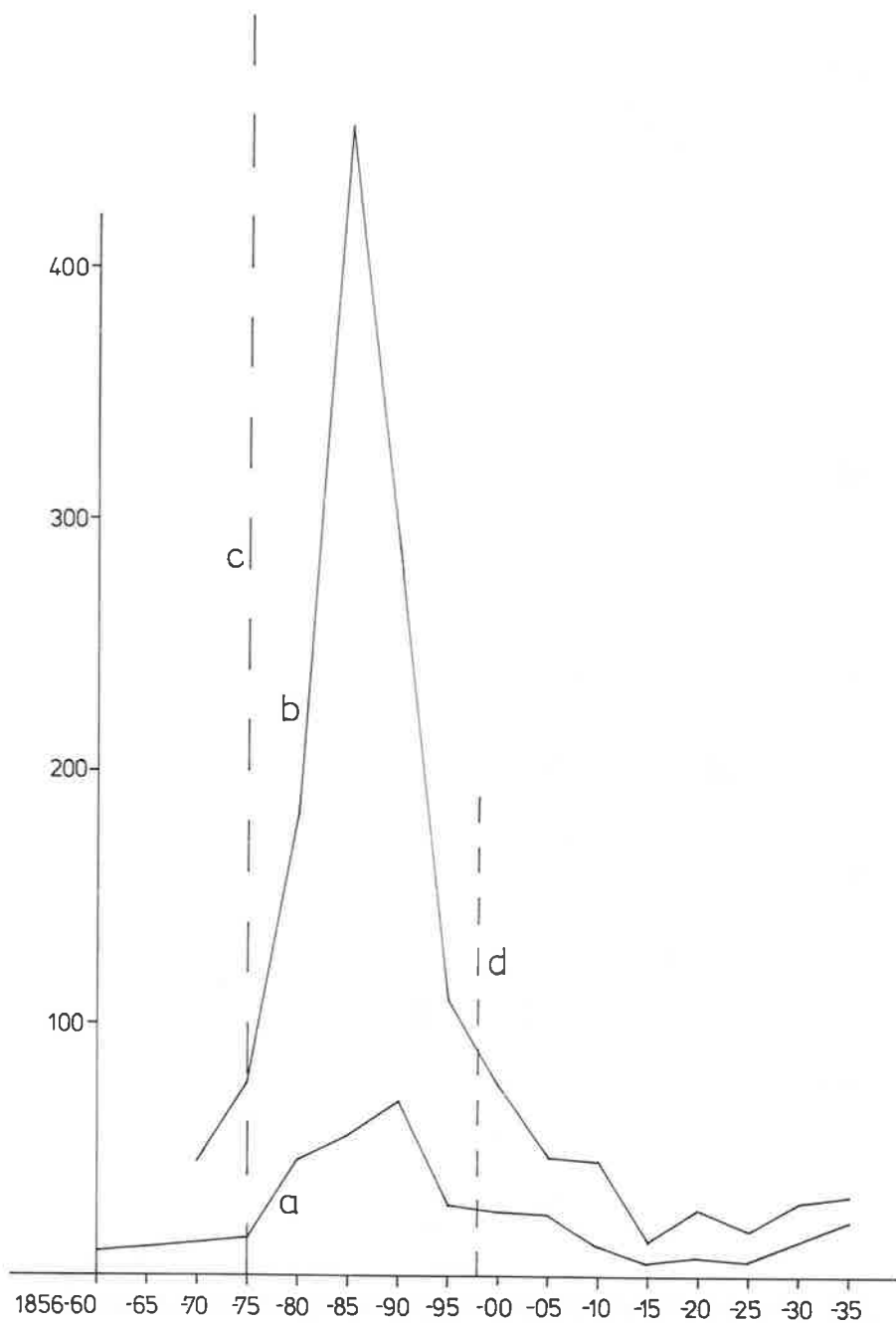
V. Diagrammit 1—8

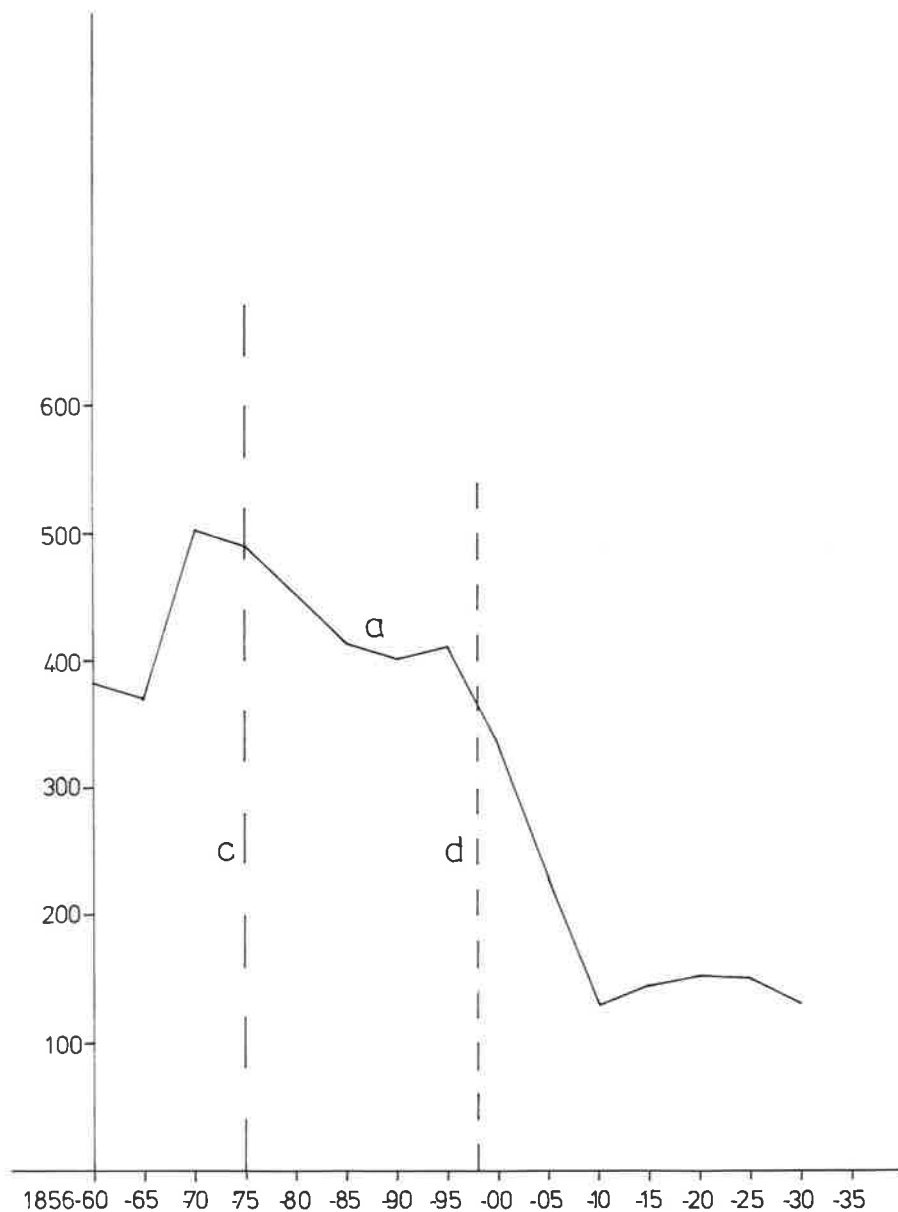
Diagrammi 1. Pyydettyjen karhujen keskimäärät Viipurin läänissä (a) ja koko maassa (b) v. 1856—1935 viisivuotiskausin. (c) Harva pysty katkoviiha: tilasto tehdään entistä tarkemmaksi v:sta 1876; (d) tiheä pysty katkoviiha: tapporahamäärät nousevat yleisesti v. 1898. Nämä viivat merkitsevät samaa kaikissa diagrammeissa.

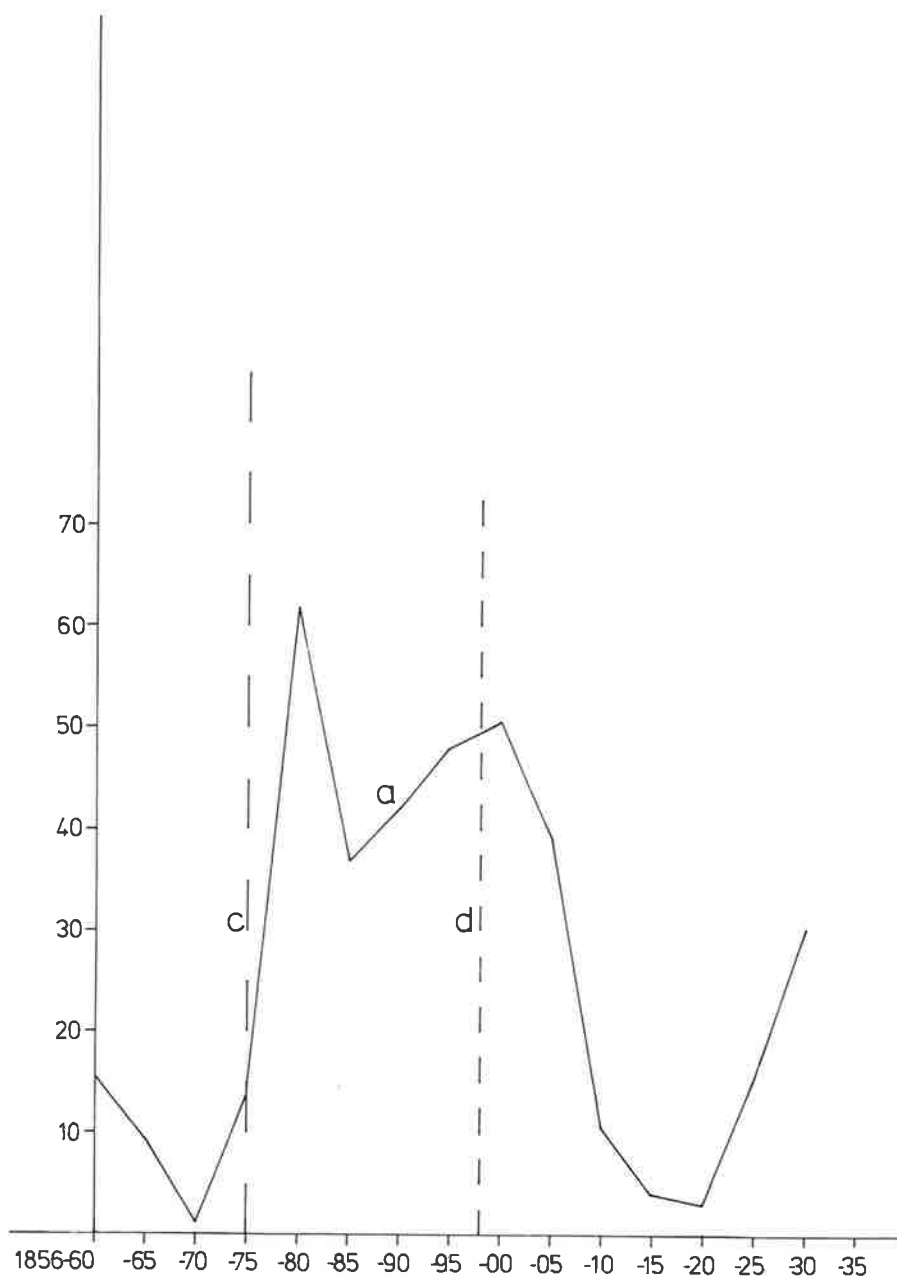
Diagrammi 2. Pydyttyjen susien keskimäärät Viipurin läänissä (a) ja koko maassa (b) v. 1856—1935 viisivuotiskausin.

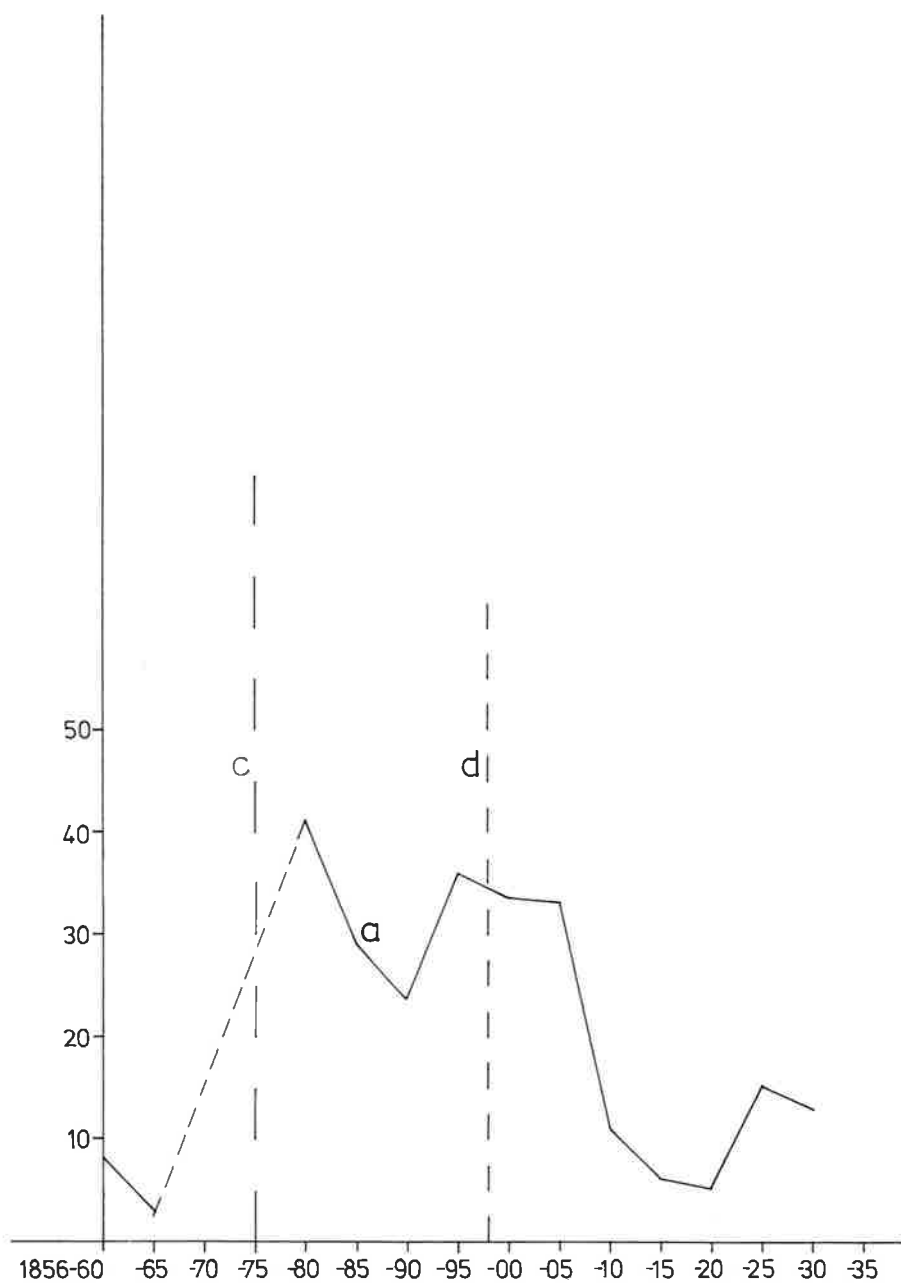
Diagrammi 3. Pyydettyjen ilvesten keskimäärät Viipurin läänissä (a) ja koko maassa (b) v. 1856—1935 viisivuotiskausin.

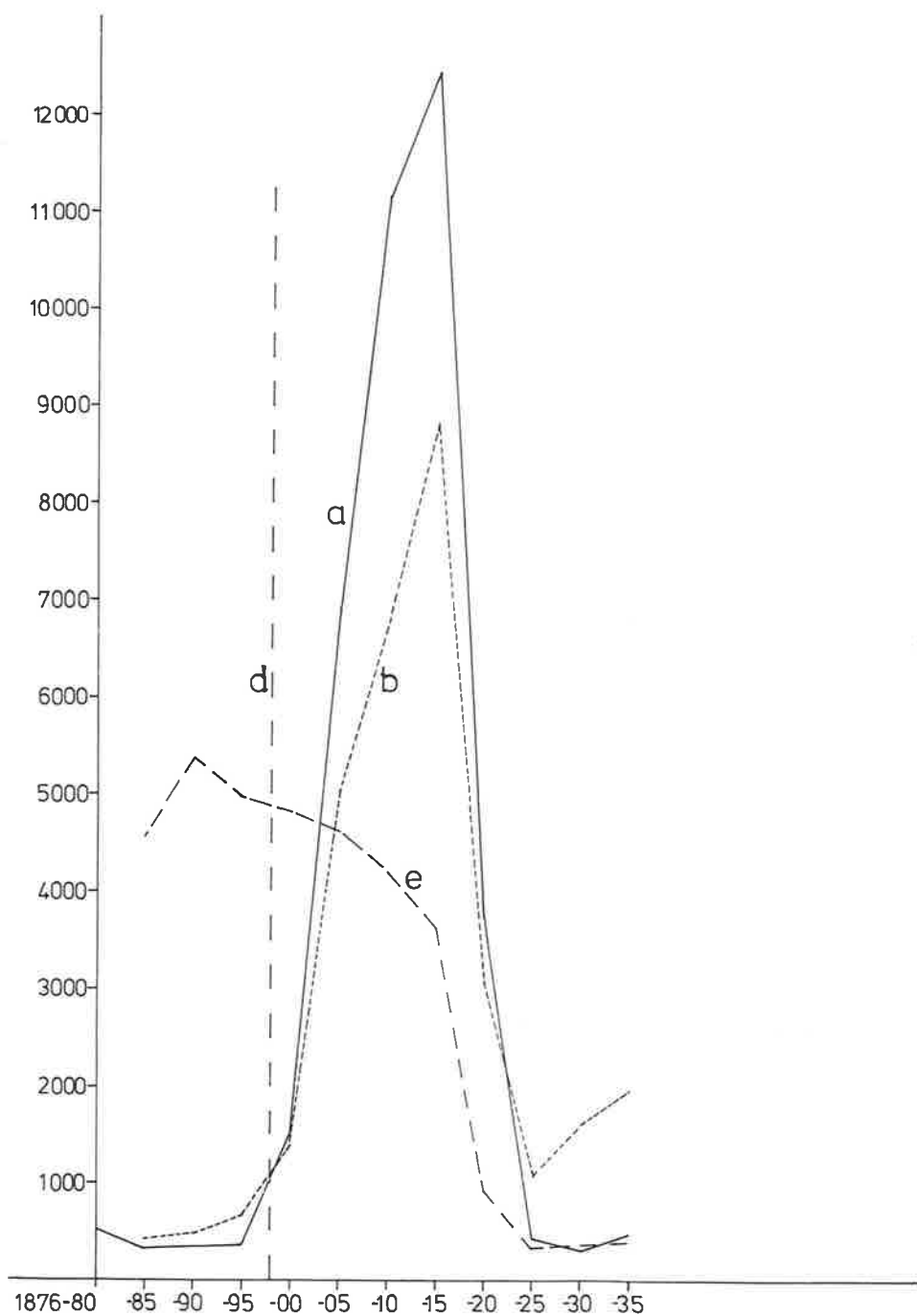
Diagrammi 4. Pydyttyjen kettujen keskimäärät Viipurin läänissä (a) v. 1856—1930 viisivuotiskausin. Näistä ketuista on tilaston mukaan maksettu tapporahaa, jota v. 1898 muutetun säännöksen mukaisesti maksettiin sittemmin vain huhtikuun 1. päivän ja syyskuun 30. päivän välillä surmatuista revoista.

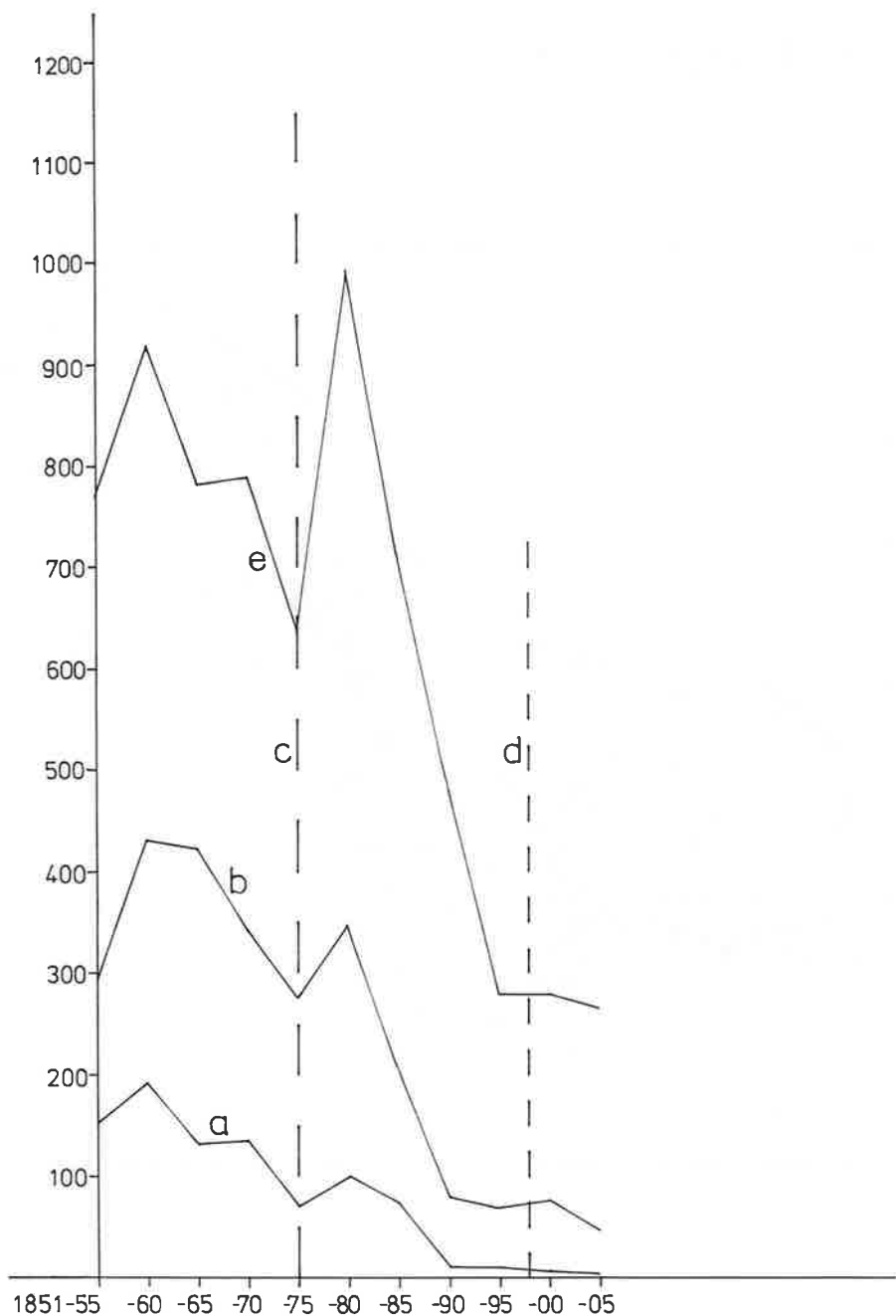
Diagrammi 5. Pydyttyjen saukkojen keskimäärät Viipurin läänissä (a) v. 1856—1930 viisivuotiskausin.

Diagrammi 6. Pydyttyjen näätien keskimäärät Viipurin läänissä (a) v. 1856—1930 viisivuotiskausin.

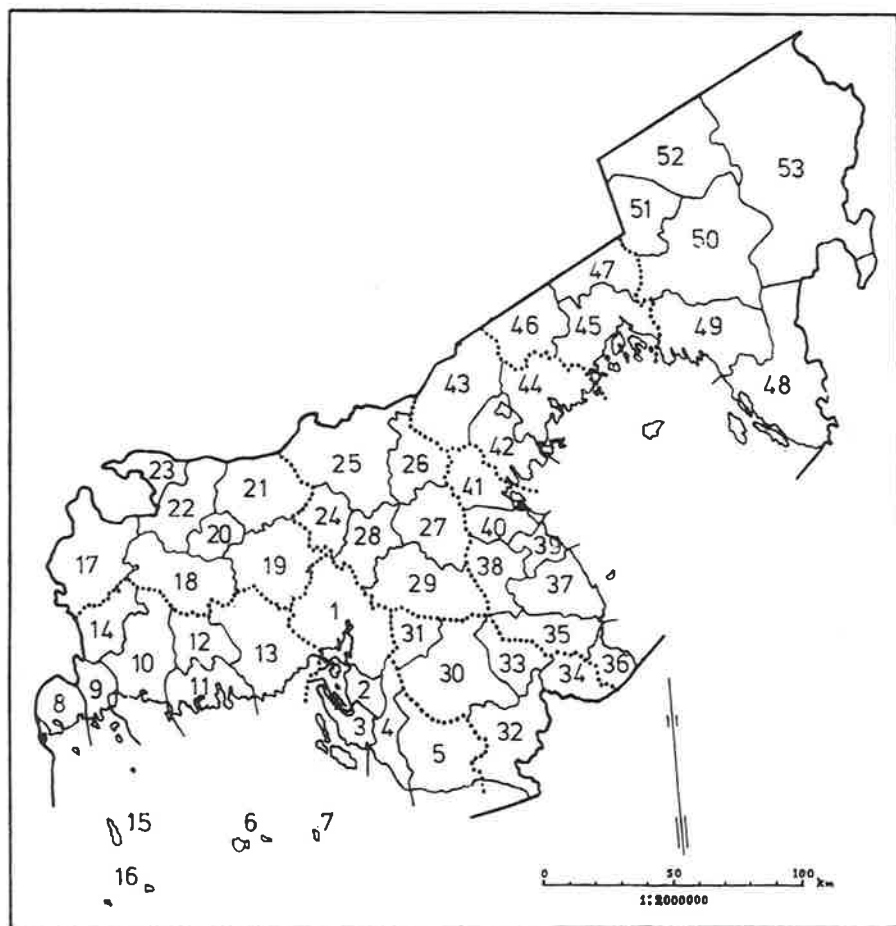

Diagrammi 7. Pyydettyjen petolintujen keskimäärät Viipurin läänissä (a) v. 1876—1935 viisivuotiskausin ja samoin koko maassa (b, todellisista arvoista vain 1/10) v. 1880—1935. Rahanarvon lasku (e), laskettu v:n 1983 arvon pohjalta.

Diagrammi 8. Petojen tappamien kotieläinten keskimäärät Viipurin läänissä v. 1851—1905 viisivuotiskausin. Hevosia (a), lehmiiä (b), lampaita (e).

VI. Kartat 1—15

Viipurin läänin kihlakunnat ja pitäjät ennen vuotta 1900

Rannan kihlakunta:

1. Viipurin pitäjä
(+ Viipurin kaupunki)
2. Johanneksen pitäjä
3. Koiviston ”
4. Kuolemanjärven ”
5. Uudenkirkon ”
6. Lavansaaren ”
7. Seiskarin ”

Kymin kihlakunta:

8. Pyhtään pitäjä
9. Kymin ”
(+ Kotkan kaupunki)
10. Vehkalahtien pitäjä
(+ Haminan kaupunki)
11. Virolahden pitäjä
12. Miehikkälän ”
13. Säkkijärven ”
14. Sippolan ”
15. Suursaaren ”
16. Tytärsaaren ”

Lappeen kihlakunta:

17. Valkealan pitäjä
18. Luumäen ”
19. Lappeen ”
(+ Lappeenrannan kaupunki)
20. Lemmin pitäjä
21. Taipalsaaren pitäjä
22. Savitaipaleen ”
23. Suomenniemen ”

Jääskén kihlakunta:

24. Joutsenon pitäjä
25. Ruokolahden ”
26. Rautjärven ”
27. Kirvun ”
28. Jääskén ”
29. Antrean ”

Äyräpään kihlakunta:

30. Muolaan pitäjä
(+ Kyyrölän seurak.)
31. Heinjoen pitäjä
32. Kivennavan ”
33. Valkjärven ”
34. Raudun ”

Käkisalmen kihlakunta:

35. Sakkolan pitäjä
36. Metsäpirtin ”
37. Pyhäjärven ”
38. Räisälän ”
39. Käkisalmen ”
(+ Käkisalmen kaupunki)
40. Kaukolan pitäjä
41. Hiitolan ”

Kurkijoen kihlakunta:

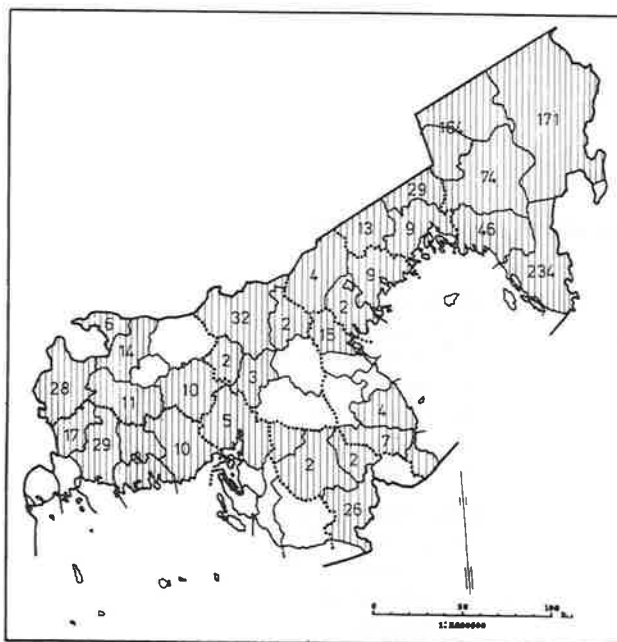
42. Kurkijoen pitäjä
43. Parikkalan ”
44. Jaakkiman ”

Sortavalan kihlakunta:

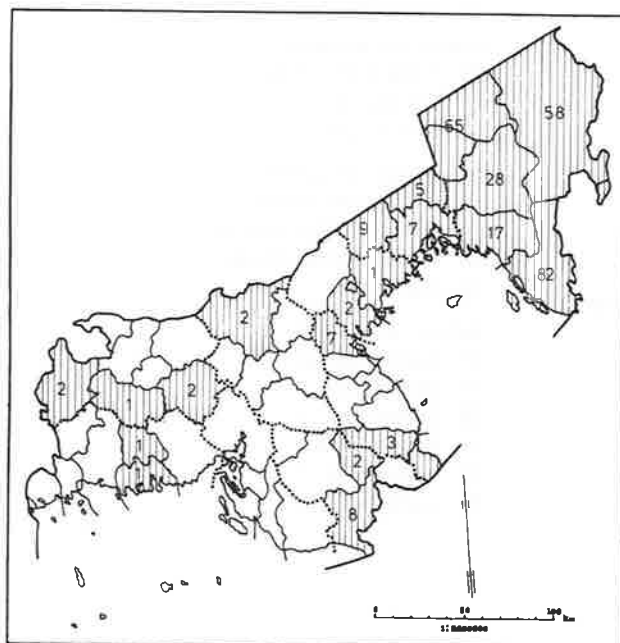
45. Sortavalan pitäjä
(+ Sortavalan kaupunki)
46. Uukuniemen pitäjä
47. Ruskealan ”

Salmin kihlakunta:

48. Salmin pitäjä
49. Impilahden ”
50. Suistamon ”
51. Soanlahden ”
52. Korpiselän ”
53. Suojärven ”

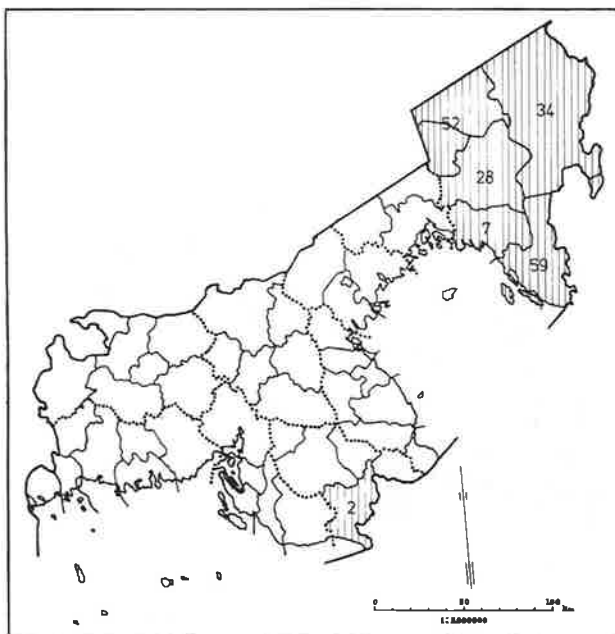

Kartta 1. Karhu v. 1876—1937. (Viivoitus osoittaa, missä pitäjissä ko. petoja on surmattu ja tapporahoja maksettu. Luvut osoittavat taas kaadettujen yksilöiden määrän eri pitäjissä.)

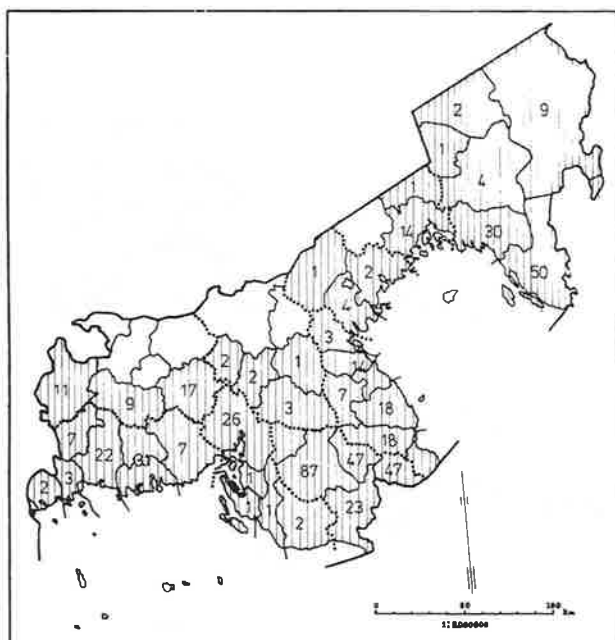

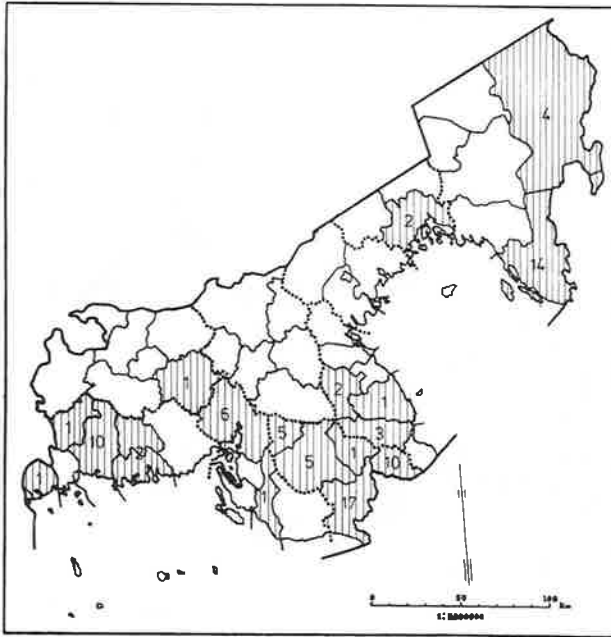
Kartta 2. Karhu v. 1891—1910, jolloin se kuolee sukupuuttoon Länsi-Karjalasta.

*Kartta 3. Karhu v:n 1910
jälkeen.*

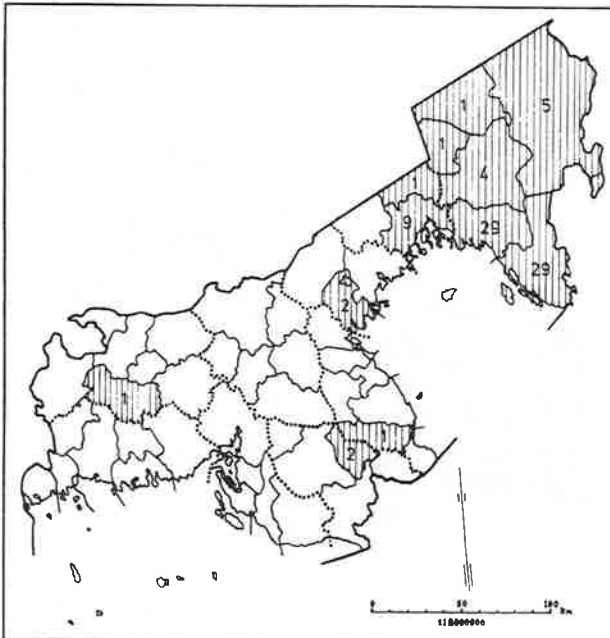

Kartta 4. Susi v. 1876—1937.

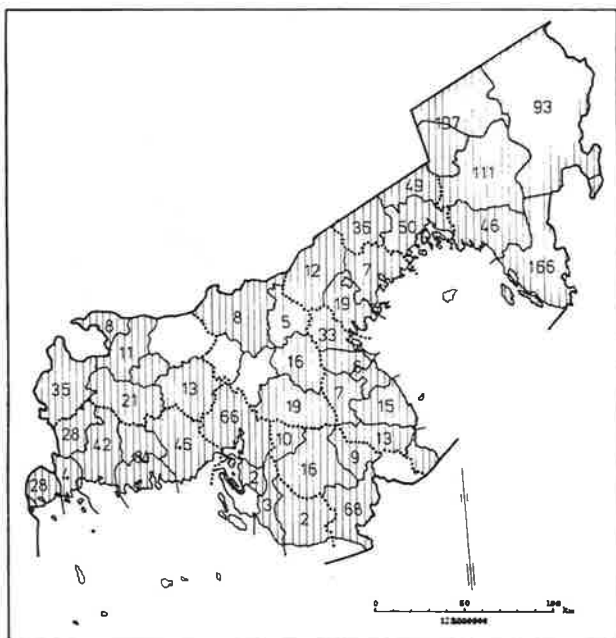

Kartta 5. Susi v. 1886—1890, jolloin se kuolee sukupuuttoon Länsi-Karjalasta.

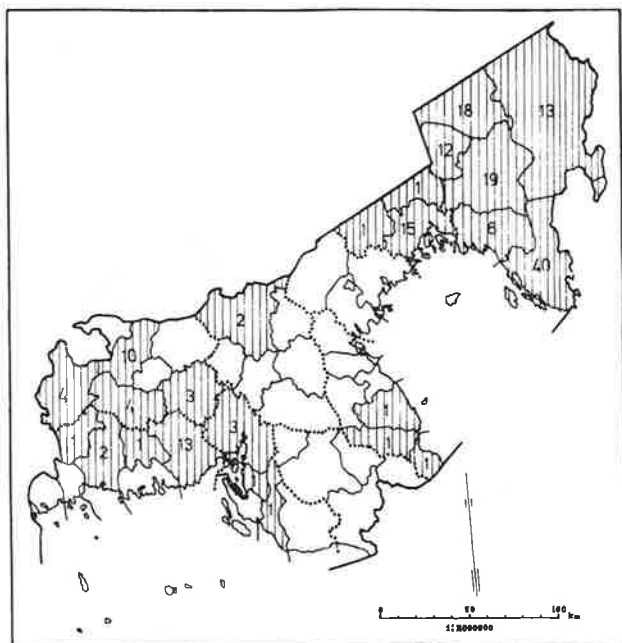

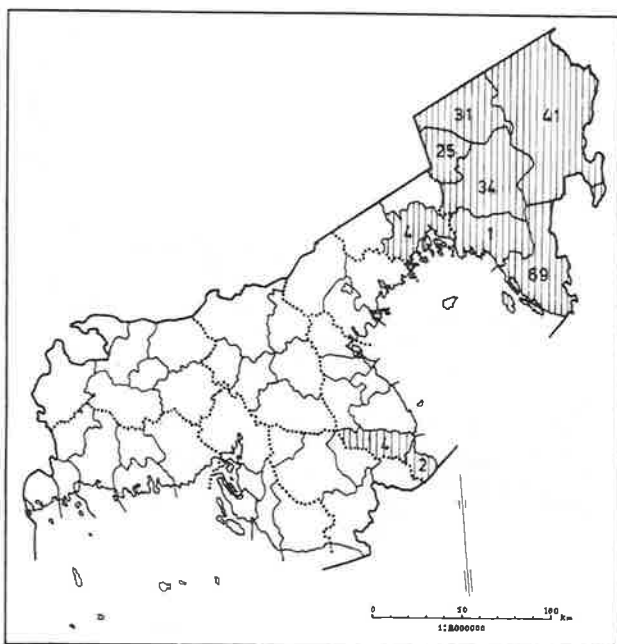
Kartta 6. Susi v. 1901—1937.

*Kartta 7. Ilves v. 1876—
1937.*

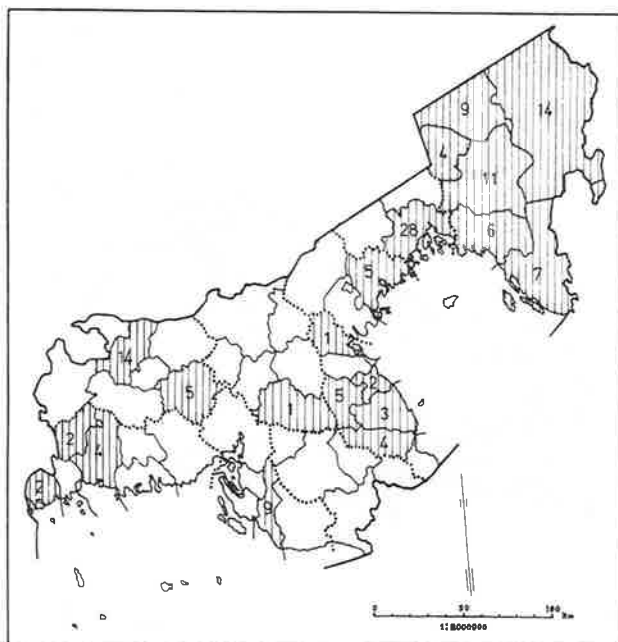

*Kartta 8. Ilves v. 1901—
1910, jolloin se kuolee su-
kupuuttoon Länsi-Karja-
lasta.*

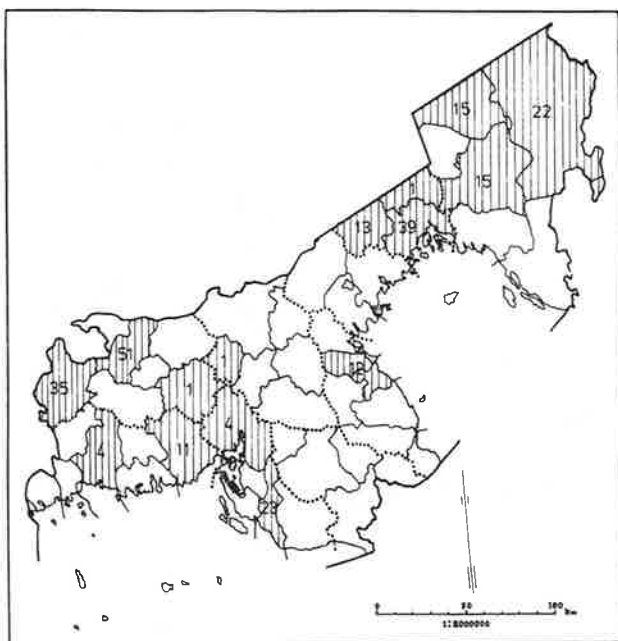

Kartta 9. Ilves v. 1921—1937.

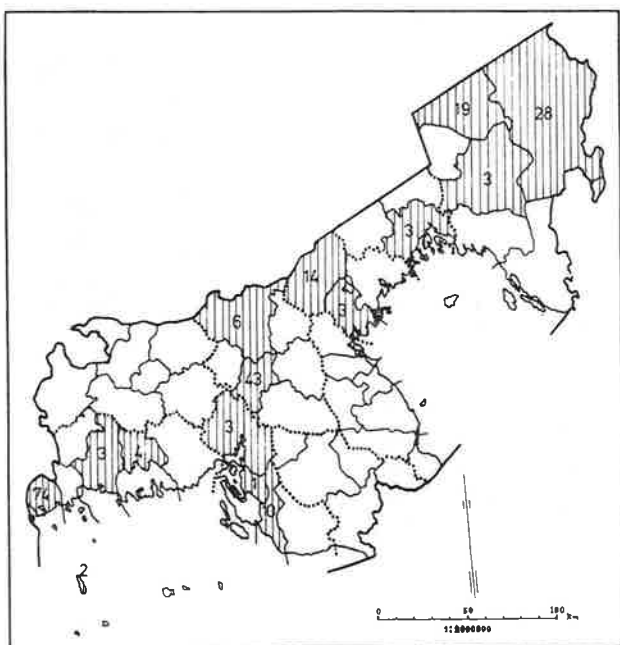

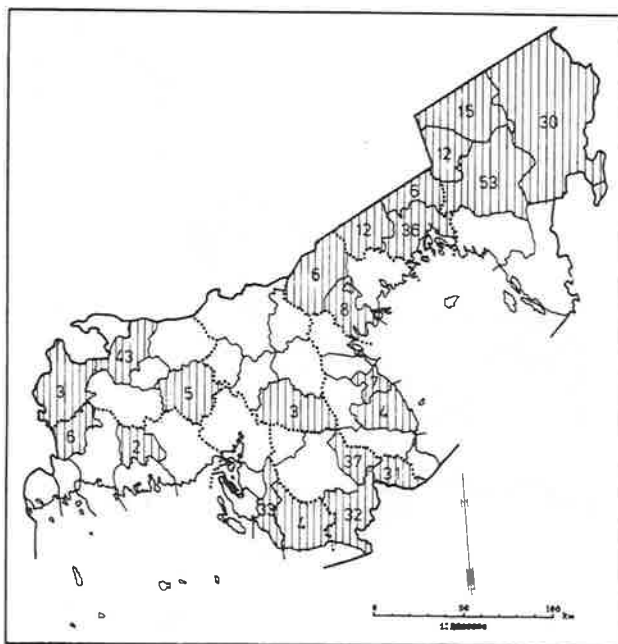
Kartta 10. Ahma v. 1876—1935.

Kartta 11. Saukko v. 1901–1910, jolloin se kuolee sukupuuttoon Länsi-Karjalasta.

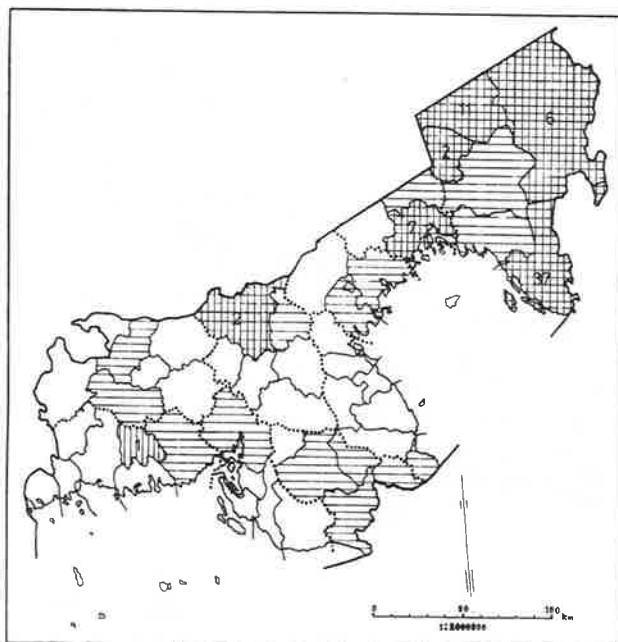

Kartta 12. Saukon 1920-luvulla tapahtunut uusleviäminen.

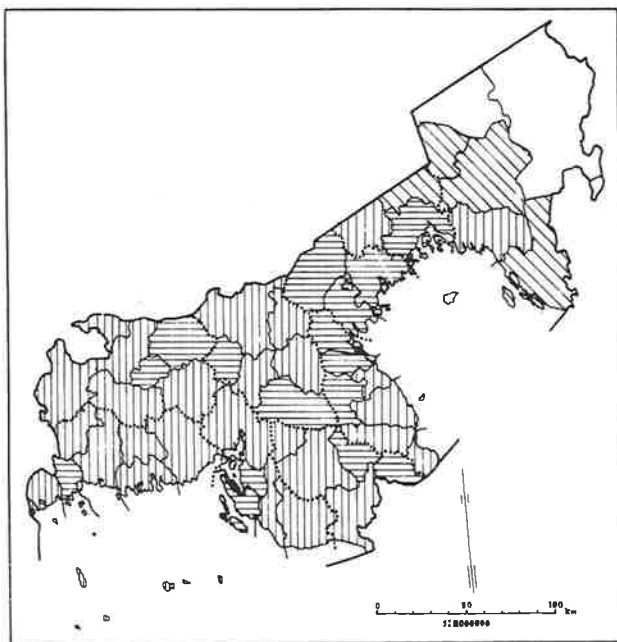

Kartta 13. Näätä v. 1896—1910, jolloin se kuolee sukupuuttoon Länsi-Karjalasta ja Karjalan kannakselta.

Kartta 14. Isot pedot (karhu, susi, ilves: pystyviivointus + luku) ja petojen tappamat kotieläimet (hevonen, nauta, lammas: vaakasuora viivointus) v. 1905—1907. Petoja on esiintynyt siis paljon laajemmalla alueella, kuin miltä niitä on k.o. vuosina saatu pyydytyksi.

Kartta 15. Viipurin läänin väentiheys v. 1749 ("Suomen kartasto" 1910: 28:4 mukaan): tyhjät alueet: alle 1 henkeä km^2 :llä; vino viivoitus: 1–2 henkeä km^2 :llä; pysty viivoitus: 2–5 henkeä km^2 :llä; vaakasuora viivoitus: 6–10 henkeä km^2 :llä.

Otto-I. Meurman

Katsaus Viipurin asemakaavoitukseen

Viipurin seudulla tiedetään olleen asutusta jo 5—6000 vuotta sitten ja jonkinlainen taajama "Vanha Viipuri" lienee historiallisena aikana sijainnut Monrepon puiston rannalla. Asemakaavoitus on tietenkin silloin ollut täysin tuntematon käsite. Ei sellaiseen viittaavaa toimintaa ole havaittavissa koko keskiajallakaan. Jotakin rakennusten harkittua sijoittelua tietenkin oli olemassa.

Kun Karjalaa valloittamaan tunkeutuneet ruotsalaiset v. 1293 alkoivat rakentaa linnaa Viipuriin karjalaisten jo muutamaa vuosisataa asuttaneelle pienelle saarelleen (asutusta jo 800—900-luvulla), tulivat linnoitustekniset näkökohdat määrääviksi. Saaren korkeimmalle kohdalle rakennettiin P. Olavin torni ja sen ympärille kivinen muuri kallion muotojen mukaisesti. Saarelle tuli asumaan varusväkeä ja käsityöläisiä. Sinne muodostui vähäinen taajama, jonka asukkaat rakensivat itselleen huoneita ympärystymuuriin nojautuen. Ne olivat aluksi varmaan puusta turvekattoisiksi tehtyjä ja paloivat tai raivattiin pois, kun linna 1400-luvun puolimaissa Kaarle VIII Bonden aikana eli loistoaikaa. Hänenhän mainitaan rakentaneen linnan niin muhkeaksi, ettei sen vertaista ollut tiedossa. Silloin rakennettiin muuriin liittyvät huoneet kivistä tornista kaakkoon päin siten, että niiden keskelle muodostui suorakaiteinen linnanpiha. Nähtävästi samoihin aikoihin kivimuurin suojaamaa aluetta laajennettiin länsisivulla, niin että luoteiskulmaan tuli laaja suorakaiteinen etupiha kulmatorneineen, varmaan myös puurakennuksineen. Seuraavalla vuosisadalla nämä muurit korvattiin uusilla lounaan- ja koillisenpuolisilla, pohjoispäässä suuren kaaren yhdistämällä muurilla. Asuin- ja työhuoneet olivat aina näihin muureihin kiinni rakennettuja.

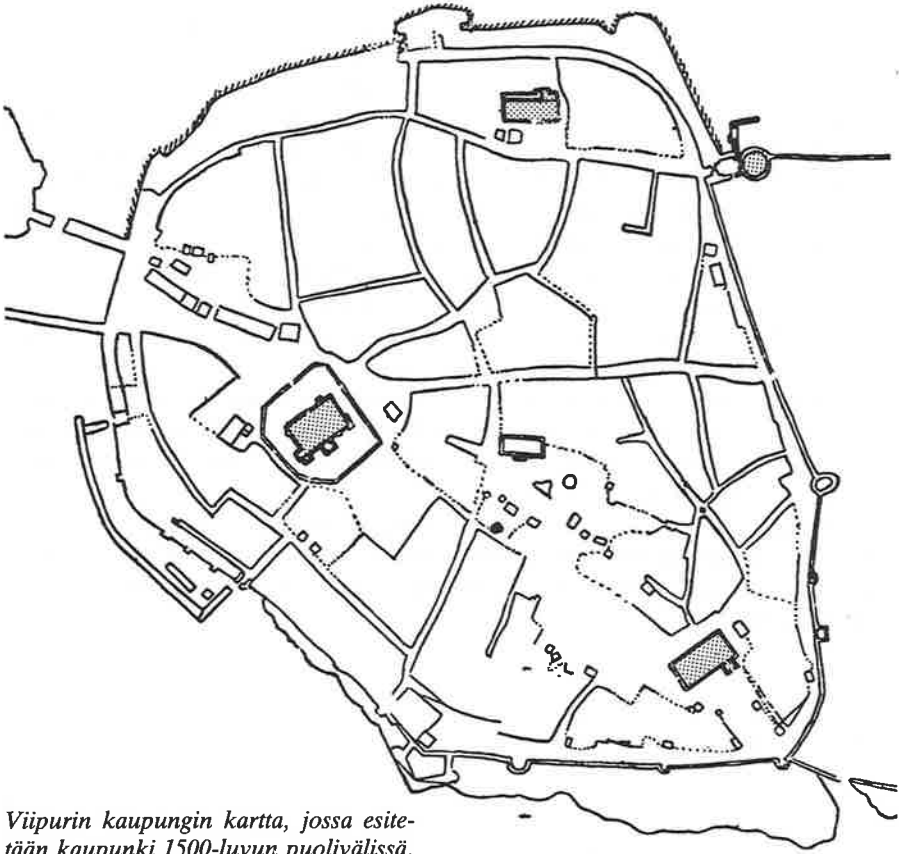
Linnasaarella säilyi asutusta, mutta tunnettuahan on, että jo 1330-luvulla asutus oli hypännyt linnasaaren kaakkoispuolella olevalle niemekkeelle, jonne silloin alkoi muodostua kaupunkia. Sitä kutsuttiinkin Civitas eli kaupungiksi. Se sai kauppa-oikeuksia ja v. 1403 niemelle kohonnut asutus sai Eerikki Pommerilaiselta kaupunkioikeudet. Turun silta, joka yhdisti kaupungin linnaan, jatkui sen ohi luoteeseen Siikaniemen alueelle.

Vaikka siis linnasaarella oli eräänlainen kaavoitusjärjestelmä linnoitusmuurien mukaisesti, ei sitä vielä asemakaavoitukseksi voi kutsua. Eikä Viipurin niemeä rakennettaessa mitään kaavoitusta noudatettu. Rakennettiin aluksi niemen kärjestä hevosenkengän muotoisesti tasaisemmille ranta-alueille korkean kallioisen keskuksen jäädessä autioksi. Sinne tuli kuitenkin ensimmäinen luonnonkivestä muurattu raatihuone, mistä saattoi oivallisesti pitää silmällä mereltä saapuvaa uhkaa. Kaupungin muut rakennukset sijoittivat yksityiset porvarit maastoon, kulloinkin paikkaan, mikä kallio-muotojen mukaisesti näytti sopivimmalta. Asukkaat sijoittuivat toistensa naapureiksi yhteisen tien, ”kadun”, varrelle. Näin syntyi se ”asemakaava”, joka antoi muodon kaupungille ja sai 1470-luvulla ympärilleen Eerikki Akselinpoika Tottin rakennuttaman kaupunginmuurin. Se oli orgaaninen, elämän ja olosuhteiden laatima, eikä mikään ”kaava”.

Tieverkko oli muodostunut sellaiseksi, että sillan korvasta lähti tie seuraamaan pohjoista rantaa kaakkoon päin Karjalaan, sekä vastaavasti toinen etelään, kaupungin satamaan. Sinne oli rakennettu kaarevuuden mukainen laituri vähäisen siitä erilleen, että vesi laiturin vierellä olisi kyllin syvää sen ajan aluksille. Tiehen oli tullut jyrkkä polvi, ja se jatkui satamasta vähän epämääräisenä kaakkoon asutuksen eteläkulmaan, mistä edelleen saattoi kulkea kauemmas Pantsarlahden rantoja pitkin.

*Fantasiapiirros Viipurista, joka kum-
minkin esittää kaupungin tunnelmaa
1500-luvun puolivälissä.*

Viipurin kaupungin kartta, jossa esitetään kaupunki 1500-luvun puolivälissä. Tummennetut rakennukset ovat kirkkoja ja Pyöreä torni.

Näiden rantaa seuraavien katujen lisäksi kuului katuverkkoon kaksi ristikkäistä katua, toinen, joka Turun sillalta melko suorana kiipesi niemen korkeimman kohdan yli kaakkoon, ja toinen, kaarteileva, Salakkalahden rannalta kaupunkiniemen poikki merenrantaan. Näiden leikkauspiste asetui lähelle edellä mainittua raatihuonetta. Täten neljään osaan virallisiksi ”kortteleiksi” jakautuneella alueella sivukadut jakoivat maaston rantoja kohti laskeutuvilla kaduilla suorakaidetta tavoitteleviksi pienemmiksi kortteleiksi.

Tässä esitetty kuvaus katuverkosta perustuu J.W.Ruuthin Viipurin historiateoksessa julkaistuun karttaan, joka lienee tehty ennen 1600-luvun alkupuolella toteutettua ”regulariteettiä”.

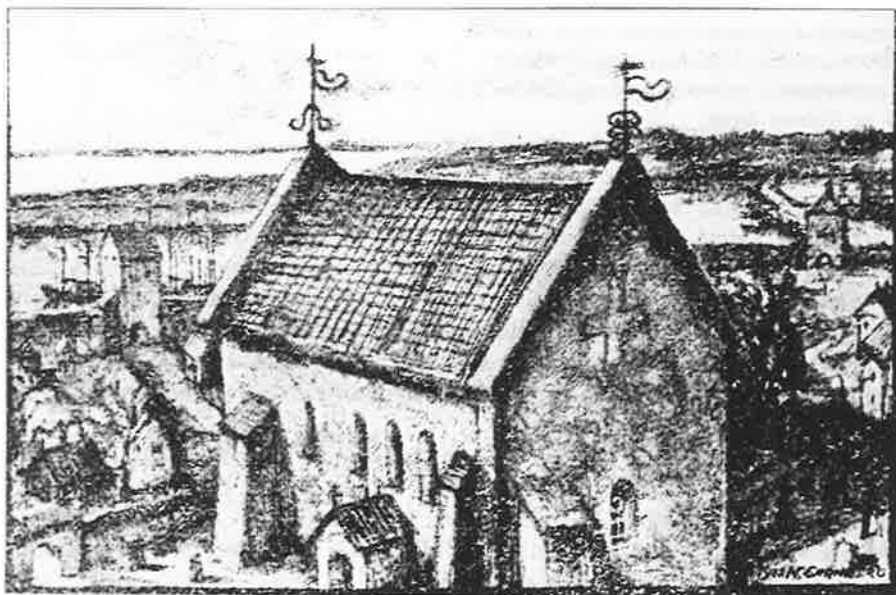
Kartta näyttää, että kaupunkia hallitsi kaksi voimaa: maallinen valta: linna, ja henkinen: kirkko.

Kaupungin yhteys linnaan hoidettiin Turunsillalla, joka sieltä jatkui läntiseen Suomeen, t.s. Turkuun, sillä linnan syntyaikana ei lähempänä ollut mitään matkaan houkuttelevaa päämäärää. Toisena yhteytenä kaupungista linnaan oli nostosilta penkereellään. Kerrotaan myös salmen pohjalle rakennetusta vedenalaisesta salakäytävästä, mikä on ollut nostosillan alustana, sillä linnasaarella esiinkaivetun Suutarintornin pohjalla oli aukko sellaista yhteyttä varten ja kaupungin puolella on ns. Weckroothin tontilla n:o 2 kellarista alas vedenpintaan ulottuva porras.

Kirkko, joka lieene aluksi ollut puinen, sijoitettiin myöhemmin paikalle, missä ensin oli ollut dominikaanien luostarakennuksia. Siellä se jo 1400-luvulla varmaan kohosi upeaksi katedraaliksi, maiseman kohokohdaksi. Se valmistui v. 1493. Sen pohjoisseinä tuli muodostamaan päätteen kapeahkolle torille, joka kohoutui Turunsillan korvasta kirkolle saakka. Vierelleen kirkko sai korkean tornin, joka kuitenkin ei kuulunut kirkolle, vaan oli kaupungin tähystystorni, myöhemmin, ja yhä edelleen, aikaa näyttävine kelloineen.

Katolinen uskonto oli tuonut mukanaan luostarilaitoksen. Paitsi jo mainittua dominikaaniluostaria oli Viipurissa myös fransiskaaniluostari. Niiden kirkot jäivät vaatimattommiksi, kuten kerjäläismunkistojen säännökset vaativatkin.

Piirros vanhasta Tuomiokirkosta, jollaisena se luultavasti on ollut 1600-luvulla.

Mustainveljesten kirkko, joka oli jättänyt paikkansa Tuomiokirkolle, rakennettiin keskiaikaisen kaupungin eteläisimpään kulmaan, missä se edelleenkin sijaitsee oltuaan vuosisatoja, uskonpuhdistuksen ajoista alkaen Viipurin suomalaisen seurakunnan ja maalaiskunnan kirkkona, Isonvihan jälkeen 1790-luvulle saakka ainoana luterilaisena kirkkona Viipurissa. Sekin oli aluksi puusta, mutta kun se oli palanut v. 1477, se rakennettiin uudestaan valmistuen v. 1481. Silloin se aikalaisiltaan sai ikuisuuden arvon: ”opus aeviternum”. Se näkyi kauas merelle päin. Sen alkuperäisestä asusta sekä ulkoa että sisältä on säilynyt kuvia.

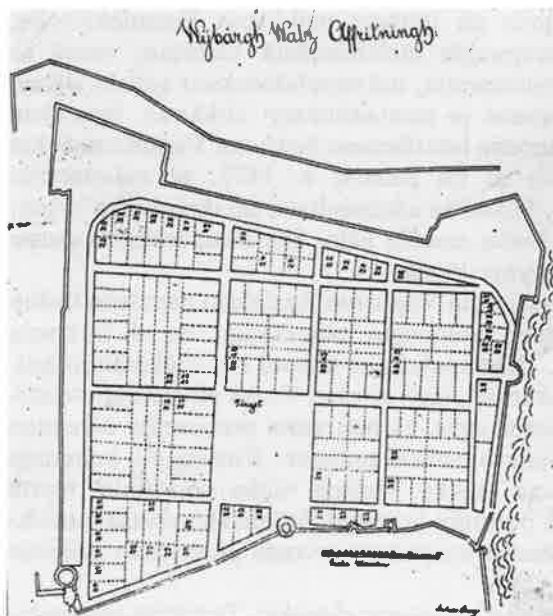
Harmaiden veljesten kirkko sijoittui Viipurista Karjalaan menevän kadun varrelle Karjaportin läheisyyteen kaupungin itänurkkaan. Se oli kirkoista vaatimattomin ja lyhytikäisin. Uskonpuhdistus kohteli sitä säälimättömästi. Kirkon valta oli, kuten voimakastahtoinen Kustaa Vaasa oli määrätietoisesti suunnitellutkin, siirtynyt kuninkaalle, ja hän antoi porvareille oikeuden ottaa siitä kiviä kaupunginmuurin vahvistamiseen. Kirkko eli kuitenkin vielä jollain tavoin Isoonvihaan saakka, vieläpä vähän sen ylikin, mutta 1730-luvulla se raunioituneena purettiin ja joutui jättämään maansa tonteiksi. Katolisena aikana se oli luettu kaupungin arvossa pidettyihin julkisiin rakennuksiin.

Kaupunki oli kasvaessaan vähitellen käynyt ahtaaksi. Tarvittiin asutusalueen laajennusta, mistä seurasi, että kuningas Erik XIV v. 1562 lähetti Anders Målare -nimisen rakennusmestarinsa Viipuriin, sen jälkeen kun hän ensin oli hoitanut saamansa tehtävät Virossa. Viipuriin tultuaan hän suunnitteli kaupungin kaakkoissivulle Sarvilinnoituksen, suorakaiteisen jatkoon kaupungin muureille sovittaen sen kulmiin linnakkeet, Äyräpään ja Panssarlahden bastionit. Niiden rakentamisen suoritti Johan de Mess, joka myös huolehti niiden sisäpuolisen asutusalueen järjestämisestä. Täten syntynyttä uutta kaupunginosaa alettiin kutsua Valliksi. Sinne tuli kortteli-ruudusto ja avara tori vanhan osan Yläkadun jatkeeksi vedetyn suoran kadun merenpuoliselle sivulle. Alueelle saatiin 182 uutta tonttia, mitkä pian tulivat rakennetuiksi. Näin oli Viipuri saanut ensimmäisen asemakaavansa. Se oli myös ensimmäinen toteutettu asemakaava Suomessa.

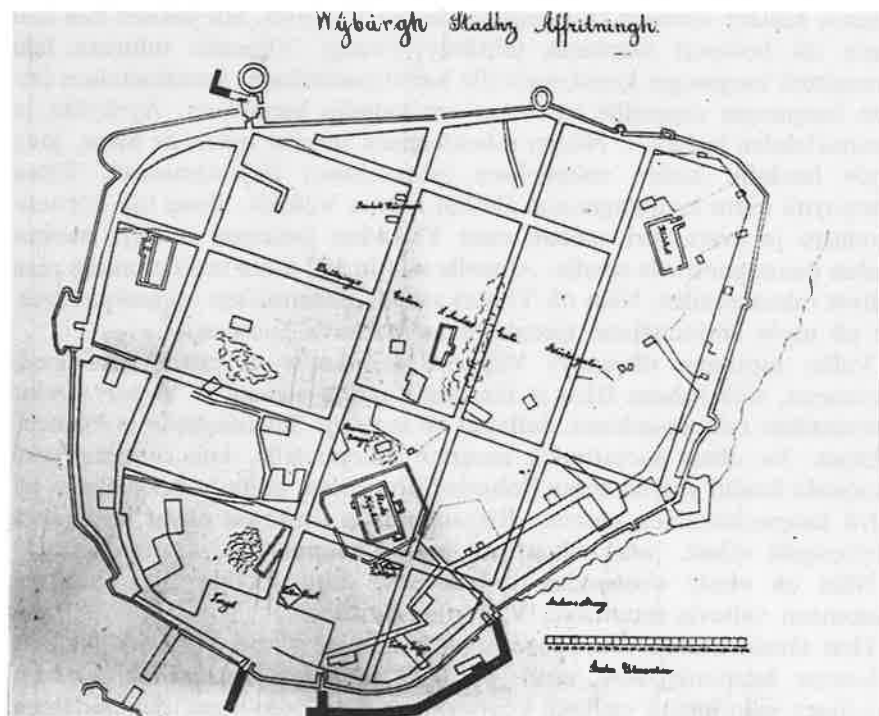
Vallin tuottama väljennys Viipurin asutukselle ei näytä kauaakaan auttaneen, sillä Juhana III:n ja Herttua Kaarlen aikana oli Viipuri saanut ensimmäiset esikaupunkinsa. Sellaiset oli syntynyt Siikaniemelle ja Panssarilahteen. Ne olivat suojattomia muurien ulkopuolella, kun sensijaan itse kaupunki kuului yhtenä niihin Pohjois-Euroopassa, joilla jo keskiaikana oli selvä kaupunkimainen olemus. Esikaupunkien asukkaat olivat kotimaista köyhempää väkeä, jotka aiheuttivat huolta kaupungille.

Näin oli eletty vuosisadan vaihteeseen, tultu 1600-luvulle, joka toi mukanaan valtavia muutoksia Viipurin elämään.

Heti tämän uuden vuosisadan alkukymmeninä sattui kaksi peräkkäistä tuhoavaa kaupunkipaloa, ensin v. 1627 ja sitten seuraavana vuonna. Edellinen palo hävitti melkein kokonaan vanhan kaupungin, jälkimmäinen

*Sarvilinnoitus 1550—
1600-luku. Alla: regulari-
teetti 1650—1700-luku.*

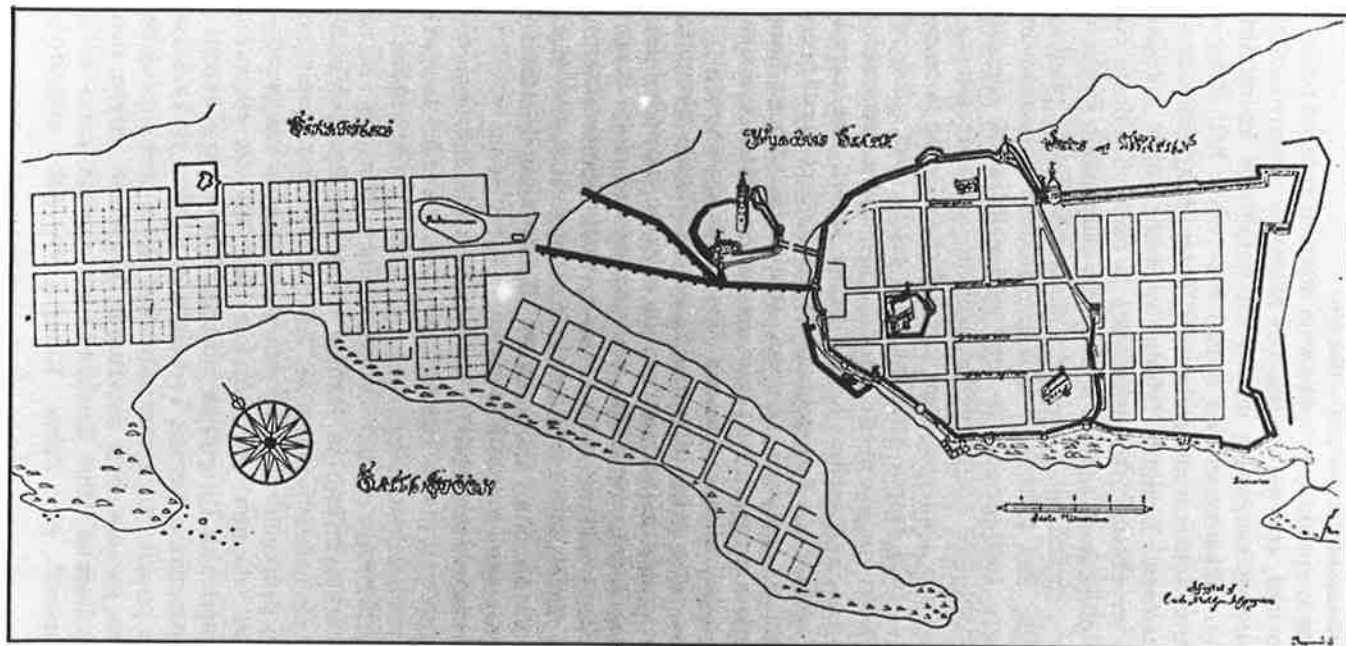
myös Vallin ja osan Siikaniemen esikaupunkiakin.

Palon jälkeen alkoivat kaupunkilaiset rakennella talojaan entisten paikalle, mutta Maistraatti oivalsi, että nyt oli tilaisuus toteuttaa järjestyneempi rakentaminen, joka turvaisi kaupungin uusilta suurpaloilta ja kaunistaisi kaupunkia. Parannusten aikaansaamiseksi kutsui Maistraatti heti jälkimmäisen palon tapahduttua Saksasta muurarimestari Peter Holtgreffin valvomaan uudelleenrakentamista. Kruunun taholta vaadittiin myös katujen leventämistä. Katujen leveyksistä, päällystämisestä ja puhtaanapidosta oli jo 1300-luvulla Björkö-oikeudessa annettu määräyksiä kaupunkien järjestelystä puhuttaessa, mutta tuntuu siltä, kuin olisi nämä määräykset piankin unohdettu. Käsitys siitä, että kaupungit olisi järjestettävä asemakaavan mukaan, vahvistui vasta 1600-luvulla, ja että valtiovallalta oli saatava vahvistus sille. Mitä Holtgreffin avulla saatiin toimeen, on tuntematonta.

Viipurille alkoi sitten uusi aikakausi, kun kreivi Pietari Brahe Suomen kenraalikuvernöörinä v. 1638 saapui kaupunkiin ja totesi, että siellä oli toimeenpantava täydellinen "regulariteetti", ts. uusittava koko katuverkko suorakulmaisen ruuduston mukaiseksi. Kreivi Brahe lähetti sitä varten Viipuriin Tukholman ensimmäisen kaupungininsinöörin Anders Torstenssonin. Hän oli Värmlandista kotoisin, ei ollut suorittanut yliopistollisia tutkintoja, kuten useimmat maanmittarit, vaan ainoastaan käynyt kymnaasin, mutta oli Strängnäsissä väitellyt aiheesta "De statu ecclesiastico".

Regulariteetin katuverkkoa suunniteltaessa koetettiin välttää olemassa olleiden kivitalojen leikkausta, mutta muuten niitä ei enempää huomioitu, kuten näkyy esim. Tuomiokirkon kohdalla. Sen sivujen suunta jäi diagonaaliseksi tontillaan. Tämä loistava pyhäkkö sai tyytyä sijaintiin mitättömässä katuristeyksessä. Mustainveljesten kirkko sensijaan sai aukion sekä eteensä että pohjoissivulleen. Sen hautausmaana käytetty viistoasentoinen tontti sai pitää muotonsa (vrt. viereistä sivua).

Vanha Turunsillalta nouseva tori hävisi ja korvattiin uudella suorakulmaisella umpinurkillä kehystetyllä torilla Turunsillan akselissa saaden taustakseen Torstenssonin suunnitteleman tiilistä muuratun kaksikerroksisen raatihuoneen, jonka kellarikerrokseen tuli tavanmukainen oluttupa, missä porvarit pohtivat päivänkysymyksiä ja laativat liikesopimuksia asiakkaineen. Torille kohosi myös päävartiorakennus. Tori suunniteltiin kaupungin juhlavimmaksi paikaksi kaupunkiin Länsi-Suomesta saapuvien vastaanottajaksi. Torin varrelle sai rakentaa vain kivitaloja. Sen tuli olla edustava. Torin keskilinjasta suunniteltiin Turunsillan jatkeeksi kaupungin pääkaduksi tarkoitettu Kuningattarenkatu niemen korkeimman kohdan yli kaakkoa kohti. Sen molemmille puolille tuli samansuuntaiset kadut, merenpuolelle kaksi ja Salakkalahden puolelle yksi suoristetun Karjalaan vievän tien paikalle. Kuningattarenkadulta lähti Salakkalahden rantoja kohti neljä jyrkkää poikkikatua, merelle päin kolme. Katujen leveydeksi määrättiin 8 1/2 m.

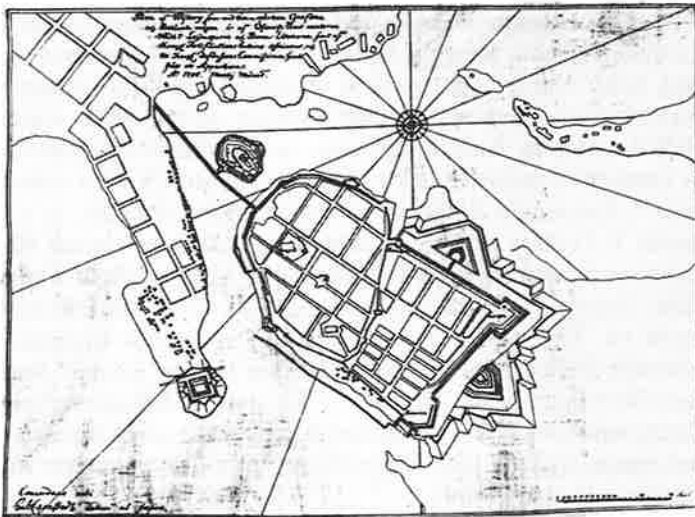
Erik Aspegrenin kartta, jossa kaupungin keskusta ja Siikaniemen esikaupunkialue kaavoitettuna.

Kadut joutuivat monissa kohdin pahasti kallioisille kohdille. Kalliota oli louhittava. Se tapahtui jo Hannibalin Roomaan tunkeutuessa käytetyin keinoin: sytytettiin valtava rovio murrettavalle kohdalle ja sen sammuttua kaadettiin vettä kalliolle, joka silloin mureni soraksi. Kaduille annettiin nimet.

Regulariteetti ei suinkaan miellyttänyt asukkaita, jotka olisivat halunneet saada pitää tonttinsa ennallaan, olihan monissa holvattuja kellareitakin. Moni perhe menetti perintötonttinsa ja sen oli tyydyttävä uuteen toisessa ympäristössä. Porvari, joka oli aamulla herännyt vuoteessaan, havaitsi illalla talonsa revityksi. Syntyi riitoja ja korvausvaatimuksia. Oli asetettu erityinen rakennuslautakunta ja rakennuspormestari, joksi oli nimitetty Johan Cröell. Kaupungille oli myönnetty tuulaakiveron tuotto ja osa aksiisituloista. Ne, jotka kieltäytyivät tottelemasta regulariteetin johdosta annettuja käskyjä, saivat vankeusrangaistuksia.

Regulariteetti ulotettiin Vallin osaan ja Siikaniemellekin, kuten näkyy Anders Strengin kartoittamasta Vallinosasta ja Erik Aspegrenin kaupunkisuunnittelusta, jossa Siikaniemi oli mukana. Valliin oli varattu 50 x 60 sylen suuruinen tori. Pantsarlahteen ei regulariteettiä ulotettu ja Tervaniemellä tuli nähtävästi rakennetuksi vain merenpuolinen osa. Yleisenä sääntönä oli pidetty sitä, että autiot tontit oli rakennettava kolmen vuoden kuluessa. Näyttääkin siltä, että regulariteetti oli saatu pääpiirteissään toteutuksi ruotsinvallan aikana. 1600-luvun viimeiset vuosikymmenet näyttävätkin olleen Viipurin loisteliaimpia aikoja. Sellaisen kuvan on ainakin Erik Dahlberg panoraamassaan halunnut jättää jälkimaailmalle, varmaan liioiteltuna. Joka tapauksessa Viipuri oli saanut muodon, joka sillä säilyi 1860-luvulle saakka.

Viipurin kartta vuodelta 1706.

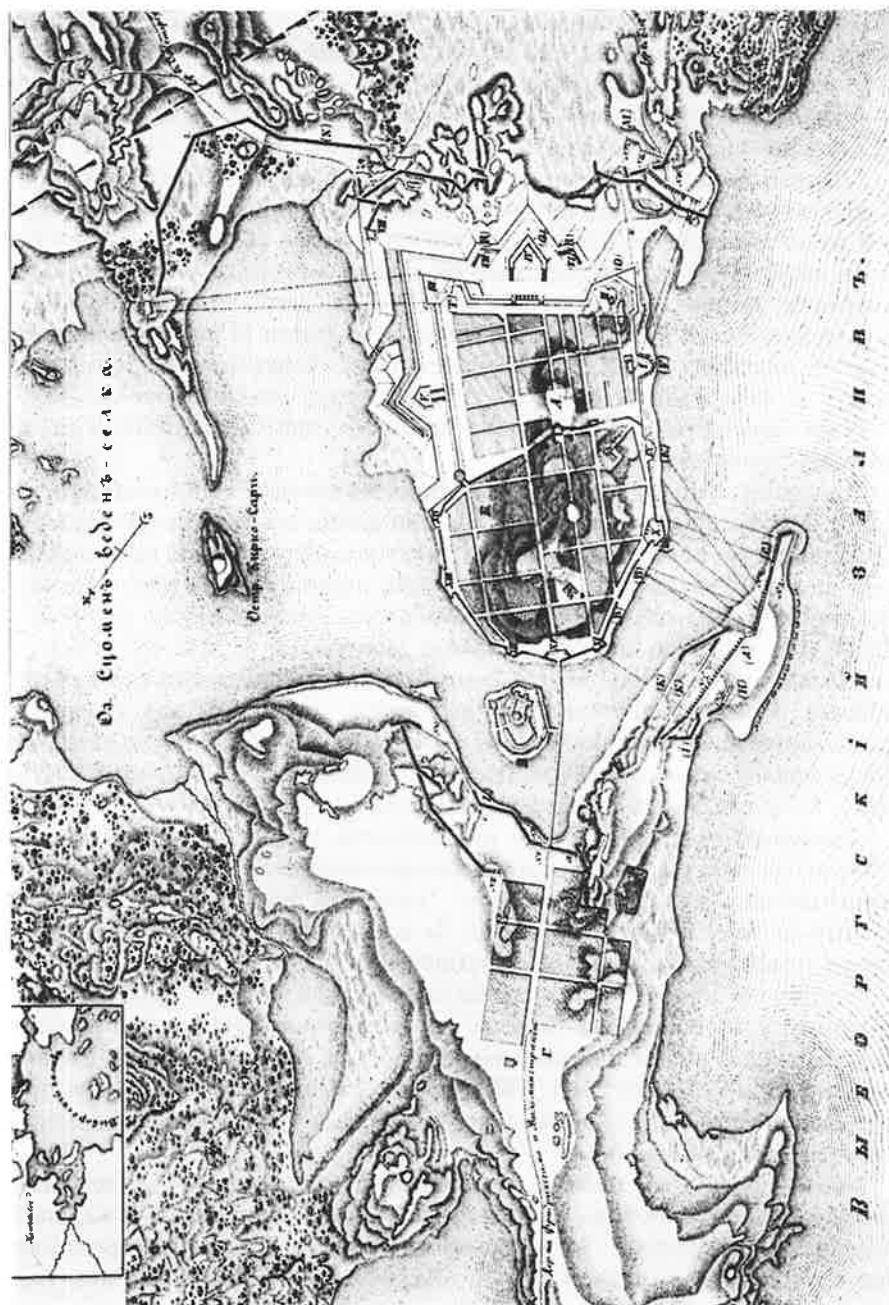

Viipurin kulta-aika loppui Isoon vihaan. V. 1710 tsaari Pietari onnistui valtaamaan Viipurin, josta siten tuli venäläisten rajakaupunki. Hänen lähestyessään olivat asukkaat itse polttaneet Siikaniemen puisine kirkkoineen, ja piirityksessä tuhoutui Tuomiokirkkokin niin pahoin että kaupunkilaiset jättivät sen pois luettelostaan, johon oli merkitty ne rakennukset, jotka asukkaat halusivat pitää ominaan. Tsaarihan ottikin sen sitten omaksi kirkokseen, jollaisena se palveli 1780-luvulle saakka, jolloin venäläiset rakensivat itselleen Preobraženskin katedraalin.

Viipurin valtauksessa oli kaupunki kärsinyt monia vahinkoja. Vallin osa oli tuhkaläjänä ja Panssarlahden esikaupungista ei ollut jälkeäkään. Jatkeekseen tuho sai kaupunkipalon v. 1738. Se turmeli Eerikki Akselinpojan Viipurin niemen poikki rakentaman muurin vanhan osan ja Vallin välillä siinä määrin, että koko tämä kaakkoinen muuri purettiin. Sen paikalle muodostui eräitä tontteja. Mm. Thessleff-suvun perintötontti pääsi laajentumaan. Andreaantorni jäi raunioituneena erään uusitun tontin pihanpuolelle. Myöhemmin sitä vielä purettiin, jäi vain kellareita jäljelle.

Oltuaan ennen Ruotsin etuvartija venäläisiä vastaan, Viipuri nyt sai päinvastaisen tehtävän venäläisten rajalinnoituksena. Tämä johti uusien linnakkeiden rakentamiseen palaneen Siikaniemen alueelle. Sinne ruvettiin rakentamaan mahtavaa linnoitusjärjestelmää, Tervaniemen harjanteen tyvestä merenrannalta kaarena rantaan linnasaaren pohjoispään vastapäätä. Tämä valtava työ valmistui keisarinna Annan aikana ja sai nimekseen Pyhän Annan Kruunu. Täysin valmistuttuaan siihen tuli kuulumaan neljä vahvaa bastionia edessä olevine syvine vallihautoineen ja redutteineen. Ikivanhaa maantietä varten siihen oli avattu ”Haminan portit” ja, sitten kun Neitsytniemi oli tullut asutuksi, portti sinnekin vievälle tielle. Linnoituslaitteiden ulkopuolelle jätettiin 200 sylen laajuinen rakentamattomana pidettävä paltta.

V. 1738 tapahtunut kaupunginpalo toi mukanaan suuria muutoksia Vallin kaupunginosaan. Kruunu lähetti sinne majuri Albrechtin, joka heti ilmoitti, että koko Vallin alue otetaan sotilastarkoituksiin. Sinne ruvettiin heti rakentamaan kasarmeja, joista kolme säilyi siellä meidän aikoihimme. Neljäs, lähinnä Katariinankatua, sen koillissivulla purettiin myöhemmin ja muutettiin puistoalueeksi. Samaan vauhtiin Valliin rakennettiin ”Schuhlhaus”, kaupungin koulutalo, Paraatikentän alueelle, ja v. 1741 ylikomendantti V. Fermor rakennutti Katariinankadun ja Uuden Raatihuoneentorin kulmaan puurakenteisen kauppahallin (”gostinnijdvor”) venäläisille kauppiaille. Onneksi Albrechtin ajatus pelkästä sotilasalueesta ei toteutunut. Kun myös vv. 1741—43 yksi linnoitusväen rykmentti siirrettiin Haminaan, jäi tulevalle Paraatikentälle avointa tilaa, ja kun Uuden Raatihuoneen torin varrelle rakennettiin ehkä v. 1784 puusta kaksikerroksinen ”Punaiseksi Kaupungintaloksi” kutsuttu uusi Raatihuone, alkoi tämäkin tori hahmottua. Rakennus sijoittui samalle paikalle, mihin myöhemmin kohosi meidänkin aikainen kaupungintalo.

Kaupunki ja sen ympäristö vuonna 1710.
Kuvailain: Viktor Dmitriew.

Vanhassa, ent. Linnoituksen osassa tapahtui v. 1738 jälkeen sellainen asemakaavallinen muutos, että vähitellen avattiin Vahtikellon- ja Keisarin-kadun väliin ”Haakoninportin poikkikatu”, joka vanhan Tuomiokirkon tontin lounaiskulmasta suuntautui satamaa kohti siirrätään sitä lähemmäksi tultuaan hieman kaakkoisemmaksi.

Viipurin asemakaavoitukseen liittyi Neitsytniemien esikaupungin synty. Siellä oli vain ollut yhden torpparin mökki sekä muutama siikaniemeläinen oli sinne asettunut menetettyään tonttinsa palossa ja linnoitustöiden alta pois. Mutta kun v:n 1738 palo vielä oli vaikeuttanut asunto-oloja, annettiin raatimies Jörgen Nahtille tehtäväksi järjestää uusia esikaupunkialueita, toisen luoteiseeseen Neitsytniemelle suomalaisia varten ja toisen Kannakselle vievän maantien varrelle venäläisille. Tämä kansallisuuksia eroitteleva ajatus ei tietenkään ajan oloon täysin täyttynyt, osaksi kuitenkin.

Naht suunnitteli Neitsytniemelle kadut ja tontit semmoisina kuin ne meidän päiviimme säilyivät.

Kun asutus Neitsytniemellä joutui suojaamattomaksi vallitusten ulkopuolelle, ei se sotatilanteessa saanut olla vihollisella tukikohtana. Päinvastoin sodan uhatessa koko esikaupunki oli poltettava. Sen vuoksi ei rakennuksille saanut tehdä kivijalkaakaan. Salassa niitä kumminkin oli tehty johonkin taloon, ja estetty näkyvistä puulaudoituksella. Neitsytniemellä ja Pikiruukissa, joka samoihin aikoihin oli saanut asutusta, oli v. 1812 163 rakennettua tonttia, niistä parikymmentä Pikiruukissa. Neitsytniemestä tuli suosittu, hieman puutarhakaupunkimainen asuntoalue. Erikoisesti sen rantatontit puutarhoineen houkuttelivat sinne rikkaitakin porvareita ja virkamiehiä. Merenrannalle alueen eteläkulmaan tuli myöhemmin, 1800-luvun alkupuolella, kauppias Heynon istuttama puutarha terveyskylpylöineen.

Asemakaavan hallitseva aihe oli koillisesta lounaaseen ulottuva leveä Palotori ja sen kapeneva jatko Konstantininkatu. Sen keskellä oli pieni hautausmaana säilynyt ympyrä-alue, jonne oli mm. haudattu Anhaltin herttua ja Weckrooth-suvun jäseniä. Se oli vihitty v. 1773 ruotsalais-saksalaisen luterilaisen seurakunnan käyttöön.

Suurimman alueen Neitsytniemellä lohkaisi itselleen suuri sotilashospitaali niemen pohjoiskulmassa. Sillä oli oma venäläinen kirkkonsakin ja siihen kuului lukuisia suuria puurakenteisia taloja. Se oli siirretty sinne Pietarin esikaupungin kaakkoispäästä 1780-luvun alussa. Eriskummallisuutena mainittakoon, että Neitsytniemelle oli v. 1758 perustettu Suomen ensimmäinen suomalainen kansakoulu.

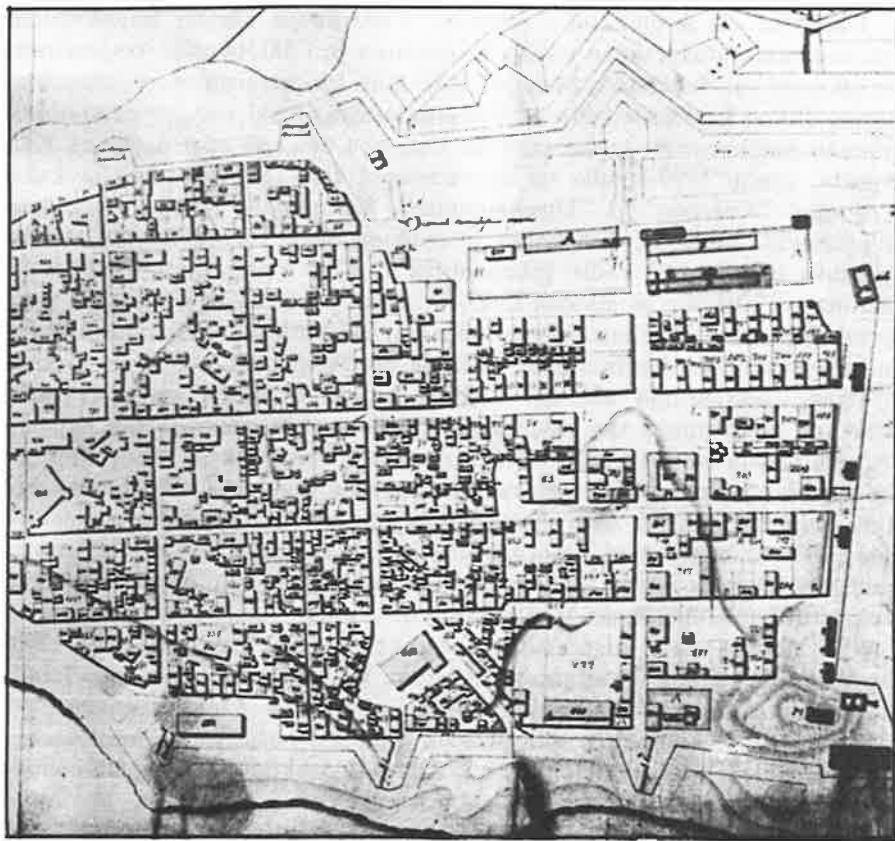
Neitsytniemeltä ei mennyt mitään siltaa Sorvalinsaarelle, ennenkuin parooni Paul Nicolay sinne paalutti esikaupungin ja luovutti tontit vuokralle vähävaraiselle väestölle. Sorvalinsaari kuului Monrepoon sääntöperintötilon tiluksiin. Tämä tapahtui 1880-luvulla. Syvästi uskonnollisena ihmisystävänä hän halusi täten auttaa köyhän väestönosan asutokysymystä.

Kaakossa oli Kannakselle johtavan Pietarintien äärelle muodostunut esikaupunkiasutusta ilman mitään kaavoitusta jo 1700-luvulla. Asujamistosta oli suuri osa venäläisiä. Maantie sinne lähti kaupungista ruotsalais-saksalaisen kirkon kaakkoissivulta ns. Pietarinportilta Salakkalahden pään ohitse vanhan hautausmaan tuolle puolelle kaartuen etelässä edessä olevaa Kili-vuorta, jonne 1790-luvulla oli muodostunut tien oikealle puolelle kaksi korttelia: "Kilivuori" ja "Uusikaupunki". Vasemmalle sivulle syntyi tien suuntaiseksi neljä ns. Likakatua ja siitä edelleen Revonhääntään saakka ulottuva esikaupunki. Sille rakennettiin v. 1796 valmistunut kreikkalais-katolinen "Virkistävän lähteen kirkko", alttari pyhitetty P. Eliakselle, josta myöhempi nimitys "Eliaan kirkko". Kirkko tuli korkealle hiekkaharjulle, ja se sai ympärilleen hautausmaan. Sitä oli edeltänyt vaatimaton puukirkko.

Itään suuntautunut maantie kääntyi kirkon kohdalta suoraviivaisena kaakkoa kohti, missä sen vasemmalle sivulle v. 1792 rakennettiin Kristian Adrian Ladon lahjoittamilla varoilla kivinen kaksikerroksinen köyhäinhuone (meidän aikamme Lääninsairaalan kaukaisin rakennus). Sitä vastapäätä tien oikealla sivulla, siitä kivenheiton päässä oli Rjasanin rykmentin suorakaiteen muotoinen kasarmikortteli. Esikaupungin takana oli suuria puutarhoja, joita itselleen olivat perustaneet kuvernööri Engelhardt sekä eräät korkeat sotilashenkilöt. Kuuluisin oli Aninan puisto maantien vasemmalla puolella. Sen oli perustanut varakuvernööri von Neidhardt 1780-luvulla, sinne ilmestyi kartanorakennuskin. Pietarintieltä johti sinne lehtokuja. Puisto ulottui Papulanlahden rantaan. Se oli n. 7 ha:n suuruisen. V. 1838 se saatiin kaupungin omistukseen yleiseksi puistoksi ravintoloihin, keilaratoihin ja venevalkamiseen. Kaupunginarkkitehti Leszig laati suunnitelmat käytäviä, kanavia ja lammikoita varten. Puita istutettiin. Myöhemmältä ajalta on kivipiirros, joka näyttää kauniin kaarisillan kapean kanavan kohdalla sekä vierellä kasvavat vehmaat lehtipuut. Puistosta muodostui ihana virkistyspaikka kaupunkilaisille. Siellä oli sijainnut sotilashospitaalin kirkko, joka oli, kuten edellä on kerrottu, siirretty Neitsytniemelle. Puisto tuhoutui seuraavalla vuosisadalla, kun rautatie rakennettiin Riihimäeltä Viipurin kautta Pietariin.

Katariina II:n aika oli Viipurille erittäin merkitsevä. Porvaristo oli vaurastunut, mikä näkyi siinäkin, että oli alettu rakentaa kivitaloja ja huomattavia julkisia rakennuksia. Valistusajan hallitsijana hän kiinnitti huomiota kaupunkien rakentamiseenkin. V.1783 hän oli käynyt tutustumassa Suomalaiseen kuvernementtiinsä, mikä v. 1797 johti "Suomalaisen kuvernementin kartaston" julkaisemiseen. Siihen sisällytettiin julkisivujen mallipiirustuksia, joita oli käytettävä uudisrakennuksia tehtäessä. Hänen aikanaan v. 1764 perustettiin Viipuriin myös kuvernementin arkkitehdin virka, jonka haltijaksi tuli arkkitehti Johann Brockmann.

Tarkoituksena oli luoda Vallin alueelle juhlava yleisten rakennusten keskittymä. Tätä auttoi osaltaan v. 1793 sattunut tulipalo. Mutta jo aikaisemmin oli Uutta raatihuoneen toria hahmoteltu. Sinnehän oli jo

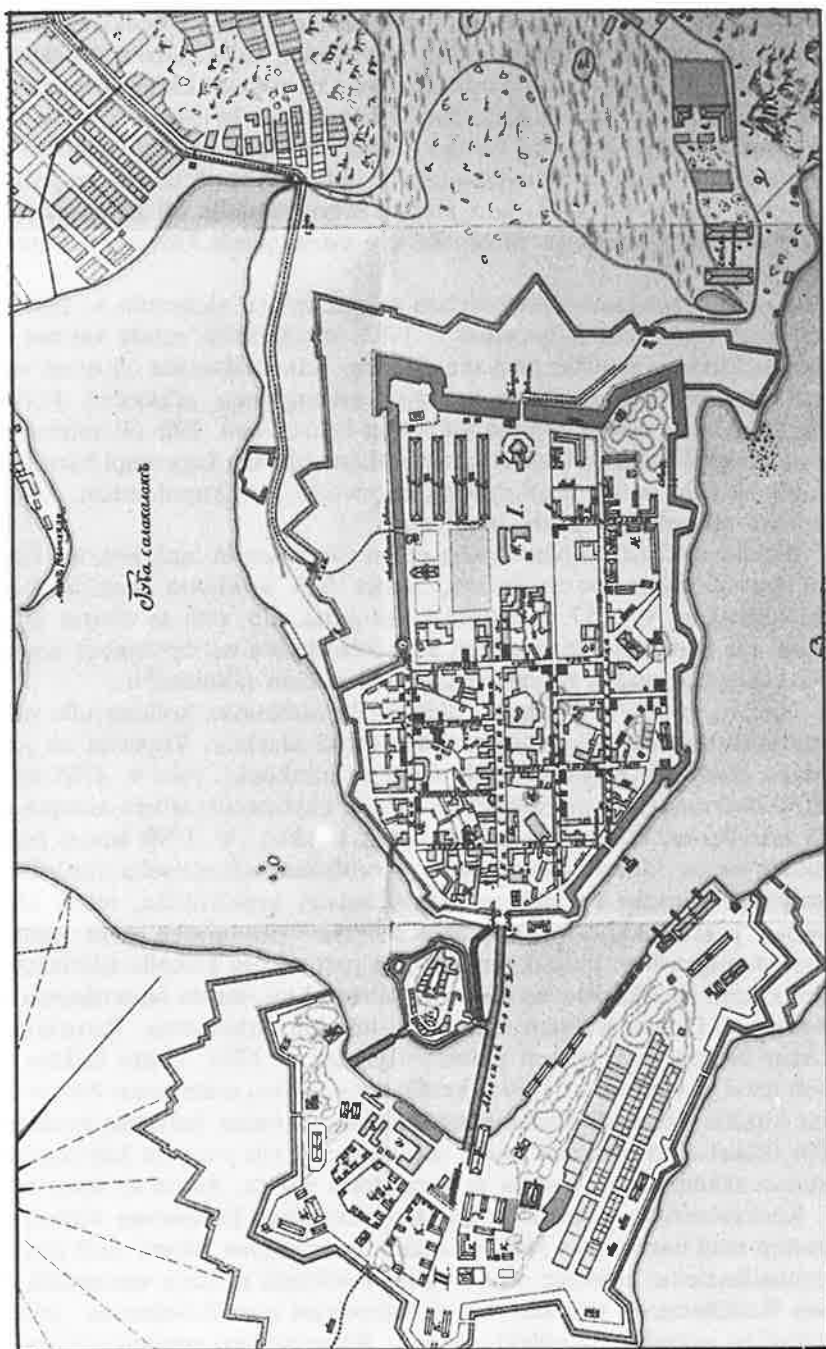

Karttaote Viipurin keskustasta 1700-luvun puolivälin jälkeen. Kuten kartta osoittaa, on kaupunki rakennettu täyteen pientaloja.

Kuvalaina: Viktor Dmitriew.

rakennettu edellä mainittu Punainen kaupungintalo. Mutta käskynhaltijajärjestelmän käyttöön otto vaati enempää. Käskynhaltijalle oli rakennettava arvonomukainen palatsi, meidän aikamme Hovioikeuden talo. Se rakennettiin vuosien 1779—84 aikana, turmeltui v. 1793 suurpalossa, mutta korjattiin heti. Sen suunnittelijasta ei ole tietoa, mutta sen kunnostamisen palon jälkeen suoritti arkkitehti Brockmann.

Suurpalo puhdisti Vallin alueen lukuisista aikaisemmista rakennuksista. Siellä oli ollut sotaväelle kuuluvia kivisiä kasarmeja, upseerien asuntoja, varastorakennuksia ym., jotka palon jälkeen saivat väistyä. Alueelle laadittiin kuvernööriksi nimitetyn Carl von Gützelin johdolla uusi asemakaava, jota tuli hallitsemaan kaksi aukiota, Paraatikenttä ja Uusi Raatihuoneentori. Ne saivat lopulliset muotonsa. Niiden ääriin oli tarkoitus rakentaa ylväitä julkisia rakennuksia.

Kaupunki 1700—1800 -luvun vaihteessa.

Venäläiset olivat jo aiemmin hyljänneet v. 1738:n palossa vaurioituneen Viipurin Vanhan Tuomiokirkon, käyttäneet väliaikaisesti Neitsytniemen Hospitaalikirkkoa, mutta aikoneet rakentaa uuden kirkon vanhan Tuomiokirkon paikalle. Tätä ei Katariina II kuitenkaan hyväksynyt, vaan oli jo v. 1786 määrännyt, että uusi kirkko oli rakennettava Uuden Raatihuoneentorin alueelle vastapäätä kaupungintaloa, joka myös oli uudelleen paikalleen kivistä rakennettava. Kirkon kummallekin puolelle oli aikomus rakentaa taloja kuvernööreille ja virastoille. Ne aiheet jäivät kuitenkin toteuttamatta.

Uuden venäläisen tuomiokirkon rakentaminen aloitettiin v. 1787. Se oli melkein valmis palon syttyessä v. 1793, vahingoittui, mutta vauriot korjattiin ja kirkko valmistui pian sen jälkeen. Rakentamisella oli omat vaiheensa. Sen piirustukset laati kuuluisa pietarilainen arkkitehti N.A.Lvov. Esiluonnoksia sille oli tehnyt arkkitehti Brockmann. Sillä oli neliön muotoinen kupolin kattama keskus ja sen jatkona hieman kapeampi kuoriossa sekä kummallakin sivulla puolipyöreät huonetilat puolikupoleineen. Ulko-oven edessä oli pylvästö päätykolmioineen.

Vähän matkan päähän kirkon eteen rakennettiin mahtava, korkea torni ja sen alaosaan porttikäytävä, jonka läpi kirkkoon menijät kulkivat. Myöhemmin, v. 1817, jatkettiin kirkkosalia niin, että se ulottui torniin ja torni sai kummallekin sivulleen kaksikerroksiset neliöpohjaiset huonetilat. Kirkosta tuli uuden monumenttaalisen aukion dominantti.

Nelisen vuotta myöhemmin alettiin Paraatikentän koillisivulle rakentaa saksalais-ruotsalaiselle seurakunnalle omaa kirkkoa. Viipuriin oli jo 1600-luvun puolivälissä syntynyt saksalainen seurakunta, joka v. 1735 sai oman kirkkoherransa, mutta joutui kirkkonaan käyttämään silloin ainoata yhteistä luterilaista, entistä Mustainveljesten kirkkoa. V. 1790 heräsi kuitenkin ajatus oman kirkon rakentamisesta ruotsalais-saksalaiselle väestölle. Sen paikaksi haluttiin Paraatikentän koillisivun keskikohtaa, missä oli pieni vapaa paikka kahden valliportin välillä. 1793-vuoden palo poltti pois molemmipuoliset puurakennukset, ja niin saatiin kirkolle riittävästi tilaa. Arkkitehti Brockmann laati sillekin piirustukset, mutta pietarilainen valtioneuvos G.F. von Veldten teki niihin joitakin tarkistuksia. Peruskivi ennätettiin laskea juuri ennen palon syttymistä v. 1793, mutta kirkko saatiin valmiiksi ja vihittiin v. 1799:n kesäkuussa saaden nimekseen Pietari-Paavaliin kirkko. Näin oli Paraatikenttäkin saanut oman juhlavan korostuksen. Oli lisäksi ollut aikomus saada sen kummallekin puolelle kaksikerroksiset yleiset rakennukset, koulua ja konsistoria varten, mutta se toive raukesi.

Käskynhaltijan palatsin ja kahden aukioitaan hallitsevan kirkon lisäksi saatiin tänä harvinaisen julkisen rakennustoiminnan aikana vielä kaupungin kunnallisellekin elämälle uusi tyyssi venäläistä kirkkoa vastapäätä Punaisen Raatihuoneen paikalle. Se oli kaupungin uusi Raatihuone, joka antoi edessään avatulle aukiollekin nimen. Rakennuksen suunnittelijasta ei ole tietoa. Talo sai arkkitehtonisesti erittäin onnistuneen ulkonäön. Siitä tuli

kaksikerroksinen aumakattoinen rakennus, jonka alakerran keskikohdasaan puhkaisi pihalle vievä porttikäytävä. Sen yläpuolelle toiseen kerrokseen tuli neljä pilasteria ja päätykolmio. Tämä rakennus säilyi myöhemmin yhdellä kerroksella korotettuna ja porttikäytävä huonetiloiksi käytettynä Viipurin menetykseen saakka sekä vielä venäläisillä muuhun tarkoitukseen käytettynä.

Alkoi sitten uusi vuosisata, 1808—09:n sota ja Suomen liittäminen Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana. Viipurin tehtävä rajalinnoituksena päättyi, se sai elää rauhassa kauppa- ja satamakaupunkina. Mars antoi sen elää rauhassa Mercuriuksen ollessa kaupungin suojelijana. Saattoi

Arkkitehti J. Stråhlmannin kartta vuodelta 1820.
Kuvalaina: Valtionarkisto.

syntyä sellainen kauppahuone kuin Hackmannien, joka tunnettiin Juutin-
raumankin ulkopuolella. Vahinkoa tuottivat kuitenkin kaupunkipalot. Sel-
laisia tapahtui vv. 1817 ja 1834. Edellinen poltti Paraatikentän ja Mustain-
veljestenkadun välillä olevan korttelin kokonaan, jälkimmäinen Harmai-
denveljestenkadun molemmat sivut sekä kadun päätteenä olevat pari
tonttia Katariinankadulla. Pian ne oli uudelleen rakennettu. Näkyvä muu-
tos maisemassa oli Mustainveljesten kirkon keskiaikaisen muodon muutta-
minen klassisistiseksi arkkitehti Engelin sille antamaan uuteen hahmoon.

Pyhän Annan kaupunginosassa tapahtui muutoksia. Turunsillan luoteis-
päähän oli vasemmalle sivulle rakennettu 1780-luvulla upseerirakennuksia
ja muutamia kivimakasiineja, mutta sillan vastapäässä oli vielä aikaisem-
malta ajalta jäänyt paikalleen ränsistynyt basaarirakennus, jota kutsuttiin
"Noakin arkiksi". Insinöörihallitus havaitsi sen rumentavaksi, ja saatiin
lupa sen purkamiseen, mutta oli rakennettava uusi kivinen basaaari. Se
sovitettiin poikkisuuntaisesti siltanäkymän taustaksi kaksikerroksisena ra-
kennuksena. Tämä tapahtui 1840-luvulla. Talo siirtyi sitten yksityisomistuk-
seen ja Mendt-suvulle saaden nimekseen Mendtin talo. Sen oli suunnitellut
yli-intendentti E.B.Lohrman.

Näillä seuduilla alkoi tapahtua muutakin. Kruunu luovutti v. 1846
kaupungille Tervaniemen esikaupungin. Kaupunki halusi hävittää sen
kaikki 81 tonttia, joiden asukkaat siirtyivät Pavlovskiin Hiekan itäpuolelle,
minne siten syntyi uusi esikaupunki. Kruunun luovutus tarkoitti erityisesti
sitä, että Tervaniemelle muodostettaisiin puisto. Kaukaisemmat osat jäivät
puistoksi istuttamatta, mutta P. Annantorin vierustalle sellainen kunnostet-
tiin. Kaupunki sai Aninan puiston lisäksi toisenkin puiston.

Tervaniemen puistoon, sen alaosaan lähelle Annantoria oli teatteri- ja
tanssiaistaloksi viimeistään v. 1781 rakennettu ns. Comoedienhaus ylempien
luokkien huvittelutilaisuuksia varten. Se oli puusta rakennettu ja ilman
lämmityslaitteita, mutta oli ahkerassa käytössä. Se palveli aikansa ja
rappeutui sekä purettiin palovaarallisena v. 1834, jolloin arkkitehti
A.F.Granstedtin suunnittelema Seurahuone Uuden Raatihuoneentorin var-
rella valmistui.

Eräänlaisena asemakaavallisena tapahtumana voitaneen pitää Monrepoon
puiston syntymistä. Suuri Linnansaari, joka Viipurin linnan luoteispuolisesta
salmesta alkaen ulottui Kivisillansalmeen, oli kruunun maata. Komen-
dantti Stupischin oli siellä saanut jonkinlaisen käyttöoikeuden ja rakentanut
Suomenvedenpohjan puoliselle rannalle rakennuksenkin itselleen. Häneltä
tämä alue siirtyi käskynhaltijaksi nimitetylle Württembergin herttua Fried-
richille saaden nimekseen Monrepos. V. 1788 hän myi kartanon parooni
Ludvig Heinrich Nicolaylle, joka sinne perusti ihanan puiston kaarisiltoi-
neen, huvirakennuksineen ja Väinämöisveistoksineen. Kapean salmen ul-
kosivulla olevalle salmelle kohosi Ludvigstein, Nicolay-suvun hautasaari
linnamaisine kappeleineen. Näillä rannoillahan kerrotaan "Vanhan Viipu-
rin" sijainneen. - Monrepoon rakennukset, palatsin ja kirjaston suunnitteli

Pietarissa toiminut italialainen arkkitehti Martinelli. Kirjasto oli aarteineen ainutlaatuinen ja lahjoitettiin onneksi Helsingin Yliopistolle.

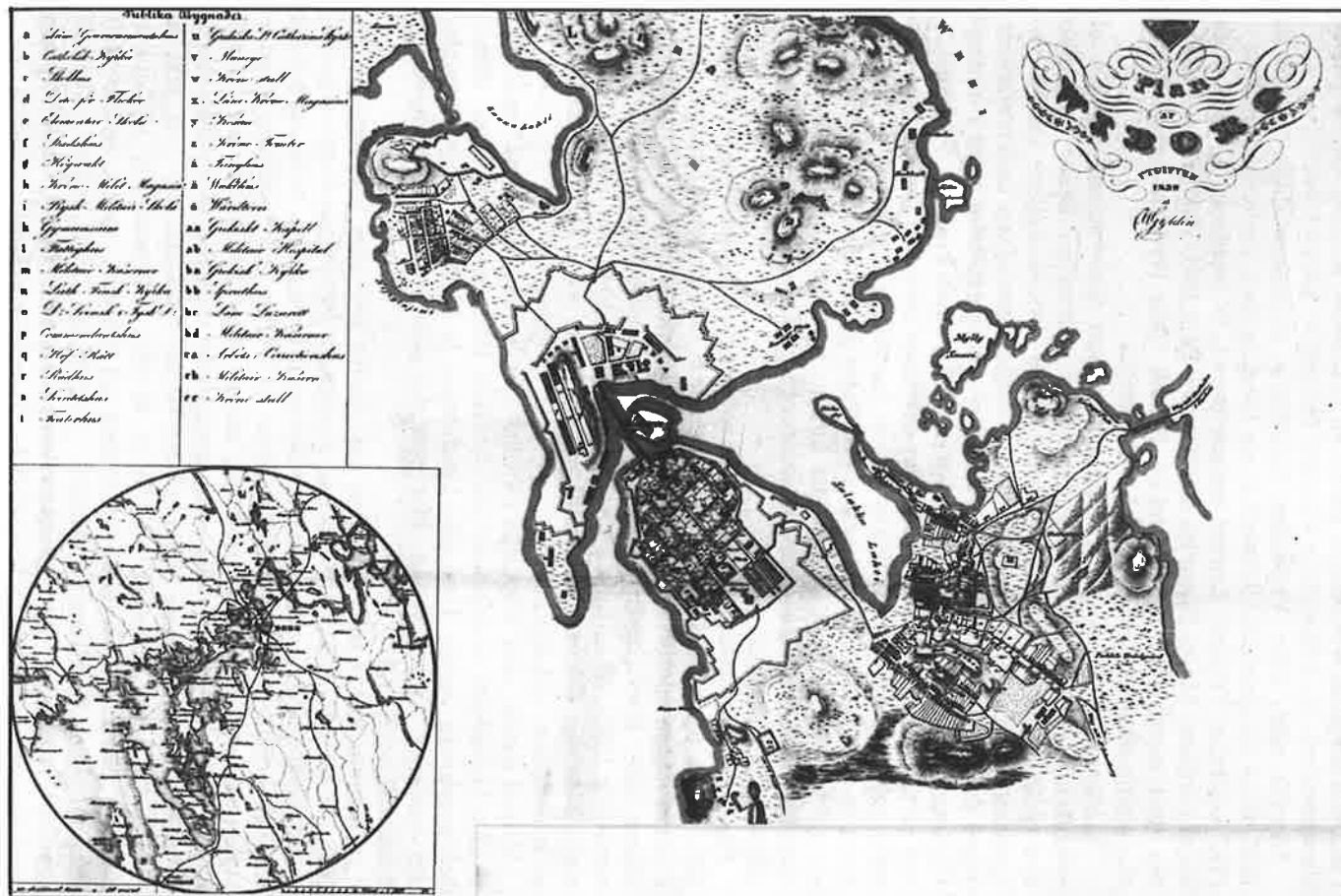
Näyttää siltä, ettei Viipurissa tapahtunut asemakaavallisia muutoksia 1800-luvun alkupuolella. Sellaisia ei ole havaittavissa, jos vertaa toisiinsa v. 1797 laadittua Viipurin karttaa maanmittari C.W.Gyldénin v. 1839 laatimaan karttaan. Mutta 20 vuotta myöhemmin 21.2.1861 Viipurille vahvistettiin uusi asemakaava, jonka tekijä Berndt Otto Nymalm, myöhemmin Maanmittaushallituksen päällikkö, oli laatinut.

”Krimin sota” ja toisaalta Saimaan kanavan avautuminen v. 1856 oli vaikuttanut sen, että kaupungin ponnekas pormestari Isidor Örn alkoi neuvotella sotilasviranomaisten kanssa Viipurin vuosisataisten vallien purkamisesta saadakseen mahdollisuuksia kaupunkiasutuksen laajentamiseen. Tämä johti siihen, että 19.11.1859 keisari antoi päätöksen, jonka mukaan Viipurin linnoituksista oli säilytettävä vain P. Annan kruunun linnoituslaitteet ja vähäinen osa Etelävallia. Kaupunkilaiset toivoivat samalla saavansa haltuunsa Viipurin linnan, taikka että se luovutettaisiin Suomen Valtiolle. Keisarin päätökseksi tuli kuitenkin, että linna jäi venäläiselle sotaväelle, ja vv. 1891—94 venäläiset kunnostivat linnan, joka oli pahoin raunioitunut, viimeksi siellä Saimaan kanavan avautuessa pidetyn ilotulituksen syyttämässä tornin palossa.

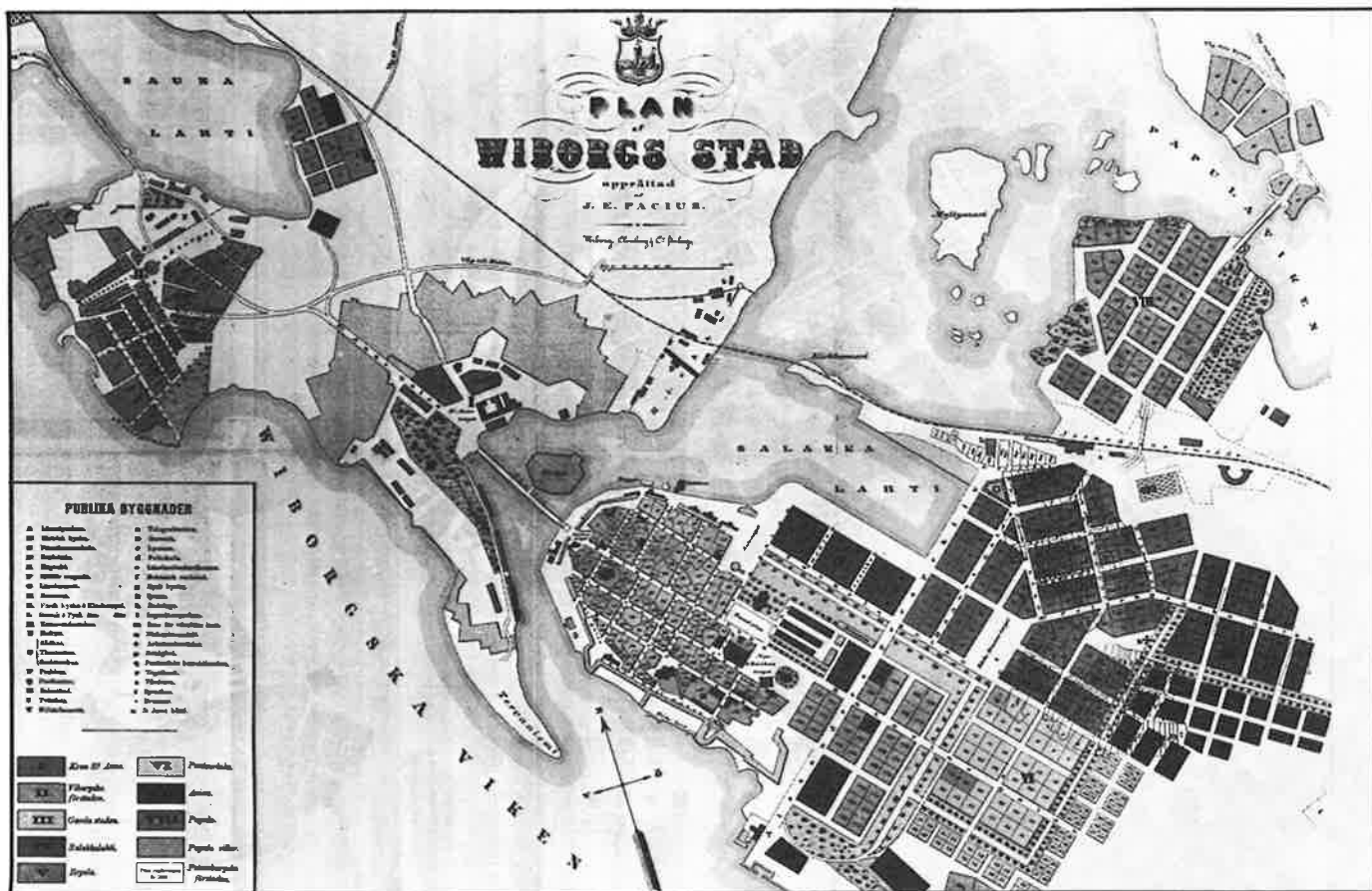
Purettavien linnoituslaitteiden tilalle sotilasviranomaiset vaativat kaupungilta maata uusien vallitusten rakentamiseksi Pietarin esikaupungin takaa Pantsarlahteen ulottuvalta alueelta. Niin kaupunki joutui luovuttamaan alueen tältä, myöhemmin Patterinmäeksi kutsutulta alueelta. Sinne rakennettiin 1860—80-luvuilla yhtäjaksoinen puolustusketju, jonka korkeimmalle kohdalle, tulevan Torkkelinkadun päähän, tuli sen vahvin linnake 36 m korkeuteen vedenpinnasta.

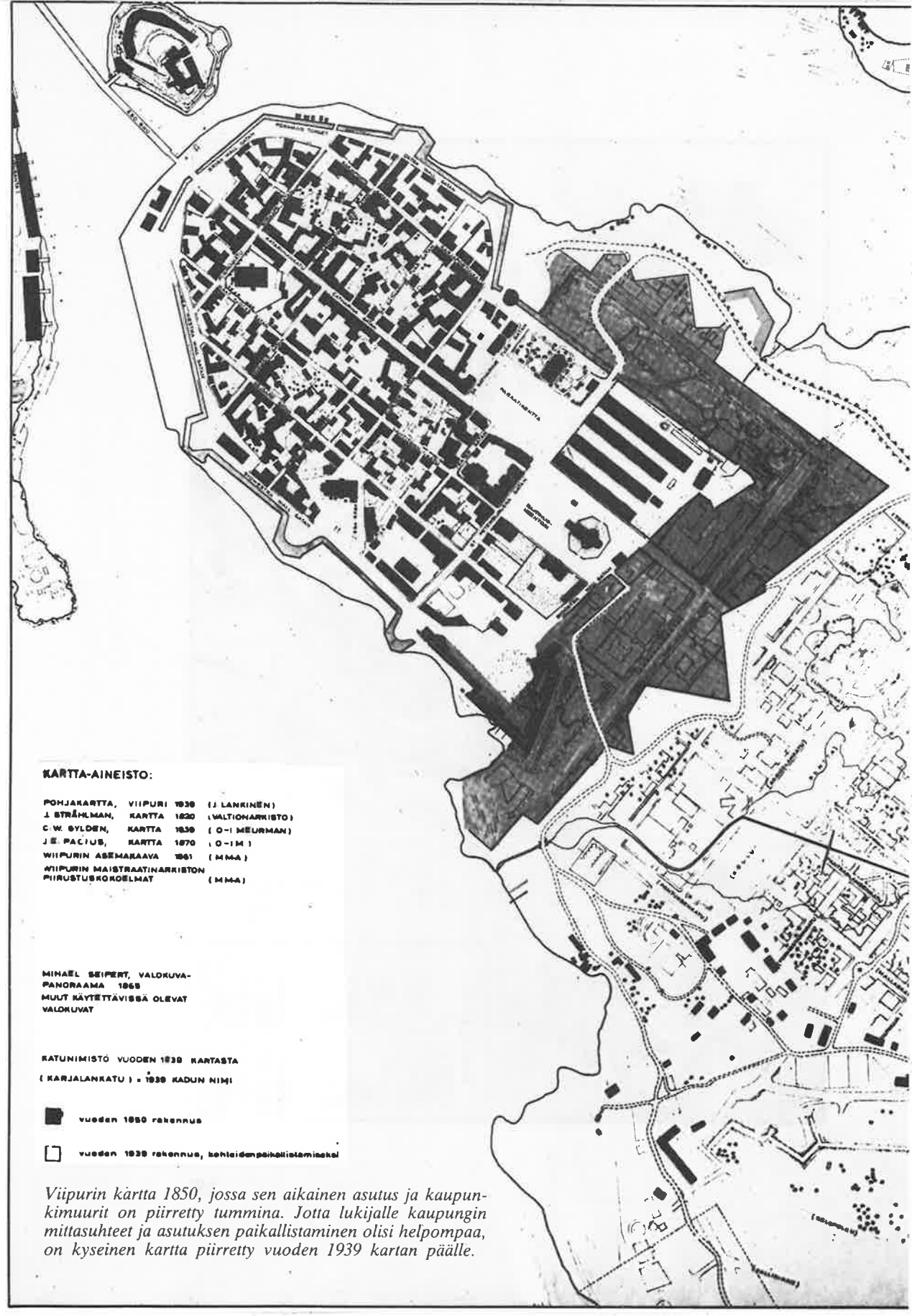
Voinee sanoa, että Viipurilla oli ollut vaikea hengenahdistus muuriensa sisällä. Nymalmin mukaan se sai yhtäkkiä lähes kuusinkertaisen alueen kehittymistään varten. Uusi aika kanavineen ja höyrylaivoineen ei mahtunut vanhojen vallien sisään. Nyt putkahti sille valtavat laajentumis- ja toimintasuunnitelmat.

Nymalmin kaava oli tyypillinen ruutukaava sen ajan kaupungeille. V. 1852 oli sekä Vaasassa että Porissa tapahtunut hirvittävät kaupunkipalot, jotka olivat pakottaneet asemakaavoittajat ajattelemaan, miten sellaisista tuhoista voitaisiin säästyä. Olihan tosin jo Turun palon jälkeen Engelin laatimassa asemakaavassa osoitettu, miten tulen leviäminen oli leveillä naapurin rajoille istutettavilla lehtipuumuureilla estettävä siirtymästä tontilta toiselle. Tämä periaate näkyy selvästi Nymalmin asemakaavassa, samoin kuin sekin, että kaupunki oli 36 m leveillä lehtipuurivein istutetuilla kaduilla jaettava lohkoihin. Järjestelmä oli tehokas, kuten myöhemmät kaupunkipalot oivallisesti osoittivat. Viipurissa 12 m leveät palosolat erottivat naapurien puiset rakennukset toisistaan. Lisäksi tuli Viipurin asemakaavaa hallitsemaan leveydeltään 80-metrinen Torkkelinpuisto, joka

Gylden'in kartta vuodelta 1839, sekä vieressä Paciuksen kartta, jossa Viipurin uusi asemakaava.

KARTTA-AINEISTO:

POHJAKARTTA, VIIPURI 1838 (J. LANKINEN)
J. STRÄHLMAN, KARTTA 1820 (VALTIONARKISTO)
C. W. SYLDEN, KARTTA 1839 (O-I MEURMAN)
J. E. PACIUS, KARTTA 1870 (O-I M)
VIIPURIN ASEMAKAAVA 1961 (MMA)
VIIPURIN MAISTRAATINARISTON
PIIRUSTUSKOKELMAT (MMA)

MINAEL SEIPERT, VALOKUVA-
PANORAAMA 1868
MUUT KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT
VALOKUVAT

KATUNIMISTÖ VUODEN 1838 KARTASTA
(KARJALANKATU) - 1939 KADUN NIMI

vuoden 1850 rakennus

vuoden 1939 rakennus, seiteidenpaikallistamiseksi

Viipurin kartta 1850, jossa sen aikainen asutus ja kaupunkimuurit on piirretty tummina. Jotta lukijalle kaupungin mittasuhteet ja asutuksen paikallistaminen olisi helpompaa, on kyseinen kartta piirretty vuoden 1939 kartan päälle.

WIIPURI 1850 WIBORG

WIIPURIN RAKENNUKSEN PIIRIT VUONEN 1850
KARTTA PÖLJÄLLE.

023

SAVON MUUNTAMINEN, PÖLJÄLLE, ALUEKARTTA JA KORTTIKARTTA
KÄYTTÖKÄSIKIRJA KÄYTTÖKÄSIKIRJA.

02300 1000

1900 1000

1900 1000

Pyöreän tornin luo avatulta Kauppatorilta ulottui Punaisenlähteen torille Salakkalahden loppupäässä. Se oli ja lieenee vieläkin ainutlaatuinen kaupungissamme. Puiston viereisestä Torkkelinkadusta kehittyi Viipurin tärkein katu.

Uutta asemakaavaa tehtäessä oli jo Riihimäen-Pietarin rautatie rakenteilla. Rata tuotiin Viipuriin Linnansaaren puolelta Kirkkosaaren ja Revonhännän kautta. Se jäi siten Salakkalahden koillispuolelle. Sinne oli siis rakennettava katu entisen Äyräpäänbastionin tienoilta. Sitä varten täytyi Salakkalahden yli rakentaa pengeri, jota samanaikaisesti Helsingissä perustetun pankin mukaisesti ruvettiin kutsumaan ”yhdyspankiksi”. Olikin sitten suuri työ täyttää tämän penkereen takainen alue tonteiksi. Vielä meidän aikanamme jäi penkereelle tehdyn ”Aleksanterin Perspektiivin”, myöhemmin ”Aleksanterinkadun” ja vielä myöhemmin ”Karjalankadun” kaakkoinen jalkakäytävä Salakkalahden päässä muuta katupintaa alemmaksi.

Papulan niemelle ja siitä kaakkoon Papulanlahden rantaa seuraten kasvoi erillinen kaupunginosa, jonne pääsyä varten oli rakennettava silta rautatien yli Eliaankirkon luota.

Leveä puistovyö oli myös otettu asemakaavaan Punaisenlähteen torilta merelle päin. Siitä tuli puistoksi vain osa: Katariinankatuun saakka, loput jäivät hiekkapeitteisiksi pallokentiksi. - Salakkalahden Nymalm suunnitteli suorakaiteiseksi, tuli myöhemmin kaakkoispäästään puoliympyräiseksi. Vanhoista linnoituslaitteista jäi vain jäljelle Pantsarlahden bastioni, joka v. 1930 sai kruunukseen arkkitehti U.Ullbergin suunnitteleman loistavan Taidemuseon kouluineen.

Nymalmin asemakaava ei ulottunut P.Annan Kruunun luoteispuolelle.

Pienistä tonteista tuli pian pula, mikä aiheutti sen, että Viipurille alkoi kasvaa esikaupunkeja. Kaupungista itään Kannakselle ja Pietariin menevä tie sai vierelleen teollisuutta. Vasemmalle puolelle oli rakennettu Bavarianiminen olut tehdas ja oikealle jo v. 1839 kaakelitehdas, minkä paikalle meidän aikanamme rakennettiin kaupungin uudet sairaalarakennukset. Vähän kauempana oli pitkä etelään suuntautuva laakso, jonka pohja tarjosi hyvää savea teollisuudelle. Niinpä sinne 1870-luvun puolivälissä perustettiin Talikkalan Tiilitehdas. Aikaa myöten tämä laakso tuli kokonaan repelöidyksi ja savenottokuopat täyttyivät vesikulpiksi. Teollisuus kasvatti vierelleen esikaupunkeja, laakson pohjoispäähän Pietarintien juurelle ”Rosuvoin” ja laakson länsisivulle ”Tiiliruukin”. Maanomistajat vuokrasivat sieltä pieniä n. 400 m² suuruisia tontteja 25 v:n ajaksi. Lyhyt vuokra-aika ja köyhyys tekivät rakennuksista hatarasti rakennettuja. Tiiliruukki paloi v. 1901. Se sai palon jälkeen ruutuasemakaavan kapeine katuineen ja ahtaine tontteineen. Pieni tori muodostui esikaupungin alkupäähän.

Samoihin aikoihin, kun Rosuvoin ja Tiiliruukki syntyivät, alettiin Viipurista Koivistolle menevän tien varteen ja siitä kaakkoon päin kaupunginrajasta lähtien rakentaa mökkejä, joiden laatua kuvasti esikaupungille annettu nimi ”Kolikkoinmäki”. Se jatkui edelleen Kangasrannan kylän alueille ”Suurka-

duksi" nimetyn kapean kadun kahta puolta, osaksi aivan ilman mitään järjestystä nk. Dippellin maalle, mutta muuten pieniksi kortteleiksi jaettuina. Sinne, Kangasrannan puolelle siirrettiin v. 1911 Koivistolta saatu puinen ristikirkkorakennus, Mikaelin kirkko, kun Koivisto "keisarinpitäjänä" sai itselleen upean graniittikirkon.

Kangasrannan puolelta Koivistontie meni sillalla Pappilanniemelle. Niiltä kohdin lähti vähän leveämpi katu, "Valtakatu" ylös koilliseen Kolikkoinmäen ja Tiiliruukin toisistaan erottavalle Rajakadulle ja sieltä alas Tiiliruukin laakson poikki Kelkkalaan yhtyäkseen siellä Pietarintiehen Ristimäelle 1800-luvun alkukymmeninä perustettujen hautausmaiden luona. Näihin kaakkoisiin esikaupunkeihin oli v. 1900 mennessä rakennettu jokseenkin 850 mökkiä, osa jopa kaksikerroksisina ja niissä asui n. 10000 henkeä.

Myöskin luoteeseen oli Viipurille syntynyt esikaupunkeja. Aikaisemmin on jo mainittu Pikiruukki. Siitä luoteeseen oli P. Annan linnoituspaltan toiselle puolelle rautatien kahta puolta kasvanut Saunalahden ja Likolammin esikaupungit, edellinen nimensä mukaisen merenlahden rantaan, rantatontit aluksi suosittuja huvilapaikkoja, kaikki Monrepoon mailla.

Kun pientonteista v. 1870 tienoilla oli tullut pula, päätti paroni Nicolay ruveta luovuttamaan vähävaraisille tontteja tilaansa kuuluvulta Sorvalinsaa-relta. Hän meni saarelle ja kepillään suuntaa osoittaen määräsi pohjois-ete-läsuuntaisten katujen paikat. Poikkikadut tehtiin kohtisuorasti edellisten poikki. Esikaupunki tuli käsittämään 193 taloa ja niihin n. 2000 asukasta. Samalla rakennettiin Sorvalista silta Neitsytniemelle.

Sorvalinsaaren luoteiskolkka oli Kriminsodan jälkeen otettu sotilasalu-eeksi ja linnoitettu yhtäaikaisesti Patterinmäen kanssa. Saaren itäranta taas oli annettu hautausmaiksi.

Kun vuosisatamme alussa kaivattiin pientontteja, tekivät eräät asukkaat, joukossa rautatien ja vankilan palveluksessa olevia henkilöitä, anomuksen, että kaupunki omalle maalleen Papulanlahden pohjukan itäpuolelle kaa-voittaisi uuden kaupunginosa. Näin syntyi Karjalan kaupunginosa, joka-päiväisessä kielessä "Loikkaseksi" kutsuttu. Etelässä se ulottui sotaväelle v. 1901 pakkolunastettuun ampumarataan. Sinne kuljettiin Papulanosan kaut-ta Karjalanradan penkereen vierelle tehtyä tietä pitkin. Anojille se oli sopiva, ollen lähellä heidän työpaikkaansa. Sinne tuli aluksi v. 1906:een mennessä 170 tonttia ja v. 1913 288 asuintonttia, minkä jälkeen niitä vielä kaiken varalle jonkin verran lisättiin. V.1930 siellä asui 1857 henkilöä.

Viipurin vanhimmassa osassa tapahtui yksityisten aloitteesta harvinainen asemakaavan muutos. V. 1874 oli kauppaneuvos C.G.Clouberg ostanut tontin n:o 65, minkä sisällä oli säilynyt keskiajalta ainoa kaksikerroksinen kivitalo. Clouberg leikkasi tonttinsa kaakkoissivulta kaistaleen ja sai raja-naapurinsa kauppias Schusinin samoin kaventamaan tonttiaan n:o 64 siten, että avautui uusi kadunpätkä Katariinankadulta Vahtitorninkadulle, mistä ennestään katu jatkui Keisarinkadulle. Näin syntyi Viipuriin Fresenkatu. Lienee ainutlaatuinen asemakaavahistoriassamme.

Tässä katsauksessa Viipurin kaavoitukseen on nyt päästy meidän 20:lle vuosisadalle. Arkkitehti Blomkvistin v. 1913 julkaisema Viipurin ja sen esikaupunkien kartta osoittaa, ettei v. 1870 jälkeen ollut kaupunkiin tullut mitään asemakaavallisia muutoksia. Seuraavana vuonna alkoi ensimmäinen maailmansota, joka Vapausotamme mukaanluettuna pysäytti rakennustoiminnan varsin mitättömäksi.

Itsenäisyytemme varmistuttua Viipuri alkoi kiinnittää erityistä huomiota odotettavissa olevaan kasvunsa nousuun. Käsitettiin, että ennemmin tai myöhemmin esikaupungit tullaan liittämään kaupunkiin, jolloin ne vaativat asemakaavallistakin järjestelyä. Tämä johti asemakaava-arkkitehdin viran perustamiseen ja niinpä tämän kirjoittaja tuli valituksi tähän virkaan. Kaupungin asemakaavatoimisto avasi ovensa elokuun 1 p:nä v. 1918.

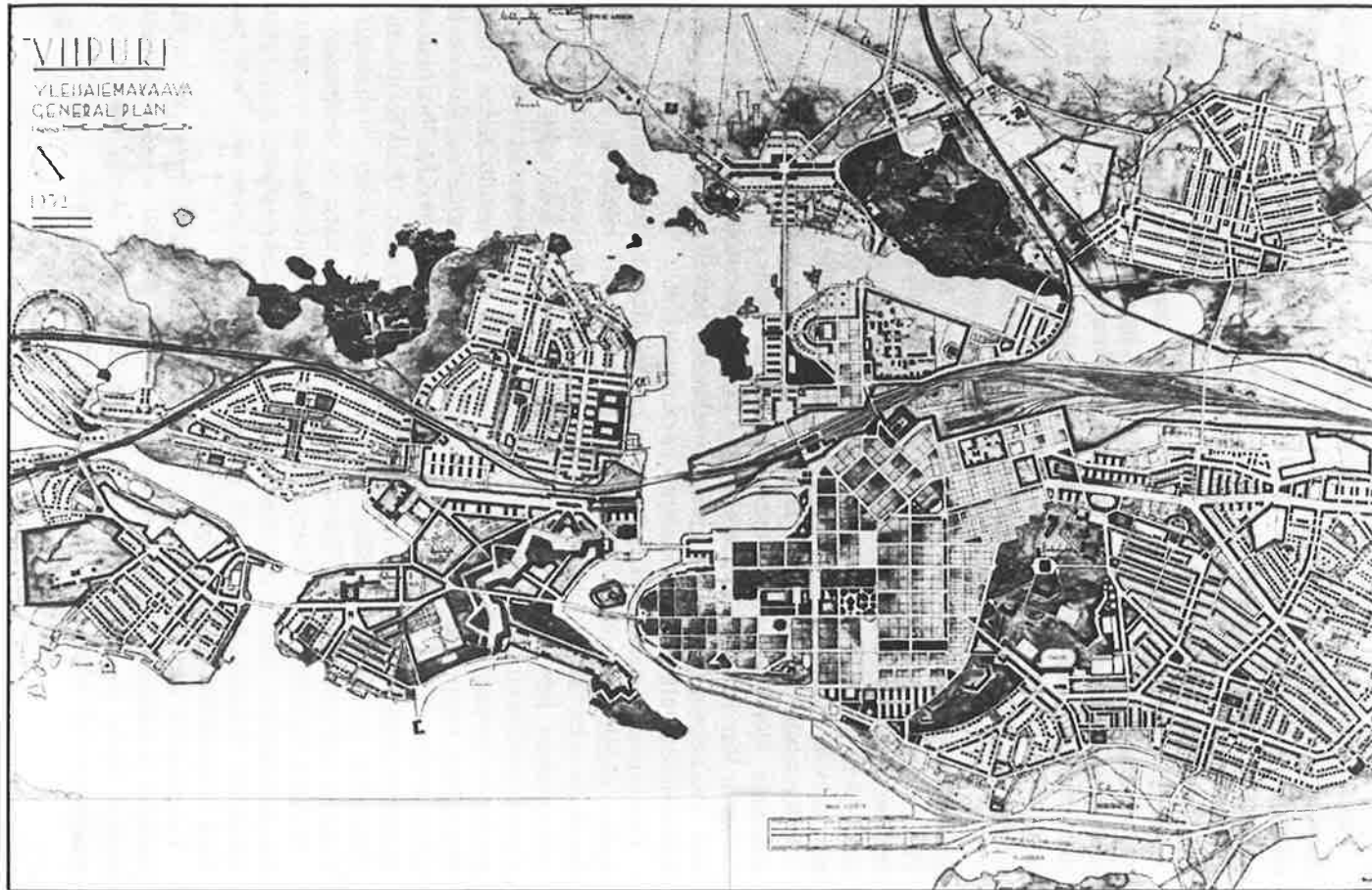
Aluksi oli pari pientä tehtävää. Keväällä päättyneessä Vapausodassa oli Kolikkoinmäen Suurkadun alkupäässä palanut rakennukset 63 tontilta. Täten tarjoutui mahdollisuus kadun leventämiseen, ja niin se saatiinkin 36 metriseksi puistokaduksi, jota pitkin raitiotielinja vedettiin Valtakadulle, mikä 18 m leveäksi raivattuna johti Koivistolta Pappilanniemelle ja Viipuriin tulevan liikenteen osan poikittaisesti Ristimäelle.

Valtakadulle tuli raitiotien jatko. Kun toisaalta vanhaa kaupunkia silmukkana kiertävä raitiotie tuotiin rautatieasemalle, mistä sitä edelleen vedettiin Repolan- ja Kannaksenkatuja pitkin Ristimäelle, syntyi kahdeksikon muotoinen raitiolinja, joka oivallisesti palveli kaupungin sisäistä liikennettä sivuten sen tärkeimpiä asioimispisteitä.

Esikaupunkialueelle johtaviksi pääliikennekaduiksi suunniteltiin Linnan- kadun päästä jatkuvalta Koivistontieltä erkanevat, edellä jo selostettu Suurkatu sekä koillispuolella Kalevankatu ja sen 42 m leveä jatko Rosuvoin esikaupungin läpi Lepolan hautausmaan koillisrajalle sekä siitä edelleen samansuuntaisena kilpa-ajoradan kohdalle, mistä kaventuneena vasemmanpuoliselle hiekkaharjun jäännökselle. Sieltä sille kävi mahdolliseksi ylittää Maaskolan ratapihalta Eteläsatamaan johtava rautatieraide ns. Kiertorata sillan avulla. Tältä valtavalta pääkadulta oli sitten tarkoitus haarauttaa Rosuvoin reunaan tultaessa, myöskin leveäksi suunniteltu, ”Kelkkalankatu” Tiiliruukin ja Kelkkalan välistä laaksoa pitkin etelää kohti. Valtakadun tienoilta sen piti seurata Tikkutehtaankatua. Tämä katu jäi unelmaksi.

Kaikkia kaakkoisten esikaupunkien säteiskatuja yhdistämään suunniteltiin Isokehäkatu kaaren muotoisena Suurkadun kaakkoispäästä Kelkkalan takamaille Kiesinkadulle ja sitä pitkin Kalevankadun jatkeelle. Pieni osa tästä rengaskadusta olikin Kelkkalassa toteutettu.

Leveimmille kaduille oli keskelle varattu jalkakäytävän verran korotettu vyöhyke ja kaikki ne olisivat saaneet puurivinsä. V. 1926:n asemakaavaan sisältyi myös jo aikaisemmin rakentamiselle avattu Havin osa, jonne pääasiassa tuli ullakkohuoneellisia omakotimaisia puutaloja.

Asemakaava-arkkitehti Otto-I. Meurmanin tekemä Viipurin asemakaava vuodelta 1932.

Tonteille vahvistettiin asemakaavassa ”rakennusalat”, mitkä osoittivat minkä osan tontista saa käyttää rakentamiseen. Periaatteina oli, että katumaan leveys olisi vähintään 10 m ja rakennusten etäisyys kadun vastapuolen rakennuksesta olisi vähintään 12, mieluummin 15 m. Riittävää auringonsaantia varten teetätin piirustukset eri-ilmansuuntaisille kaduille. Korkeita kivirakennuksia (enintään 6-kerroksisia, kolmea kerrosta korkeampia) huoneluvun mukaan laskettuina tuli asemakaavaan vain 11 %. Niiden avulla pyrittiin muodostamaan esikaupunkien eri osiin keskiöitä, joihin kaupat ja toimistot sijoittuisivat. Esimerkiksi Tiiliruukintorin tienoille suunniteltiin ympyrätori Tiiliruukin ja Kelkkalan yhteiseksi kauppatoriksi. Korkeita taloja tuli myös leveiden liikennekatujen varsille. Ei vielä käsitetty, että nopeat autot päin vastoin kaipasivat katuja, joita rakennukset eivät reunustaisi. Rajakadun tienoilla oli korkeiden rakennusten tarkoituksena korostaa maaston harjannetta.

Kaakkoisten esikaupunkien asemakaavoitus saatiin loppuun suoritetuksi v. 1926. Sen mukaan alueelle tuli 2220 tonttia, niistä n. 2/5 yksi- ja sama määrä kaksikerroksisia rakennuksia varten. Niissä tuli arvioiden mukaan lähes 70 000 asukasta saamaan asuinsijansa. Silloinen asukasluku oli n. 20 000.

Oheinen kuva v. 1926 laaditusta esikaupunkialueen asemakaavasta kertoo parhaimmin sen ajan kaavoituksestani. On ehkä vielä lisättävä, että leveiden, puurivien reunustamien katujen tarkoituksena oli myös jakaa puurakenteinen esikaupunkialue lohkoihin suurten kaupunkipalojen torjumiseksi.

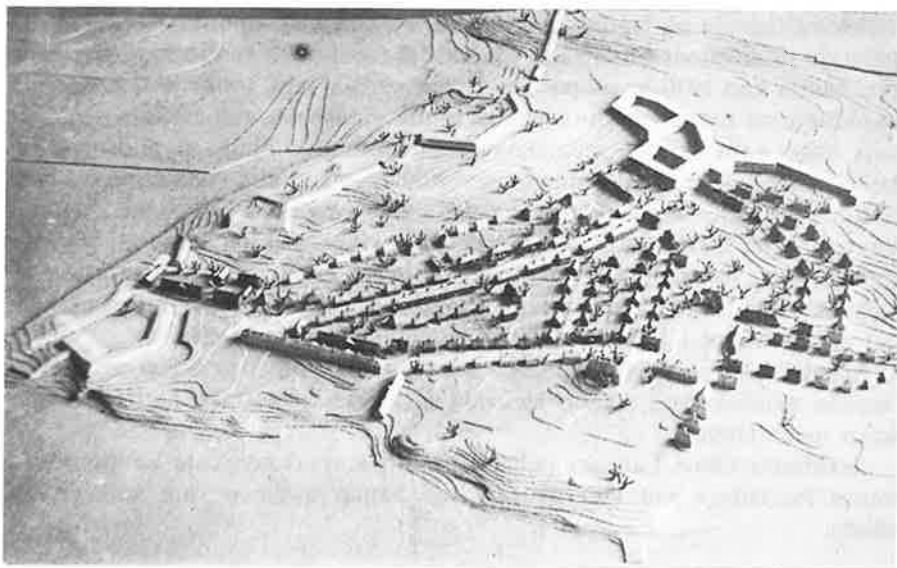
Asemakaavoja oli laadittu jokseenkin kaikille esikaupunkialueille, mutta pidätyin niitä vahvistuttamasta, voidakseni tilanteiden vaatiessa niitä tarkistaa. Mutta kun 1930-luvun puolimaissa säädettiin laki, jonka mukaan tontin vuokraaja sai tietyin ehdoin lunastaa tontin omakseen, tuli minulle aikamoinen kiire vahvistuttaa asemakaavasunnitelmani. Niitä meni senvuoksi kokonainen tukku äkkiä kaupungin valtuustoon ja sieltä sisäasiainministeriöön vahvistusta saamaan. Kaupunginvaltuuston paksu esittelylista tammi-kuun 16.p:nä kertoo, että puolitusinaa asemakaavaa sinä iltana sai valtuuston hyväksymisen. Siinä oli Saunalahden ja sen kaakkoispään asemakaavat, Linnansaaren, Hiekan ja Vanhan Viipurin, Sorvalin ja Essaaren asemakaavat selostuksineen ja tilastolukuineen yhdellä kertaa nieltäviksi.

Asemakaava-arkkitehti oli näin tehnyt päivätyönsä ja siirtyi seuraavan vuoden maaliskuusta alkaen Helsinkiin. Viipurilaisuuttaan hän ei kuitenkaan menettänyt.

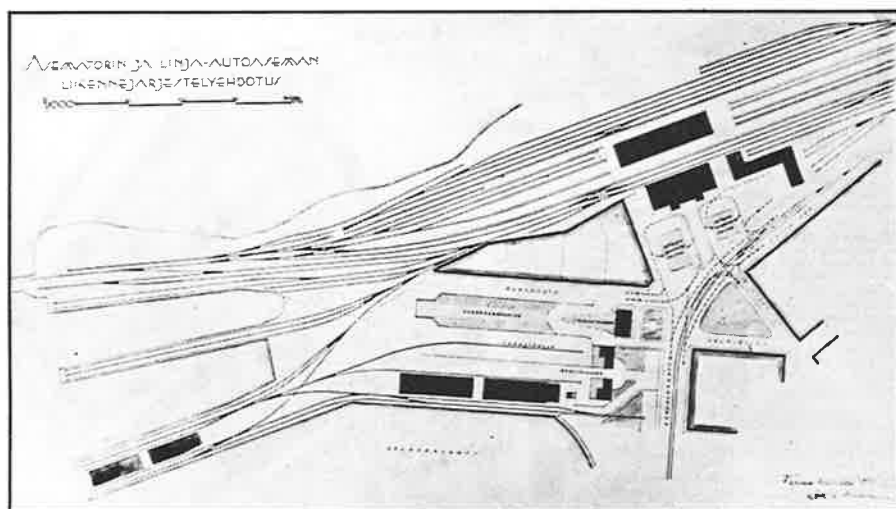
Arkkitehti Olavi Laisaari jatkoi Viipurin asemakaavallista kehittämistä, mutta rauhallisia suunnitteluvuosia tuli hänen osalleen vain valitettavan vähän.

Syttyi sitten sota. Viipuri menetettiin, mutta saatiin Jatkosodassa pariaksi vuodeksi takaisin. Silloin entinen asemakaava-arkkitehti reserviupseerina komennettiin Viipuriin majuri, t.s. kaupunginjohtaja, Arno Tuurnan Sotilashallinnon esikuntaan toimistoupseeriksi ja sai käskyn ryhtyä laatimaan Viipurin jälleenrakentamisasemakaavaa. Hän sai avukseen Ruotsista tarjoutuneen nuoren arkkitehti Göran Sidenbladhin, josta myöhemmin tuli koko Tukholman asemakaavan ja rakentamisen päällikkö sekä vielä professori. Hän oli toimistoupseerille suurena ja pystyvänä apuna. Komennus oli annettu lokakuun loppupuolella v. 1941. Sidenbladhin työskenteli Viipurissa helmikuun puolivälistä huhtikuun ensimmäisen viikon loppuun. Tuloksena yhteistyöstämme oli 74-sivuinen konekirjoitettu opus 60-sivuisine liitteineen ja kuusine suurine kokonaisuutta esittävine karttoineen. Työllä asemakaavallisine periaatteineen on oma arvonsa, mutta Viipurin uudelleen menettäminen jätti sen kokonaan tuloksettomaksi.

Tätä kirjoitusta täydentävinä on mainittava Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteissa n:o 7 julkaistut kirjoitukseni Viipurin monumentaalipaikasta ja kirjastokysymyksestä ynnä Viipurin katuverkon pääjakson suunnittelusta sekä laivaväylän siirrosta Kivisillan salmeen. Asemakaavallisesti aivan ratkaisevia suunnitelmia, joihin tässä ei ole ollut syytä uudelleen puuttua.

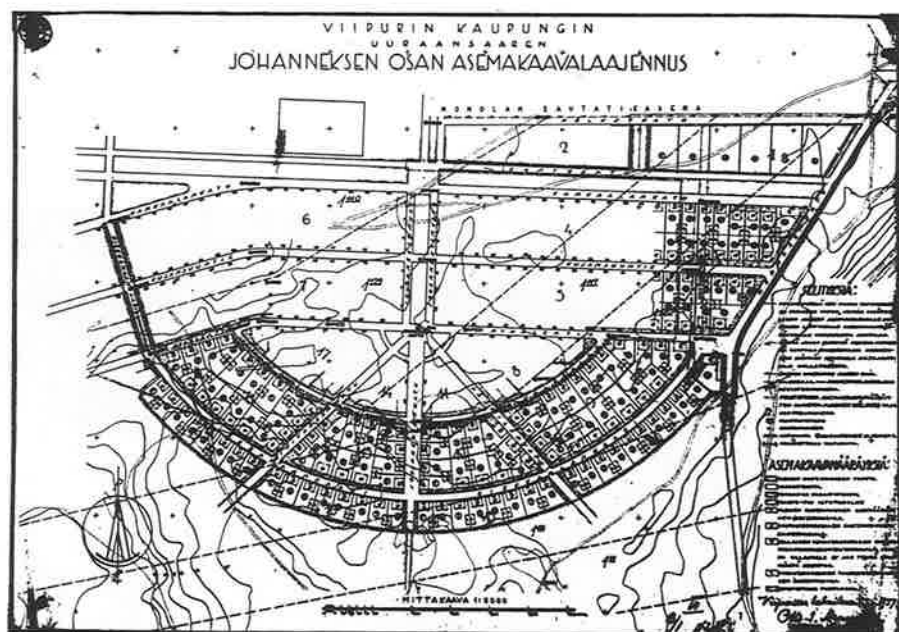

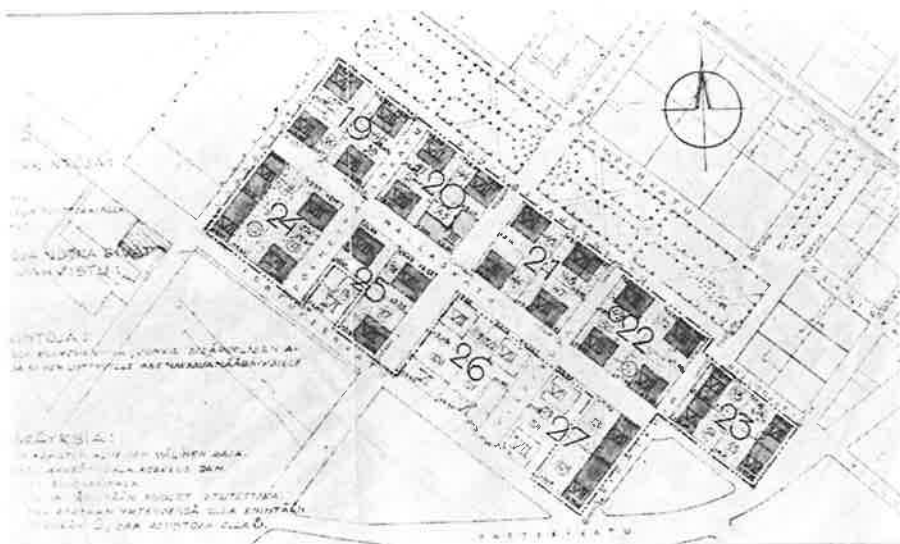
Havin kaupunginosasta tehty pienoismalli tuo julki havainnollisesti asemakaavallisen ratkaisun.

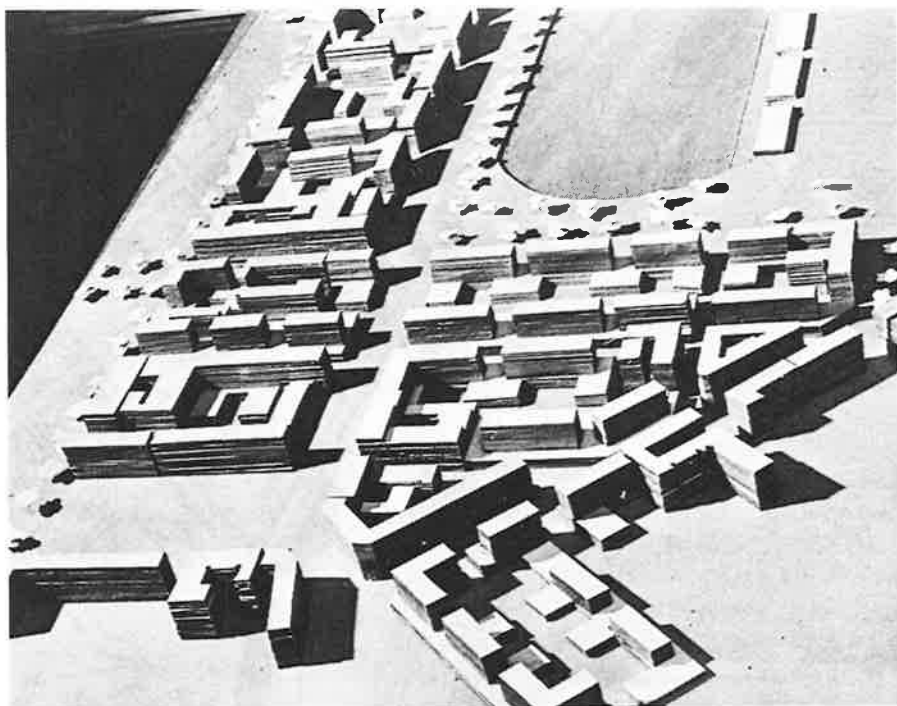
Yllä Suomen ensimmäisen linja-autoaseman asemakaavallinen ratkaisu sekä alla Uuraan satamakaupunginosan mittava kaavaehdotus.

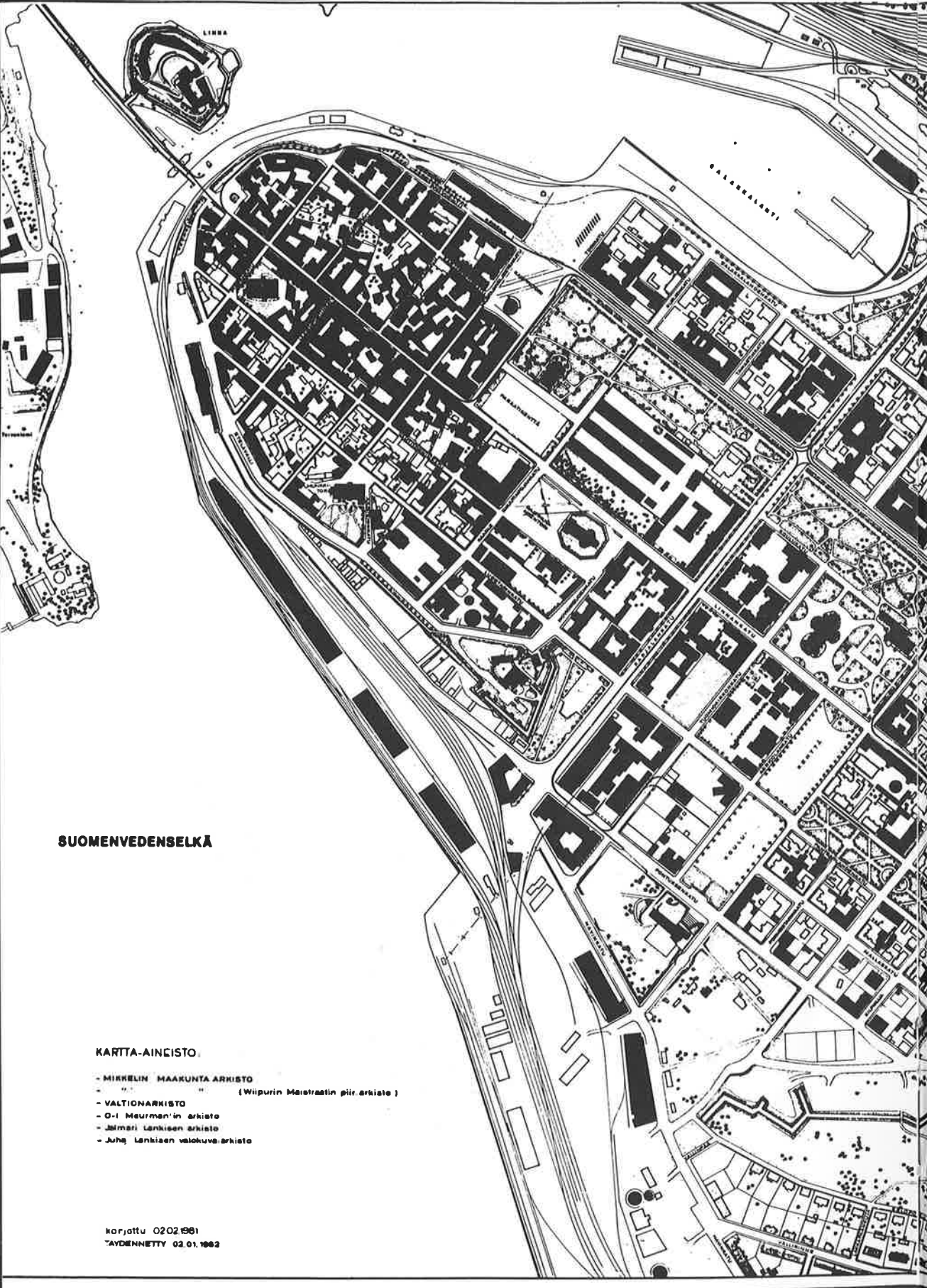

Asemakaava-arkkitehti O. Laisaaren kaavaratkaisu Pantsarlahden kaupunginosassa vuodelta 1939, sekä alla vuodelta 1943 pienoismallin valokuva jälleenrakennussuunnitelmista Viipurin keskustassa. Viereisellä sivulla asemakaavallisia ratkaisuja 1930-luvulta.

SUOMENVEDENSELKÄ

KARTTA-AINEISTO

- MIKKELIN MAAKUNTA ARKISTO
" " (Wiipurin Maistraatin piir. arkisto)
- VALTIONARKISTO
- O-I Meurman'in arkisto
- Jalmari Lankisen arkisto
- Juhq Lankisen valokuvu-arkisto

WIIPURI 1939

WIIPURIN KESKUSTA

WIIPURI 1939 KARTTA, KESKEHISTYTYT ASENNAKAAVA, TONTTI-
YH. KARTTOJEN BEKA VALOKUVIEN PERUSTEELLA

— RAKENNUS, RIVISTÄ
— RAKENNUS, PUUSTA

ARK 009

RAIKU OHSUOSET PIKÄTTEÄN ALLEKÄYNTIIN JA OYTTÄINEN
LÄNSÄMÄINEN TILAN LUPA KILJUTTI. UVA LÄNNEN
BOPPO 1939

VIIPURIN SUOMALAISEN KIRJALLISUUSSEURAN TOIMITTEIDEN 1—7 SISÄLLYS

1 (1976) 172 s.	
Vihantaa Viipuria, Sven Hirn	5
Suomen Karjalan ortodoksinen nimistö, Viljo Nissilä	43
2 (1977) 194 s. ja kaksi liitekarttaa	
Viipurin arkkitehdit, Otto-I. Meurman	
3 (1978) 227 s.	
9.—13. vuosisadan slaavilais-karjalaisista kulttuurisuhteista,	
Aarni Erä-Esko	5
Erään inkeriläisen alkeiskoulun vaiheita, Sulo Haltsonen	13
Aleksanteri Rahkonen, karjalainen runoilija, Aarne Huuskonen	21
Viipurin linnoitustyöt 1850—70-luvulla, D. Kaijanen	30
Muinaismuistojen valvonta Viipurissa, Otto-I. Meurman	57
Sunnuntaikoulusta ammattikouluihin, Viljo Nissilä	64
Viipuri nimistön valossa, Viljo Nissilä	88
Asumalähiömme Loikkanen Viipurissa, Alpo Salmela	169
Itsenäisyydenajan kunnallistekniikkaa Viipurissa, Reino Vornanen	177
Katsauksia ja historiikkoja	
Vilho (Ville) Teivonen, In memoriam, Erkki Hämäläinen	195
Aarne Huuskonen 80-vuotias, Erkki Tynkkynen	197
Viljo Nissilä 75-vuotias, Aarne Huuskonen	200
Erkki Tarvonen 70-vuotias, Erkki Rautvuori	204
Viipurin Taiteilijaseura v. 1930—1939 Viipurissa, Mauno Aalto	206
Elfströmin kelloseppäsuku ja kelloliike v. 1771—1943 Viipurissa,	
Erik Elfström	211
Viipurin Taideteollisuusyhdistys, Taavetti Häyrinen	224
4 (1980) 194 s.	
Otto-Iivari Meurman 90-vuotias	3
Wilken koulu Viipurissa, Leena Laine	4
Viipurin puolustajat 1710, Aimo Halila	94
Kauppiaan koulutusta vanhassa Viipurissa, Aimo Halila	105
Viipurin kauppakamarin vaiheista vuosina 1918—1945,	
Timo Kivi-Koskinen	113
Viipurin Pyöreätorni, Uno Ullberg	120
Germaanisen nimaaineiston etymologista ryhmittelyä Suomen	
nimistössä, Viljo Nissilä	131

5 (1982) 261 s.	
Viipurin kadunnimet, Viljo Nissilä	3
Karjalan Kannaksen väestönsiirrot ja evakuoinnit jatko-	
sodan aikana 1941—1944, Pekka Luoma	75
Viipurin kaakkoislaitamilta, Viljo Nissilä	154
Aarne Huuskonen. In Memoriam	245
Erkki Hämäläinen 75-vuotias	247
Muistikuvia Viipurin Neitsytmiemen rannoista ja	
suurista kivistä, V. Erkamo	249
Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran vaiheita,	
Erkki Rautvuori	252
6 (1983) 284 s.	
Viipurin kirkot, Otto-I. Meurman	3
Kulttuurielämää sotavuosina 1939—1944 Viipurissa, Viljo Nissilä	139
Katsauksia ja historiikkeja	
Viljo Nissilä 80-vuotias	183
Torkkelin Kilta 50 vuotta, Kyllikki Wikström	185
Torkkelin Killan perustaja- ja ensimmäisen hallituksen jäseniä,	
Otto-I. Meurman ja Kerttu Hellevaara	231
Torkkelin Killan Turun osasto, Kaino Kaukinen	236
Torkkelin Killan Lahden alaosasto, Pentti Erkamo	239
Torkkelin Killan Hämeenlinnan alaosasto, Kirsti Salonen	242
Viipurin Suomalaisen lyseon vaiheita, Erkki Rautvuori	244
Terveystenhoidon historiaa Viipurissa, Aili Jääskeläinen	261
Viipurin naisten liikuntaharrastuksista, Elli Karvinen	269
Puhe Viipurin kaupungin hoitokunnan lopettajaiskokouksessa	
30.12.1948 Helsingissä, Toivo Valtavuo	281
7 (1985) 276 s.	
Kaksi Viipurin koulupoikaa — Mikael Agricola ja Paavali	
Juusten, Erkki Kansanaho	5
Kaakkois-Suomi kiistana rauhanneuvotteluissa 1718—21 ja 1743,	
Raimo Ranta	15
Väänäs-Kallen kronikka, Jorma Väänänen	
Viipurin joulusatu, Otto-I. Meurman	263
Viipurin monumenttaalipaikka ja kirjastokysymys,	
Otto-I. Meurman	264
Viipurin katuverkon pääjakson suunnittelu sekä laivaväylän	
siirto Kivisillansalmeen, Otto-I. Meurman	272

Käsilläolevan niteen sisällysluettelo on s. 4.

Runsaasti kuvitetut kirjat ovat sidotut vaaleisiin pellavakansiin.
Hinnat 1.9.1987 (oikeus muutoksiin pidätetään): Osa 2. à 100 mk
(Hinnat eivät sisällä postitusta.) Muut osat à 80 mk

Kirjoja myy: ANTIKKI-KIRJA
Kalevankatu 25, 00100 Helsinki
Puhelin: (90) 611775 (12.5.1988 alkaen 6932620)
(Avoinna: ma-pe 11.00—13.15 ja 14.00—17.00)